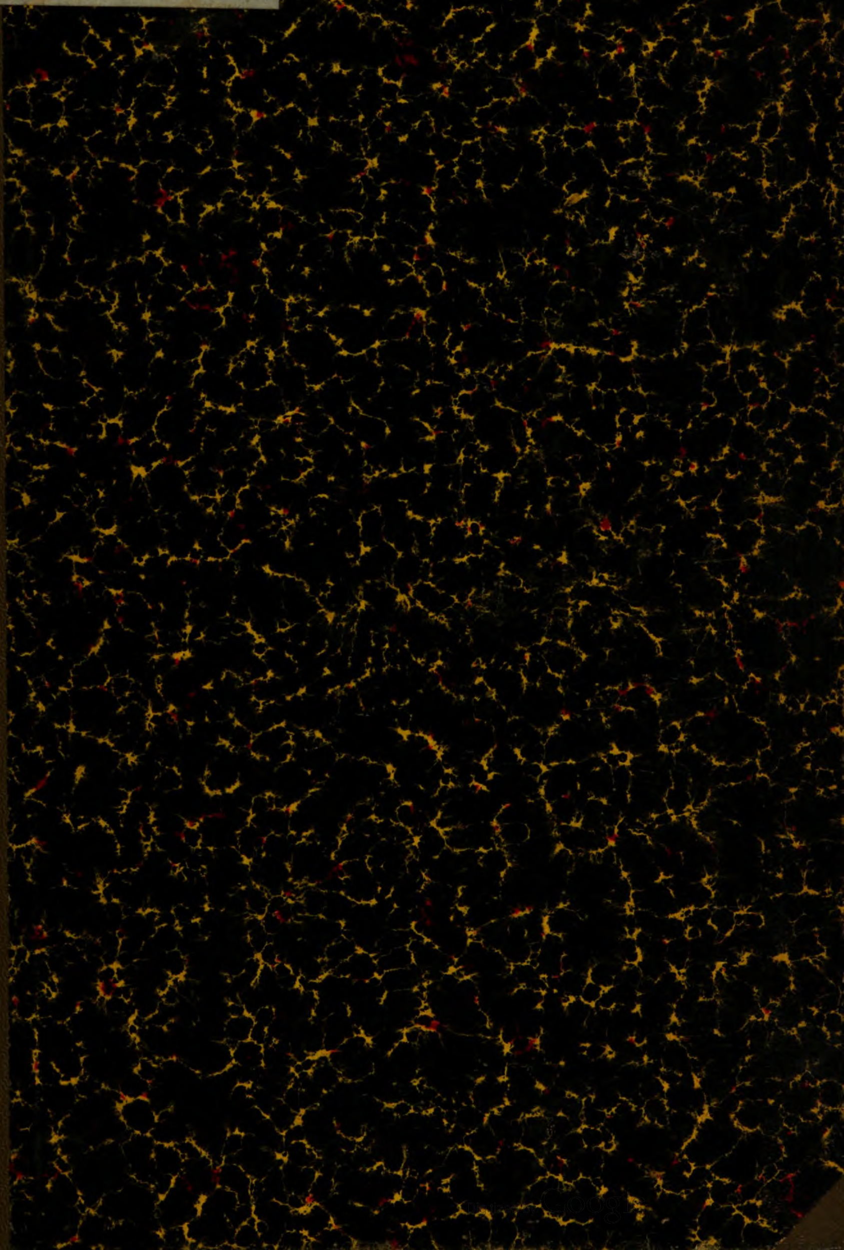

ZABAVNA KNJIŽNICA

MATICE HRVATSKE.

SVEZAK LXXXIII.—LXXXVI.

KUMIČIĆ.

SIROTA.

ZAGREB
TISAK DIONIČKE TISKARE
1885.

SIROTA.

ROMAN IZ ŽIVOTA ISTARSKOGA.

NAPISAO

EVGENIJ KUMIČIĆ
(JENIO SISOLSKI).

ZAGREB
NAKLADA MATICE HRVATSKE
1883.

MINISTERSTVA ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ
SLOVANSKÁ
KNIHOVNA
V PRAZE

SIROTA.

I.

U kršovitom prigorju visoke Učke dubok jaz razstavlja dva strma i klisurasta kuka. Jaz se sve to većma razširuje, vijugajući se k nizkomu žalu, a medju glavinami kukova raztvara se velebna uvala Brestova. Prekrasan se piesak prostire u zabitnoj uvali u obliku nepodpuna polukruga. Gorski potok prodire ga uprav u sredini uvale. Visoko nad morem u velikom zavoju vuče se carska cesta po golih bočinah, nu sa obale vidi se samo sivkasti zid, koji teče uz nju kroz cielu dragu.

Dan bijaše sparan, nebo vedro i sjajno-plavetno, more mirno i gladko, ustaljeno kao ulje. To modro i bistro ogledalo one tužne ljepote sljubilo se sa bielim prudom i sa surimi skutovi okomitih klisura i izdubljenih pećina, te se vidjela srebrnasta crta, što se je gubila pod krivudastom obalom, svijajući se oko oštrih grebena.

Sunce se nagnulo k zapadu.

Pred žalom uvale, nedaleko od kraja, usidrila se ladja ribarica. Mlada djevojka sjedi na njenu rubu. Lice joj malko potamnjelo od sunca, al živo plamti krasno rumenilo po prenježnom cvietu njena mladjanoga obličja. Sva odiše i toplotom i blagotom i krasnim zdravljem. Bujna i valovita kosa, što joj se presijava od velike cr-

nine, pala joj na gola ramena i prikrila dražestno pognuta pleća. Djevojka se bila okupala u bistrom moru tamo iza rta, u hladnoj špilji pod izbočenom liticom, te je osjećala po cielom tielu morsku sol. Otac, s veslima u ruci, dugo ju dozivaše. Baciv na sebe modru platnenu haljinu, bijaše dotrčala po vrućem piesku iza rta. Uhvatila se za provu i vinula se sa pieska u ladjicu, vješto i hitro, kao mornarče. Puna je svježe gibkosti. U ladjici je razplela kosu, vlažnu od mora. Položivši češalj na klupčicu ribarice, zavezla se u misli, gledajući vrući zrak, što je titrao nad odaljenimi otoci. Njezin se otac bio odtisnuo od kraja, pa se usidrio pred uvalom i onda legao na mreže. Ladjica se nije više zibala. Djevojka je spustila lievu nogu nad samo more, a drugu je obuhvatila desnom rukom oko čljenka i privinula k sebi, te se sjajila ona zdrava i mlada put, koja bijaše sve bjelijom prama oblom i dražestnomu listu. Sjedila je tuj posve nehajno, kao da je sama, kao da je nevide nego sunčani traci, što igrahu po milovidnoj nozi, odrazujući se sa pakline, kojom bijaše omazan naduti bok ladjice.

Sve planine, savite u golem vienac sa tri strane riečkoga zaljeva, svi otoci i njihovi rtovi, koji kano da se lagano njišu nad tihim morem, bieli gradići i siva sela, orijaške i čunaste pećine one sure i kršovite obale i riedko zelenilo u zakučenih ohojih, laka jedra i crni bokovi ladjâ, sve se to odsievalo u bistrih morskih dubinah, predivno, začarano. Velika se jata galebova premještahu, tražeći pohlepno svoj plien. U onoj omarnoj i mrtvoj tišini, pomućenoj samo pljuskom gorskoga slapa, čuo se njihov tužni cik. A njeke su plahe i crne morske ptice ravno prolietale, mašući oštro kreljuti, što se kadšto dodirahu tihoga morskoga površja. Za sobom ostavljahu tanku crnu brazdu. Golubi dupljaši izlietahu iz mračnih zjala nad morem, da se vinu nad klisure, pa da sunu kao striela u hladovite gorske drage, na pučeve, gdje su

znali, da je sladke vode. Na južnom rtu Brestove uvale crnilo se morsko zjalo špilje Duboke.

Ribareva se kći udubla u njeke nevesele misli. Njene velike, sjajne i veleliepe crne oči zalivene su milom sjetom. Samo im kadšto trenu duge i guste trepavice. Bolno joj čeznuće obuzima srce, nu čaroban joj se nasmjeh ipak razastire na rumenih ustnicah, te ih osvjetljuje, kao da joj na njih trepti duša, željna prvih ljubavnih sladkih cjelova. Kad joj ono čeznuće provali jače iz srca i preleti mladjanim tielom, ustne joj bolno drhtnu, krasna joj glava ponikne, bujni se pramovi valovite i mekane kose spuznu s jedrih ramena na djevojačke grudi. Djevojka se tada trgne i osjeti čudne srhe i mučnu tjeskobu. U toj časovitoj tjeskobi gorak joj se osmjeh razpline na nježnom zavoju ustnicâ, crne joj se i do čuda guste obrve stegnu nad prekrasnim nosom, na grčku uliknutim, ali odmah na to utone u njeku sladku zaborav. Sa njena se lica opet odbija bljesak unutrašnjeg čarobnoga svieta, spokojan odsjev tajnih čežnja, što joj ljubko i voljko zališe i obhrvaše dušu. U njezinih bi se zjenicah zazrcalila tada sva ona čarobna slika neba, mora i kraja, te divno svjetlo zore, koja joj je rudila iz bajišta snivana raja.

Do djevojke na krmi ladjice sgurio se mršav dječarac, crnomanjasta i od sunca izgorena lica. Napeto je i šaro upiljio oči u svoj povraz, da prevari kakvu ribicu. Slamnati mu šešir, sav sgnječen i na više mjestâ probušen, sjeo na uši, a široki se obod klepavo spustio nad lukavo lice i nad zatiljak, crven i izjeden od morske soli. Dječaku se lice zlorado smiešilo, jer bi svakim časom kakav gladuš zategnuo strunami povraza. Mladi je taj ribar često ustajao, da izšikne svoj povraz daleko od ladje. Vrteći ga rukom u zraku, sve jače i jače, uznjihao bi se dječarac i uzljuljao ladjicu. Liepa bi noga njegove sestre uronila tada u more, te bi s nje i s nje-

nih prstiju kapale kao biserne kapljice, kad bi se ladjica nagnula na drugi bok.

— Frane, neljuljaj ladje, probudit ćeš otca, opomenu ga napokon sestra.

— Nespavam nè, Julka. Ubila me ova omarina. Sunce će spržiti i kamen, a nebo se valjda zapečatilo. Uh, zapare li! Julka, to božje sunce kao da neće danas za Učku, kao da se usidrilo na nebu.

— Otče, u malo će zahladiti, a bit će i ćuha iz drage na ovu omaru.

— Hoće, hoće, Julka. Ma duša mi se skuhala u kostima, potuži se ribar, protegne se, pa sjede na kupu mrežâ. Ogleda se za tim morem, zievnu, prekriži palcem desnice usta, i upita kćerku: — Julka, vidi li se već Kuzmina ladja?

— Eno je tamo pred onim velikim brodom, odgovori mu Julka i pokaže ladju, brodicu, koja se je crnila u daljini kao da je muha.

— Eh, božje oči! Sve mi se nješto magli, ali ono, što ja vidim, bit će onaj veliki brod, reče stari Petar i protare oči.

— Ja sudim, da je Kuzma, jer vesla ravno k nama, šapnu mali Frane.

Stari se ribar okrene prama jugu, omjeri planinu Osor, kimnu i reče otegnuto, pjevajući po mornarskom običaju:

— Osor ima kapu! Jugo! . . . jugo! . . .

— Ako zategne jugo, neće danas Kuzma u Svitan sa svojom b r a c e r i n o m, primieti mali Frane i trgne naglo povrazom, tako da je more po strunah zazviždalo.

— Ej, ej! To ti je vražki kosnulo! Frane, vuci, da vidimo, tko je veći, riba ili ti! našali se i naraduje otac.

— Drži se, drži! Čekaj, čekaj, ova mi neće uteći, ako mi po . . . povraz nepukne. Lovrata, lovrata! Joj,

joj, Julka, velika, vidi, vidi! hvalio se Frane pridušenim glasom.

Nakon mučna natezanja izvuče iz mora liepu lovratu. Lice mu se rumenilo od radosti, žive su mu se i vragolaste oči kriesile nad srebrnastom ribom, što pljeskutaše po dnu ladjice.

— Frane, po svetoga batića, ti si toga dosta nalovio! pohvali ga otac, premećući lovrate, kantrice, pozlake, ušate i kanjce.

Mali Frane nikako nemogaše umuknuti, nego sve jednu te jednu pili o svojoj lovrati: kako mu je počela meku trgati, kako je on odmah znao, da mu baš lovrata obilazi udicu, pa kako je napokon zategla udicom. Stari Petar, slušajući svoga sina, uzvali se opet na mreže, da trene još mrvu, pa protegne bose noge po veslima, što su bila položena unakrst ladjici.

Kako je ribar ležao straga u ladjici, gdje su mu bila i djeca, utisla se krma jako u more, a prova se ribarice uzdigla, te se vidio mah, kojim je obrasla po dnu. Kapa je ribaru spala na mreže i odkrila prosiedu i razkuštranu kosu, a šarena mu je košulja razkopčana na razgaljenih rutavih prsiju. Koža mu je po rebrima crvena, suncem preplanula. Duboke se brazde povlače po starčevu licu. Petar je sladko usnuo. Pluto i olovo mrežâ netište mu starih kostiju, blažen mu se posmjeh razastire po svih crtah i zasjecih narovana i košćata lica.

Iz uvale čuje se samo šum gorskoga slapa. Julka ga nečuje. Tiha je kao nehajnost. Ni cika gladnih galebova nesluša. Utonula je u more svojih osjećaja, protegla se na klupčici, složila ruke na rubu ladjice i spustila na njih bradu. Nadnesavši krasno lice nad more, snatrivo je zurila u bistru vodu. U modrih bi joj dubinah zasjalo na časak lice krasna mladića, oči bi mu zablistale, pa bi sve izčezlo, da se opet pojavi u lamanju

svjetla, da ju opet občara. More se lagano nadimalo, svjetlucalo se i iskrilo.

Sure i sive vrleti, što se nadvisuju po strmih stranah istarske iztočne gorske kose, jošte se kupahu u zlatnom sunčanom žaru, a hlad se već uvalio u mrke prodole i u drage, gdje se je udublo more medju rtove. Sva je ona kosa bila posuta sjajnimi ljagami svjetla i izprekrižana velikimi sjenami zubastih vrhova i ropavih greda. More bijaše podalje od kraja sjajno-plavetno i našarano bliedimi strujami, a pod samom se krivudastom obalom svijala već ona divotna crta tmasta modrila u hladu ridjastih, prugastih i nakvičenih klisura. U silnoj daljini, tamo preko otoka Krka, u rumenom i ljubičastom iztočnom zadku pod gibivim rubom laganih para titrahu velebitske golieti. Na debeloj pako pučini južnoga obzorja medju Osorom i Istrom preko onih kršovitih ostrvica, što se laktom kose blizu Lošinja, pomaljahu se ogromne gomile oblaka. Pod njihovimi pozlaćenimi skutovi razsinulo je grimizom velelebno, bezkrajno more.

Sunce se jošte sjajilo po lišću smokve, što se je razgranila nad ribarevom kućicom. Ta je kućica na sjevernom kraju pruda, odaljena od mora samo za njekoliko koraka. Visoki ju rt štiti od ljute bure. Iza kuće u pojati pod pećinom stisnuo se malen vrt, dvie, tri liehe zemlje, a tu je izraslo nješto kvrgastih maslina, pa ona velika smokva, dvie breskve i njekoliko trsja. Na kućnom se pragu razvalio žut mačak, a malo podalje brčkaju njekolike kokoši. Sredinom se pruda suši sura mreža, privezana jednim krajem o krmu stare ladje, zapuštene na žalu, a drugim krajem pričvršćena o jedno željezo na prozorčiću ribareve kućice. Sunčani su traci sunuli koso prodolom u mrežu, pa se njena sjena mirno prostire po bielom žalu. U hladu pod bokom one zapuštene i razpucane ladje protegnuo se mlad čovjek, jaka i čvrsta tiela. Na njem se crveni košulja do lakata zasukanih rukava,

a vidi mu se i žilavi list jedne noge, jer mu je nogavica šarenih hlača zavrnuta do koljena. Jaz medju kukovi napunio se crvenom svjetlosti, malne krvavom maglom.

Na briegu zalaje lovački pas. Julku žignu nješto u srcu, kao da ju prisojkinja ćeknu. Naglo se trže iz misli i svrne oči na brieg. U taj par onaj mladić u crvenoj košulji varkne se izpod boka razpucane ladje, pogleda Julku, protrči prudom, vijugne medju masline u dolinu, prošulja se šikarjem, pa se stane penjati strmim kukom, da vidi lovca.

— Julka, vidiš li Luku, kako se penje? upita Frane, nu sestra mu neodgovori. Ona je posve razklopila oči i zahvatila pogledom Luku i sav brieg.

Stari se Petar probudi, pa jedko progugla:

— A koga se vraga skiće po ovih stranah? To je pas onoga . . . onoga lopova! Zar da zecevi jedu gruh? Sada je lov zabranjen, al dà, on smije sve.

Julka je mramorkome šutjela. Otac, nakon kratke stanke, pridovrgne: — Djeco moja, zao je taj čovjek. Nije na božju skrojen, ni prave krvi. Neka nas Bog od njega sačuva! — — Ah, ta prokleta gospoda! uzdahne ribar i zirne žalostno u svoju kćerku.

Julka se smuti na te rieči, i tiho reče: — Gospoda? — — Zar nije gospodin Marko dobar? A njegov sin? . . .

— Eh, ono su drugi ljudi! slegne Petar ramenima, pa odmah doda: — Ružić mi je rekao, da će mu sin doći iz Beča. Možda je već došao, tko zna, jučer.

Julka porumeni.

Starac sve jednako klimaše, a napokon reče s velikim smilkom: — Julka, kad budeš sama kod kuće, da mi se zatvoriš. Znaš, ima krštenih i nekrštenih na ovom svietu.

— Jako se prestraših, kad je jučer načelnikov sin s puškom unišao u našu kuću, potuži se Julka.

— A što ti je ono kazivao? zapita otac zabrinuto.

— Da je umoran od lova, da ... ali si ti iz vrta došao, pa se ...

— Onda se napio vode, pa odmah izpao iz kuće. Ma kao tat ogledao se u kuhinji. Jad ga zadesio! Julka, volio bih te mrtvu u oči ljubiti, nego da mi sramota na obraz pane. I onoga stražara treba da mi se čuvaš, jer ako ga još nadjem, gdje mi se oko kuće mota, tako mi samrtne ure, koja me čeka, ja ću ga ... Dà, i ja imam pušku! škripnu ribar zubmi.

— Otče ... izlane Julka prestrašeno.

— Zar misliš, da se ja bojim toga financira i njegove puške? Neka podje ljubiti djevojke onamo, gdje se je okotio! Znat će on, tko je ribar Petar! grozio se starac, iztrgnuv mornarski nož iza pasa.

— Onaj je stražar mislio, usitni mali Frane, da ćeš ga ubiti, kad si ga za vrat uhvatio, znaš, kad je Julka zvala na pomoć, kad smo dotrčali u kuću. Julka, ti neznaš, kako je težka puška onoga stražara. Ja — — ja sam ju nosio, kad je otac rekao, neka ju sakrijem, a ja, ja sam ...

— Frane, šuti! otrese se na njega otac.

— A za što si mu pušku povratio? Ti se nebojiš? ... Dà, i ja se nebojim stražara, pohvali se Frane tiho.

— Što će meni njegova puška? zakrči Petar, zirnu u Julku, zažagri očima, uzvrti se i cielim tielom drhtnu. Nakon kratkoga muka doda: — Nè, neću nožem, nego da sam ga sdimio medju oči šakom!

Na carskoj cesti svakim bi hipom nješto sievnulo. Frane opaziv to blistanje, reče:

— Eno, žandari se vraćaju iz Svitna u Vratno. Sami su, još nisu našli Tita.

— Bog zna, kamo se ono odklatilo! Kad ga nisu našli do sada, težko da će od sada. Jadna udovica, sve joj je ukrao, puhne Petar.

Njeki Tito Tara, koji je već više puta bio u tam-

nici, bijaše okrao pred koji dan udovu Martu Barušić. Svud su ga tražili žandari, ali sve uzalud. Titu ni traga ni javlja.

Ribar nabije lulicu, obloži udicu mekom, oduši dva, tri dima, pa ljutito baci povraz u more. Svak je zaniemio, nitko ni u nos, samo Frane micaše vilicami, kao da hoće pokazati ribam, kako da zagrizu u meku. Julka se zagledala u tihu uvalu, u kućicu svoga otca. Nad krovom medju širokim lišćem žutjele se dozrele smokve. Klisure su se još žarile u krvavom svjetlu sunca, nu Julka nije opažala oporbe i nadmetanja medju krasotami sjajnoga pruda, zelene doline, tihoga mora i onimi strahotami obale i gorskih strana. Petar se zanio u težke misli, upiljiv oči u svoj povraz. Razmišljaše o Titu, o stražaru i načelnikovu sinu. Koliko ljudska pamet zasiecaše, nije se znalo u Svitnu za tate i vjetrogonje. Brestova je u svitanskoj župi.

Julka slušaše gorski slap, uzdignuv ruke nad glavu, straga, da sveže mekanu kosu. Držeći tako ruke, i ramena joj se podigoše, a haljina joj se dražestno napnu na grudima.

Ribar reče kćeri, da pogleda, gdje je Kuzmina ladja. Ona ustane i podje na prednji dio, na p r o v u, ladjice, i tuj skoči na prvu klupčicu, osovi se i nadnese ruku nad oči, da ih zaštiti od sunca. Plemenita je i stasom i pasom. Crne su joj se i guste obrve skupile, gornja joj se ustnica malko uzvinula, a dolnju je prihvatila medju biele i sjajne zube. Spustivši svu težinu tiela na lievi bok, uprla je oči u sjever, tamo pred Rieku, gdje se je crnila brodica, koju čekaše njezin otac. Do grada Rieke plamtio je dug niz prozora njeke tvornice u zadnjih tracih i odsievao se u moru kao silan požar. Julka upire sjajne i zamamljive oči u odaljenu sitnu ladju, a vitki joj se stas oštro crta na suroj litici rta, koji kano da se lagano giblje tamo na kraju tihe uvale. Sunce jošte titra

po boku mirne ladjice i po valovitoj Julkinoj kosi, i osvjetljuje joj punano rame, s koga se je malko spuzla biela košulja; ono jošte oblieva s jedne strane žeženim zlatom Julkine poluodkrivene i čedno nabujale grudi, njenu mladu i malko crnomanjastu put, cielo stasito i slikovito tielo, što se divotno zrcali u bistrom moru, previjajući se u razbludnom i naglom lamanju i titranju sunčanih zlatnih zraka. Na ulazu velebne uvale, do podnožja visoke Učke, pred onim mrkim jazom, i pred onim bielim žalom, u malenoj ribarici blizu one ribarske kućice, medju grebenastimi rtovi, pa u veličanstvenom slavju sjene i svjetla uznosito se i milovidno slikalo bajno i dražestno Julkino mlado tielo i podavalo tužnom i pustomu zatonu sav onaj čarobni sklad, život, razkoš.

Podalje bi od kraja zaplaštila po koja riba, galebi se češće zalietahu tihim morskim zrcalom, što se je jošte caklilo, blistalo i iskrilo u zadnjem rujnom prosjevu, nu za čas će sjena prikriti more, umalo će nestati sjenotoka, potamnjet će biela jedra, sva će se obala preobraziti, sva će bića odahnuti: žarko, krvavo, maglovito, veliko sunce uminut će za visoku i Učku.

* *
*

Sav se već Kvarner napunio hladom. I svjež vjetrić struji već iz prodola, ševelja tihim morem, lepršа Julkinom modrom haljinom, giblje joj rude pahuljice mekane kose na dražestnom zatiljku. Crn je već puhaj preletio uvalom i navraskao more, koje je u jedan hip razsinulo svietlom modrom bojom, a pred prudom zelenkastom. Maleni, živahni valići brecaju od pruda i mrmore i gogoljaju pod bokom ribarice. U moru se sada necakli sjajni modri nebeski svod. — Julka se opet okrenula prama uvali, a grudi joj se nadimaju, udišući svježi gorski zrak, koji joj mekano veje u toplo lice. Na pustih se rtovih tresu nizke borovice, grane se masline lieno

sagiblju, debelo lišće granate smokve šušti nad krovom samotne kućice, vonj se kuša, uvenule trave i razsijane obale razplinuo i pomiešao s mirisom slane vode u onom ljubkom predvečerju.

— Julka, Julka, eno ladjice! Gle, kako liepo jedri! uzkliknu mali Frane.

Julka se okrene i spazi gospodsku ladjicu pred južnim rtom uvale. Vjetar je duvao s kraja, a ladjica je puzila u uvalu, nagnuvši se na desni bok. Čas za tim preleti morem crn srh vjetra, pjenušeći se živahno. Jedarce se naglo nadme, ladjica se jače nakrivi.

— Joj, da se neprevrnemo! kriknu u ladjici ženski glas.

— Gospodjo, ni straha! nasmija se čovjek, koji je sjedio do prestrašene gospodje.

— Gospodine kapetane, pazite, molim Vas! Nebih se htjela okupati. Pazite, jer iz drage duva svjež vjetar! opomenu ona mlada žena kapetana.

Kapetan je sjedio do krmila, do njega gospodja, a ovoj nasuprot mlad i crnomanjast čovjek. Podalje su od gospode čučila dva mornara na dnu ladjice, da bude tako čvršća na moru.

— Ej, Petre, sretno! povika mladić iz gospodske ladjice, kad opazi ribaricu, usidrenu posred uvale.

— Marijane, Bog daj zdravlja! Gospodo, baš ćete se ugodno sprovesti u ovom hladu, odzdravi ribar Petar, snimiv staru modru kapu.

— A jeste li se, starče, usidrili u dobar čas? upita kapetan ribara.

— Ma bit će kapa gladušâ, stisnu Petar plećima.

— Imamo i jednu lov . . . lovratu. Ja sam ju ul . . . . . . ulovio, pohvali se mali Frane, dignuvši u vis liepu ribu.

— Gospodine kapetane, dobre li Vam večere! ponudi Petar.

— Zategnite jedro, imbroja, vesla u ruke! zapovjedi kapetan mornarom, a onda se okrene k liepoj gospodji: — Albino, kako Vam idu u slast lovrate? E, onako s octom i .....

— I s uljem! upane mu u rieč gospodja i zvonko se nasmije, žmireći u liepo Marijanovo lice, a za tim se obrecnu na kapetana.

— A što se vraga smijete? upita ju zlovoljno kapetan, koji bijaše pecnut. On se zagladi po dugoj bradi, zavrati ju i zirne koso u gospodju.

— Molim Vas, Kaluškoviću, pa za što da se nesmijem? uzčudi se gospodja i uozbilji se.

Mornari nakrive njekoliko puta vesla, a ladjica umalo dopljuska do ribarice i sjekne joj uz bok. Julka poda ruku Marijanu, pa pritegne krmu do krme, tako da se ladjice zastrugaše.

— Julka, imaš bogme čvrstu ruku, reče joj Marijan.

— A kakvu bi dakle htio, da imam? nasmija se djevojka, uzvine na nj oči i po licu joj podudari rumen, jer ju mladić živo gledaše.

— Gdje je ta riba? upita kapetan Adam Kalušković, i potepa Julku po ramenu.

— Malo smo nalovili, nasmieši se Julka, a pogled joj se sukobi s pogledom liepe gospodje.

— Olà, koliko? namigne krupni i jaki Kalušković ribaru i pridigne široka pleća.

— Dat ćete po svojoj dobroj volji. — — Nà, sve za dvie cvancike, zakašljuca ribar, nakrivi usta i počeše se iza uha.

— Kako? . . . otegne kapetan, zaokruživ uho rukom, kao da hoće bolje čuti.

— Eh, treba da i siromah živi! Kapetane, zatrla se riba, traga joj nebilo! Uh, Bože, što to rekoh? pokaje se Petar i udari se šakom u prsa.

— Prebacite amo u ladju tu ribu, mahne kapetan.

Dok se Kalušković pogadjao s ribarom, bila se zagledala ona liepa gospodja u krasnu Julku, te nikako nemogaše skinuti očiju sa onoga miloga lica, zastrta njekom ljubkom sjetom. Gospodja se Albina čudila vanrednoj krasoti ribareve kćerke. I Albina bijaše liepa žena, bujna i visoka stasa. Njezine su oči bile velike i krasne. Oko tamno-sivih zjenica, spokojnih zjenica, vio se crn kolobarčić. Imala je modru haljinu, skrojenu na mornarsku i obrubljenu bielimi vrpcami. Ta joj je haljina spala na jakih ramenih i odkrila sniežni vrat i vezenu bielu drugu haljinu na grudima. Kroz čipke sjajila se biela put ubave i krasne udove. Njenu je licu podavao veliku dražest i slamnati mornarski šešir, ukrašen širokom svilenom vrpcom, što joj je lepršala nad ledjima i zaletavala se u lice kapetanu Kaluškoviću.

— Stipetiću, to je dakle djevojka, o kojoj ste mi jučer govorili? popita Albina Marijana tiho i talijanskim jezikom.

Kad joj mladić kimnu, da je tako, nagne ona: — Stipetiću, niste lagali! Ovo je u istinu divota. — — — Dà, Vi ste mi kazivali, da ste — — s njom plandovali po ovom žalu, kad ste bili . . .

— Tada mi je bilo deset godina, bio sam diete, zaleti joj se u rieč Marijan.

Udova pričvrsti šešir na gladkoj crnoj kosi, otare naglo ustne rubcem, žmirne u Marijana, i reče mu tiho, zatežući se:

— Da . . . . da . . . . Vi ste bili djetetom.

Marijan se osmjehne i malko porumeni. Udova zirne u njega kroz trepavice. Njeno je lice bilo gladko i kao hladno pod nježnim sniežnim zadahom. Samo se na ustnah rumenila krv pod uviek vlažnom i prozirnom kožicom. Na punanoj gornjoj ustnici dražestno joj lazi nježna mahovina, jedva huknuta.

— Stipetiću, gledte onu krasnu valovitu kosu! šanu udova prigušeno i stane zagladjivati svoju kosu s čela.

— Da nije žena, Vi se, Albino, u nju zaljubiste, nasmijulji se Kalušković usiljeno, malne kiselo.

Udova neodgovori, nego ga pogleda u čudu, i prsnu u smieh. Julkino se lice ožarilo: gospoda o njoj razgovarahu.

— Da, Stipetiću, Vi se s ovimi dobrimi ljudmi poznate od djetinstva, prida sada udova glasno i kao nehajno i slučajno.

— Zar neznate, gospodjo, da je Stipetićeva kuća iza ovoga rta? uplete se ribar Petar, koji je nješto talijanski mlatio, kako bi sam krstio svoju talijanštinu.

— Tako? . . . Da, da, iza rta, prva draga . . . . zašuti udova.

— Ma dà, u Zelenoj Dražici. Sreće li, da su svi naši mladići, kakav je Marijan . . . dà, gospodin Marijan, popravi Petar, pa odmah nadoveže: — Neznam ni sam, kako da ga zovem, a ružno je, kad mu ti velim, ako i jest sin siromaha mornara, moga susjeda Pavla.

— A hoće li ovaj na more? upita kapetan Kalušković ribara, pokazav maloga Frana.

— E, još je sitan. Dà, ovo je moj Frane, a stariji mi je u Americi. Bit će dvanajst godina, odkad se je ukrcao. Težko mi bilo pri duši, al što ću? On navali, da ide u sviet, a ja uzdišem od tada za njim. Ako je na životu, Bog mu dao i zdravlje i sreću. Filip mi je najstariji, pa znate, kako ga želim vidjeti prije smrti. No, no, još ću koju godinu poživjeti. E, čvrsto sam se pribio uz ove pećine! pohvali se Petar, protegne ruke i strese ih živo, da pokaže, kako su još žilave.

— Čuješ, mali, uzet ću te na brod, kad bude gotov, kimnu Kalušković Franu.

Dječak porumeni, zirne u krupnoga kapetana, i sav se smuti i zagleda se u more. Otac ga opomenu, neka

odgovori gospodinu kapetanu, ali on kao da se boji one duge tamno-smedje brade, u rt sakupljene, i velikih brkova, što kriju ustnice. Kapetan prodje rukom preko pjegava crvena lica, pa opet upita dječaka, da li hoće s njim na brod.

— Je . . . dahnu Frane otegnuto, grizući obod svoga šešira.

— Dobro, uzet ću ga na brod, neka uči. Evo Vam Stipetića, koji je štedio kao mornar, da izuči nautičku školu. A, zar ne, da je tako? viknu Kalušković, taruć bradu medju dlanovi.

— Jest, štedio sam, ali da nije bilo Marka Ružića, nebih ja svršio nautičke škole, klimaše Marijan.

On bijaše odjeven kao i kapetan. Slamnat šešir, a odielo od žutoga nankinga. U zjenicah pomorskoga poručnika titraše mladenački plamen. Sudeći po gustoj crnoj bradi i muževnoj žilavosti njegova lica, svak bi mislio, da je stariji nego li jest u istinu. Jošte mu se nije navršila ni dvadeset i treća. Stasa je visoka i čvrsta. Krasan je to mladić, vatren, jedar, sto života u njem kipi, zdrav i čio, kao da se odvalio od onih klisura. Gledeći ribara, jednako se smiešio i gladio crnu rudu kosu.

Stari Petar pogledavaše i liepo crnomanjasto lice mladoga poručnika i živahno se razgovaraše s kapetanom:
— Jest, gospodine kapetane, i naš se biškup rodio u seljačkoj kući. Moj Frane bit će štedljiv, a takav mu je i brat Filip.

Petar kazivaše sada, kako mu je Filip poslao nekoliko stotina, te da bi bio i više, nego da ga je jednom snašla nesreća na moru. — Sve je izgubio i ostao gol kao ovo veslo. Sad se pomogao, kako vele ljudi, koji dolaze iz onih strana, a i sam mi piše, da se nemože potužiti na sreću.

— Tako je, Petre! Vaš je Filip počeo trgovati pred

pet godina u Buenos-Airesu, a evo glave, ako neomasti brade! kliknu Marijan.

— Marijane, komu Bog da, steče u svačemu. Izprva, kad se je izkrcao, uzela ga za pomoćnika u svoj dućan njeka udova iz Vratna, koju je muž odveo pred kojih dvadeset godina u Ameriku. Bio je taj čovjek iz Vratna i zvao se Vice Babić. Već je dugo u grobu. Moj mi Filip piše, da će se udova Babićeva povratiti u naše strane.

— A Vi čuvate Filipove stotine! Okladio bih se, da niste načeli još nijedne šterline, našali se kapetan.

— Tako mi vida, istinu rekoste! Moj će Filip naći svoju muku na okupu, ako dojedri kada u ove strane. Živim, kako mogu, a gladni nismo.

— E, načet ćete ih, Petre, one stotine, kad budu u Vas svatovi, zaludi Marijan.

— Kakvi to svatovi! brecnu se Petar.

— Julka je odrasla, reče Marijan, osmjehnu se djevojci i sam porumeni.

— Sinko, bio uviek veseo! Hajde, neka se jadu nasmijem, ako mi se i druge po mozgu viju. Ima vremena; o Božiću bilo joj tek šestnajst, kimnu ribar i zabrinu se.

— Marijane, ti si pravi svat! osmjehne se djevojka, pa okrene od njega liepo lice, kao da je ljutita.

— Stipetiću, Vi ste pravo zanovietalo! ukori ga gospodja Albina.

— Nevalja dirati, gdje nemisliš pristati, pritvrdi Kalušković.

— Sad si čuo! Dobio si, što te ide! zukne Julka, pa se glasno i zvonko nasmije.

— Ah, djeco, djeco! zaklima Petar, pa odmah upita sina, opaziv bielu ladjicu, što se bijaše podjela na južnom rtu uvale: — Frane, nije li ono ladjica gospodina Marka?

— Je .... otegne Frane.

Svi se okrenu, da vide ladjicu, koja je brzo jedrila. Pred njom se pjenilo more. Julka je razklopila svoje velike oči i uprla ih u ladjicu zapanjeno, usupnuto.

— Tko je ono sa starim Markom? upita ribar.

— Ivan, šaptne Julka nehotice.

Njeno je lice probliedilo.

— Ivan je dakle došao iz Beča. Dà, njegov mi je otac govorio, da će doći, jer da su sada zatvorene i najveće škole, pripovjedi Petar.

— Hoće li doskora svršiti nauke Ivan Ružić? upita Kalušković gospodju Albinu.

— Čula sam, da će još tri godine učiti u Beču. Jošte je mlad, bit će mu oko dvadeset godina. Oh, kako prolaze te godine! Već su četiri prošle, da je meni bilo dvadeset. Kapetane, do mala eto me starice. A što me gledate tako začudjeno? upita ga Albina i prsnu u smieh.

— Vi ste veoma čudna žena! uozbilji se kapetan, a ona se jače nasmije.

— Ivanov mi je otac kazivao, da će Ivan biti odvjetnikom. On neuči, da nadje koru kruha. Stari bi Marko mogao kupiti sav Svitan! digne Petar ruke visoko nad glavu.

— Zar je u istinu tako bogat stari Marko Ružić? uzčudi se udova.

— Imat će pô milijuna u najmanju ruku. Ima pet kuća na Rieci, kimnu Marijan.

Ružićeva ladjica, puzeći uvalom, približila se k ribarici na jedno petdeset sežanja. Uz staroga je Ružića sjedio Ivan i držao ravnalo krmila. I otac i sin pokrili su glave bielimi slamnatimi šeširi. Stari je Ružić odjeven svietlim haljetkom, a Ivanu drhću rukavi košulje na večernjem povjetarcu, koje veselo duvaše iz drage. Ivan je zakopčao košulju pod vratom. Iz sredine ladje, pod nadutim jedarcem, proviruju dvie glave. To su Markovi mornari. Na krmi se do Ivana pridigao njegov pas

Moro, upriev prednje noge o rub ladjice. Moro, prekrasan Newfundlandovac, protegnuo je vrat nad more i ukočeno se zagledao u Petrovu ribaricu.

Stari Ružić dignu šešir i nakloni se gospodi. Glava mu je sieda, lice bielo, najčistije bjeline. Brkova nije nosio. Samo uz uši, od sljepočica pa sve do vrata, srebrnila mu se brada kao sniežna, tanka kudjelja.

— Ej, Petre, je li danas sreće? povika Ivan.

— Dobro nam došli, gospodičiću! odviknu ribar.

— Je li ono Julka s Petrom? upita Ivan otca.

— Jest — — ono je Petrova kći, odgovori otac, popomuči, pa nastavi: — Odkad neide u školu, riedko dolazi k nama. — — Ivane, pazi na krmilo! opomenu otac, pogleda jedarce, pa preleti okom po ribarici.

Njegov se pogled jedan hip bio zaustavio na ribarevoj kćeri.

Ivan bijaše blied od ganuća. Velike sjajne smedje oči upiraše u ribaricu, a kadšto bi ih svrnuo i na obalu. Vjetar mu dizao kosu i razblaživao ga, šumeć ugodno izpod jedarca. Ona obala, divno more, pa kipni Julkin stas, sve je to opajalo Ivana. Mnogo je puta u svojoj sobi u Beču snivao o takvih prizorih, a sada obajanim okom promatraše onu sliku, koja ga sjećaše prve mladosti, njegova plandovanja po onom žalu. Pred njegovom zanosnom dušom veličala se ta slika. Ivan je ljubio more, poznavao je sve njegove tajne ljepote, svaki trzaj; rodio se na obali, koju ono cjeliva i o koju se praskom i šumom razbija. Bez mora nije mogao živjeti, uviek je za njim čeznuo.

Kad dojedre na kraj uvale, reče Marko sinu:

— Ivane, okreni, da odpuzimo u Svitan.

Ladjica se obrnu, štono mornarska rieč, kao na igli, opet se nagnu na bok, pa zabrazdi prama južnomu rtu. Vraćajući se uvalom, neizmieniše ni jedne rieči s ri-

barom i s onom gospodom, nego su obojica pazila na jedro i krmilo, jer se more živo pjenilo.

Moro opet gledaše u ribaricu. Julka ga dva puta po imenu zvala, a pas veselo lajaše, skačući po ladjici, kao da želi pljusnuti u more i odplivati k ribarici.

Julkine su se oči točile za Ružićevom ladjicom, oštro, zatravljeno gledahu za njom. Kad zamaknu ladjica za južni rt, uzvrnu Julka oči na Albinu, pa porumeni i obori glavu. Njene se liepe oči prikovale sada o dno ladje. Duša joj se bila smutila, nu njezine uzrujanosti drugi neopaziše, jer su se bez prekida razgovarali i pazili na svoje povraze. Albina se ljutila, što nije mogla prevariti ni jedne ribe, a Kalušković ju uvjeravaše, da ima dosta ribe u moru. Petar je tvrdio, da riba u Brestovoj uvali pozna udicu, nego da je iza rta dobro kantrišće, kad se natori more smrkišem.

— Ružićev se sin razumije u krmilo! Duše mi, krasan mladić, pa još jedinac, gospodjo, zar ne, jedinac? upita Kalušković.

— Da .... niste li me upitali, da li je Ivan? ...

— Gospodjo, meni se čini, da običavam govoriti dosta jasno.

— A zar Vas nikada nespopade kakva misao? suzbije udova, koja se je bila zanesla u misli.

— Sretne li žene, koju će prstenovati Ivan Ružićev, zametne Marijan, da svrati drugamo govor.

— Ovako bogati ljudi hlepte obično za mirazom, pa — — naprte na vrat kakvu grdobu. Ja bih uzeo ... nè, nikada, ako nije baš liepa ..... razvlači kapetan i pogleda udovu.

— Ivan je krasan mladić, pa uz ovako liepu djevojku, kakva je Julka, à, to bi bio par! Došla bi i gora, da ih gleda! uzkliknu Marijan Stipetić.

On je izustio te rieči nepromišljeno, nenamjerno, nu Julka bila bi najvoljela skočiti u more, izplivati na piesak

i sakriti se u šikarju drage. Marijanove su rieči pale na njeno srdce kao žarka glavnjica i upalile joj mladu krv, koja joj je naglo provalila i u vrat i u lice, te se bila grozničavo ožarila sva ona čila i zdrava put.

Jato goluba zašumi nad njihovimi glavami. Kaluš-ković opazi, kako sunuše golubovi u crno zjalo na južnom rtu uvale, pa upita ribara, da li je ona špilja velika.

— Tko bi znao, gospodine kapetane! razširi ruke Petar.

— A može li se s kuka u špilju? upita opet kapetan.

— Može, s ove strane uvale, ali je vrlo pogibeljno. U Dubokoj ima sila golubova, odgovori Marijan.

Ribar poče pripoviedati, kako je njegov sin Filip bio jednom u špilji i kako je čuo u njoj jaukanje i cvilenje odsudjenih duša.

Kalušković se nasmieši.

* * *

Ladjice se stanu lagano bibati. S južne strane valjahu se već bliedi i široki valovi, nu nizki i gladki. To bijaše znak, da već njegdje u daljini vjetar duva. Na žalu u uvali lamahu se koso ti mrtvi valovi juga, svijahu se, pjeneći se i pljuskajući lagano po silnom piesku i prevrćući biele i izlizane okrugle oblutke. Ostalom se obalom dizahu valovi lieno u škulje i škrape, gdje su se muklo točili medju grebeni i u produhljinah. Sad ovdje sad ondje, kad bi val spao, odkrio bi se onaj rumeni i šupljasti tvrdi škorup, što se je čvrsto pribio uz okomite, izdubene, zavaljene i podkopane klisure. Voda je pljuštila po škorupu i gibala dugim mahom. Oblaci su pocrnili u dalekom jugu, tamna se ploha spustila kao golem zastor s neba na more i zadušila malne cielo južno obzorje Kvarnera. Osor se jošte vidio kroz plohu kao da je zastrt gustom koprenom. Zrak je omaran,

težak, zadušljiv. Vjetar s kraja neduva više. Sve je tiho i ukočeno u prvom sivom sumraku.

— Ej, djeco, vesla u ruke, jer je Svitan dosta daleko. Već se posumračilo. Vesla u ruke, da smo doma, prije nego se zavrgne jugo, zapovjedi Kalušković mornarom.

— Zajužit će, ali će se i vrieme prevrnuti, jer će na ovo bura, pa eto nam ohladice, da odahnemo od ove ljetne zaparine, huknu ribar.

Mornari gospodske ladjice nakrive vesla, a kad ladjica poleti, nasadivši se na val, doviknu Petar: — Sretno pošli!

— Petre, nategnite ladju. Navalit će jako more, odjavi mu Marijan.

— Nije sile, Marijane, mahaše Petar rukama. Julka, stojeći nješto sprieda na ribarici, zvonkim glasom doviknu gospodi: — Vjetar će odmah zategnuti. Pred plohom vidim dva broda. Jedra su im puna.

Ladjica se udalji, a Julka sjednu na mreže, nasloni se o rub ribarice, sagnu se glavom nad more, pa se nagna na svakojake turobne misli.

Povjetarce se s kraja posve utajalo. Sa obale se čuje pljusak mora i kadšto šum onoga gorskoga slapa. Po kukovih bleju ovce, vraćajući se s paše. Krda se hitro prosukuju niz putine, sakrivaju za stiene, pa se opet prikazuju na provalinah. Pastiri i pastirice promiču za njima niz lomne i grdne rivine, te paze, kamo da nogom stanu, da zdravo doma stignu, prije nego li se okoti ona crna oblačina nad Kvarnerom. Čuje se po koje zvonce i lavež ovčarskih pasa. Sivi već sumrak izčezava po onih kršnih stranah, jer se mjesec pomolio. Sjeverna je polovica neba vedra, da puče, a južna sve crna tmuša. Blieda se mjesečina slabo ljeska po uzbibanom moru i srebrni vranu Julkinu kosu, što se lagano leluja po ramenima. Kad zanoći, zasjaju zviezde, a sjaj njekojih ne-

stalno zatitra po bliedo-modruljastih tihih valovih. Otoci se gube u mraku, pod klisurami pjeni se smućeno more.

Ribar razveže šaren rubac i razgrne večeru na kupu mreža. Svi sjednu, da povečeraju ono malo riba i kruha. Mali Frane napnu uši i reče: — Čini mi se, da zvoni „zdrava Marija". I u istinu razabirao se glas velikoga zvona u onom šumu valova. Petar i Frane odkriju glave. Svi pokleknu i naslone se o klupčice ribarice. Stari je ribar molio glasno, a djeca mu odgovarahu takodjer glasno. Julka se tiho pomolila i za dušu pokojne majke, koja bijaše već dvie godine u grobu. Sad povečeraju ono, što je bilo prostrto. Julka nije mogla pogutnuti ni zalogaja. Otac ju uzalud nagovarao, neka jede. Nješto nemila, olovna i crna pritislo joj srce, kao da ga je obleglo ono mrklo južno obzorje. Mali Frane pojede sve, i još da je bilo. Zadnju ribicu opucka do mrve. Petar uzme čuturu, zahmuća, pritegne dobro, uzdahne, otare ustne nadšakom, pa reče:

— Djeco, noć nam je za vratom. Dignimo kotvicu, pa da se bacimo na vesla. Kuzma nije valjda daleko. Frane, vidiš li ga?

— Eno nam ga pred nosom. Malko se bieli jedro.

— Grmi. Samo da nas vjetar nezateče! bojala se Julka.

U sav Kvarner uvalio se već debeo mrak, sasuo se kao iz vreće. Crna je već ploha zahvatila polovicu Cresa, diže se kao silna zidina, primiče se; u njoj se križaju munje, kote se sotone i njihova braća. Kad sievne, vide se ona dva broda pred plohom. U živom su vjetru.

Ribarica se vozila uz samu obalu, dok se nije sakrila za sjeverni rt. U drugoj je uvali čekao Kuzma. Po cielom se već nebu razastrla crna čmadina. Kad se ribarica prikuči uz bok brodici, bace u nju Kuzma i njegovi mornari njekoliko vrećâ kave.

— Petre, hitro na kraj! Izkrcajte sve vreće u onu

pećinu, kao i drugda. Jeste li koga vidjeli na obali? pitaše naglo Kuzma, gospodar brodice, s kojom je plovio iz Rieke u Svitan.

— Ni žive duše nije na kraju, umiri Petar brodara i trgovčića Kuzmu Kirina, komu pomagaše kriomčariti.

— Larga, larga, odtisnite se, Petre! povika Kuzma Kirin.

Kad se ribarica udalji, uze Kuzma sokoliti svoje veslače: — Ala, ala, ljudi, da vidimo, tko će prvi slomiti veslo! Ako čvrsto upremo, za pô sata bacit ćemo konop na kraj. Sutra je nedjelja, načet ću bačvu najboljega, da se tvrdo napijemo. Ho, ho, ja bih i vragu kašu zamutio, a kamo li neću financi!

— Eh, nećemo mi u Svitan bez jedra, zaklima jedan mornar.

Ribarica se opet približila k obali i naglo se vozila, da se dovalja čim prije pod jednu šuplju pećinu, gdje je trebalo sakriti one vreće kave. Julka se uznojila, veslajući svom silom. Njezine mišice pucahu. Kosa joj se razvezala. Kad domasti ladjica u sredinu uvale Brestove, uvjeri se Petar, da neće moći izkrcati one vreće, jer su valovi svakim časom rasli. Nebo, malko prije mrko i zadušeno, pocrni sasma.

S težkom mukom doveslaju do južnoga rta uvale, al sad biesno zahuji prvi siloviti nasrtaj vjetra, izduši se u uvalu i preleti morem kao živi plamen, zavitla Julkinom kosom i okrene u jedan hip ladjicu, gurnuvši ju prama piesku.

— Julka, Frane, nebojte se, držte čvrsto vesla. Nebojte se, veslajmo na kraj! vikaše ribar djeci.

Vjetar ih je srećom gonio u uvalu, i nije druge bilo, nego da zabrazde na piesak. Ribarova djeca drhtahu od straha.

— Julka, Frane, odmah skočite na kraj, uzmite

konop, svežite ga čvrsto za koju maslinu. Još ćemo spasiti vreće.

Ladjica se dovalja k obali. Sad ju uzdigne velik val i baci ju na kraj. U prvom je mahu polovica ribarice zabrazdila na piesak. Julka i Frane skoče iz ladje i potrče do jedne masline, vukući za sobom konop s prove. Zauzlaju konop, omotavši ga oko masline, pak se hitro vrate k ribarici.

— Otče, otče, pusti kavu, skoči na kraj, spasi se! vikaše Julka.

Sad sinu munja. Sva se obala zasja u žarkom svjetlu. Grom strahovito zaori. Ribar Petar, vukući jednu vreću, opazi dva čovjeka, kako se sakriše, dotrčav od njegove kuće, za onu zapuštenu ladju, što je ležala na žalu.

— Financa, stražari! kriknu ribar prigušeno, izpusti vreću iz ruku i osovi se u sredini ladje.

Sad htjede i on skočiti na kraj, ali baš u taj tren sine munja, plane puška iza stare zapuštene ladje, grom zaori, tane zazviždа nad Julkinom glavom. Ribar i djeca protrnu. Koliko bi okom mignuo, opet sievnu munja, opet prasnu puška iza zapuštene ladje ribarice.

— Oh Bože! zajaukne ribar i sruši se u ladjici.

Djeca mu se prestrave.

— Otče, otče! vrisnu Julka.

Oluja se zavrgla i stala se užasno kidati. Iz crna se oblaka prospu debele kaplje. Gonjene silovitim vjetrom, žestoko udarahu u Julkino lice i po golih joj ramenih. Ribar stenjaše u ladjici. Skučio se medju klupčicami. Valovi se šumom zauzbijaju i živo uzprskuju pjenom. Julka se čvrsto uhvati za ladju, odrine se svom silom sa žala i prebaci se na mreže i vesla. Prevuče se preko klupčica i primi otca izpod pazuha. Hoće da ga pridigne, nu nemože. Klekne do njega, obujmi ga oko vrata i s težkom mukom uzdigne mu glavu na svoje grudi. Munja zasja u mračnoj noći. Julkino se srce stegne,

sledi. Usta su mu krvava. Frane se takodjer prebacio u ladjicu i stisnuo se uz otca i sestru. Djeca kao da su premrla od straha, užasa i boli.

— Otče! Julka! vrisnu Frane, suze mu navru na oči i obori u glasan plač.

— Djeco moja, Julka, na kraj, Frane, na — — na kraj — — Julka — — sirote — — oh Bože — — na kraj — — sirote moje, stenjaše ribar, pridižući se rukama.

Grom se ori dragami, munje sievaju iz crnih oblaka, koji, kao da su se upalili, sievaju i razsvjetljuju ribara i lica njegove djece. Na svačijem je licu strava, užas, smrt. Kiša lieva kao da se nebo prolomilo, vjetar šumi i zavija oko pećina, valovi bacaju ladju čas lievo, čas desno, dižu joj krmu, već ju zalievaju.

— Djeco, na kraj — — podušit će nas more, spasite se, sirote, na kraj . . . .

Krv mu tekla iz ustiju i kvasila prosiedu bradu.

— Otče, dobri otče! naricahu djeca.

Ribar drhtne, pridigne se malko, otvori posve oči, upre ih u zaplakano i prestravljeno Julkino lice, pa šaptne hropotom:

— Julka, ti si moja — — Julka — — na kraj . . . .

Sad zadrhta grčevito, zastenje još jednom: — Julka — — — moja . . . . protegne se, uzdrma se, glava mu klone na Julkino krilo.

U Julkinih se žilah sledi krv, srce joj se sbije, očajno pogleda u crno nebo i vrisne:

— Otče, dragi moj otče!

Uhvati ga za ramena i dovuče ga po mrežah i vrećah na provu, na prednji dio ladjice. Frane joj pomagaše. Sad skoči djevojka na piesak i uhvati otca opet za ramena, da ga otme moru. Ali eto u taj hip mrka, tmasto-zelena vala, biesno mu se nadigao raztrgani vršak. Vjetar goni s njega pjenu. Već je uzdigao krmu ladjice,

već je zahvatio Julku malne do pasa, srušio ju, obtočio i silnim se pljuskom razlio po žalu. Ribar je pao na kćerku. Onaj isti val, sustežući se šumom u more, hoće da joj ugrabi otca, nu ona ga čvrsto drži jednom rukom za kosu, a drugom se uhvatila za konop, kojim je ladja svezana o maslinu. Julka u onoj skrajnoj očajnosti skupi sve sile, ustane, držeći se za konop, i izvuče otca iz mora. I Frane se spasio. Djeca odnesu otca podalje od valova, i stanu naricati na pustoj obali u groznoj noći.

Frane se sav tresao od straha i boli i ogledavao se, da vidi, gdje su stražari.

— Pobjegli su, reče sestri jecajući.

— Frane, Frane, otac nam je umro! Oh, dobri Bože, smiluj nam se! Nikoga, nikoga nije ovdje, da nam pomogne! lamaše Julka rukama nad otčevom glavom. — Frane, odnest ćemo ga u kuću. Ostani ovdje, ja idem po ponjavu, lakše ćemo ga u njoj nositi, zacvili djevojka.

Frane osta kod otca, a ona podje prama kući. Idući pieskom, obazre se, da vidi ladjicu, ali nje nije više bilo. Konop se prekinuo, velik ju val zalio, tresnuo njom o žal i zameo joj trag.

Kad Julka udje u svoju kuću, skoče na noge ona dva čovjeka, što su se bila sakrila iza zapuštene ladje, polete obalom, sunu u kuhinju i zatvore vrata za sobom. Julka je baš izašla iz sobice, gdje je uzela ponjavu. Opazivši ljude sa okrinkanim licem, prestravi se, vrisnu i skoči do prozorčića, pa zovnu iz svega grla brata. Frane bio već dotrčao pred vrata, ali nemogaše unići u kuću, nego vikaše sestri, da mu otvori.

Ona su se dva čovjeka oborila na Julku, te zavijaju njom, da ju sruše na pod. Julka se očajno brani i zove brata na pomoć. Jednomu je skinula krinku. Pozna ga. To je financijalni stražar. Preobukao se. Hoće da joj svežu ruke, jedan ju hvata za ramena, drugi za vrat, a ona ih odbija, sva kipi od biesa, sdvaja, ali tuče šakom,

čupa kose, nemogu je obataliti. Oni nasrću, prigiblju ju, odlietaju od nje, jake su njene mišice. Stražara je zvizdnula šakom medju oči, zateturao je, ali ju je onaj drugi čvrsto uhvatio za vrat, okrenuo i izvinuo glavu nad pleća. Još je nemože srušiti, a već veli njemački: — Sad je moja!

— Frane! zarida djevojka očajno.

— Ostavite sestru! krikne baš u taj hip Frane iz sobice.

Frane je razbio stakla na prozoru i unišao u sobu, a tuj je nad otčevom posteljom visjela puška. Stojeći posred sobe, naperio je ciev u one ljude. Stražar uhvati svoju pušku i zagrozi se:

— Ako se makneš, mrtav si.

Sad sabere Julka sve svoje sile, iztrgne se iz ruku onoga drugoga napadača, uleti u sobu i pograbi mornarski nož, koji je bio na stoliću. Julkine oči sievaju, ustne joj grozničavo drhću, kosa joj je razkuštrana, haljine su joj na grudima raztrgane. Stražar i njegov okrinkani drug uhvate svoje puške i progovore tiho njekoliko rieči. Frane lupne vratima sobe i naglo ih zaključa. Sad se začu lupanje na kućnih vratih.

— Tko je? kriknu Frane uzjecanim glasom sa prozora sobe.

— Ja, Luka, i moj otac. Otvorite! odazva se iz vana jak glas.

— Luka, amo, amo! zavapi Julka.

Luka pritrči sa otcem k prizemnom prozorčiću sobice.

— Na pomoć! U kuhinji su lupeži! krikne Julka.

Susjedi mornari, otac i brat Marijana Stipetića, udju u sobu kroz prozor i stanu pitati zaplakanu i uzdrhtanu ribarevu djecu, gdje im je otac, nu djeca govore čudne rieči, koje se nisu mogle razumjeti u prvi mah.

— Gdje su ti lupeži? Otac mrtav? Ubili? Djeco, što to govorite? čudio se stari Pave Stipetić.

— U kuhinji su, jedan je stražar, imaju puške, preobučeni su, ubili su otca, jecaše Frane.

Luka skoči s nožem u kuhinju, obazre se, al nema traga napadačem.

— Pobjegli su, eto, vrata su otvorena. Oh, dobri Bože, što sam ti ja jadna skrivila? svijala se i previjala Julka.

Dok su Luka i Pave ulazili u kuću kroz prozor, stažar i drug mu otvoriše vrata, te izčeznuše u mračnoj noći. Susjedi su bili iztrčali pred kuću, nu prud bijaše pust, samo se na njem nješto crnilo, nedaleko od one zapuštene ribarice.

Julka umoli susjede, da joj donesu otca u kuću. Pave se snebi i skameni, mozag mu se prevrnu od čuda. Debele suze kapahu niz lice i njemu i Luki, slušajući ribarevu djecu. Svi izadju iz kuće i opaze mrtvaca u svjetlu munjâ. Protegnuo se po bielom piesku. Stipetića zazebe srce; približe se, i stanu dozivati pokojnika. Dižu mu ruke, sad jednu, sad drugu, i drhću i pogledavaju se. Polože ga u ponjavu, pa ga odnesu u kućicu, gdje ga lagano spuste na pod u sobici. Frane upali uljenicu u maloj i čadjavoj kuhinji i izpripovjedi, što im se je pripetilo. Medju tim ogledavahu Pave i Luka ribara, misleći, da nije još izdahnuo. Pave je uzalud tješio Julku. Ona se svila nad mrtvacem i upiljila oči u njegovo ukočeno lice.

— Siroto, neplači! Kao da mi je srce slutilo .... Znaš, moja je Tonka pasla do kasna ovce nad kukom, a kad je došla doma, kazivaše nam, da vas je vidjela na moru malo prije, nego li je vjetar zategnuo. Mislio sam, trebat će pomoći, pa smo došli ja i Luka, klimaše Pave Stipetić, čovjek od kojih šestdeset godina.

I otac i sin mokri su do kože. Luka naloži oganj, pa sjede nasuprot svomu otcu na ognjištu. Obojica izuju čarape i objese ih do ognja. Luka baci i modru mornarsku

kapu na jedan čavao. Iz kape se ciedila voda. Vrata su sobice otvorena. Sa ognjišta se vidi mrtvac i do njega Julka i Frane. Oganj praska, visok plamen razsvjetljuje kuhinju i polovinu sobice, gdje leži ribar baš u žutom sjaju. Od topline velikoga plamena puše se čarape, Lukina kapa i njegova crna ruda kosa, sva razčupana i razkuštrana. Luka još neima brade, nu ustnica mu se već zacrnjela. Mladić se naslonio laktima o koljena, pa pogledava u sobicu, stišće šake i poškripuje zubmi. Oči su mu vanredno crne i velike. Pave klima, omiče po koju svoju, uzdahne, pa se dodirne dlanom svojih kratkih brkova, koji se potresuju. Ti su brci izogrizani i štetinjasti.

Oluja je bjesnila još uviek strahovitom žestinom, vjetar je tresao kućom i lomio grane maslinâ. Kroz prozorčić sievahu munje u sobicu, a njihovo bi svjetlo obasjalo modrasto lice mrtvaca i one sirote, uništene, shrvane od boli. Dva se puta napunila kuća žestokom bielom svjetlosti i uzdrmala se od temelja do krova. Stari Pave, osjetiv toplinu munje na licu, svaki se put prekrižio i rekao: — Bože sveti, ovo je tresnulo u pećinu iza kuće!

Njegdje oko po noći prestalo je lievati, nu jošte je kišilo. Grmljavina je tutnjila iz daljine. Oganj se utišao. Pave i Luka zaniemiše i gledaju žarke ugljene, na koje bi svakim časom prsnula po koja kaplja kiše kroz nizak dimnjak.

Julka dodje u kuhinju po ulje za svieću. Stari ju Pave pogleda, i opet mu grunu suze na oči. Julka se na to sva smuti, klone i sjede na ognjište. Njezino je srce sada jošte jače pucalo od boli. Tuga ju slomila i skršila. Luka jecaše. Djevojka se vrne u sobu, te onemogla pane do svog otca. Frane videći, da mu se sestra nemiče, prestraši se i poče ju zvati. Julka nije ni disala. Frane zovne susjede, koji skoče u sobu, uzdignu djevojku i polože ju na postelju. Pave joj opere lice octom, a

ona do malo otvori oči. Sad se sjeti onih stražara, presieče ju nješto preko srca, protrne i opet se obneznani. Kad ju nakon dulje vremena dozvaše k sviesti, ustane blieda i slaba, te klekne do otčeve glave. Sklopi drhtave ruke pred razplakanim licem i dugo se moljaše Bogu. Debele se i tople suze naglo sustizahu na njenu tužnom licu.

U razsviće otidje u Svitan Pave Stipetić, a Luka ostane u ribarevoj kućici. Julka opere glavu svomu otcu otare mu usta, počešlja kosu i zaklopi oči. Napokon sjede, skršena na kućni prag i pritisne na njedra zaplakano lice svoga brata. Suznim se očima zagleda za tim u more, tamo na južnu pučinu, odakle se valjahu zelenkasti i zapjenušeni valovi, sustižući se sustopice, pognati i uzpeti žestokim vjetrom. Ona gledaše veliko uzburkano more, a grudi joj drhtahu od mučna jecanja. Nabreknuti valovi navaljivahu na silne litice, gdje se praskom i tutnjavom odbijahu, a na piesak su grnuli jedan za drugim, prebacivali se, grozno bučili i šumom se razlievali, treskajući o plitko dno. Vjetar je gonio i kidao crne oblake pod tmurnim, sivim, olovnim nebom, a galebovi su prelietali i vijali se nad raztrganom pjenom, nad mrkimi jazovi valova. Iza one biedne i čemerne sirotčadi, koja je sad čučila na pragu, ležalo je u siromašnoj sobici ribarevo krupno tielo, protegnuto na podu u bliedom, mutnom i tužnom svjetlu razsvanuća.

II.

Kad utekoše stražar i okrinkani mu ortak iz ribareve kuhinje, naglo vijugnuše za ugao kućice, liznuše u mrak medju masline vrta, pa se tuj pritajiše njekoliko vremena, a onda se utisnuše u šikarje, kojim je dolina zarasla. Šuljajući se medju glogom i dračem, s težkom se mukom prikučiše koritu potoka, i odmah se osvjedočiše, da ga neće lako pregaziti. Voda bijaše nahrupila

sa strmih bočina, te se šûmom valjala k moru. Znali su, da je njegdje nad potokom široko brvno, nu nisu mogli vidjeti toga mostića iz šikarja, kamo su bili zapali. Nepreosta im, nego da se jošte provlače onom gustinom, idući oprezno obalom potoka. U malo nabasaše na debelu divlju trešnju, kojoj su se grane izpružile nad vodu. Stražar se uhvati za jednu granu i sagnu se nad vodu, pa opazi, kad munja sievnu, ono brvno, koje nije bilo daleko od njih. Provuku se do mostića; nu bojeći se, da će poskliznuti, idući po mokrom drvu, legnu na trbuh, pa tako preplaze potok jedan za drugim.

— Sigmunde, ovuda! Treba da se moru približimo, da dodjemo na kraj pruda. Strašne li noći! Klisure se tresu od grmljavine. Ova je dràga pravi pakao. Sliedi me! — Čuješ li prasak valova? pitaše i osluhivaše stražarev drug.

— Čujem. More nije daleko. Veliš na prud, ali ako nas opaze u ovoj svjetlavini?

— Kad se izvučemo iz šikarja, vidjet ćemo, da li je tko na žalu. Ovdje su nam po boku velike klisure. Svakako treba da se dočepamo pruda, jer je tamo ona stazica, koja vodi po kuku na cestu. Ali, kako ćemo u Duboku? — Hajdmo!

Sad idjahu močvarnim zemljištem, gazeći velike kaljuže, te bi se svako malo vraćali, da obadju duboke jaruge i udubine. Napokon opaze kroz šikarje uzburkano more, stanu, pa se primaknu prudu, a kad se osvjedoče, da neima na njem žive duše, polete iz šikarja na piesak. Nadju stazicu i počnu se verati po strmom kuku, po južnom rtu uvale Brestove. Umorni i težko zadihavajući se, sjednu na stazi. Tamo na drugom kraju pruda vidjela se ribareva kuća u svjetlavini munja, koje bez prekida presiecahu crne oblake.

— Ribara nije više na piesku. Odnesli su ga valjda u kuću, reče stražar Sigmund.

— Ti si ga ubio. Srušio se u ladji na drugi hitac. Jest, ti si ga pogodio, ti si poslije mene izpalio.

— Kad je sievnulo, uzeh ga na oko. Nismo bili od njega ni trideset koraka. Nitko nas nije vidio. Sad ćemo u špilju. Pazi na novac, da ga neizgubiš. Treba da se preobučem u svoje haljine, jer su mi ove tvoje tiesne. Mokar sam do kože. Neboj se, nitko nas nije vidio.

— Nitko? — Neluduj! A Julka? Zar ti nije ona skinula krinku? Dosta sam ti govorio, da čuvaš krinku. Julka će kazati, da te je vidjela, tebe će uhvatiti žandari, tražit će se tvoj drug . . . Ti glupane! sve, sve si pokvario!

U toj ljutitosti skine krinku, koja mu bijaše spala s lica na bradu, i baci ju od sebe. Ta je krinka bila od crna platna, a imala je dvie luknje za oči i jednu za usta. Julka bijaše skinula baš takvu krpu sa stražareva lica.

— Opet ti velim, neboj se! Neljuti se bez potrebe, mirio je stražar druga.

— Ni vrag nebi saznao, tko je uzeo ribaru novac, da si ti bio oprezan. Sve će se saznati, sve! Ti si bluna, prava bluna, nu ja sam još veća, kad sam se s tobom upustio u . . . . .

— Ja i Horni reći ćemo, da nismo išli na stražu, jer da je noć bila strašna i sila vjetra, a po ovakvom se vjetru nemogu kriomčari približiti kraju. Govorit ću ja s Konradom. On mi je prijatelj. Neboj se! zapuhavao se preobučeni stražar, otirući znoj sa debele ošišane glave.

Bijaše to čovjek žutokos, srednje rasti, crvena i obla lica.

— Što, zar si poludio? Nagovarati Konrada! Ti hoćeš da cielomu svietu kažeš, gdje si noćas bio!

Opet idjahu po onoj lomnoj stazi.

— Ako bi uztrebalo . . . . ako . . . .

— Što si rekao Konradu, kad je otišao? Jesi li mu

kazivao, da ću ja k tebi doći? navali drug stražarev, uhvativ ga za ruku.

— Nisam. Bili smo zajedno na straži, a kad je zanoćilo, otišao je Horni. Umolio me, da sam ostanem, a ja mu rekoh, neka ide slobodno, jer da ću ja leći pod kakvu izbočenu stienu na briegu i mirno spavati.

— Ti mu nisi dakle ništa, ni jedne rieči, o meni kazao? upita muklim, drhtavim glasom ortak.

— Nisam, tako mi poštenja, nisam!

— Idi, odmah smo kod špilje, reče stražarev drug i opipa nješto pod haljetkom, a oči mu grozno sievnu.

— Ribar je mrtav, a tko zna, da je on imao ovoliko novca? Da smo razbili škrinju, moglo bi se pomisliti na kradju, nu mi nismo ostavili nijednoga traga. Ako me je i vidjela Julka, ona ipak nezna, nemože znati, tko joj je ubio otca. Što se tiče novca .... tko? kada? — Hm! — Škrinja je ciela, ključ je pod uzglavljem, na svojem mjestu. Bila je baš sliepa sreća, kad smo one večeri vidjeli kroz prozor, kako je ribar brojio novac i kamo je ključ sakrio. Dà, čudne li sreće!

Drug mu neodgovori, nego ga mrko omjeri, idući za njim.

Sada zakrenu lievo sa staze, prama moru. Obijajući se o grebenaste stiene po kuku, dovuku se na sami rub visoke kisure, što tone okomito u more na južnom rtu. Sa staze do klisure lako bi prebacio kamen, nu u onoj mračnoj noći, prosiecanoj munjami, grdno su se izgrebli, prebijajući se četvrt sata do svoga cilja. Na desno dizala se klisura, njezin vrh, pod kojim se crnilo zjalo špilje Duboke, do dvadeset metara nad morem. Da udješ u špilju, trebalo je i srčanosti i opreznosti. Zločinci se obuhvate objeručke za povisoku stienu, okrenu se oko nje, upirući se nogama o njezine grebene, pa odahnu malko. Sada stajahu na uzkom kamenu, što se je izbočio iz klisure poput stepena, ali malko nagnuta nad more. Pod

njima u crnom mraku bučili su valovi, praskajući o silnu liticu. Okrenu opet ledja moru, uhvate se rukama čas za oštru stienu, čas za kakvu pukotinu, metnuv u nju prste, pa se tako primaknu zjalu velike špilje. Držeći se čvrstih i kvrgastih grana rešeljike, što je izrasla iz pukotine uz zjalo, skoče u Duboku. Ona zelena rešeljika, osamljena na goloj klisuri, bijaše kao grana nad vratima kakve krčme, kao znak njekim pticam, da ima u špilji dosta mraka i vode. I gavran se često crnio do zjala, čučeći na onoj rešeljici.

Čim udješ u špilju, nadješ se u dosta veliku prostoru, naličnu okrugloj crkvici. Svod je živa litica, vlažna i zelenkasta. U dnu zjala vise sa svoda debele stiene, stupovi, njekakvi zvonovi, što se lašte od vlage. Podalje crne se tri, četiri zjala pomanjih špilja, mračnih pećina, tiesnih produhljina i rupa, kud bi se čovjek s težkom mukom mogao provući. Narod baje o Dubokoj čudnih stvari. Mnogi su osvjedočeni, da je u njoj zakopano silno blago, ali da ga čuvaju strašne nemani. Njeki kazivaju, da je pred mnogo godina bio došao u Svitan jedan grčki pop, i da je imao popisano sve ono silno blago. Djed toga i toga mornara vidio je popa unići u Duboku, ali se nije više iz nje povratio. Ljudi se bojali te špilje, jer da je u njoj pokopan kralj, koji je imao pasju glavu. Duboka da je puna vukodlaka, malčića i vještica. Od živih ljudi nitko se nije usudio, da zaviri dublje u špilju, a njeki, koji su bili u njezinu zjalu, pripoviedahu, da se je udubla valjda do drugoga kraja svieta, jer da se iz silne daljine čuje jecanje, stenjanje i jauk.

Kad udjoše u zjalo, začu se prhutanje ptica, koje se premještahu na svojem noćištu. U dnu zjala gorjela je malena svjetiljka. Njezino se svjetlo tužno sjajilo po zelenkastih i prugastih stienah i padalo u jednu manju špilju, gdje je titralo i lamalo se u maloj kaljuži vode, nakapane sa svoda. Voda je izdubla korito u živom stancu.

Onu je svjetiljku, zatvorenu s tri strane, donio stražarev drug u špilju i ostavio ju ondje, kad je pošao u ribarevu kuću.

Vjetar je gonio kišu u zjalo. Oluja je jošte bjesnila.

Stražar se Sigmund preobuče u svoje odielo, koje bijaše ostavio u Dubokoj. Onaj drugi donese svjetiljku, metne ju na zemlju posred pećine, pa reče stražaru:

— Sjedi, ti ćeš brojiti novac.

— Ja? . . . uzčudi se malko stražar, pa sjedne na žutkastu zemlju i razširi noge.

Drug izvuče iz njedara crven rubac i baci ga stražaru medju koljena. Crne mu oči plamsahu.

— Odmotaj i broji. To je sve, što smo našli. Polovica meni, polovica tebi. Broji! reče nestalnim, uzdrhtanim glasom i klekne stražaru uz lievi bok, pa mu se nasloni o rame.

Stražar metne svjetiljku medju razširena koljena, upre u druga malene i sive oči, nakesi se, i razveže onaj crveni rubac. Ortak ga gledaše, potisnuv njekakvu zelenu kapu nad zatiljak. Kosa mu je crna i ruda, a nad čelom je malko plješiv.

U rubcu bijahu jedna biela vunena čarapa i jedna kožnata novčarka. Stražar segnu u dugu čarapu i izvuče iz nje okruglu kožnatu mošnju.

— To je zlato, šaptne mu drug prigušeno, a velika mu se usta nakrive. Čelo mu se mrzko narozalo.

Stražar iztrese na rubac zlatni novac iz mošnje, pogladi ga rukom, premetne ga, kimnu i izkeči zube. Počne brojiti. Svjetiljka bacaše svoj žuti sjaj na njegovo crveno i nabuhlo lice. Kratki mu i debeli brci podrhtavahu.

— Petdeset šterlinga! zine stražar, kad pobroji.

— Svakomu dvadeset i pet. Sad izbroji ovo, što je u novčarki, šaptne drug udušeno.

Njegovo se tamno-žuto i kozičavo lice grčevito stezalo. Nos mu je orlovski, kvrgast i na lievo nakrivljen.

Brkova neima, nego nješto malo kratkih dlačica, izraslih nad kutovi ustnicâ. Riedka mu brada narasla nizko pod ustnicom.

— Novac imamo, ali Julka ....

— Broji! Julka nas nije spoznala, a neima sada ni otca, da ju čuva. Sama je... Broji! zapovjedi drug stražarev.

Stražar broji desetače i petače. Onomu drugomu sievaju oči, usta mu se nakrivljuju.

Još prosiecaju munje mrklu, crnu noć i pune zjalo špilje žarkom svjetlosti. Pod pećinom grozno buči more. Vjetar zavija oko vrleti. Nad stražarom i njegovim drugom križa velik šišmiš i neprestano pišti.

— Uprav sto forinti, zine opet stražar i otare znoj sa čela.

— Broji još jedan put. Broji!... šane mu groz čavo drug.

Stražar posluhne.

Drug mu se jače nasloni o rame, metne ruku p haljetak, izvuče naglo bodež iza pasa i svom ga silo urine stražaru u bok. Stražar muklo zajaukne, trže se i svali se na ledja.

Kratak, prigušen krik začuo se iz dna špilje. Razbojnik zadrhta i upre oči u najširje zjalo, držeći bodež nad stražarom. Sve je tiho. Razbojnik osluhuje malko, pa zapali opet bodež u prsa svoga druga. Uzme novac, zamota ga i spravi u njedra. Sigmund hropće u smrtnom trganju, ležeći posred špilje. Hoće da nješto kaže, nu glas mu se gubi u krvi, što mu je navalila na usta, jako crvena i topla, te se puši u sjaju svjetiljke. Pod zjałom pećine lome se nabreknuti valovi, vjetar udara o klisuru, rešeljika se trese, grmljavina se odbija od kuka do kuka, munje razsvjetljuju stražara. Pred zjalom tamo nad uzburkanim morem lete crni oblaci kao njeke grdne otrančine, dotičući se valova svojimi raztrganimi skutovi

Sigmund se ukočio, prevrnuv se u zadnjem trzaju

na prsa i utisnuv lice u zemlju, nakvašenu svojom krvi. Ruke je i noge razširio, kao da je zaplivao prama dnu špilje.

Razbojnik pomisli: — Sad mogu mirno spavati. Novac je ovdje, ribar je mrtav, a Sigmund? . . . . tko bi znao, gdje je Sigmund? — Gle blune! Ha, ha! I on se zagledao u liepu Julku . . . on da mi bude takmac. . . . Od Julke me stari Petar više priečiti neće . . . Hà, moj ribaru, badava ti tvoje psovke i grožnje . . . . nakesi se razbojnik. — Nitko me nije prepoznao, a komu da sune u glavu, da sam ja ribara? . . . . Jedini . . . . evo ga . . . . nediše, on bi me bio izdao, da nedodje sam u tamnicu. Tko je bio s njim u Julkinoj kući? — — Jedan okrinkani čovjek! Smiešno! A tko može reći, da sam ja bio okrinkan? Možda Sigmund? . . . .

On tako razmišljaše, kidajući svoje odielo, koje bijaše donio stražaru. U svaki bi komad odiela ovio po jedan kamen, pa ga tako bacaše u more. Kad svrši taj posao, primakne se k stražaru, usta mu se grozno nakrive i reče tiho: — Za što nisi pazio na krinku? Tako mi poštenja, nebih te bio — — da te nije Julka prepoznala. — Uhvati ga za noge, i doda: — Prijatelju, dozvoli! . . . .

Grozan mu smieh opet nakrivi usta, vukući stražara na rub zjala, da ga odatle gurne u more.

U to se začu iz dna špilje grohot. Razbojnik uzdrhta, pusti mrtvaca, i iztrgne bodež iza pasa. U jednoj rupi na dnu zjala gorila je svieća, a do same nje crvenilo se nječije lice pod žutom razčupanom kosom. Velika i razzinuta usta djavolskim se grohotom smijahu. Dva zelenkasta oka sievahu grozno izpod nizkoga čela. Razbojnik uzmakne za korak i digne bodež u vis. Spopadnu ga ježuri, prelete ga trnci. Velika noćna ptica zaprhuta iz

jedne pukotine i izleti mrtvim letom iz špilje u mračnu noć, dotaknuv se kreljutom njegova bodeža.

Ona se dva oka jošte kriese, uzdižu i približuju. Razbojnikov bodež drhće. Opet grohot. Iz rupe se vuče čovjek, duga crvena vrata, razkuštrane kose, veliki mu se zubi sjaje. Pred sobom nosi svieću. Već se izvukao i osovio i trgnuo bodež iza pasa. Bodež se zasjao kao blied i modruljast plamen. Čovjek se lagano primiče. Visok je, pognut malko, ruke su mu duge, šaka velika. Grohotom se smije i primiče se i prezavo i zvjeravo.

— Olà! Nož iz ruke!

— Tito! .... Ti? .... preseneti se razbojnik i prodje rukom preko čela, da otare ledeni znoj, koji ga bijaše probio.

Obojica zadjenu bodeže za pas.

— Mislio sam, da si već daleko od Svitna. I danas su te žandari tražili, odahne stražarev drug.

— Rad malenkosti .... tri stotine forinti! nasmije se Tito, prekriži ruke na prsima i slegne ramenima.

— Odkad si udovu okrao ....

— Okrao? Ha! Ha! A što si ti počinio noćas?

— Zar si od onda u ovoj špilji?

— Već deset dana, slegne opet Tito ramenima.

— A što jedeš? Tko ti hranu donosi?

— Tko? — Hoćeš li šutjeti? — Hoćeš, hoćeš ... Sve sam vidio i čuo. Tko mi hranu donosi? — Justina.

— Justina!

— Da. Ej, Justina! Evo je! Ha, ha, ha! Evo je! pokaže Tito ženu, koja se vukla u zjalo kroz onu istu rupu, odkud se i Tito izvalio.

Bijaše to žena od kojih trideset godina, srednje rasti, ali jaka i bujna tiela. Lice joj bilo žuto i nabuhlo. Čas upiraše svoje tamno-sive oči u razbojnika, a čas u mrtvaca. Čelo joj se mrzko namrštilo.

— A što si naumio s onim? zapita Tito i pokaže mu na stražara kretom glave.

Razbojnik pogleda plaho i Tita i Justinu.

— Ja sam vas vidio, kad je zanoćilo, tebe i stražara. On se preoblačio. Što ste govorili, nisam mogao čuti. Da ti istinu kažem, kad ste unišli u pećinu, malko se prestraših, jer sam mislio, da mene tražite. Vidiš, posumnjao sam o tebi .... E, e, vješt si na bodežu! Dobro si udario! Amo ruku! ponudi mu Tito desnicu.

Razbojnik se lecnu.

— Moja se ruka još nije omastila čovječjom krvi. Ti napadaš na izdajničku, a ja nisam jošte nikada radio preko vjere, reče Tito.

— Ti neznaš, za što sam ga ubio. Trebalo je, da ga ubijem. On je kriv nesreći moje sestre, odgovori razbojnik i poda mu ruku.

— Tvoje sestre? — Nije! obrani Justina oštrim glasom mrtvaca.

— Što znaš ti! lecnu se opet razbojnik.

— Što znam ja!? — Vidiš, razljuti se djevojka, tvoja je sestra dolazila pred pet godina, kad još nije bilo ovoga stražara u Svitnu, u našu kuću, gdje ju je čekao ....

— Tko? upita zlorado Tito, videći, kako neće da sve odtoči.

— Stari Anselmo, dà, Anselmo Panello. Ja to nebih bila kazala, ali si me razljutio. — Bacite ono u more, pokaže stražara.

— A što ste ono govorili o ribaru? Vi ste nješto brojili, à, je li mnogo? zakriese se Titove oči.

— Brojili! ... Ti si dakle vidio?

— Dà, i sve razumio, ako i nisam svaku rieč čuo, prevari ga Tito.

— Ali bacite ono u more! razljuti se Justina.

— Ne u more, zavrti glavom Tito, jer bi ga možda

valovi izbacili, ili ribari uhvatili. Ja znam za bolje mjesto. Ima vode. Neće mi smetati, ako se amo vratim. Ja i Justina znamo sve, ali ćemo šutjeti, ako nas liepo nadariš. Koliko imaš kod sebe? Dat ćeš mi na put. Ja odlazim još noćas. Koliko dakle?

— Dat ću svakomu petdeset forinti, ako mi se zakunete, da ćete šutjeti.

— Justina, zakuni se! zapovjedi Tito, pa odmah doda:

— Dat ćeš svakomu sto forinti.

Razbojnik izbroji novce. Sad mu reče Tito, neka uhvati stražara za noge, a sam ga primi za ramena.

— Justina, uzmi svieću i stražarevu pušku. Slušajte. Odvući ćemo ga u jamu. Ha, ha! u jamu! Dà, odavle kakvih sto koraka, ravno u brieg. E, znam ja za svaku rupu! Dà, u veliku jamu. U nju se nemože bez konopa, pripovjedi Tito.

Sad počnu vući mrtvaca za noge, za glavu, kako bi im već lakše bilo. Provlačili su se iz jedne špilje u drugu, čas bi se pognuli, čas bi se vukli potrbuške, a kadšto hodahu osoviv se posve. Izprva bijaše tlo ravno, a onda se lagano spuštalo. Sa svih strana bijaše najgušći mrak. Čuli su se tihi kapci vode, gdjegdje zasjala bi se mala kaljuža. Putem se i odmarahu. Tito, sav usopljen, otirao je crveno lice rukavom haljetka. Njemu je izraslo samo do ušiju njekoliko žutih dlaka. Po debeloj ustnici riedki su mu se brci izverugali. Mrtvac bijaše težak, ali je puzio po vlažnoj ilovači. Samo bi se kadšto zadjeo o kakov kamen, što je virio iz zemlje, i udario glavom o stup, o stienu, al je puzio, uviek puzio. Svjež zrak zastruji. Tito reče, da nije jama daleko, jer da je to vjetar, koji duva u jamu od obale, kroz pukotine i produhljine. Malo za tim zapovjedi, da budu tiho. Sad svi osluhuju i čuju, kako voda tiho pljušti i muklo glogoće. Tito razjasni, da je to more. —

Slieva se u jezerce. Vidjet ćeš, kimnu. Opet vuku mrtvaca. Tito pripovieda, da je jama jako prostrana, ali da nije duboka nego za tri, četiri čovjeka.

— Evo nas! uzdahne Tito, kad dodju na rub crne jame.

Gurnu mrtvaca sa ruba, te začuju, kako je ljusnuo na stiene, na obalu jezerca, što bijaše u sredini jame u razu s morem. Sva je jama muklo odjeknula. Mrtvac se zatakao po strmoj stieni i pljusnuo u vodu, koja se mrko zapjenila. Za mrtvacem bace i pušku. Kad se plitka voda utišala, pade na nju svjetlo svjetiljke. Mrtvac je ležao na ledjima. Nad njim bilo je za pedalj vode. Bieli se limeni gumbi zasvietiše za časak.

— Jugo, visoka voda, plima, promuca Tito.

Još jednom zirnu u jamu, pa se povrate u zjalo Duboke, nad more. Tito se preobuče u seljačke haljine, a svoje sakrije u jednu pukotinu.

— A kamo ćeš sada? zapita ga razbojnik.

— Kamo? — U sviet, pokaže more velikim razmahom rukû.

Tito mu poda desnicu, poljubi Justinu, pa joj reče: — Pozdravi mi majku. Reci joj, da vas neću zaboraviti, kad budem imao mnogo novaca. Pozdravi i žandare. Ha, ha, ha! Justina, s Bogom!

Poljubi još jednom djevojku, oči mu sievnu, pogleda ju, pa izčezne iz špilje. Iz grana rešeljike, dok je visio nad morem, jošte mu se jednom zasvietiše zelenkaste oči. Nestane ga u mraku. Justina gledaše dulje vremena u grane rešeljike, ljutito i biesno. Sjednu za tim, spusti glavu na dlane, i uzdahne: — Neće ga ubiti!

— Ti bi htjela? . . . Zar ga mrziš? začudi se razbojnik.

— Dà, zareži Justina.

— Za što?

Justina neodgovori, nego skoči na noge, plaho se ogleda i htjede izaći iz špilje.

— Čekaj, zajedno ćemo do ceste. Justina, ako kažeš jednu rieč, ubit ću te.

Djevojka mu obeća, da će šutjeti, pa oboje izadju iz špilje i stanu se verati po kuku.

Tito bio udario put Trsta preko Učke. Već u svojoj desetoj godini bijaše Tito prava kuga u Svitnu. Njekoje vršnjake zavadjaše na nerad, skitanje i kradju. Šuljao se svuda kao mačak, penjao se po voćkah u tudjih vrtovih, krao je kokoši i rubeninu, što se sušila po žalu, i sve što bi mu pod ruku došlo. Kad ponaraste, podje na more, nu i na brodu posizahu njegovi prsti za tudjim dobrom. Često se svijao pod oštrimi udarci konopa. Krvav i pun modrica letio bi po brodu, s krme na provu, ili se penjao po jedrilih, a jedni mornari udri za njim u potjeru kao za divljom mačkom, dok se drugi smijahu na palubi. Do petnajste godine bijaše sitan, ali okretan, pruživ i lukav. Kašnje se naglo protegnuo. Kad je s prvoga puta došao kući, uzalud ga pljuskala majka, uzalud mu čupala kosu: nikako se nije mogao odreći svojih navika. Kašnje se opet ukrcao i opet krao, a napokon se dočepa tamnice. Pod tudjim imenom bijaše opet mornarom, pa opet pane u tamnicu. I tako je doživio svoju trideset i drugu godinu, sad na brodu, sad u tamnici, sad u Dubokoj, gdje je znao za svaku rupu i pukotinu.

Njegova majka, stara Fuska, bijaše u Svitnu primaljom. Imala je malo posla, jer se bila svima omrazila. Kad joj je umro muž, ostavi joj jedinca, a uzela bijaše iz nahodišta u Trstu malu Justinu, kojoj se nije nikada saznalo za roditelje. Dok je Justina bila djetetom, dobivaše Fuska njekoliko forinti mjesečno. Tito bijaše dvie godine stariji od djevojčice. Čim je ponarasao, stao ju tući, a ona ga u svemu slušala, uviek se pokoravala njegovoj premoći. Justina bivaše svakim danom prezavi-

jom, bojala se ljudi i riedko bi pošla u Svitan, jer joj se djeca rugahu, da je mula, kopile. Bilo joj oko petnajst godina, kad ju je Tito domamio u Duboku. Od tada se sastajahu u špilji, kamo mu ona donosila sve što mu je bilo od potrebe, hranu, vino, pokrivala i odiela. Justina je znala za sva njegova nedjela.

Kad se izviše po strmom kuku na cestu, reče razbojnik Justini, neka podje kući sama, jer da bi ih tkogod mogao susresti. Ona se odmah udalji. I on se uputi prama Svitnu. Idjaše lagano cestom, što se spušta k moru sve do mjesta. U pô sata dodje do kućice, osamljene i sakrivene medju uljikami pod cestom. U pukotini jedne vratnice prozora opazi svjetlo. Primakne se k prozoru i metne oko na onu pukotinu. U sobici se vidjela postelja, a na njoj je sjedila vremešna žena, ridjaste kose i omašna nosa, te je naglo mahala mršavim rukama, razgovarajući s Justinom. Bijaše to Fuska Tara. Svieća se ugasnu. Razbojnik, koji nije mogao razabrati ni jedne rieči u šúmu vjetra, udalji se od prozora, pa nastavi svoj put u mračnoj noći.

III.

Stari Pave Stipetić, idući ranim jutrom iz Brestove u Svitan, susrete se nedaleko od mjestanca s jednim financijalnim stražarom. Taj stražar bijaše visok i omašit čovjek, mlad i rumena lica. Zvao se Konrad Horni. On nazove Pavlu dobro jutro, nu stari ga mornar ošine ljutitim pogledom, zaljuljà glavom i neodzdravi, nego podje ravno svojim putem. Konrad se okrene za njim, sleže ramenima od čuda, metne rt jednoga brka medju zube, pa nastavi i on svoj put.

Za koji čas stigne Pave na sjeverni rt svitanske vale, na zavoj ceste. Već se bijaše razdanilo. Cesta je razrovana od silne kiše, a na mjestima se jošte tresu žutkaste i mutne kaljuže pod udarci vjetra, koji burkaše

vodu na mahove. Sredinom tjesnaca „Velikih vrata“ jedrila su dva velika broda u riečki zaljev. More se pjenilo pred njima. Već su se i odaljeni otoci razabirali u onom mutnom jutru. Po Cresu se vukla magla i spuštala se potocima malne do samoga mora.

Sa zavoja ceste vidi se mjestance Svitan. Pred njim je pukla krasna morska uvala, a iza njega se u pitomoj dolini steru voćnjaci i šumica uljikâ i kestenja. Ta se šumica hvata kićenih obronaka, koji zatvaraju dragu sa tri strane. Nad mjestancem dižu se vinogradi, razvijeni na uzvode, a medju njima se motaju prezidi. Liepe biele kuće u Svitnu sve su na okupu. Samo su dvie, tri osamljene u zelenilu svojih vrtova. Uvala je svitanska obrnuta k iztoku, te prima u se valove bure, sjeveroiztočnjaka, malko koso. Južni je rt svuda vrlo nizak, ravan i širok i jako se pruža u more. Na tom rtu, nad samom uvalom, bieli se velika gospodska kuća, a iza nje se prostire krasan i hladovit vrt. Krošnje se starovjekih i ogromnih lipa dižu uz čemprese i zelene ladonje.

Ljudi su u Svitnu jošte većim dielom spavali. Tko da urani nedjeljom, pa po onakvom vremenu? Dim se vitlao samo iz njekoliko dimnjaka, a vjetar ga trgao, obarao o vlažne krovove i raznosio naglo. Po kućah su se vidjele velike i prugaste ljage kiše, što je šibala po zidovih za one biesne južine. Na žalu se diljala velika ladja. Još joj nisu bila zatvorena sva rebra bokova. Prova joj se malne ticala krova jedne mornarske kućice, a pod krmu su grnuli valovi. Na žalu bijaše i drugih omanjih ladja, koje se popravljahu, pa dvie brodice, trageta, njekoliko pasara, kajića i guca, pritegnutih na kraj, prije nego li je vjetar planuo. Na obali bijaše sila hrastovine, svuda porazbacane. More bješe u noći razrovalo i razkopalo žal, a po kupovih pieska zelenile su se resine, iztrgnute na plitčini, pa izbačene na kraj. Valovi se jošte razlievahu, blatni i mutni, jer su bili pomeli

obalu. Pjena, što udaraše o žal, bijaše puna pilotina, tresaka, rastrganih morskih trava, cunja, komadića konopa, svakojakoga smeća. U gradiću bijaše sve pusto. Nad morem letili su još crni i raztrgani oblaci. Baš posred Svitna uzdiže se medju kućami velika župna crkva. Do crkve iza visokih lipa pomaljao se šiljak tornja.

Pave Stipetić prodje mimo načelnikove kuće, koja bijaše na sjevernom rtu svitanske uvale, baš na zavoju ceste. Pogleda mrko tu kuću, pa se uputi prama Svitnu, te stane nakon njekoliko časova pred velikim željeznim vratima Albinina vrta. Od načelnikove kuće do Svitna teče cesta ravno podnožjem brežuljka, obrasla šumicom uljika i raznim zelenim sadom. Cesta teče uza samo more, a čvrst ju zid štiti od valova juga. Na po puta od načelnika do mjestanca stanovaše Albina, rodjakinja brodovlastnika Anselma Panella.

Pave iztrese lulu, metne ju u žep, a iz drugoga žepa izvuče modar rubac i s njim njekakvu crnu mokru krpu. On je tu krpu našao na stazi, što se penje od Brestove po kuku do ceste. Krpu spravi u žep, a rubcem otare oči. Sad pozvoni Pave na vratima vrta. Približi se licem rešetki tih vratiju i gledaše kuću, što bijaše posred vrta, za kakvih sto koračaja od ceste. Za čas otvori se prozor prizemno.

— Tko je? upita ženski glas.

— Ja, Katice, ja. Je li kod vas moj Marijan?

— Marijan! A, à! Jest. Zlo vrieme. Je, ostao je kod nas — gospodin Marijan. Čekajte, još se nisam obukla, vikaše Katica, držeći golim rukama vratnice, kojimi je vjetar tresao.

Malko za tim otvori mršava i visoka Katica željezna vrata vrta. Lice joj je smedjasto poput drva, kosa žutkasta i riedka. Uzka je ramena ogrnula šarenim rubcem.

— Dobar dan, Pave. Danas ste baš uranili. Gospo-

din Marijan još spava. Noćas se do kasna pilo, uzdahne Katica, pa odmah pridometne: — Vi znate, da neima reda u ovoj kući.

Katica idjaše pred mornarom. Kako bijaše put blatan, pridigla je haljine i široko koracala preko kaljuža.

— Onaj iz Rieke slika je i prilika Anselmu. Deset sam puta bila noćas u pivnici! Uf! mrmljaše kuharica, a dugoljasto joj se i narovano lice stezalo oko uglova tankih i bliedih ustnicą.

Kad stupe u vežu kuće, približi svoj šiljasti nos starčevu licu, nasmije se lukavo, veliki joj se i crni zubi odkriju, pa šapne: — Pave, à, zar niste ništa čuli? Govori se, da će onaj iz Rieke, znate, Kalušković, da će se oprtiti, dà, Albinu, Albinu. Pave, Vi to već znate, gurne Katica ramenom rame staroga mornara.

— Gdje spava Marijan? upita Pave, gledajući biele stube, kojima se išlo u prvi sprat.

— Ah, da joj zna muž u grobu! Pave .... ali molim Vas! prekriži Katica usta kažiprstom. — Znate, nisam ja kao druge. Neću da bude po meni smutnje. Molim Vas — — ako što i kažem — — srce mi je prepuno.

— Tako, tako. Htio bih govoriti sa sinom, hoću . . .

— On spava gore u zadnjoj sobi na lievoj, nè, nè, na desnoj strani. Na lievoj je gospodja Albina.

Pave korakne na prvi stepen. Katica mu se približi i položi ruku na njegovo rame. Starac stajaše jednom nogom na prvom stepenu, a drugom na kamenom podu veže. Lice mu bijaše crveno, jer svjetlo dana probijaše stakla prozora nad zavojem stuba. Stakla bijahu razne boje.

— Pave, Vaš bi Marijan mogao biti pametniji. Opomenite ga. Vi ste mu otac, a ja neznam ništa, nego tako kažem, šapne Katica, i sive joj se oči izbeče.

— Kate, a što to govorite? brecne se starac.

— Ta čemu mi je Bog dao oči? Idite tiho, da koga neprobudite. Sa sinom ćete dakle govoriti? A počekajte, dok ustane. Recite meni, pa ja ću . . .

— Nè, treba da sam s njim govorim.

— Tako! . . . Ali bih i ja mogla . . . pogutne zadnju rieč.

— U zadnjoj sobi? . .

— Dà, u zadnjoj, kimne Katica zlovoljno, i ostane na mjestu, gledajući za mornarom, koji je uzlazio stubami.

Katica služi već dvadeset godina u kući Anselma Panella, koji joj često obećivaše, kako će joj naći muža. Ona nije više mislila na brak. Tako je barem govorila njekim susjedam, koje nisu toga vjerovale, jer se znalo, da Katica pegla košulje Mikiću, obćinskomu slugi, panduru.

Kad stupi Pave na zadnji stepen, metne kapu na stolicu, pogladi siedu kosu i ogleda se širokim hodnikom. Taj hodnik bijaše pun svjetla, jer zatvoren staklom, te sav bliedo-zelen od zelenila iz vrta, koji se je širio iza kuće po obronku. Anselmova kuća ima s traga dva krila, a u svakom dvie sobe. Na veselom hodniku nanizalo se pet soba. S pročelja vidjela se krasna svitanska uvala. Prama jugo-iztoku stere se more, a na desno, u razmaku od kojih pet sto koraka, bieli se mjestance Svitan.

Pave podje čim je tiše mogao hodnikom i pristupi k vratima zadnje sobe. Pokucne tiho. Nitko se neodazva. Opet pokucne i počeka. Sve tiho. Mornar pomisli: tvrdo spava, kasno je legao . . . . Popostane još njeko vrieme i gledaše kroz prozor u vrt. Na jednom škripnu vrata. Pave se naglo okrene i opazi sada svoga sina Marijana na dugom hodniku.

Usupnuto se sgledaše. Marijan se ponješto začudi, stane jedan hip, neznajući što bi, a onda se makne,

*

oborene glave, prama svomu otcu. Nereče mu ništa, udje u sobu i sjede na postelju. U sobi bijaše tamno.

— Sinko, nisi mudar, nè, nisi, uzdahne otac i kimnu tužno.

Marijan se gane na te rieči, ustane s postelje, i uze hodati sobom.

— Pravo mi je govorila Katica, . . . pogleda Pave pečalno sina.

— Što zna Katica! I ti si bio mlad! odbije Marijan jedko i gorko.

— Dà, bio sam mlad, ali nisam takav bio . . . nisam preko noći ostajao izvan kuće, tako mi moga izdahnuća, reče otac žalostno i tarnu dlanom svoj siedi brk. koji mu se potresuje.

— Tko bi znao, što ti misliš!

— Marijane, poslušaj svoga otca. Ako si i mladji, znaš više nego li ja, ali vjeruj mi, sinko, mnogo ih je već nastradalo . . . .

— Šuti! plane Marijan. — Ja neću nastradati. Ti živiš u onom, što je bilo njekada! Što piliš, kad neima razloga.

Otac mu premuči, uzdahnuv tužno. Koliko bi dlanom o dlan udario, smrče se. Marijan otvori prozor, pa upita otca:

— Za što si me došao tražiti? Još je rano.

— Nesreća, sinko, velika nesreća. Jadna djeca! Zlo i naopako po njih, da neima kud gore, kimnu starac i spusti ruke na koljena.

— Kazuj, šta je da je! Kakva djeca? Kakva nesreća?

— Julki — lupeži — — — kuća joj se izkopala — — ubiše otca.

— Što? Kada? dahnu Marijan, videći suze u otčevu oku.

— Noćas, noćas . . . uduši plačem zadnju rieč.

Marijana zazebe srce. Otac mu sve podrobno izpripovjedi.

— Odmah ćemo prijaviti načelniku. Stražara, komu je Julka skinula krinku, uhvatit će naši ljudi. Svezat ćemo ga, dok dodju žandari. I sudbeno će povjerenstvo doći. Prokleti lupeži! Nè, neće nam uteći! ljutio se Marijan. Lice mu se tamno ožarilo.

— Kod onih sirota ostao je Luka. Marijane, ja idem k njima, a ti javi Marasu, što je i kako je.

— Nè, poći ćemo zajedno k Marasu. Ostani. To je grozno! Razbojnici su joj ubili otca .... za što? Ah lupeži! škripnu zubmi Marijan, stisnu piesti, pa kriknu prigušeno: — Julka, ako te pravica neosveti, osvetit ću te ja! Život za život! Tako mi Boga, hoću!

— Marijane, umiri se, reče mu otac prestrašeno, videći ga onako biesna.

— Jadna Julka! Jučer sam ju vidio, bila je sa otcem, vesela, smijala se .... Ah, to je grozno!

Pave i Marijan izadju malko za tim iz kuće. Katica gledaše za njima iz kuhinje. I Albina je malko otvorila prozor, te pazila, kamo će Marijan sa otcem.

Već je zvonilo na ranu misu. Prozori se u Svitnu otvarahu. Po stazicah na kukovih i bregovih, te cestom s jedne i s druge strane, svuda je dolazio sviet u mjesto. Na žalu oko ladja bilo je već njekoliko ljudi.

Pave i sin mu nisu htjeli razgovarati s nikim, nego ravno prodjoše u načelnikovu kuću.

U mračnom dućanu Florijana Marasa, svitanskoga načelnika, bilo je mnogo žena. Kupovahu slador, kavu, rubeninu i druge potrebštine. U dućanu bijaše svega i svačesa. Pet šest li mornara pilo je rakiju, stojeći oko stolića, na kojem je bilo njekoliko zelenih boca i malih čašica. Maras ih nukaó, da piju. Bijaše to omalen, koščat i žilav čovjek. Sam natakaše čašice mornarom. — Ej, Mato, hoćemo li još jednu? Ej, Stipe, daj, daj, gutni

dok si mlad! A ti Marko, zar si danas zle volje? Oh, liepi moj mladiću, da sam najljepša djevojka, zaljubio bih se u tebe! Pij, dušo, pij Marko! — sokolio je načelnik mlade mornare, pljeskao dlanom o dlan, smijao se srdačno, kao pravi prijatelj, kao brat, otac. Maras je slabo govorio jezik, kojim govore Istrani, i često je rabio talijanske rieči. Letio je dućanom od kupca do kupca. Jednoga uvjeravaše, da neima na svietu bolje kože za opanke, nego li u njega: — Stipe, uzmi kožu, nije sile, da ju odmah platiš. Uzmi kožu, nosit ćeš ti opanke i tvoj sin, koji ti se još nije rodio. Drugomu, koji ogledavaše jedan bakalar: — Uzmi ga, dragi kume, takvog nije još imao na stolu ni sveti otac papa. — Načelniku se znoji tamno i crveno lice, zarašteno gustom crnom bradom. Kosa mu je gusta i ruda, čičasta, malne kao u crnaca. Sav se uznojio, i po čelu i po orlovskom nosu.

— Šior, ova rakija pali kao plamen! otrese grlo mlad mornar, izciediv čašicu.

— Jaka, à? Dobra? He, angjeli bi ju pili. Još jednu? Druga te neće paliti, smiešio se načelnik mornaru, držeći staklenku.

Crne mu i duboke oči neprestano igrahu pod velikimi i kovrčastimi obrvami. Sjaj tih očiju bijaše nestalan, sad zelenkast, sad žut, kao žuto staklo, kad ga obraćaš blizu plamena.

— Šior podešta, bih li još jednu čašicu? upita ponizno, siputljivim glasom čovjek gladka i rumena lica.

— Pij, Stipe, pij! Prvi je mjeseca pred nosom. He, he, lako tebi, dobit ćeš svoju plaću, mahne rukama načelnik.

— Alà, silne li plaće! Stipe, što ti dava obćina mjesečno? zapita mlad mornar.

— Tri forinta. Nije mnogo, ali se da živjeti, smigla ramenima Stipe Mikić, obćinski pandur.

— Stipe, još jednu! Liečnici i popovi vele, da je ovo otrov. Ah, buffoni, komedijanti! Da je ovo otrov, mene bi već vrag odnio. O, o! nedam se ja! Marko, koliko misliš da mi je godina? Gledaj me dobro! nasmije se Florijan Maras, pogladi kratku crnu bradu i zasuče debele brkove, koji mu sakrivahu gornju ustnicu. Kad se smijaše, sjajili bi mu bieli i maleni zubi.

— Šior, bit će blizu pedeset, osmjehnu se star mornar, pridižući k ustima čašicu. Ruke mu drhtahu.

— I . . . odgovori mu načelnik, izpruživ ruku i pokazav mu pet prstiju. — Dà, dà, već sam ostario medju vama. Već sam trideset i tri godine u Svitnu, prida otežito i namrgodi se, sjetiv se vreće, u koju je trpao cunje po selima.

Florijan Maras bijaše rodom iz Furlanije. Već za rana ostavi svoj zavičaj, pa se uputi u sviet, klateći se od sajma do sajma. Obašav sva istarska sela, osvanu napokon u Svitnu, pognut pod svojom vrećom cunja i pod vagom sa batom. U ruci je nosio maleni koš, pun konca, igala, zrcala, češalja i drugih sitnarija, što ih je davao po selima u zamjenu za cunje. — Stracer, cunjar! vikahu djeca, kad se pomolio na rtu svitanske uvale. U kratko vrieme bio se upoznao sa ženami u mjestancu i u okolini. Dvie godine prije njega bijaše došao u Svitan Tara, Titov otac. Tara je vodio po svietu jednog psa i jednog jopca, a uz to pokazivaše njeke čudne slike. Fuska, njegova žena, vrtila je organet, verklec. U Svitnu snadje ih grozna nesreća. Crknu im jopac, prvi umjetnik družtva. Na svu sreću znao je Tara popravljati stare kišobrane i cipele, a uvjeravaše ljude, da zna i zube vaditi. Obitelj Tara osta u Svitnu i do mala joj se rodi potomak — Tito. Maras stanovaše izprva kod Tare. Vraćajući se u večer iz svitanske okolice, izasuo bi cunje iz svoje vreće na hodniku pred zajedničkom sobicom. Za dvie godine razgrani mu se trgovina. Već

je prodavao platno, kožu, šešire i svilene rubce. Maras i Tara često bi se do krvi izlemali radi Fuske, koja je tvrdila po smrti svoga muža, da je Maras Titov otac. Nakon pet godina posvadi se Maras sa Fuskom, te najmi jednu kućicu i oženi se s Barbarom, udovom iz Vratna. Žena mu bijaše donesla hiljadu forinti u miraz. Sad poče trgovati vinom, posudjivati novac seljakom i u malo steče liep imetak. Ljudi su o njem govorili: prevario bi i vraga!

S Marasom je u dućanu i Linda, njegova kći. Djevojka se nešali sa kupci, većim dielom ženami, nego ih lieno i pospano pita, čime da ih posluži. Zieva i gleda na jezičac vage.

— Šior, još jednu čašicu. Danas će kasno početi misa, reče mlad mornar načelniku.

— Bolje bi bilo, da ostanete ovdje kod mise! Vi netrebate od župnika soli. Pop, pop! Hm! Ala ste smiešni! Zanat, braćo, kao svaki drugi zanat! Kao što ja prodajem kavu, vino, slador i drugo, tako vam pop prodaje rieč, kako vi mislite, božju. Prošla su vremena, prošla, da smo bili . . . zašuti Maras i mahnu njekoliko puta rukom pred čelom, kao da muhe plaši.

— Čast Vam, gospodine načelniče, al negovorite kao čovjek! Bio sam i ja po svietu, pa sam vidio, kako idu u crkvu ljudi, koji znaju više, budi bez zamjere, nego li Vi i svi načelnici odavle do Trsta, reče star mornar. Taj nije pio rakije.

— E, Vi ste župnikov prijatelj! mahnu rukami Maras i čelo mu se namršti.

— S poštenim sam čovjekom prijatelj, odbije mornar oštro, okrene se, pa doda, izlazeći iz dućana: — A što ćemo! na svietu nas ima svakojakih!

— Eto, ljudi, jeste li ga čuli? — Kad čovjek ostari, posve poludi! — Marko, Zvane, Stipiću moj dragi, čujte! Sinoć smo zaklali tele, he, he, već je ognja, zar

nebismo sfrigali bubrege? Znate, jedan, dva, tri! To je odmah gotovo. Hoćemo li? A onda svaki polić staroga. To će vas bolje okriepiti, nego li bi župnikova rieč.

Mornari pristanu na Marasov predlog.

Načelnik izadje iz dućana, da vidi, kako je u kuhinji. Kad stupi u vežu, začudi se malko, spaziv Pavla i Marijana. Mladi ga poručnik pozdravi, pa mu reče, da želi s njime govoriti.

— Izvolite, osmjehne se Maras.

— Ne ovdje. Hajdmo u obćinski ured. Veoma važno.

— Sad imam pune ruke posla, no ako baš .... snizi glas, smrkne se u licu i poposuče brk.

— Važno. Molim vas! reče Marijan oštro.

Načelnik pogleda sumnjivo mladića, sleže ramenima, pa podje po ključ ureda. Obćinski ured i učiona bijahu u istoj sgradi, malo bliže nego li vrt Anselma Panella.

Dok oni razgovarahu u veži, silazila je stepenicami debela žena, siede kose i ćelava tjemena. Lice joj je okruglo, mastno, lašti se. Naravnav na debelom nosu naočale, reče sa stuba načelniku, svomu mužu: — Zar neimaš posla? — Maras ju umoli, da pripazi u dućanu, dok se on vrati. Žena navali pitati, za što hoće iz kuće, da bi bolje bilo doma ostati i zaslužiti koju krajcaru.

— Molim te, miruj! odsieče Maras, pa izadje brzo iz kuće.

Barbara izmuca nješto i odlunja u kuhinju. Bijaše starija od svoga muža.

Kad udju u obćinski ured, otvori načelnik dva prozora, ponudi Marijanu i otcu mu stolice, pa svi sjednu. Plaho je izprva slušao staroga mornara, ali kad Pave svrši, razvedri mu se malko lice.

— Vi dakle mislite, da su stražari ubili ribara? upita načelnik Pavla.

— Julka je odkrila jednomu lice.

— Čujem, da je ribar kriomčario. Možda je na njih navalio, pa da ga svladaju ....

— A za što su nasrnuli na djevojku? razljuti se Marijan.

— Molim Vas, umirite se! Djevojka je možda lagala.

— Gospodine načelniče, što kanite učiniti? plane sada Marijan.

— Što kanim učiniti? podiže se načelnik naglo sa stolca. Što? Zvat ću ljude, da Vas bace iz ureda. Tko ste Vi? Što ste Vi? obori Maras, što je osornije mogao.

— Izvolite zvati te ljude! Da vidimo! osovi se Marijan. Oči mu plamsahu.

Načelnik mu se opet zagrozi, a on mu se nasmije u brk porugljivo i prezirno. I stari se Pave razljuti:

— Mi se Vas nebojimo! Znajte, da je živ ribar, tužio bi Vašega sina, jer se i on vrzao oko njegove kuće.

Načelnik probliedi i nasmije se usiljeno. Jednim se mahom sav uznojio. Silno se mučio, da uguši, da sakrije svoj gnjev, a Marijan ga jošte gledaše biesno i prezirno.

— Što ste nakanili?

— Dobro bi bilo, da pozovemo amo zapovjednika financije, odgovori Maras pokunjeno.

— Dobro! — Otče, ostanite ovdje.

Načelnik podje k prozoru i zovne bosonoga ribarskoga dječaka, koji stajaše na cesti. Upita ga, da li je gdje vidio gospodina Mifku, a kad mu dječak odgovori, da nije, reče mu, neka ga potraži. Pićo, tako se zvao dječak, jurnu kao striela u Svitan. Izpod širokih nogu pljuskala mu blatna voda kaljuža, tako da su se ljudi, koji idjahu k misi, ugibali od njega, da ih nepoprska. Nebi dugo, a Pićo gmiznu u ured, usopljen i crven kao rak. Zadihavajući se javi, da će gospodin Mifka odmah doći. Načelnik htjede dati dječaku jedan novčić, nu on pocrveni i reče, da neće ništa. Maras ga nije htio siliti.

U ured dodje Mifka, čovjek visok i mršav, okostan, blied i ćelav. Duga, plava i lanasta brada pokriva mu prsa. Duboko se nakloni i sjedne. Načelnik ga upita, gdje je bila u noći straža, i opomenu ga, neka bi istinu govorio. To uvriedi Mifku, pocrveni i zakašlja. Načelnik ga potipka prstima po koljenu, i poče ga uvjeravati, da ga nije htio uvriediti. Mifka se nakloni i pripovjedi, da je straža bila nad uvalom Brestovom. Maras i Marijan pogledna se.

— Tko je bio noćas na straži? upita načelnik.

— Konrad Horni i Sigmund Maller, nakloni se Mifka, zakašlja i pocrveni.

— Jesu li ti stražari kod kuće? Ja, kao načelnik, htio bih s njima govoriti.

— Neznam.

— Molim Vas, dragi gospodine, da ih amo dovedete, ako su kod kuće.

— Hoću, gospodine načelniče, nakloni se Mifka i podje ravno doma.

Nadje Konrada, protegnuta na postelji, i upita ga:

— Horni, gdje je Maller?

— Maller? . . .

— Dà.

— Ja . . . ja neznam.

— Što! Zar niste bili zajedno na straži? snebi se Mifka.

— Zajedno? . . . Dà, bili smo, ali ja sam zaspao, a on je njekud otišao.

— Horni! Vi ste zaspali! kriknu Mifka. — Gdje ste bili na straži? Gdje ste zaspali?

— Nad Brestovom.

— Jeste li sada odanle došli?

— Jesam.

— Dodjite sa mnom?

Kad vidje Horni, da ga zapovjednik vodi prama

načelnikovoj kući, sav se sbuni, a kad udje u ured i spazi načelnika, sito mu se navuče na oči.

Konrad odgovaraše Marasu kao i svomu zapovjedniku. Tvrdio je, da je cielu noć bio nad Brestovom.

— Jeste li noćas vidjeli ribara Petra Stanića?

— Nisam, gospodine načelniče, odgovori Horni.

Maras odvede stražara u jednu sobicu, pa se vrati k Mifki i sve mu izpriča. Zapovjednik smrtno probliedi. Zadihavao se i drhtao cielim tielom. Maras mu reče, da će Horni ostati u zatvoru u obćinskom uredu, dok dodju žandari. Jošte ga umoli, neka bi mu poslao stražu, jednoga čovjeka.

— Mallera ćemo već uhvatiti. Okolnost, što nisu zajedno doma došli, u velike opravdava moju sumnju. Molim stražu, ponovi načelnik.

Mifka podje kući i odmah zapovjedi dvojici stražara, da uzmu puške.

— Idite, pregledajte svaki kut oko Brestove, pa da mi se nevratite bez Mallera!

Jednoga stražara pošalje k načelniku.

Maras šetaše po sobi i razmišljavaše, što da učini. Pave i Marijan bijahu već otišli. Maras premeće misli, a u sobu stupi čovuljak od kojih pedeset godina. Lice mu je obriveno i rumeno, ridjasta kosa zalizana, gladka, kao priliepljena na debeloj i spljeskanoj glavi. Sav je sputan tiesnim zelenkastim odielom.

— Čuo sam, da ste u uredu, pa sam doletio, reče Stipe Mikić tankim i siputljivim glasom.

Stojaše do vratiju. Gledeći Marasa, neprestano je vrtio svoj žuti slamnati šešir na prsima i skretao glavom sad lievo, sad desno. Vrat košulje sizao mu do ušiju i bijaše čvrsto omotan širokim crnim rubcem.

Maras mu naloži, neka nadje četiri čovjeka, koji će poći s nosili i s mrtvačkim liesom u Brestovu po umorenoga ribara. Mikić nije u prvi mah razumio načelnikove

zapoviedi. Naglo zatvaraše i otvaraše male, sive i vrckaste oči i mrmljaše nješto i skretaše glavom, dok ga je Maras grdio.

— Idi, pa se odmah vrni! Odniet ćeš pismo, prijavu, k sudu u Vratno. Povjerenstvo bi moglo doći jošte danas u Svitan.

Mikić iztrči iz sobe na hodnik, gdje ga čekahu žuto kudravo pseto i debela glogova batina. Kad bude na cesti, izvadi veliku i okruglu burmuticu iz žepa svoga prekratkoga haljetka, podpraši svoj presedlasti nos, pa krene u Svitan. Cipele su mu čiste i dosta svietle, ali mu se vidi razšireni i poderani elastik, jer su mu i hlače prekratke. Mikić hodaše naglo, gusto koracajući, a držao se uzravno i važno, noseći svoju batinu pod pazuhom.

Misa je svršila. Stražar šeće hodnikom u obćinskom uredu, pred mračnom sobicom, gdje je Horni zatvoren. Sav se Svitan razgovara o ribaru i njegovoj kćeri. Ljudi se dozivlju, čude se, nagadjaju, a djeca trče pred obćinsku kuću, obilaze ju, pogledavaju se. Svak hoće, da zna više nego li drugi. Svim je na ustima ime obćinskoga pandura. Mikić zalazi u kuće, traži ljude, koji će donieti mrtvaca u mjesto, jer da će doći gospoda od suda i pregledati rane, a to da je sve po carevih zakonih. Sviet se sjatio na obali pred dućančićem Jakova Šimunića i slegao se oko Mikića. Svi ga izpituju, nu on govori oprezno, jer da su to stvari, kojih nemože razumjeti nego čovjek od zakona i koji ima soli u glavi, te da on, službena osoba, nije dužan tumačiti i ovo i ono, nego da vrši svoju dužnost, kako mu nalaže viša oblast. Umirovljeni pandur Gašpar Makarić, pognut i jednoruk starac, skreće glavom i tvrdi, da je bolja bila stara pravica. Svi govore o Julki, o Titu, koji je okrao udovu Barušić i ranio joj glavu, a njekoje žene psuju stražare, jer da su oni krivi, što je kava skuplja, pa da još ubijaju ljude i napastuju djevojke. U crkvi da ih nije

nikada, nego da su dan i noć u krčmi kod onoga crnoga ciganina načelnika, a njihovo tulenje da se čuje u crkvu, kad je sve tiho, kad je sveto podizanje.

IV.

Marijan Stipetić, vrativ se od načelnika u kuću Anselma Panella, sastao se na hodniku u prvom spratu s kapetanom Kaluškovićem.

— Olà, Stipetiću! Kako ste spavali? Izvrstno vino! Glava mi je laka kao pero, a dobro smo gucnuli! Odkud Vi? Noćas ružno . . . prekine kapetan, opaziv liepu udovu Albinu Maldoni.

Njezin muž Valentin Maldoni, sin njeke sestrične Anselma Panella, bio je pomorski kapetan. Već je godina bila prošla, odkad je našao grob u valovih. Albina bijaše rodom iz Trsta. Anselmo, neimajući nikoga, uzeo ju k sebi.

I Kalušković i Marijan zagledaše se u krasnu i mladu udovu, koja je pridolazila k njima gospodskim krokom, sva raznježena i topla. Za njom se vukla svietlomodra jutarnja haljina, obšivena bielimi čipkami. Kosa joj je gladka i sjajna, ruke, do lakta gole, biele kao snieg, lice spokojno i svježe od hladne vode.

— Dobro jutro, gospodo! Mišljah, da jošte spavate, osmjehnu im se udova djevojačkim posmjehom.

— Danas sam uranio. Probudio me otac. Gospodjo, viest, neugodna viest . . . smete se Marijan.

— Otac Vas probudio? Kakva to viest! razklopi Albina velike crne oči.

— Dà, neugodna viest, kimnu Marijan.

— Hajdmo dolje. Sva sam uzrujana. Izvolite, gospodine kapetane! pokaže Kaluškoviću stube, nakloniv se učtivo i umoliv ga pogledom, neka bi prvi počeo silaziti.

Kad sidju u vežu, opaze na kućnom pragu visoku i

krupnu ljudesinu, Anselma Panella. Ljetno odielo, pepeljaste boje, vrlo mu je široko. On gledaše u more, prekriživ straga ruke. Začuv iza sebe korake, lagano se okrenu i pozdravi dubokim i hrapavim glasom. Lice mu je veliko, crveno, nabuhlo i poprskano modruljastimi ljagami. Zirnuv nješto sumnjivim pogledom u Albinino lice, podje u prizemnu sobu i zovne gospodu.

— E, jednu čašicu, da se razbistrimo! Kapetane, divan cognac! Pijte! grakne Anselmo i zasuče debele smedje brkove, koji mu sizahu do ušiju.

Brada mu rasla samo pod jabučicami, ali se nije opažala u prvi mah, jer je bila spletena s brcima. Anselmo iztrusi dvie čašice, pa otare sure i suzne oči, pod kojimi su mu visjeli debeli podočnjaci. Na jednom podočnjaku bijaše crna bradavica.

Marijan izpripovjedi sada, kako su ubili stražari ribara. Albina, stisnuvši obrve i zureći u njegove oči, uzdahne:

— Jadna djevojka!

— Lopovi, na vješala! vikne Adam Kaluškovič.

— Jedan čovjek manje na svietu, sleže Anselmo ramenima, lupi čašicom o stol, pa otare znoj na debeloj i do kože ošišanoj glavi. Kosa mu bijaše riedka.

Anselmov je djed zaglavio na vješalih blizu grada Labina na pustom mjestu, gdje se danas križaju tri ceste. Bio je u službi kod njekoga vlastelina u srednjoj Istri. Okrav gospodara, pobježe sa ženom i sinom. Tada vladahu Istrom Francezi, boji zatrše u kratko vrieme sve tate i lupeže. Narod je blagosivljao tu strogu pravicu i još se je sjećaju starci. Anselmov djed zakopa ukradeni novac u njekoj špilji blizu Pazina, jer mu doušiše drugi lupeži, da ga traže francezki vojnici. U malo ga uhvatiše i odsudiše na smrt, a ženu mu i sina baciše u tamnicu. Kad izpustiše sina iz tamnice, nadje sakriveni novac i doseli se u Svitan sa ženom. Majka

mu bijaše već umrla. U Svitnu mu se rodi Anselmo, koji bude pomorskim kapetanom, pa onda brodovlastnikom. Anselmo je udovac. Imao je troje djece, ali su pomrla.

Albina zovne Katicu i upita ju, da li je kava gotova. Kuharica odgovori, da nije, pa se vrati k ognju, omjeriv mrko gospodu i nahmuriv obrve.

Marijan ustane i reče, da ide u Brestovu.

— Vi idete? uzčudi se Albina.

— Hoću da vidim one sirote . . . smete se Marijan.

— Idite — — idite — — utješite ih. Ah! uzdahne udova, ogledavajući punane prste svojih krasnih ruku.

Marijan zirne u nju, nu ona kao da se je ogradila hladnim nehajem. Spustila je glavu na oslon stolice i složila ruke na prsima.

— Stipetiću, Vama se svidja ribareva kći. E, mladi ste, a djevojka je liepa! A što me gledate? Ma i meni se svidja. — Kapetane, još jednu čašicu! kimnu Anselmo.

— Čujte, ostavite cognac, kava će . . . nedoreče udova.

— Šutite! odreže kratko Anselmo, pa omjeri sve mrkim, košljivim pogledom.

— Kapetane, ako se razvedri, prošetat ćemo se, znate, daleko, sami. Vi znate liepo pripoviedati. Oh, danas sam vanredno dobre volje! klikne udova i pogleda Marijana kradom, letimice, a hladan joj posmjeh nakrivi malko usta.

Kalušković se nakloni i reče:

— S Vama i u pakao!

— U paklu neima cognaca, zamrkoće Anselmo i opet mrko pogleda udovu.

— Tamo je dosta toplo, nasmije se Kalušković.

— Ah, Vi ste duhoviti! smrsi Albina, pa odmah zapita Marijana, čudeći se: — Zar još neidete?

Marijan se sbuni, porumeni, pozdravi, pa izadje iz sobe i iz kuće. Hrlio je za tim cestom, kao da ga nješto goni iz Svitna. Prodje mimo Fuskine kuće zamišljeno i pognute glave. Justina ga tiho pozdravila, ali se on nije na nju obazrio. Djevojka gledaše dugo za njim. Bijaše stisnula zube i zadihavala se. Marijan stiže na ono mjesto, gdje se je izvila staza od pruda po kuku. Stane i pogleda u uvalu. Oko ribareve kuće stajaše desetak ljudi, a kup djece nabrao se pred prozorom sobice. Djeca pogledavahu u sobu, gdje je ležao mrtvac. Marijan sidje pobrzo na prud. Kad stupi na prag kućice, probliedi i nasloni se o zid.

— Julka .... prekine mu se glas i suze mu grunu iz očiju.

U kuhinji bijaše mnogo ljudi. Julka, sjedeći na nizkom ognjištu do Marijanove pogurene majke, spustila joj glavu na krilo. Do vratiju sobice stajahu Marko Ružić i sin mu Ivan. Po licu razastrla im se tuga.

Julka pridigne glavu sa Marina krila. Oči su joj pocrvenile od plača i posumračile od boli. Lice joj je bliedo i zaplakano, ustne joj i grudi drhću, ramena joj se tresu od gusta jecanja. Ljuta je bol razrovala cviet njena prenježnoga obličja, pod očima je otekla i malko pomodrila, krasne joj i rumene ustne stegnula tuga, sgrčila ih i uništila im sav divan sklad.

— Marijane, otac je ondje ... zajeca Julka bolnim glasom, kao da se je izvinuo iz puknutoga srca.

Glava joj klone. Niemo gledaše preda se u supor, kao da pozire u strašnu bezdanicu, mrku, crnu. Mladić sjedne do nje i poče ju tješiti. Na njegove rieči grozničavo uzdrhta, zacvili, kao da joj živo srce iz grudiju trgaju, pritisne očajno svoja njedra, pane na pod i uze zvati otca i majku iz groba. Marko Ružić, Ivan, Marijan, Pave, svi priskoče k djevojci i pridignu ju s poda. Ona se svijaše od boli, najgroznija se očajnost survala na

njeno lice. Sve obuzme strah, gledeći muke onoga mladoga tiela, ono mučno drhtanje njezinih grudiju.

— Julka, umiri se, čuj me! Umiri se, siroto! moljaše ju stari Ružić.

— Siroto, obezumit ćeš se! Neplači! naricaše Mare, Marijanova majka.

I mali Frane drhtaše od straha, misleći, da će mu i sestra umrieti.

Julka se onesviesti i sva pomodri. — Sapelo ju, svisnula je od boli, veli Mare. Polože ju na ognjište i počnu joj prati lice i vrat i njedra hladnom vodom. Kad progleda, pokrije ju stari Ružić svojim modrim svilenim rubcem i uzdigne joj glavu na krilo Marijanove majke.

Ivan je Ružić klečao do njezine glave.

— Julka, umiri se! Nisi sama na ovom svietu, svi ćemo ti pomoći, štitit ćemo te, pa će doći i tvoj brat iz Amerike. Julka, neboj se ničesa, utješi se! molio ju Ivan, držeći joj svoju desnicu na vrućem čelu.

— Otče! majko! Umrli su, ubili su ga, ubili, oh Bože! stenjaše djevojka.

Dugo plakaše. Kad se umiri malko, pogleda staroga Ružića i šaptne: — Bog Vam naplatio!

— Julka, boli l te štogod? Jesi li se udarila na ladji? upita ju Ivan.

Djevojka svrne na njega oči, pridigne više glavu, dah joj stane, zaniemi i upilji mu se u lice, nemičući ni jednom trepavicom.

Na Ivanovu licu sinu radost. Cielo joj je lice zahvatio svojim milim pogledom. Oči su mu smedje, velike, svietle i sjajne. Sjaj im je tih, spokojan, dubok i pun utjehe i mile sućuti. Julka vidi u Ivanovih razširenih zjenicah svu dobrotu svoga otca, svu ljubav pokojne svoje majke, njezine poglede i osmjehe, njezinu dušu. Ona tone u te zjenice, zaboravlja se, kao da umire

u majčinu zagrljaju. Taj blagi Ivanov pogled utišao je bolni hlapat njezina srca, ogrijao je to bolno i stisnuto srce, smekšao ga i razsvietlio, te raztrgao tugu, što se bijaše svila oko njega. Taj blagi Ivanov pogled prisilio je njezinu uzburkanu krv njekom čarobnom i sladkom silom, da kola naravnim, mirnim, ugodnim tokom u mladjanom, izmučenom tielu.

Julka prikrije lice rukama, uzjeca se, vrele joj suze poteku licem, do mila se razplače. Sad ju obuzme velika, neizmjerna tuga, ali neosjećaše više one krute i gorke boli.

Ivan, pošto se malo pribrao, ustane i svrne okom po otcu i Marijanu, zapanjeno, kao da se je prenuo iza sna. Mladić je divna struka, stasit, pun jedroće, snage i bujne gibkosti. Kosa mu je zlatasto-smedja i podaje veliku milotu njegovu mladjanomu licu, po kojem je dobrota navirala na svaku crtu.

Dok Julka tiho jecaše, spustiv glavu na njedra Marijanove majke, pristraniše se stari Ružić i Pave Stipetić.

Stari mornar, vraćajući se iz Svitna, bijaše sreo na cesti Marka i Ivana. Ovi bijahu uranili, da se prošeću i da vide štetu, koju bijaše počinila oluja. Mornar izpripovieda Ružićem Julkinu nesreću, a oni odmah podjoše s njim u Brestovu.

— Pave, bojim se, da su okrali pokojnoga Petra. Treba da to razvidimo. Petar mi je kazivao pred koji dan, kako je uzeo njekoliko stotina iz riečke štedione, a i sin mu je poslao novaca prošloga tjedna.

— Gospodine Marko! prestraši se Pave, i ja se bojim, da su ga okrali. Jest, Petar je imao oko pet stotina kod sebe, ovdje. Čekajte, dà, u sriedu mi je kazivao, da se je pogadjao s Makarićem o jedan komad zemlje. Razbilo se o malenu razliku. Meni je Petar rekao: Što će Makariću polje? Kud će s onom jednom rukom? Ako hoće, novac je kod mene na kupu.

Pozovu maloga Frana i upitaju ga, gdje mu je otac držao novac. Dječak ih odvede u sobu i pokaže im škrinju. Zatvorena. Mali se Frane uzčudi, opaziv jedno otčevo odielo do škrinje.

— A tko je izvadio iz škrinje ovaj kaput? Otac ga je nosio samo blagdanom, reče Frane.

Ružić se i Pave sgledaju. Pave upita dječaka, da li zna, gdje je ključ otčeve škrinje.

— Na postelji, pod uzglavljem, odgovori Frane.

— Nadji ga.

Frane korakne postelji, nu stane i pogleda Marka i Pavla; nije htio tražiti ključa pod glavom mrtvoga otca. To učini Pave. Glava se Petrova zaljula na jastuku.

Otvore škrinju.

— Tko je to sve izpremiešao? uzčudi se opet Frane.

Ružić i Pave pretraže svaki kutić. Novca neima.

— Ah, jadni moj Petre, što smo doživjeli! lamaše rukama Pave i gledaše mrtvaca.

Pave reče za tim Julki, da su ju okrali oni ljudi.

— Hvala Bogu! Što ću sirota! Nije mi za novac, jecaše Julka.

Ružić i Marijan reknu jošte njekoliko utješljivih rieči Julki, pozdrave ljude, pa se vrate u Svitan. Putem susretahu mnoge mornare, koji idjahu u Brestovu. Htjeli su se na svoje oči osvjedočiti, da li je istinita viest, koja bijaše potresla svačijim srcem.

Baš je u Svitnu podne zvonilo, kada se je micala malena povorka po stazi kuka u Brestovoj. Vjetar je jenjao, ali more bijaše jošte uzburkano. Južno se je obzorje razvedrilo, a nad morem, gdje se ljubi s nebom, bijaše u zraku žut pâs, sve od Istre do otokâ. Pred tim pasom pjenilo se more. Nad Riekom se nabila tmuša. Na Frankopanske trsatske kule pao bi kadšto sunčani trak, pa bi se sakrio za oblak, da ga opet probije, da razsvietli drevni Kastav grad jačom, žarkom svjetlosti. . . .

Povorka se lagano kretala po strmom kuku. Četiri su čovjeka nosila mrtvački lies, koji se je na daleko bielio, kao bi ga sunce obasjalo. Za liesom išla je Julka s bratom, pognute glave, blieda i zaplakana lica. Sva je u crnom ruhu. Ruke je složila na prsima. Za njom hodaše Pavlova žena, pa drugi ljudi i njekoliko djece. Kad donieše lies na groblje, što se prostire po obronku briega nad Svitnom, položiše nosila u mrtvačku kućicu. Julka se sagnu nad lies, i jecaše tiho, spustiv čelo na njegov pokrov. Njezin brat, Pavlova žena i još tri, četiri starice plakahu sjedeći u kutu. Spominjahu se svojih pokojnih i moljahu Julku, neka se utješi, nu ona je upala u njeko mrtvilo i ostala gluha na njihove rieči.

Oko četvrtoga sata po podne doveze se u Svitan povjerenstvo iz Vratna. Sudac Marussi, čovjek onizak i debeo, podje k načelniku s liečnikom, pisarom i dvojicom žandara.

Sudac Marussi bijaše rodom iz južne Istre. Otac mu bio kopač i zvao se Marušić.

Povjerenstvo se uputi na groblje. Liečnik pregleda ribara. Tane mu probilo pluća. Sa groblja se vrate u obćinski ured. Ljudi gledaju žandare, koji su ostali pred vratima. Udova Marta Barušić pita ih, da li su već uhvatili Tita Taru, koji joj je ukrao tri stotine forinti. Starica veli, da ju je htio ubiti Tito i pokazuje ranu na glavi. — Vidite, ljudi, evo ovdje me je sjekirom udario. Probudila sam se, našla tata u sobi, a kad je uvidio, da sam ga prepoznala, onda me je htio ubiti. Ah, pasji sine! Ubiti me htio, da se nebi znalo, tko me je okrao. Čujte, dragi i božji ljudi, uhvatite ga i molit ću vam se za dušu, uvjeravaše udova žandare, koji je neslušahu.

Sudac Marussi izpitivaše već Julku. Opaziv krasnu djevojku bijaše šapnuo Teodoru, načelnikovu sinu: — Ljepota! — Bel tocco de tosa! Sudac je govorio nečistim mletačkim narječjem.

Teodor mu kimnuo, da je tako. Šalio se bez prekida sa sudcem.

Julka, skršena i salomljena od boli, bijaše oborila glavu i gledaše u pod.

— Vi neznate nego iliriko? upita sudac Julku, koja ga pogleda i nereče ništa.

— Gospodine sudče, djevojka Vas nije razumjela. Ovi ljudi nezovu svoj jezik iliriko, nego krvatski, poduči ga načelnik Maras.

— Krvatski! Krovati su tamo iza Senja! mahne sudac prama iztoku, pa se nasmije kratkim, drvenim smiehom.

— Preti, preti! Znate, è? Svemu su krivi popovi! Oni su već smutili puk, šapne Teodoro u sudčevo uho, a usta mu se nakrive, kao da ih je stegnula ružna brazgotina, što mu se crveni na gornjoj ustnici.

— Ništarije! Manega de kanaje! namigne sudac.

Marussi izpita Julku, Frana, Pavla i Luku. Odgovoriše, kako im kazala njihova pamet i njihova duša. Stari Pave, pripoviedajući o ribarevoj škrinji, spomenu ime Marka Ružića, koji bi takodjer preslušan. Marko se i liečnik prijateljski porukovaše. Sudac se bijaše uozbiljio pred bogatim posjednikom. Julka izkaže, kako ju je napastovao stražar Maller i kako ga je protjerao iz kuće njezin pokojni otac.

Sudac je govorio prilično dobro svoj materinski jezik, ali je hotomice uplitao talijanske rieči u svoj govor.

— Jesu li se Vaš pokojni otac i stražar grdili, psovali? upita sudac Julku.

— Jesu, šaptne djevojka.

— Jesu li se grozili jedan drugomu?

— Da. Otac ga je pljusnuo.

— Vi ste dakle prepoznali Mallera?

— Jesam.

— A što mislite, tko je bio onaj drugi?

— Neznam.

Teodoro je sjedio uz sudca. Nagnu mu se na rame i šaptnu u uho: — Gospodine sudče, stvar je jasna! Horni tvrdi, da je bio na straži u Brestovoj. Tako je barem tvrdio danas u jutro pred mojim otcem i pred Mifkom. Dao bih glavu, da su Maller i Horni... zašuti i plaho se ogleda.

— Bez sumnje, reče sudac.

— Ah, lupeži! zaklima Teodoro, obćinski tajnik.

Na stolu pred sudcem bila je ona crna krpa, krinka, koju je našao Pave na kuku. Teodoro ju ogledavaše i mumljaše: — Ah, lupeži, lupeži!

Kad preslušaju Mifku, dodje red na Konrada. Svi domaći izadju iz sobe, osim načelnika i Teodora, koji je Julku popratio očima do vratiju.

Konrad je opet tvrdio, da je bio cielu noć na straži u Brestovoj. Kad začu od sudca o čemu se radi, uzdrhta i probliedi.

— Ostajete li jošte pri tvrdnji, da neznate ništa o umorstvu ribara Petra Stanića?

— Ja neznam ništa, ali .... smuti se Konrad i pogleda načelnika.

— Govorite! zapovjedi oštro sudac.

Konrad prizna, da nije bio na straži, da je sve laž, što je do sada govorio.

— Zapleo se. Neima sumnje, on je .... šaptne sudac Teodoru.

— Bio sam osvjedočen, kimnu Teodoro i nakrivi ustnice.

— A za što ste lagali? upita sudac Konrada.

— Već sam više puta bio kažnjen radi nemarnosti u službi, pa sam s toga lagao ....

— I sad lažete. Možete li dokazati, da niste bili noćas u Brestovoj?

— Mogu.

Sudac pogleda Teodora.

— To bih htio čuti! nasmieši se Teodoro usiljeno.

— Govorite! prodere se sudac.

— Gospodine sudče .... pocrveni Konrad.

— Nije mi do šale. Pred vratima čekaju Vas žandari. Govorite, lažite, kako vas je volja, uzruja se sudac.

— Jedna djevojka moći će Vam dokazati, da nelažem sada.

— Djevojka? Kako se zove ta djevojka?

Konrad pogleda plaho načelnika.

— Govorite! Radi se o Vašoj koži.

— Gospodine sudče, da smo na na samu ....

— Nešalite se! Kako se zove djevojka?

Stražar zausti samo i sav se sbuni.

— No? mahne sudac rukom.

— Linda, smrsi Konrad na pô usta.

— Dalje!

— Maras.

— Što! kriknu u jedan mah sudac, načelnik i Teodoro.

Konrad sleže ramenima.

— Moja Linda! To je bezstidno! viknu načelnik.

— Ha, ha, ha! To je glupo! nasmije se Teodoro i zabode prste u crnu kosu.

— Gospodo, umirite se! Načelniče, molim, pošaljite koga po gospodjicu, kimnu sudac.

Maras je bjesnio, a sin ga molio, da se umiri.

— Ovakovog glupana nije pod kapom nebeskom! Otče! ha, ha, ha! zar mu nevidiš na licu, da laže, reče Teodoro, zadihavajući se, pa protrne, zamisli se i upre oči u pod.

Nepotraja dugo, u sobu udje djevojka, omalena, prebujna tiela, crnomanjasta i kozičava lica. Plaho pogleda sudca i svoga otca. Kosa joj je crna i gusta i kovrčasta, bez sjaja, oštra kao strune. Haljina joj je ružičaste boje,

a bielu pregaču, pričvršćenu na grudiju, svezala je oko pasa širokom vrpcom. Pod vratom o debelom zlatnom lancu visi joj ovelik medaljon. Haljina ju svuda sapinje, kao da će svaki šav popucati nad bokovi.

Linda sjede i s usiljenom se učtivošću nasmieši. Kad ju za tim upita sudac, koliko joj godina, odgovori mu ona, da joj je dvadeset i šest, a njezin otac pomisli: gle, nije ga prevarila!

— Gospodjice, poznate li ovoga stražara? reče sudac.

— Ja? . . . . Dà, poznam. Čini mi se, da dolazi k nama na vino.

— Ovaj čovjek veli, da se s Vama pozna.

— Molim, gospodine! . . . nasmijulji se Linda.

— On veli, da je . . . . počne načelnik ljutito.

— Gospodine načelniče, umirite se, molim Vas! kimnu mu sudac ljubezno, a onda nastavi, obrativ se k Lindi: — Ovaj stražar tvrdi, da je Vaš . . . no, Horni, govorite!

— Lindo, meni je težko . . . poče stražar.

— Bezobrazniče! vrisnu načelnik.

— Gospodine načelniče, Vi ste bezobraznik! Jest, Vaša gospodjica kćerka može potvrditi, da ja noćas u Brestovoj nisam bio, plane Konrad.

— Mir! krikne sudac.

— Bezsramne li hulje! iztisne Linda prigušeno i naglo se podigne sa stolice.

— Ja hulja? Lindo, zar me? . . . Ti ćeš dopustiti, da me žandari? . . .

— Taj je čovjek poludio! Gospodine sudče, dozvolite, da se udaljim. To je grozno! zaplače Linda.

— Tko laže, stražar ili ona? prišanu sudac liečniku.

— Duše mi, nebih znao! Taj je posao vražki opleten! odgovori liečnik, čovjek mlad, visoka uzrasta i vrlo mila lica. On sve klimaše, gladeći četkicom tamnu bradu.

Grbavi je pisar svaki hip umakao pero i žmigao očima i zagladjivao garavu kosu.

— Gospodjice, izvolite otići. Oprostite, vršio sam svoju težku i neugodnu dužnost! uzdahne sudac, pruži joj ruku, i još joj reče na pohodu: — Vrlo žalim!

Konrada zatvore u mračnu sobu.

— I onaj drugi doći će nam u šake. Ljudi su ga dakle tražili? upita sudac.

— Svuda, ali uzalud, no neće Vam uteći, uvjeravaše Teodor sudca, a u grlu ga davilo, bliedio je i znojio se i prezavo se ogledavao.

Bio već suton.

Sudac, načelnik, jedan žandar, pisar i Mikić, občinski pandur, podju u kuću financijalnih stražara, da nadju ribarev novac. Dok oni pregledavahu svaki kutić, šetao se liečnik s Markom Ružićem i Ivanom po cesti. Viktor Kreger, novoimenovani kotarski liečnik, bijaše rodom iz Gorice. Nikomu se nije htio zamjeriti, pa se s toga nije uplitao rađo u politiku. Baš je sa Ivanom njekakvo pitanje razpravljao.

— Dà, u svakoj stranci ima bolestnika, a zar bi pravo bilo, da liečim ljude samo jedne stranke? šalio se Kreger.

— Molim, doktore, kako ste sami kazali, djed Vašega djeda doselio se u Ljubljanu; mi smo dakle sinovi jednoga naroda, pa kako da budete Vi prijatelj naših protivnika? gledaše ga Ivan živo, ali se pri tom smiešio.

— Dakako, Vi imate pravo, ali već Vam . . . snizi glas, pa upita: — Zar nije načelnikov sin občinski tajnik?

Liečnik bijaše opazio Teodora na balkonu kod Anselma Panella. Sjedili su pod zastorom, pili i smijali se.

— Jest, on je, na nesreću, tajnik naše občine, odgovori Ivan.

— Poznam ga iz Graca. Mnogo sam čuo o njem

govoriti. Klatež, kartaš i varalica. Djačke zimske kabanice nisu bile pred njim sigurne. Iz Graca ga protjeralo redarstvo.

— Tako! uzčudi se Ivan, pa za tim nastavi:

— Teodoro bijaše već u desetoj godini ovdje glasovit. Tada je razbio mošnjicu, u koju se sakuplja crkvena milostinja, i odnio novac. To bilo u sakristiji naše župne crkve, al se zabašurilo, kao i mnogo drugih njegovih lopovština.

— Vjerujte mi, dragi doktore, odkad je u Svitnu, ja nespavam mirno, nadoveza stari Ružić.

Mimo njih prodju Albina i Kalušković. Gospodja se vrlo ljubezno nakloni, pogledav samo Ivana.

— Veoma krasna! kimnu liečnik.

— Čuje se, da ju Kalušković snubi, pripovjedi Marko.

— Onaj gospodin, koji ju prati? — Čini mi se, da sam ga vidio na Rieci.

— Moguće, doktore. Kalušković je Riečanin. Jedan dio, mislim treći dio onoga broda, što je na diljah, jeste njegov, reče Ivan.

Sad im se približi sudac Marussi i pripovjedi, da nije ništa našao u kući stražarâ.

— Doktore, hoćemo li u Vratno?

— Hajdmo, pristane liečnik.

Sudac zovne žandare i upita jednoga, da li je spravio onu krinku. Žandar reče, da ju ima u torbi. Na to zapovjedi obojici, neka odvedu Konrada u Vratno. Gospoda se oproste po izbor besjedom. Povjerenstvo sjede u kočiju, koja se za dva hipa sakrije za okuk. Odmah zatim gledalo je njekoliko ljudi žandare i Konrada, komu su sputali ruke. Hrpa djece bila dotrčala na rt uvale i tuj stajaše, dok neizčeznuše bajunete medju uljikami.

V.

Iza sjevernoga rta Brestove udublo se more u skrovnu i krasnu Zelenu Dražicu. U toj pitomoj dražici osamio se Pave Stipetić, sretan i blažen, kad se pribere dobra ljetina i kad se osmoči. Ako sunce sprži i kamen, ako navali pošast na blago, slegni ramenima, pa na tanko, i zahvali Bogu, da je tako te se uteci škrinji. Pave je štedio u mladosti, ali nije sakupio opet toliko, da bi bio mogao izškolati svoga sina Marijana bez tudje pomoći. I Pave je nješto odtrgnuo od ustiju sebi i svojoj družini, nu najviše je pripomogao Marko Ružić, koji da bijaše opazio, kako se reklo, pametnu glavicu u Marijana.

Bijaše prekrasan ljetni dan. Žarko se sunce uzdiglo nad otok Krk i prosiplje svoje zlato po tihom moru, u kom se odsieva vedro nebo. Nad cestom se promalja iz zelena sada Pavlova kuća. Rumene se jabuke, žute se zadnje smokve, a po brajdah se krvavi groždje. Sva je dražica zarasla zelenilom, što se mirno zrcali u bistrom moru. Iznad vinograda po prisoju penje se gusta šumica uljika, a sredinom dražice veliki su se kesteni razgranili. Dražica je ocjedna, a zemlja je u slogovih, liehah, što se dižu kao stepenice, crna, rahla, ziratna. Po izbrežcih ima dobre paše i brsti. Pred kućom na gumnu dižu se dva jaka stoga slame. Rosa se još caklila po lišću, po zrelom voću i po rtovih dražice. Sitne kapljice sjajile su se poput bisera na kraju svake slamke po stogovih. Iz hladovitih gorskih gudura, gdje se sakuplja voda potoka, dizao se lagodan zrak, miešao se s morskim, strujeći prodolom k obali na riedke zapuhe, koje bi tek ganule lišće. Taj je mirisavi ćuh razblaživao uznojeno lice mlade djevojke, odjevene u crno, kad je izvješala rubeninu po užetu, što je bilo protegnuto nad zidom gumna. Djevojka se zavezla u turobne misli, te nije ni osjećala onoga la-

hora, koji nije mogao ni mora navraskati, ni stresti kapljica rose sa mažurane i bosiljka.

Na kućnom se pragu pomoli onizka i pogurena žena u tamnom odielu i s modrim rubcem na glavi. Sunce udaraše u pročelje kuće. Žena nadnese ruku nad oči, pa zovnu:

— Julka, gdje si? A kad ćeš u Svitan?

— Razgrnula sam rublje, ozva se Julka Pavlovoj ženi sa zida.

— Daj, dušo, daj, žuri se, žuri. Popit ćete kavu, pa ćete poći s imenom božjim, reče Mare i udje u kukinju šepajući na lievu nogu, koju bijaše izvinula.

Starica nije vjerovala, da joj se je noga udarila, nego je govorila, uzdišući: — Ovo mi je namaklo niječije oko! Noga joj bila povezana oko čljenka. Hodaše pognuto, upirući se desnicom o koljeno.

— Tonko, i ti bi, i ti, u Svitan? A nevidiš li, da se nemogu maknuti? potuži se Mare svojoj kćerci.

— Mamo, idem s Julkom, vidjet ću, kako će rinuti u more onaj veliki brod. Mamo, jučer si mi obećala, da ćeš me pustiti u grad. Molim te, pusti me, raztuži se djevojčica i uhvati majku za suknju.

Tonka bijaše posljednje diete.

— Ah, djeco, djeco! Ali nemojte se dugo zabaviti u Svitnu. Tonko, nisu za te brodovi. Preslica, preslica i igle! klimaše stara.

— A jučer si mi rekla, da sam naplela dosta čarapa bratu.

— Jesi, dušo, jesi! pogladi joj majka liepu smedju kosu.

Julka stupi u kuhinju i snimi s glave crn rubac. Lice joj je malko bliedo, obrazi nješto upali, kao da je preboljela težku bolest.

Julka i Tonka popiju kavu, pa udju s Marom u

sobu, gdje je bila Marijanova postelja. Mara pogleda na sat, što je bio na zidu, i reče:

— Djeco, već je osma. Doći ćete na vrieme. Ti ćeš, Julka, i u Brestovu putem.

— Frane je ostavio doma jedne cipele. Poručio mi po Marijanu, da mu ih donesem.

— Tonko, daj ključ od Marijanove škrinje. Eno ga na polici, pokaže Mare.

Tonka kleknu pred Marijanovu škrinju, obojadisanu tamnim modrilom. Oko ključanice naslikan je vienac cvieća, po najvećma žuta. Lievo i desno viencu crveni se po jedna slika, do dva pedlja visoka. Jedna živo predočuje sv. Nikolu, a druga sv. Patrika. Marijan je kupio tu škrinju u Dublinu. Odkad je postao pomorskim poručnikom, nije je više rabio.

— Sad tiho! Otvorit ću lagano, reče Tonka. — Tiho, sad ću, nà! Čujte!

Tonka okrenu ključem, a u ključanici zatinka zvonce.

— Julka, jesi li čula, kako brzo zvoni? Znaš, Marijan je rekao, da svaka škrinja drugčije zvoni, pa da bi on poznao bio, da je tkogod njegovu odpirao, klimaše djevojčica, radujući se bratovoj škrinji.

— Dobri Bože, kakve li još meštrije nije na svietu! zaljulja glavom Mare.

— Marijan hoće da mu donesem ovo crno odielo.

— Tonko, a šta će mu crno? Hvala Bogu nije u žalosti. Uzmi mu ovo sivo, ovo je ljepše, reče Mare.

— Nè, nè, Marijan je rekao, da će biti kod objeda mnogo gospode, pa da će obući crno.

— Čudna su ta gospoda! A zar nemogu jesti i u sivom odielu?

Djevojke slože to odielo i nješto rubenine u velik modar rubac. To je bilo za Marijana. U drugi rubac svežu njeke haljine za Luku i Frana.

Julka i Tonka uzmu svaka po jedan rubac, pa se

upute u Svitan priekim putem preko rta, koji je medju Brestovom i Zelenom Dražicom. Najprije se izveru na vrh rta, a onda počnu silaziti. Tonka pitaše Julku sad jedno, sad drugo, ali joj ona slabo odgovaraše. Bila se raztužila, opaziv krov svoje kućice i onaj liepi prud i tiho more u pustoj uvali. Razpucana je ribarica jošte ležala na prudu do korita potoka. Iz gore čuo se pljusak slapa. I Tonka napokon umuknu.

Dva su tjedna prošla, odkad su ubili ribara. Julka se bojala ostati s malim Franom u Brestovi, gdje bi ih mogli zaskočiti zli ljudi na osami. Stipetićeva Mara bijaše odvela sirote sa groblja u svoju kuću. Tako je htio stari Pave. Julka cieli jedan tjedan nebijaše izgovorila deset rieči. Nitko nije mogao uliti kapljicu utjehe u srce onako ljuto izranjeno. Noćju je plakala, a kad bi usnula, svakojaki bi ju sni mučili, pa bi se prestrašila, vrisnula i probudila. Stara bi Mare došla u njezinu sobicu, da ju umiri i da se s njom Bogu pomoli.

Luka Stipetić i Frane bili su se ukrcali na novi brod, koji je još bio na diljah. Anselmo i Kalušković nisu htjeli tražiti mornarâ tko bi znao kuda, nego su našli samo domaće, koji su na glasu kao dobri i mirni ljudi i izvrstni pomorci.

Julka dodje pred svoju kućicu, otvori i udje u kuhinju, koja se napunila svjetlom. Tonka se prekrižila na pragu i unišla za Julkom, tresući se od straha. U sobici bijaše polutamno. Tu je sve izpremiešano. Na podu leže dvie mreže, u kutu je jedarce ribarice, koja se je razbila. Julka otvori prozor. U kućici se širio pljesniv i zadušljiv zrak. Julka je blieda. Dubok joj se odihaj izvio iz grudiju. Nasloni se o postelju svoga otca, pokrije rukama lice i uzjeca se od gusta i mučna plača. Tonka stajaše do prozora i gledaše u more i plakaše. Liepoj djevojčici pozlaćuje sunce polovicu smedje kose i jednu punanu ruku

na prozoru. Sunce se sjaji i na podu sobice, gdje je ležao prije petnajst dana Julkin otac.

— Julka, idemo li u Svitan? upita ju Tonka jecajući, pa nastavi, nasloniv joj se o bok: — Nemoj plakati, nemoj, idemo.

Julka se pridigne s postelje i spusti zaplakano lice na Tonkino rame.

— Tonko, gdje je moj dobri otac? — — Sama sam, sama sirota! zacvili Julka.

— Podjimo u Svitan. Nemoj plakati! moljaše ju Tonka, gladeći joj valovitu crnu kosu.

— Vidiš, ovdje, na podu, ovdje je ležao. Nije me čuo, kad sam ga zvala! Glava mu bila težka, držala sam ju na koljenu, ljubila sam mu oči i usta, krvava usta — — — oh Bože! Gledala sam ga i gledala i zvala; vani je grmilo, tvoj otac i tvoj brat bili su u kuhinji, a ja ovdje s Franom, zvali smo ga, nije nas čuo. Drugi su dan došli ljudi, mnogo njih, i tvoja majka, tješili su me jadnu, parali mi srce, i Marijan je bio tu, i gospoda iz Svitna.... Ivan — — — ah za što nisam umrla! kriknu i objeručke se uhvati za glavu.

Kad se umiri malko, uzme bratove cipele i metne ih u rubac. Jošte jednom svrne okom po sobici, zatvori prozor, pa izadje pognute glave, tužna i razplakana. Zaključaju vrata puste kućice i podju prudom na onu stazu, što se penje po kuku do ceste.

Dan bijaše sparan. Sure su se klisure i gladke litice sjajile u sunčanom žaru, a u dragi nad jazom titraše vrući zrak kao tanahna prozirna maglica, kroz koju se srebrnio gorski slap. Od sunca zalaštilo se more. Djevojke idjahu tiho jedna za drugom po onoj strmoj stazi, navukav na lica rubce, da ih zaklone od sunca, koje živo pripicaše po golom kuku. Medju kamenjem proviruje kuš i po koji uvenuli busen margriža. Riedke se borovice zelene, a svjež je i šćulac, što niče iz pukotina

nad samim morem. Julka je podigla na glavu rubac, u kojem je nosila haljine, a rukama se podbočila, pridignuvši malko crnu suknju, da joj nebi smetala u hodu. Njeno se prekrasno lice uznojilo i porumenilo od velike žege. Crne su joj i sjajne oči posve otvorene u sjeni rubca. Tonka idjaše za njom. Sa njena rumena lica izčezla je tuga, te se na njem opet razastrla velika radost. Njoj se činilo, da idu odveć lagano, da neće vidjeti broda, kada će zabrazditi u more sa dilja. Kad budu na cesti, uze djevojčica opet razpitivati o brodu. Kako se približavahu Svitnu, odkrivala se lagano uvala, te se Tonka popela na zid ceste, podigla se na prste, pa rekla Julki, da vidi more u uvali, ali da još brod nepliva. Kad stignu za tim na okuk rta, odakle se vidi žal pred Svitnom, kliknu Tonka: — Joj, kako je brod liep!

Djevojke stanu mrvu na zavoju ceste, a onda podju do Albinina vrta, koji je na pô puta od rta do mjesta. Naslone se laktima na zid ceste, položiv rubce do sebe, pa se zagledaju u novi brod.

Na žalu se oko novoga broda sjatilo mnogo svieta. Najviše se ljudi sgrnulo oko svećenika, koji je došao u crkvenom ruhu, da blagoslovi brod i da ga krsti. Tuj ima mornara i njihovih žena, golorukih kalafata, radnika dilja, sila crnomanjaste djece, pa nješto malo gospode, medju kojimi su i brodovlastnici Anselmo Panello i Adam Kalušković. Sve slamnati šeširi, šareni rubci i po koji suncobran. Dvie su gospodjice odjevene svečano, u bielo, i svaka drži veliku kitu cvieća, namienjenu brodovlastnikom. Na diljah sve je tiho. Čuje se samo svećenikov glas. Na njekojih prozorih vise zastave. I brod je nakićen zastavami i okrunjen velikimi vienci cvieća. Imat će tri jedrila, jer su već na njem tri debla. Metnuše mu ih, da bude čim prije opućen i spreman za put. Barjaci mrtvo vise, jer neima od nikud ni ćuha ni zuka, da podraži ono divno more, u komu se zrcale

ljudi, obala, veseli Svitan i zelenilo vrtova. Sunce osvjetljuje bielo dno uz obalu, a podalje se od kraja giblju morske trave. Na mjestih pliva u uvali po onom tihom moru i po koja kaplja crvene boje, minija, te se razširila i svietli se na suncu. Sunce titra i po jednom boku nove ladje, bliešti se po palubi, sjaji se po kućah na žalu i ožaruje lica onom šarenom svietu na diljah. Nasuprot Julki, tamo na južnoj strani uvale, kupa se u sunčanom sjaju pročelje gospodske kuće. Iza nje stere se krasan i velik vrt. Bieli se puteljci vijugaju u debelom hladu granatih lipa, čempresa i lovora, te se penju u šumicu uljika. Mlad čovjek, vitka stasa, naslonio se na kamenu ogradu balkona na pročelju. Sve mu je odielo bielo. Nad balkonom je zastor. Ivan Ružić bijaše opazio Julku naslonjenu o zid ceste, te zaboraviv na brod, gledaše ju svojim dalekozorom. Njegov otac stupi na vrata balkona, i upita sina, kamo se zagledao. Mladić se okrene i sbuni se, opaziv otca. Marko udje u sobu, pa poče šetati. Čelo mu se smrklo, kao da se je zanio u njeke krupne i nevesele misli. Dugo se šetao sobom.

Na diljah nasta silna žurba. Ljudi lete oko broda, dozivlju se, a u toj se graji čuju kratki povici, oštre, odsječene rieči. Svećenik je obavio svoj posao. Brod se zove: Estella.

Ponosno sjedi krasna ladja na dugih saonicah, vazah. Krma joj je do mora, a da se nebi oštetila, kad ju porinu u vodu, leži na morskom dnu, od kraja pa do dubine kakvih šest stopa, jak pod, gladak i sluzav. Pod saonami leže na žalu debele grede, vlačice, koje su dobro omazane lojem. Brodovlastnik Anselmo Panello neodgovara na pitanja svojih znanaca, nego se ljuti na radnike kalafate i maše kitom cvieća, pokazujući sad ovo, sad ono, gdje bi štogod trebalo. Kalušković je probliedio, silno je uzrujan. Marijan je na brodu, pa trči na sve

strane, uznojen, goloruk, ljutit. Albina je takodjer na brodu, i neskida očiju sa Marijana, a to opaža Teodoro Maras, obćinski tajnik, koji joj se učtivo smieši. Na palubi broda ima i drugih ljudi.

Još je brod poduprt sa četiri grede blizu krme. Kad ih dignu, odpuzit će u more. Sve je spremno. Sve su oči uprte u ladju. Brodograditelj zagrmi radnikom, da obiju one četiri grede. Na diljah zavlada tišina. Uvalom odjekne njekoliko udaraca. Zadnja je zapreka pala. Sve se čudi: brod se nemiče. Brodograditelj zapovjedi, da se pod provu broda metne vinč, vitao. Jake mišice vrte stroj, da podignu malko ladju, al ona stoji mirno, kao da joj se neće s kraja, gdje je diljana. Na tom je žalu ležala toliko vremena, tu su joj zabili u rebra one silne čavle, palili su joj bokove i zasmolili ih, a sad je gotova, bura joj više neprosvirava kroz rebra, sad se veselo sunča u krasnoj uvali, pa da se razstane s pitomim Svitnom, da zaplovi u veliko more, da se bori sa biesnimi valovi, pod kojimi se kriju oštri grebeni.

Vitao škriplje. Brodograditelju izbijaju po čelu debele kaplje znoja; mišice kalafatâ pucaju. Anselmove se sure oči kriese od biesa: brod se nemiče jošte. Prodju tri četiri hipa, a uvala zaori od vesela krika. Brod se ganuo. Sva lica sinuše radošću. — Ide! ide! viču ljudi. Saonice puze po vlačicah. Već je krma nad vodom. Vesela graja raste. Ponosna ladja puzi sve brže i brže, saonice škriplju, šeširi lete u zrak, rubci se viju, zastave lepršaju na brodu. Krma je već zabrazdila u more, koje se pljuskom odbilo, zaprašilo i uzburkalo. Saonice, svezane o kraj, već su izskočile iz vode, a ladja je odbrusila podaleko od žala, te puzeći sve laganije, stala je napokon posred uvale, medju zelenimi rtovi.

— E, Anselmo, eno je, kao galeb, divota od ladje! uzkliknu Kalušković.

*

— Ono pliva naših sedamdeset hiljada! uzdahnu Anselmo Panello, uzdignuv široka ramena.

Kad je ladja zabrazdila u more, sva se uvala uzburkala. Sila drva, što bijaše oko broda na saonicah, izpliva na površje. Dječurlija, poskakav hrlo u ladjice, poče loviti ta drva pred žalom. Ladjice se guraju i stružu, djeca se škrope morem, udaraju se veslima, jer svako hoće da nahvata čim više drva, t a k u m a. Prava pomorska bitka. Dižući drva u ladjicu, jedni viču kao da su poludili od radosti, drugi se psuju i grde na veliku sablazan gospodina župnika, koji se razgovara s ljudmi u hladu velike lipe, podalje od dilja.

— Ova djeca neimaju božjega straha! promumlja Mićo Svilić, zvonar, nagluh i omalen starčić.

— Ja ću ih odmah ušutkati, pohvali se Stipe Mikić, obćinski pandur, pa potrči k moru i poče se kriеštiti na djecu, koja mu se zagroze, da će ga poškropiti, ako ih nepusti u miru.

Mikić se povrati k ljudem, pa reče: — E, kako da me se boje ovako goloruka! Da imam sablju kao riečka pulicija, onda bismo . . . . .

— Stipe, a što benaviš? Što će tebi sablja? Kad sam ja bio kod obćine, nisu se meni djeca rugala. Na bradi ludoj svak se uči brijati! zaklima Gašpar Makarić, pognut starac, vižljastih očiju, prćasta nosa. U rukavu haljetka visjela mu desnica, osušena, mrtva sve od ramena.

— O, nebih ja rabio sablje, ali bi se djeca plašila, a ti, ti neznaš, kako je danas služba težka, obrani se Mikić siputljivim glasom.

— Ako je teža nego li je bila, kad sam ja bio u službi, imaš za to i pet forinti više na godinu! odreže ljutito Gašpar.

— Čekaj, kume Gašpare! Ti nisi pjevao u crkvi! uplete se zvonar Mićo Svilić.

— Dakle pet forinti za Mikićevo nadimanje i pištenje! Ha! pa zar su crkva i obćina jedno? Mićo, ti neznaš, što govoriš! omahnu Gašpar onom jednom rukom.

— Gašpare, ako se razljutite, presjest će Vam objed, nasmieši mu se župnik, pop Šime Ružić, Markov brat.

Župnik je stariji od Marka. Kosa mu je sieda, a lice rumeno, gladko i spokojno. Visoka je uzrasta.

— Bit će Gašpar do noći veseo. Stari Anselno ima dobre kapljice, a čujem, da neće danas štediti, kimnu zvonar.

— Neimam ja posla s onakvimi ljudmi. Što će meni njegovo vino! Volio bih se napiti mora . . . .

— Tako je. Gašpare! uleti mu u rieč Kuzma Kirin, brodar. — Tako govore pošteni ljudi! Ako si žedan, dodji k meni.

— Nije gospodin Anselmo zao čovjek, nije zao, reče tiho obćinski sluga.

— Ti ga hvališ, jer ti je darovao taj šešir, pribode Gašpar.

Mikić pocrveni i brzo pogleda, uzdignúv oči, obod svoga šešira.

— Čekaj, čekaj, dok se obave novi obćinski izbori! Odniet će vrag i tebe i Anselma i Marasa! grozio se Gašpar.

Župnik ih poče miriti, pa pogleda na sat i reče ljudem, da je podne. Prije razstanka ponudi Mikić Gašparu, da podpraši nos, ali Gašpar odbije. Mikić ga snebljivo pogleda i podje u malen dućančić na žalu. Krojač Jakov Šimunić prodavaše tuj duhan. Dok bi igrao na harmonici, šutjele bi mnoge ptice, koje je imao u dućanu. Gojio je kose stjenjake i šiljao ih na Rieku. Njegov dućan bijaše i njeka vrst čitaonice. Župnik i Marko Ružić davahu mu stare novine, koje je on čitao mornarom i seljakom. Kad je stupio u dućan obćinski sluga, podigao je Jakov naočale s pokučasta nosa na čelo i upro sitne okrugle

oči u prijatelja. Jakov je omalen i blied. Tielo mu je dugo, ali su mu noge kratke i jako na van izkrivljene. Čudno je počešljan. Prosieda mu se kosa spušta nad čelo, pa se zafrknula prama tjemenu kao ona pera u repu patka. Jakov je čovjek u godinah.

— Stipe, što si se svadjao s Gašparom? Ti znaš, da je Gašpar svoje glave, pa ga pusti u miru. On se uviek muči, da se iznese kao najpametniji medju nama, a nismo ni mi našli svojih glava med onim kamenjem na žalu.

— E, briga me! He, he, ja sam u službici, a bit će već bolje i s plaćom. Gospodin načelnik nebi mogao ništa bez mene, a on to dobro zna, pa mi s toga i veli, da će mi plaću povisiti. Jakove, ja mislim, kod izbora će opet nadbiti naši . . . .

— Stipe, što naši? Tko naši? upane mu u rieč Jakov i zirne u njega plaho.

— Maras i Panello, snizi Stipe glas.

— Hm! Dugo sam razmišljao, ali još neznam, s kime ću, klima Jakov.

— Maras misli, da si ti za talijansku školu, da ćeš glosovati za . . . .

— Stipe, pustimo pulitiku! Sjedi, da ti sviram jednu polku, reče Jakov i nategne harmoniku.

— Treba, da idem k Panellu, jer će gospoda u malo na kraj s broda. Jakove, i ja sam pozvan na gostbu. Pomoći ću štogod Katici u kuhinji, pohvali se pandur.

VI.

More je opet mirno i gladko poput ogledala. Žarko sunce sije, vrućina peče, ubija. Od nikud puhaja. Svud svjetlost, more, sjajno nebo, razsijani kukovi, divno zelenilo. U sredini uvale pliva brod Estella, svezan o crvenu plutaču. Ptice su zaniemile, nečuješ kukčeva zuka,

samo škrgeti oštro škrgeću po brajdah. U sredini zaljeva, medju Istrom i Cresom, čeka njekoliko ladja vjetar. Jedra mirno vise i sunčaju se, a bokovi su ladjam pokriveni zastori, da paklina nepopuca od žege. Mornari se nadaju ugodnom pódnevnom povjetarcu, što se običava zavrći svakoga ljetnoga dana i veselo i živahno zategnuti Kvarnerom s južne strane i utišati se o sunčanom zapadu.

Anselmo Panello i kapetan Kalušković pošli su na brod, da ga pregledaju, jer bi se mogla lako naći kakva mana. Brodograditelj obeća im, da će jošte istoga dana i krmilo biti na svom mjestu. Kad pregledaše svaki kutić i kad se osvjedočiše, da brod nepušta vode, popnu se na palubu i upuste se u razgovor sa ostalom gospodom. Obojica bijahu veseli i zahvaljivahu na čestitanju svojih znanaca. Za sutra dan bijaše naručen parobrod, da odvede Estellu u riečku luku. Na Rieci bijaše već gotovo oputo, jedrilje i ostala oprema broda.

Svako malo otisnula bi se po koja ladjica od kraja, te bi zaveslala k brodu, da mu sjekne pod bok blizu krme, gdje je bila stepenica. Julka i Tonka dodjoše takodjer k brodu s dvojicom ribarskih dječaka. Sjedeći u ladjici, držahu se za stepenicu. Jedan dječak zovne maloga Frana iz svega grla. Frane se pomoli na barkarizu, na vrhu stepenica. Opaziv sestru, javi Marijanu Stipetiću, koji je bio na krmi, da su djevojke donesle haljine.

— O, vi ste tu! Julka, zar nećeš na brod? upita Marijan sa barkariza.

— Ovdje su haljine za tebe i brata. Neka sadje Frane u ladjicu, da ih uzme, odgovori djevojka,

— Gle ti nje! A za što nebi došla gore, na palubu? Dodji. Vidjet ćeš brod. I Tonka želi na palubu. No, dignite se, ta koga da se sramite? silio ih Marijan.

— Julka, hajdmo gore, šapnu Tonka i pocrveni od radosti.

Djevojke uzmu rubce, pa se popnu na barkariz. Na krmi bijaše mnogo gospode. Svi pogledaše u jedan mah krasnu Julku, koja kano da je lebdila u zraku, stojeći na rubu broda. Lice joj se oblilo rumenilom.

— Dobar dan, Julko! Jeste li vidjeli, kad je brod zabrazdio u more? upita ju sladkim glasom udova Albina.

— Jesam, gospodjo, odjavi tiho Julka.

— Prošećite se, dobra djevojko, palubom, prošećite se, reče joj Anselmo Panello vrlo ljubezno.

Julka svrne okom po gospodi, preda rubce Franu, pa se uputi s Tonkom prama provi broda. Tonka se nadkapila nad bukaporte, kud se spušta u brod teret, ako to nisu grede ili kakvi dugi predmeti. Djevojčica se čudila dubini Estelline utrobe. Na provi sastanu se sa Lukom Stipetićem. Sav je omazan minijom i žutimi mastili. Lice mu je tamno-crveno od sunca. Kad opazi Julku i sestru, pogleda ih začudjeno i upita Julku: — Po što ste amo došle? — Julka mu reče, da ih je Marijan pozvao na brod, a on se namrgodi, crne mu oči sievnu, pa se spusti u utrobu broda.

— Stipetiću, ona djevojčica s Julkom, nije li ona Vaša sestra? upita Anselmo Panello Marijana, koji mu pritvrdi, da jest.

— Nije Vam slična, osmjehnu se Albina.

— Vi ste, gospodine Stipetiću, crnomanjast, pravi južnjak, a sestra Vam je malne podpuna Gretchen, osmjehnu mu se Teodoro Maras.

— Oh, Vi poznate i preveć te Gretchene! mahnu Albina lepezom, pa se u hip uozbilji, zirnuv u učitelja Alberta Peregrinia, koji joj bijaše upiljio oči u lice.

Svitanski učitelj Peregrini malen je, mršav i okostan. Crne su mu oči duboko upale u veliku glavu. Bit će Teodorov vršnjak. Dok gledaše udovu, svakim bi mu se

hipom stegnule guste obrve. Uvijene i tanke brkove bez prekida je sukao dugimi prsti.

Julka osjećaše mučnu slabinu, idući vrućom palubom. Pri srcu joj bijaše neugodno i tjeskobno. Sunce se svuda blieštilo po lanenom ulju, a žega bijaše nesnosljiva. Kako je bila u crnom ruhu, sunce ju peklo i palilo, krv joj gorila. Žestoki se i pronicavi vonj pakline, smole i ulja širio svuda. Zrak bijaše težak i omaran. Kad budu na p r o v i, pogleda Julka nad Svitan, na groblje, i nasloni se o panj prvoga jedrila. Marijan bio došao k njoj. Opaziv ju bliedu i poniknute glave, upita ju zabrinuto, da li joj se smučilo. Ona mu reče, da želi na kraj i tužno sklone oči. Sad se približiše Albina i Teodoro Maras.

— Što Vam je, draga Julka? uzplahiri se Albina.

— Julka, Vi ste bliedi, reče Teodoro i htjede joj položiti ruku na čelo, ali ju djevojka odrine od sebe.

Albina se smrče i ošine Teodora ljutitim pogledom. To učini i Marijan.

— Julka, hajdmo na kraj, šapne Tonka.

— Da, hajdmo, odgovori Julka tiho i otidje od jedrila.

U to zastruji pódnevno povjetarce medju čempresi, lipami i ladonjami na južnom rtu uvale. Prvi je ćuh uletio u dragu i nagužvao sjajno i tiho more. Zastave i dugi barjaci zalepršali su na brodu i lagano se razvili. Lakimi, veselimi puhaji razmahuje vjetrić vrpce po gospodjah. Omarni se i zadušljivi zrak ganuo. Sva je uvala oživjela.

Julka uzdahne, pridigne glavu i pogleda južni rt. Jošte je na balkonu onaj vitki mladić u bielom odielu. Iza Ružićeve kuće lagano se gibaju vršci čempresa, po lipah treperi lišće, lahor veje razkošno i zavodljivo, donaša svježost iz Ivanova vrta i prelieta brod lagodnim ćuhom. Vlažno je rumenilo oblilo Julkine ustne, oči su

joj razklopljene i pune miline, tuge, zaboravi i zapanjenosti. Miloduh lipa i lovora, prociedjen slanim i živim mirisom mora, razplinuo se u veseloj uvali i probudio sladke, bolne, neizvjestne čežnje u Julkinom srcu.

Julka skine oči s južnoga rta, pogleda stidno Marijana, osmjehne mu se turobno, porumeni i reče Tonki:
— Hajdmo na kraj.

Za čas izčezne joj iz zjenica tihi sjaj, prvi smiešak srca poslije otčeve smrti. Taj smiešak bijaše prosinuo iz dubine njena srca, iz njekoga maloga skrovišta, gdje se bijahu pod tugom stisle čudne nade i čeznje. U osjećaju gorke tuge, što joj bješe zalila srce čemerom, protinjala je iskrica nepoznata čuvstva. Julka nije znala, kako joj to čuvstvo puni zjenice blagim sjajem, kako joj osvjetljuje lice milotnim krasom, bajnom dražesti. Ni more neosjeti cjelov zvjezdana neba, kad se u njem odsievne odaljena zviezda, koju odkrije za hip crn oblak.

— Julka, sad nećete valjda kući? Ostat ćete kod nas s ovom djevojčicom, reče joj Albina ljubezno.

— Hvala, gospodjo, valja nam poći, jer je Tonkina majka sama kod kuće, odgovori Julka i pogleda Marijana, kao da mu hoće reći, neka bi on nagovorio gospodju, da ih pusti doma.

— Julka, nebudi diete! Poslušaj gospodju, kad te moli, da ostaneš, ukori ju Marijan.

— Dà, ja ju molim, zakašljuca Albina. — Julka, idite k nama; pomoći ćete Katici, jer nas je mnogo pri objedu.

— Julka, razveseli se već jednom! Čuj, da mi neideš doma! Sad ćete ti i Tonka na kraj. — Ej, Frane! skoči u ladjicu! zapovjedi Marijan.

Frane, kao da će na pir, skoči u novu ladjicu, priredi vesla, te čekaše Julku i Tonku, da sadju s broda. Mornarče se uzpravilo važno i ponosno u liepoj ladjici.

Frane nije mogao dočekati časa, da izpriča sestri svoje dogodjaje zadnjih pet dana.

Julka se izkrca s malom Tonkom, obećavši Marijanu, da će ostati u Svitnu. Gospoda gledahu za njom s krme broda.

Anselmo Panello reče, da će u malo objed biti gotov, pa upita Marijana, da li ima još mnogo posla. Ovaj mu odgovori, da će kazati jošte njekoliko rieči mornarom.

— Djevojke nisu otišle iz Svitna. Eno ih u našem vrtu. Julka je tiha i sramežljiva, opazi Albina mašući lepezom.

— Varate se, gospodjo; Julka je vesele ćudi, ali odkad ju je snašla nesreća ... kimnu Marijan.

— Još se nije ušlo u trag razbojnikom? zapita Kalušković Teodora, uletiv Marijanu u rieč.

— Nije. Konrad Horni, onaj stražar, tvrdi uviek ... Vi znate — — glupost! Sud piše, razpituje, iztražuje, ali sve uzalud. Moj se otac, pa i ja, u istinu mučimo, da nadjemo trag onomu otajstvenomu umorstvu. Gdje je Maller, onaj drugi stražar, to nek sotona znade. Moje je duboko osvjedočenje, da je Konrad Horni sudjelovao pri umorstvu. Okladio bih se o glavu, da će se stvar ipak razjasniti. To je sramota za cielu ovu zemlju! Pa znate, koja je? Možda su i ovi domaći barbari okrali i ubili ribara. E, tko bi znao! reče Teodoro, sniziv glas i razširiv ruke, kao da čeka odgovor.

Kalušković mu odgovori:

— D i g o, Teodoro, a kako to govorite? Malo prije rekoste, da ste duboko osvjedočeni, da je Horni sudjelovao pri umorstvu, a sada velite, da su domaći ljudi. Nikad! Nevjerujem! Ja ove ljude poznam, pa znam, da se oni nebave takvimi poslovi. I ja neljubim ove, ako hoćete, barbare, ali iz Vaših ustiju govori fanatizam. Teodoro, budimo pravedni!

— Gospodine kapetane, kad Vi tako gospodinu Marasu, dozvolite, da i ja Vam rečem, da ovi ljudi nisu barbari. Vidjeli ste dosta svieta, pa kažite po duši, bi li Vi volili imati na brodu englezke, talijanske i grčke mornare ili naše domaće? Koji su veći barbari, kad već govorite o barbarih? upita Marijan, a kosio je pogledom Teodora Marasa.

— Stipetiću, per Dio, imate pravo! Je, po svetoga, što je pravo, pravo je! klimaše Kalušković.

— Stipetiću, je li, Julka stanuje sada kod Vaše majke? upita Anselmo.

— Dà, kod nas stanuje, potvrdi Marijan.

— Hm! Albino, zar nebi dobro bilo, da Julka k nama dodje? U kući ima mnogo posla, pa bi štogod i naučila. Čujem, da je vrlo pametna. Što misliš, Albino? upita Anselmo s njekom usiljenom nehajnošću.

— Da, izvrstno! Julka bit će mi od velike pomoći, odgovori Albina spokojno, ali ga pogleda važno.

— Gospodjo, ja Vas to dapače molim. Julka će uz Vas, u otmenoj kući, naučiti . . .

— Dobro, dobro, neka dodje! odgovori Albina Marijanu, osmjehnuv se usiljeno.

Teodoro živo gledaše u crveno i nabuhlo Anselmovo lice, kao da mu želi proniknuti u njeke tajne nakane.

Dok ostali razgovarahu, primaknu se Albina nehajno Marijanu Stipetiću.

— Vi dakle želite, da Vam Julku odgojim?

— Za što ste naglasili onaj Vam? lecnu se Marijan.

— Ja naglasila? uzčudi se hotomice Albina, a onda doda, nagnuvši glavu nad rame i gledajući rub lepeze: — Dà, imate pravo; ribareva kći i pomorski častnik, to se neslaže. Hoćete dakle, da bude dostojna Vaše ruke?

— Gospodjo, Vi ste danas razdraženi! odbije Marijan i ljutito i gorko, idući sa udovom prama provi.

— Stipetiću, umirite se! — — Ja razdražena? Smie-

šno! nasmije se Albina, pa snizi glas: — Čujte, Marijane, Vama se Julka svidja ....

— Što? ...

— Pst! ni rieči! — Dobro, bit će moja briga, da ju preobrazim. Bit će mi i družica i prijateljica, a u dvie godine nitko neće vjerovati, da je Julka tako nizka roda, govoraše Albina jogunasto, a oči bi joj svakim hipom sievnule.

— Gospodjo, ali molim Vas, ja Julku — — Nè, Vi dobro znate, da je neljubim, reče Marijan tiho, smuti se i pocrveni.

Udova stane i upre mu oči u lice. On obori glavu.

— Zar Vas nije stid tako govoriti? ... Marijane, ovo povjetarce u istinu ugadja. Dà, razkošno duva .... A, eno Ivana Ružića na balkonu! Vidite li ga? zadihavala se udova.

Njezine se grudi jako nadimahu, oko joj se kriesilo, lice joj se rumenilo. Usiljavala se, da pritaji svoju uzrujanost. Marijan joj plaho poziraše u oči.

— Vratimo se na krmu, šane udova prigušeno i kratko i ubode ljutitim pogledom Marijana. Izduljen i dubok odihaj izvinu joj se sada iz zahlaptanih grudiju.

Gospoda sidju u čamac, izkrcaju se na obalu i podju u Anselmovu kuću. Albina pogleda u kuhinju i kimnu ljubezno Julki, koja je pomagala Katici i još jednoj ženi pri sgotavljanju objeda. Gospoda podju u vrt, gdje je bilo hlada, a udova se popne u prvi sprat. Kad stupi na hodnik, stane i nasmieši se. Na kraju hodnika izvalio se Narcis Matovina, župnik iz Jalše, na velikom divanu. Župnik sladko spavaše. Bijaše to čovjek vremešan, veoma debeo, trbušast, okrugla i crvena lica. Valjaste je noge izpružio po divanu, glava mu klonula na rame, a modri mu se ovratnik spustio izpod tusta podbradka na biela i razgaljena prsa. Lice mu je uznojeno, usta otvorena, a na dolnjoj se ustnici hrani jedna muha, koje on neo-

sjeća. U tihom se hodniku čuje samo župnikovo hrkanje. S čudnim osmješkom na ustnah udje udova u svoju sobu.

Kad je kašnje došla u vrt, upita ju Anselmo Panello, da li je gdje vidjela Matovinu, a ona mu reče, da spava na hodniku. Anselmo se uzpne u prvi sprat i potepa župnika po ramenu.

— Olà, reverendissime!

Župnik se prene.

— Objed je na stolu, javi mu Anselmo Panello.

— Objed! Ah, ala sam sladko spavao! Anselmo vjerujte, neškodi zdravlju, ako se malko zadriema prije objeda. Ovaj san, ovaj snić, zove se u sretnoj Španjolskoj: la canonega. Kako vidite, i španjolski kanonici driemaju prije objeda. Baš me ovaj san okriepio, zievnu Matovina.

— Ustanite sada. A kako je sa želudcem? Jeste li pri apetitu?

— Nemogu se potužiti. Bila me spopala velika slabina, pa sam amo sjeo i usnuo. Anselmo, Vaša je Vugava izvrstna! Znate, radi slabine izpio sam dvie, tri li čašice, ali ne natašte, oh, očuvaj Bože, nego sam oskubao dvie nožice pečena pileta.

— He, he! Ustanite!

Župnik se uredi, pa sadju u veliku prizemnu sobu, gdje se već juha pušila na stolu.

Anselmo Panello bijaše priredio toga dana sjajnu gostbu svojim prijateljem i znancem. Bilo je tuj ljudi iz obližnjih mjestanca i iz Rieke. Kod stola se govorilo talijanski, samo kadšto bi se omakla Kaluškoviću, Riečaninu, po koja hrvatska rieč. To su bili ljudi, koje zove onaj puk gospodom. Od Ružićevih nebijaše nitko pozvan. Oko njih stao se sakupljati puk obćine svitanske. Anselmo je mrzio Marka Ružića i brata mu župnika. Bio se zakleo, da neće nikada prekoračiti crkvenoga praga, dok bude Šime Ružić župnikom u Svitnu.

Gosti se u malo razveseliše. Jedina je Albina bila mučaljiva. Nasuprot joj sjedio učitelj Peregrini i mučio se, da mu se pogledi sukobe s njezinimi. Albina to izbjegavaše. Mikić je dvorio kod stola. Marko Szetz, svitanski poštar, čovjek od kojih šestdeset godina, visok, ćelav, izpupčena čela, blied i suhonjav, ljutio se na Mikića, jer ga bijaše polio po ramenu njekim jušnatim jelom. Župnik se Matovina napinjao, da govori čim kićenijom talijanštinom, kad je napijao svomu prijatelju Anselmu, koji ga je pozvao u Svitan, da mu brod blagoslovi.

— Evo, ovo je župnik! Sretnih li Jalšanaca! Mi, mi bi trebali ovakova pastira! Govori talijanski, kao da je iz Firence. Bravo, gospodine župniče! kliknu načelnik Maras.

Župnik se nakloni.

— Na nesreću, ovakih pastira malo je u ovom kraju! uzdahnu Barbara Maras.

— Od glave smrdi riba! viknu Anselmo Panello i izpije čašu vina, pa dometnu: — Dà, svemu je kriv biskup. Što treba narodu novinâ i hrvatskih knjiga?

— Barbar ostaje barbarom. Pa kud ćeš s tim hrvatskim jezikom? U Hrvatsku? Medju one razbojnike? Zar neznamo, što su radili u Italiji? Pa kakov jezik? Što! ha, ha! Njeki hrapavi glasovi divljakâ, dà, divljakâ! protumači načelnik.

— Kakov je da je, dozvolit ćete mi, da se i u Dalmaciji . . . zače Marijan, ali ga prekinu Teodoro:

— Što! Dalmacija je talijanska zemlja, jer ja . . . .

— Biskup je smutio ovu zemlju, zagrmi Anselmo, uletiv Teodoru u rieč. — Pripovieda se, da će biskup ostaviti mnogo novca, te da će se tim novcem odgajati djeca šćava. A, jeste li čuli?

Župnik Narcis Matovina gurne laktom načelnika Marasa, namigne mu i šaptne: — Ako biskup i ostavi

te hiljade, on neće moći zapoviedati iz groba, na koga da se troše. E, nije li tako?

— Stvar je jasna, kimne načelnik.

— Ja sam za slobodu svih naroda. Živjela sloboda! viknu veselo kapetan Kalušković.

— Vi ste Ungarez! — Olà, kapetane, znate li već ugarezki? našali se Anselmo Panello.

— Briga mene za Ungareze! sleže Kalušković ramenima.

— Ala ste vi Riečani zahvalni! ukori ga Albina.

— Zahvalni? Molim, molim! Ja neimam ništa proti Ungarezom, dok nam grade luku. Pak znate, što je? — Viva la Spagna, dove si magna! obrani se Kalušković.

* *
*

Hlad se već spuštao na uvalu, kad ustadoše gospoda od stola. Jedni se raztrkaše po vrtu, a drugi prodjoše na prostrani balkon, što je bio u prvom spratu. Kapetan Kalušković i Anselmo Panello ostaše sami pri stolu. Anselmovo lice bijaše crvenije nego li obično, te nabuhlo i nabreklo. Mrko poziraše u svoju čašu i naglo izpuhivaše dim smotke, koje nije uzimao iz ustiju. I Kaluškovićevo se lice bilo ožarilo, pjege su se po njem jače izticale. Vidjelo mu se na namrštenom čelu, kako ga bocka njeka tajna. Brodovlastnici dulje su vremena šutjeli. Kucnuli bi čašami, a da se nebi ni pogledali. Kaluškovićeva je uzrujanost sve to većma rasla. Stao se premještati na stolici, zaustio bi nješto, ali bi rieči zalio čašom vina.

— Anselmo, čujte .... reče napokon.

— A? — brecnu se Anselmo.

— Naumio sam — — nemojte se čuditi — da, bi li se vjenčao sa udovom?

— Sa? .... pridigne Anselmo glavu i oduši velik oblak dima.

— Sa Albinom.

— To je Vaš posao! zamrkoće Anselmo i smrkne se, podignuv široka ramena.

— To nije samo moj posao, nego je i Vaš, jer ...

— Albina neima ni prebijene pare, reče Anselmo, okrenu mu ledja i zagleda se u more.

— Zar nije dobila ništa od svojih roditelja?

— Otac joj bio činovnik u Trstu.

— Vi ste joj rodjak, pa ...

— Ja rodjak? Kakov rodjak? Maldoni, njezin muž, bijaše sin jedne moje sestrične.

— Vi nebiste dakle ništa? ...

— Ni novčića! Što se čudite? slegnu ramenima, okrenuv se opet prama Kaluškoviću! — Što se čudite? — Uzmite ju. Albina je krasna žena!

— Mogli bi se vjenčati za mjesec dana, prije moga odlazka.

— To je Vaš posao. Krasne li Vam žene; a i ona djevojka, u koju se zagledao Marijan, je krasna! Zar ne? Julka! Divota! reče hrapavim glasom, a sure mu se oči zaiskre.

— Govorit ću sa Albinom jošte danas.

— Pijte, kapetane! Krasne li djevojke!

— Albina bit će u vrtu. Idem, reče Kalušković i ustane.

— Ja ću malko počinuti na divanu. Idite.

Kad bude Kalušković na pragu sobe, zovnu ga Anselmo:

— Kapetane!

— Izvolite?

— Bliže!

Kapetan mu se približi. Anselmo ustane, držeći punu čašu u ruci.

— Kapetane, natočite čašu!

— Nemogu više piti.

— Natočite! nasmieši se Anselmo.

Kucnu, pa se stanu gledati.

— Kapetane, dakle vam se svidja Albina? upita Anselmo prigušenim glasom.

Crte su njegova tamno-crvena lica bile razrovane., ruka mu drhtala, jezik mu se motao i zavaljivao.

Adam Kalušković razvali oči, sbuni se i reče tiho:

— Krasna žena.

— He, he! nasmije se Anselmo.

Jošte jednom kucnu, pa izciediše čaše na dušak, gledajući se bez prekida, dok su pili.

— A ona, Albina? .... Vi dakle hoćete nju za ženu? Albinu? Vi? Ha! iztisne Anselmo, opet se smrkne, i jošte nješto zareži, pa sjedne.

Kapetan izadje iz sobe, pa podje u vrt. Bijaše veoma uzrujan. Uvidjev odmah, da udove Albine nije medju ostalom gospodom, zadje uzkom stazicom prama šumici lovora, što se je dizala po obronku briega iza vrta. Tražio je hlada. Krv je u njem gorila. Kad stignu u šumicu, začu glasan smieh. Koraknu jošte njekoliko puta, a pred njim osvanu udova Albina. S njom bijaše župnik Matovina i Linda Maras, načelnikova kći.

— Dragi kapetane, šteta, što niste pošli s nama na šetnju. Od srca se nasmijasmo gospodinu župniku, reče veselo Albina.

— I vrag bi mu se nasmijao, uztvrdi Linda, smijući se.

— I vrag? — Gospodjice, kad ste se smijali Vi, smijao se angjeo, nakloni se debeli župnik, mašući šeširom, da ohladi rumeno lice.

Kalušković se uozbiljio.

— No, što se nesmijete? upita ga Albina.

— Da se smijem? smrsi otežito kapetan.

— Dragi kapetane, ako je gospodji bilo milo moje družtvo, to je samo s toga, što ste Vi bili predmetom našega razgovora, reče župnik i poda ruku Kaluškoviću.

— Gospodine župniče! namrgodi se Albina hotice.

— Kapetane, uhvano mi vjerujte, da sam Vam kazao istinu, nakloni se župnik.

Kalušković ponudi ruku udovi. Sad se svi maknu, a kad stignu na prvo razkršće stazicâ, Linda i župnik se oproste od Albine i Kaluškovića i podju prama kući, odakle se čulo pjevanje. Već bijaše prvi suton.

Kapetan i Albina hodahu stazicom, nad kojom se uhvatio gust lovor u svod. Nakon mala stane Kalušković i uze Albininu desnicu u svoje velike i čvrste ruke. Albinina je ruka i topla i vlažna na dlanu. Udova se nasmieši i pogleda ga začudjeno, nagnuv glavu nad zazatiljak. U vrtu bijaše već polu-tamno, kroz grane drveća vidjelo se južno obzorje i more, sve u bliedom rumenilu.

— Gospodjo, eto danas, po treći put — — — hoćete li i danas šutjeti? Govorio sam sa Anselmom, reče Kalušković i stisne joj desnicu.

— Što ste sa Anselmom govorili? upita naglo udova, a čelo joj se naoblači.

— Vi me neljubite? . . . .

— Što ste s njim govorili? ponovi Albina, kano da je prečula njegovo pitanje.

— Rekoh mu, da želim biti Vašim mužem. On pristaje, ako me Vi ljubite.

— On pristaje!? uzčudi se udova i čudan joj posmjeh preleti ustnami.

— Vi me neljubite! uzdahne kapetan.

— Toga Vi nemožete znati, reče Albina spokojno, pa se malko zamisli.

— Gospodjo, utješite me. Bit ćemo sretni, ja Vas u istinu ljubim. Ja umirem za Vama, šanu kapetan, pomuči, pa doda: — Moja je sreća u Vaših ruku. Evo, već Vas po treći put u malo dana molim, da mi kažete ma samo jednu rieč.

— Vi me dakle ljubite? zapita mirno udova i upre mu oči u lice.

— Cielom dušom, šapne kapetan.

— Dobro, dragi kapetane, i ja Vas — — ljubim, otegne udova. — Vi me niste iznenadili. Dà, bit ću Vašom ženom, ali neznam, kada, proguče Albina.

Kalušković promatraše dugo vremena gospodju Albinu.

— Gospodjo, kako ste krasna! Ah, Vi me ljubite! Nebih Vam znao reći svu sreću, što mi srce puni u ovom času.

Kapetan poljubi strastveno liepu ruku još ljepše gospodje, kad ih na jednom prene nječiji grohot, hrapav i mukao, koji se je pretvorio pri kraju u pravo reženje. Albina se trže i obazre. Za njima stajaše Anselmo. Oči su mu se kresile u onom posinjelom zraku. Kalušković i Albina protrnu. Anselmo im se prikuči, prigne se, sgrči piesti i iztisne kroz zube grozničavim glasom: — Ti ga ljubiš, ti, njega, njega!

Anselmo drhtaše. Uhvati za ruku Albinu, i opet zareži: — Ti ljubiš njega, Kaluškovića!

— Dragi Anselmo, sjednite na ovu klupu; Vama nije dobro, sjednite, molio ga kapetan, videći ga pripita.

Albina se tresla od gnjeva i mrko omjeraše Anselma.

Kapetan ga opet umoli, da sjedne. On biesno gledaše udovu, a za tim mu se objese ruke, sav se sguri, klone i zatetura. Kapetan mu priskoči u pomoć, pridrži ga, da se nestrovali i odvede ga do klupe.

— Dragi Anselmo, odmorite se ovdje, pa ću Vas kašnje odvesti doma, reče mu kapetan, držeći ga za ramena.

Anselmo klone posve, svije se, i da ga kapetan brzo nepovali na klupu, sruši se na zemlju.

— Opet se pripio, šaptnu Albina, pošto se malko pribrala.

— Svemu je kriva ova silna vrućina, izpriča ga kapetan.

— Kad je u takvom stanju, nezna, ni što govori, ni što radi. Grozan čovjek. Ah, da znate! . . . zamuca udova.

— Neka ostane ovdje, dok zanoći, a onda ćemo ga odvesti u kuću. Albina, Vi ste se prestrašili.

Udova i kapetan vrnu se pred kuću, gdje su bila ostala gospoda. Kad upitaše udovu za Anselma, reče im, da je legao u postelju, jer da mu nije dobro, da ga je smutila vrućina više nego li vino. Većina gostiju bila se već razišla. Župnik Matovina bijaše još tuj i zabavljaše se s Lindom i s njezinom majkom.

U prvi mrak bješe došao pred kuću Pave Stipetić iz Vratna. Putem se zaprašio. Našav svoga sina Marijana, počeo mu pripoviedati, kako su ga kod suda izpitivali, ali dolazak Albinin prekinuo mu za čas kazivanje.

— Stražar Horni sjetio se dakle, da si ga ti, otče, vidio, kad je onoga dana ranim jutrom krenuo iz Svitna?

Stari Pave izprazni pô čaše vina, metne čašu na koljeno, i reče:

— Da, sjetio se, pa su me i s toga pozvali k sudu. Stražar se veselio, saznav, da ja potvrdjujem, kako smo se sastali na cesti. Oh, lupeži, dosta su mi posla zadali! potuži se Pave.

— Ja već nemogu slušati o tom ribaru i o tih stražarih, mahnu rukom Linda.

— Jesi li vidio stražara? upita Marijan otca.

— Jesam. Sudac se otresao na stražara, čim je počeo moliti, da sud pozove njeku djevojku iz Svitna, koja da će djevojka posvjedočiti, da nije on ubio ribara.

Gospoda se sgledaju u čudu.

— O, o! to je cieli roman! nasmije se udova Albina.

— Dà, u istinu roman, nasmije se prisilno i Linda.

— Otče, jesi li se sreo gdje s Julkom i Tonkom. Bile su ovdje cieli dan.

— Sreo sam ih, nisu mogle ni disati od nagla hoda . . . zašuti Pave i pocrveni, poglednuv Lindu i njezinu majku.

— Nisu mogle disati? . . . čudio se Marijan.

— Dà. Rekoše mi, kako ih je sliedio pijan čovjek, no umirio sam ih, obećav im, da ću ja tu ništariju vrnuti u Svitan. Htjedoh ga zadaviti posred ceste, škripnu mornar zubmi.

— A tko je to bio? upita Barbara Maras.

— Nepitajte! odgovori joj Pave.

— Stari, govorite; meni je Julka mila. Govorite! zapovjedi Albina.

— E, da su sve gospodje dobre kao što Vi! omahne Pave glavom.

— Dà, recite, tko je ta ništarija? navali Barbara Maras.

— Tko? Vaš sin! zakrči Pave.

— Moj sin pijanac! Moj Teodoro ništarija! Čovječe, pazite, što govorite! graknu Barbara na starca.

— A šta tu vičete? Nisam ja kriv, što su Vam djeca takova! Nisam Vam ja kriv, što je danas onaj stražar spominjao ime ove Vaše kćeri kod suda! odtoči Pave.

— To je strašno! zalomi rukama Barbara.

— To je bezstidno! kriknu Linda.

— Vaš je otac prostak; odgovarat će pred sudom za svoje rieči! zakriešti Barbara, ustobočiv se pred Marijanom.

— Gospodjo, moj je otac pošten čovjek, a poznato je, da Vaš sin napastuje Julku, reče Marijan, gušeći svoj gnjev.

Albina ih mirila.

Barbara podje s Lindom kući. U njoj je sve kipjelo

od ljutitosti, ali je šutjela do kuće, jer ih je pratio župnik Matovina. Kad bude sama s Lindom, izkali se na nju do mile volje. Djevojka se branila i tvrdila, da onaj stražar laže. I ostala se gospoda malko kašnje razidjoše.

U kasnu noć izadje Marijan iz Anselmove kuće, da se prošeće do rta na sjevernoj strani svitanske uvale. Oko broda Estelle ljeskala se mjesečina. Marijan se došeta na rt uvale i tu opazi Mikića, pandura. Spavaše kao zaklan pod jednom uljikom. Bio se nabio vinom, koje mu je slomilo noge i vrglo ga pod nizki zid ceste, pod onu uljiku. Marijana je srce dalje vuklo. Lagano šećući stiže u zelenu Dražicu. Noć bijaše vedra i sjajna. Justina ga sliedila sve od Svitna, a da je on nije opazio. Marijan dodje pred kuću svoga otca, na gumno. Sjede na zid gumna i zagleda se u prozor sobice, gdje spavaše Julka. U Zelenoj Dražici bijaše sve tiho. Samo kadšto zašuštilo bi lišće po drveću. Na staklu Julkina prozora svietlila se mjesečina.

VII.

Pave Stipetić nabijaše bačve na gumnu pred kućom. Udarci se njegova bata razliegahu cielom Zelenom Dražicom, odjekivahu od klisura rtova, da zamniju daleko na moru. Stari mornar kao da je neveseo. Kad puni lulicu duhanom, tužno zuri u more, uzdiše, pa se opet laća svoga posla. Njegova je Mare sjela na ognjištu i protegla bolestnu nogu, koju joj Julka svakoga dana čisto povezivaše. Starica je oborila glavu, a malene je oči uprla u pod, pa premeće tužne misli i suče žice iz kudjelje. Sunce se bilo nagnulo k zapadu, kad šaptnu Mare sebi u njedra: — Bih li ga već probudila?

Uzdâhne, ustane lagano sa ognjišta i podje u sobu, otvoriv tiho vrata. Na čistoj je postelji sladko spavao njezin Marijan, protegnuvši se po pokrivalu. Ležao je na

ledjih, baciv se na postelju na pola odjeven. Starica sjede do uzglavlja i zagleda se u njegovo krasno lice, uzdahne i otare suzu. Mladić je podvio ruke pod glavu, pa mu je košulja spala do lakata i odkrila one čvrste i žilave ruke. Razgaljena su mu prsa bjeloputna sve do vrata, koji je opaljen suncem. Kosa mu je sva izpremiešana i hvata se uznojena čela. Marijan diše mirno i izduljeno, rumena su mu usta malko otvorena, pa mu se sjaje jaki bieli zubi. Sunce sije nad Učkom, kroz prozor pali su u sobu kosi traci, te zlate siedu i pognutu Marinu glavu i jednu golu Marijanovu ruku.

Mara se pridigla i još razmišlja, bi li probudila sina. Pogled joj je zapeo o Julku, koja je sjedila u hladu pod smokvom malo niže kuće, nad samom cestom. Starica se zamisli, osmjehnu se i šanu: — Bit će, kako je Bog dosudio. Stara sam već, a Julka je dobra i poslena i hitra u svakom djelu. Ah sirota! Neznam, kako je živa ostala!

Julka krpaše haljine svomu bratu Franu, koji bijaše na brodu Estelli u riečkoj luci. Žurno je šivala, sjedeći u hladu granate smokve. Gorski je dah ćušio i nanosio svjež zrak iz prodola. Crno odielo pristajaše njenom spokojnom obličju. Sa liepe joj se glave spuznuo na pleća rubac i odkrio sjajnu crnu kosu, koja je savita nad zatiljkom u debelih pletenicah. Lice joj je opet zadahnuto slabim rumenilom, ali neima na njem prvašnjega čarobnoga bljeska. Prevelika spokojnost i tužna i tiha nehajnost razstiru se po svih crtah, s kojih kao da je izčezla mladenačka živost, ona vesela svježost.

Julka žurno šivaše njeko vrieme, dok je svrnula očima po moru i zavezla se u misli. Djelo joj se omaklo iz ruku, razmišljavajući o svojem otcu i o svojoj braći. I njezin Frane odjedrit će za koji dan iz Rieke, brod će proći mimo onih otoka, izčeznut će tamo na jugu, ostat će sama, a tko bi znao, da li će još kada vidjeti svoga brata, s kojim je pomagala staromu otcu pri svakom po-

slu, dok su stanovali u Brestovoj, dok su imali onu ladjicu. Julka se sjećala svoje kućice, one puste kućice na bielom prudu u zavjetrini pod pećinami, sjećala se svojih veselih i neveselih dana, kada bi joj otac veseo stupio u kućicu, da zajedno povečeraju, što bi ona svarila, te kada bi drhtala od straha, da je otac našao smrt pod klisurami, da se je ladjica razbila. Sjećala se i svoga djetinstva, kada se je igrala na svojem velikom prudu sa Marijanom i sa onim gospodskim sinom iz Svitna, sa Ivanom, koji je često dolazio k njezinom otcu, koji je mnogo puta s njom blagovao u njezinoj kućici, na nizkom stoliću. Julka se prestraši svojih misli, pa uzme djelo u ruke. Hoće da šiva, ali nemože, jer ju gleda Moro, Ivanov pas, položiv joj gubicu na koljeno. Ona mu dugo vremena gladila crnu i sjajnu dlaku.

Već je sunce zapadalo. Pred Kraljevicom se crnilo more, riedko bi se zapjenio po koji val. Ona crna ploha na moru sve se više širila, sve se više primicala istarškomu kraju. Burin se bio zavrgao, ali slab kao maestral Kvarnera, kao poldnevno povjetarce. Obalom su već pljuštili tamno-modri tihi valovi. Nad Velebit digao se pun mjesec. Do Julke nije još dopro ni ćuh burina.

Sa ceste začuju se koraci. Julka pridigne glavu i opazi Ivana, koji se vraćaše sa lova u Svitan. Za njim idjaše pas jarebičar.

— Julka, dobar večer! pozdravi Ivan djevojku, čim ju spazi na istom mjestu, gdje je bila, kad je on prošao prije dva sata Zelenom Dražicom

Djevojka se malko sbuni i tiho mu odzdravi. Tek vidljiv osmjeh vrgne joj se na ustne.

— Još šivaš? A je li Moro bio dobar? Baš sam se umorio, reče Ivan, kad joj se približi.

Snimi pušku s ramena i nasloni ju o deblo smokve. Moro ustao i hodaše oko gospodara. Julka bješe umolila

Ivana, da ga ostavi kod nje, rekav mu, da Moro nije lovački pas, pa da će ga smetati.

— Jest, Moro je dobar. Cielo se vrieme odmarao. A jeste li štogod ubili? osmjehnu se milo djevojka.

— Ništa. Uzalud sam se umorio. Gle, ti mi ni nenudjaš, da sjednem! kimnu mladić i pogleda joj u oči.

Julka porumeni i ustane, da podje po stolicu.

— Hvala ti, netrebam. Sjest ću na ovaj kamen do tebe, reče Ivan, i sjede.

Sad umuknu. Ivan ju gledaše i nemogaše maknuti očiju s njena lica, koje se bilo u jedan hip ožarilo.

— Julka, ti ćeš sada stanovati ovdje, kod Stipetićevih? usili se Ivan nakon podulje stanke.

— Valjda, šane djevojka.

— A tko nabija bačve? upita Ivan i namrgodi se, jer se je ljutio na sebe, što nije znao govoriti o čem drugom.

— Marijanov otac, odjavi Julka i uzvrne oči na mladića.

— Marijanov — — Marijanov! uzčudi se Ivan. — Za što si rekla: M a r i j a n o v?

— Da; nije li Pave Marijanov otac? uzčudi se i Julka.

— Marijan je na Rieci. — — Ti ga nećeš više vidjeti, šaptne naglo Ivan i upre joj oči u lice.

— Gle, nisam Vam ni rekla, kada ste ovuda prošli, da je danas došao Marijan.

— Julka . . . . zausti Ivan, uletiv joj u rieč.

Djevojci izpane igla, pogledav Ivana u čudu. Bijaše naglo probliedila.

— Julka, tebi je Marijan . . . . ti ga . . . . on ti je kao brat. . . . . . ti ga ljubiš kao brata. Da, Marijan je dobar, govoraše Ivan, a glas mu drhtaše.

— Marijan brat? . . . Marijan? . . . proiznese Julka.

Živa joj plamenica oblije lice. Ivan ju gledaše i tužno i milo.

— Ja odlazim za koji dan u Beč, prišane mladić, pa nastavi uzdrmanim glasom: — Julka, čuj me, meni je težko, nemoj se, dušo, čuditi .... Vidiš — — nè, ja nemogu, nemogu .... Julka, krasna djevojko, ti neznaš, dà, ti neznaš .... Neplaši se, ne, neću — — oprosti! drhtne Ivan i uze joj ruku. Glas mu igraše u grlu kao da ga groznica trese. Obajanim ju okom zapanjeno gledaše.

— Majko! šaptnula je Julka i sva se preobrazila od njeke prepasti.

— Julka, oprosti! klone Ivan i izpusti joj ruku, a nakon kratka muka doda: — Oprosti, dobra djevojko! — Ti znaš, kad si bila malena, kad bih k Vama u Brestovu došao, bijasmo kao brat i sestra. Vidiš, ja se sjećam onih dana. — Julka, oprosti! Rado se šalim — — — nè, nè, nisam se šalio — — ja neznam — — oprosti!

— Vi ste dobri, uzdahne Julka i milo ga pogleda, rumen joj podudari licem i stidno obori glavu.

Tračak nade progali Ivanovo lice.

— Julka, sad si na mene srdita.

— Ja? ... Nisam, dahne djevojka.

— No, sad čekaj, hoću da te razljutim, osmjehnu se Ivan, pa uhvati naglo njezine škare i odstriže joj malen pramen kose nad uhom.

— Da me razljutite? — — Ah! Što će Vam moja kosa?

Kad je on odstrigao kosu, prigušeno je kriknula.

— Ništa. — Što rekoh? — Nevjeruj mi! Tvoja kosa — — — ja ću ju spraviti. Gle, kako je mekana! Julka, za što si tako tužna? Zar ti nije milo, da s tobom razgovaram? Julka, lakše se snosi bol, kad imaš komu da izjadaš svoje jade. Kad će se ogrijati tvoje smrznuto srce? Djevojko, iztuži mi se posve, ja poznam

tvoju tugu, odlanut će ti. Bilo je, kako je Bog htio . . . zašuti Ivan, opaziv Marijana pred kućom.

Marijan se pozdravi s Ivanom, a malo se za tim sastanu svi pred kućom, i tuj se razgovarahu o svačem, pa i o berbi. Stari je Pave tvrdio, da će vino biti dobro, jer da je grоždje liepo dozrelo. — Sinko, ti ga nećeš piti, ali uzmi sa sobom lanjskoga, reče Marijanu. Obrativ se k Ivanu, umoli ga, neka mu oprosti, što mu nije odmah ponudio čašu vina. — Gospodine Ivane, ako smo i siromasi, imamo dobru kapljicu, a takvu gospodu, kakav ste Vi, neka Bog blagoslovi, kad mi dodju pod krov!

Pave donese staklenku vina, te pozove Ivana i sina u kuću. Marijan reče, da je krasna večer, pa da mogu ostati na gumnu. Pave metne staklenku na dno prevrnute bačve. Napune čaše, kucnu i izpiju. Još razgovarahu o Luki, koji nije više mogao doma doći, jer je bilo mnogo posla na brodu.

— Ja idem u Svitan, da pozdravim prijatelje. Nečekajte me s večerom, reče Marijan majci, pa odmah doda: — Ivane, poći ćemo zajedno.

Već se hvataše prvi sumrak.

Ivan bijaše vrlo ljubezan, šalio se s roditelji Marijanovimi, nagovarao ih, neka budu veseli, jer da će se Marijan i Luka povratiti u svoj zavičaj, da će štogod prištediti, te da će im biti od pomoći. Mladić se silio, da sakrije svoje misli, svoje osjećaje. Na pohodu poda im bielu gospodsku ruku. Kad stisnu Julki desnicu, zaviri joj u krasne oči, a ona ga stidno pogleda i skloni glavu na prsa.

Mladi se prijatelji udalje od kuće, pa se upute cestom u Svitan. Pave i Mara gledahu za njima sa gumna. Julka bješe unišla u kuću. Nigdje nije mira nalazila; velika ju uzrujanost obuzimaše.

Marijan sreo se na cesti sa sestrom Tonkom, koja tjeraše kući veliko stado ovaca. Djevojčica je plela čarapu.

— Tonka, ovce su ti gladne, našali se Marijan.

— Nisu nè, odgovori mu djevojčica i porumenì kao da ju je nagovorio tko bi znao koji nepoznat gospodin.

Tonka popostane i obazre se za bratom. Njezine ovce grizkahu travu uz jarak ceste.

Marijan i Ivan gusto koracahu, razgovarajući o svačemu, samo ne o Julki i njezinoj braći. Govor im zapinjao, pri srcu bi'o im neugodno, te idjahu naglo, da stignu čim prije u Svitan. Ta se dva mladića poznavahu od djetinstva, kada su zajedno bila u početnoj školi. Župnik Šime Ružić podučavaše onda djecu bezplatno i uz nos velikoj gospodi. Vlada se nije dala sklonuti, da pošalje u Svitan učitelja, koga bi djeca bila mogla razumjeti, pa da se nedoklati tudjinac, žrtvovao se župnik, a njegova je škola bila možda najbolja u svoj Istri. Pop Šime imao je dosta okapanja s vladom, nu nije popustio nego sili. — Marijan i mladi Ružić sprijateljiše se po najvećma kod ribara Petra Stanića u Brestovoj, a da nije bilo Julke, nebi bilo došlo do toga prijateljstva.

Kad bi ribar Petar ulovio dobre ribe, poslao bi ju svomu kumu Marku Ružiću, koji mu bijaše od pomoći u svakoj potrebi i nevolji. Ružić bijaše krstni kum malomu Franu. Julka je već u šestoj godini išla u učionu u Svitan, te je nosila ribu gospodinu Marku Ružiću, a taj bi dobri gospodin zapovjedio svojoj kuharici, neka dâ objed djevojčici. Stari se Marko rado razgovarao s liepom ribarovom kćeri i zagledavao se u njezine mile i sjajne crne oči, gladeći joj vranu i valovitu kosu. Često bi ju darivao kakvim šarenim rubcem, pa i krasnom haljinicom. Djevojčica se najviše radovala liepim knjižicam, koje joj davaše Ivan. Julka bijaše uviek čisto odjevena i uredno počešljana. Svim bijaše mila. I župnik, Markov brat, uviek ju hvalio, kako je dobra i poslušna, te kako je

pretekla sve svoje vršnjakinje u čitanju i pisanju. Po školi dolazila bi Julka k Ružićevim, i tuj bi objedovala sa težaci i ostalom čeljadi, a za tim bi se sastala sa Ivanom, koji bijaše tri godine stariji. Kad bi se dosta naigrali i natrčali u velikom vrtu, vodio ju Ivan po kući, od sobe do sobe, gdje je bilo velikih zrcala i šarenih slika. Julki se činilo, kao da je u svojoj kući, jer se bila posve priučila na one gospodske sobe, na gladke podove i na mekane divane, po kojih je skakao mali Ivan. Ružićev sin bijaše dobar, milostiva srca i vrlo oštrouman, ali i nemiran i nestašan. Otac ga uviek korio, jer se bojao, da će slomiti vrat. Drhtaše od straha, kad bi ga gledao, kako se penje po lipah ili gdje silazi s prvoga sprata, preskačući jednim skokom pet stepena. Otac bi mu često dozvolio, da smije poći s Julkom u Brestovu uvalu. Veselju nije tada bilo kraja. Marko bijaše umolio ribara Petra, neka bi mu pazio na sina, jer se je više puta dogodilo, da je Ivan ostao cieli dan kod ribara. Lovili su ribe, veslali su uvalom pred onim krasnim prudom, a najveća im zabava bila Ivanov brod. Taj je brod bio dug do dvie stope, te je imao tri jedrila i sva jedra, kao što imaju velike ladje. Kad duvaše tih vjetrić, spuštahu brod u more sad kod sjevernoga sad kod južnoga rta, pa lagano veslahu u ribarici za njim kroz cielu uvalu.

Kadšto bi nakrcali brod onimi okruglimi kamenčići pruda, te bi govorili, kako brod nosi kavu, žito ili što drugo. Njeke grebene krstiše imeni velikih pomorskih gradova. Jedan se greben kod južnoga rta zvao Carigrad, a drugi Trst. Dok je pokojni ribar krpao mreže na piesku, zabavljahu se u ladjici Julka, Ivan i Marijan, koji je potonji najbolje mogao veslati. Ribar ih neprestano opominjaše, da veslaju uz kraj. Julkina je pokojna mati pripravljala objed mužu i djeci, a iz kućice dizao se dim, čulo se praskanje vatre, dragom se širio miris friganih riba, čulo se kako cvrče u vrućem ulju. Uz ribara se

valjao po piesku mali Frane, te je često plakao, da ga Julka uzme u ladjicu, ali to nisu htjeli Marijan i Ivan, jer bi im diete bilo smetalo kod ribarenja. Umorni, gladni i žedni i opaljeni od sunca poskakali bi na kraj, te objedovahu u čadjavoj ribarevoj kuhinji. Ivan nije u svojoj kući nikada sa onolikom slašću jeo. Dok objedovahu, čulo se sa klisura graktanje gavrana, čuo se cik galeba. U suton bivaše Ivan tužan, jer bi tada silazio po kuku na prud otčev sluga, da ga odvede kući. I Julka bila bi tada tužna, a kad bi se zamakao i Marijan za sjeverni rt, sve joj se činilo pusto u uvali.

Ivan i Marijan, idući iz zelene Dražice u Svitan, sjećahu se onih krasnih ljetnih dana, koje bjehu zajedno sproveli u Brestovoj. Onda im nije govor zapinjao, nikake ih brige nisu trle, bili su sretni uz ribarevu kćerku, te nisu mislili nego na svoje vesele igre, na svoje blaženo plandovanje. Sjećahu se one malene Julke, njezina zvonkoga smieha i njenih ručica, koje nisu još onda mogle vesla obuhvatiti.

Ivan je kašnje učio gimnaziju na Rieci, a kad bi došao kući o velikih praznicih, odmah bi pohitio u nezaboravnu Brestovu. To je činio, dok je bio u nižih razredih. Kašnje prionu uz nauku, zaboravi na djetinske igre i bude ozbiljnim mladićem. Julka se sve rjedje s njim sastajala, i nenazivaše ga više ti.

Ivan podje na bečko sveučilište, a kad se vrati u Svitan nakon jedne godine, ostane kod otca samo njekoliko dana, jer ga srce vuklo u Dalmaciju. Ciele je praznike putovao po toj krasnoj zemlji. Poslije druge godine ostao je u Svitnu. Jedreć u Brestovoj uvali, opazio je Julku u ribarici. Njena vanredna ljepota smutila mu srce u prvi mah. U zadnje dvie godine, što je on nije vidio, bude Julka od djevojčice prekrasnom djevicom, kakve nije bilo na daleko.

Marko i Šime Ružić šetahu pred kućom, kad eto Ivana s Marijanom. Marko pozdravi i upita:

— A kad si ti došao u Svitan?

— Danas, a sutra rano vraćam se na Rieku s gospodjom Albinom, odgovori Marijan.

— Kalušković se neće dakle ženiti? zapita župnik.

— Nevjerujem; za koji dan jedrimo u Bordeaux.

— Kalušković je dobar čovjek, reče Marko.

— Izrod! Srami se svoga roda! obori Ivan ljutito.

— Ivane, ti si nagao, opomene župnik ljubezno.

Marko zovne slugu Vida i reče mu, neka donese vina. Sad dodje pred kuću i gospodjica Sofija, Markova sestra. Bit će joj oko trideset godina. To je ovisoka i jaka djevojka, plavih i ljubopitnih očiju. Jako je šepava.

Marko natoči čaše, pa upita Marijana:

— Zar nije tvoje srce jošte za nijednom zakucalo? Ti mi nebi vjerovao, što mi se je noćas snilo! — Vidio sam te pred oltarom s krasnom djevojkom. Što me gledaš, Marijane? Nešalim se. Djevojka bijaše krasna kao sunce, ali velika sirota. Ti si poručnik, gospodin, nije ona tvoj par.

— Sirota? upita tiho Sofija.

— Dà; pogodite, tko je ta? . . . uozbilji se Marko.

— Julka, nasmieši se Sofija bratu.

— Julka? . . . šaptnu u jedan mah Marijan i Ivan.

— Dà, Julka, dà, Julka, kimnu Marko, stisnuv obrve i upriev pronicave oči u mladiće, koji se sbuniše.

— Ali, čujte: to mi se prisnilo. To su babje predsude. Marijane pij! O, znam . . . . da nije Julka sirota, ti bi . . .

— Ja sam sin siromašna mornara, odgovori tiho Marijan.

— O, o! meni se čini, da ti se Julka svidja. Ivane, reci istinu, zar nebi Julka i Marijan bili krasan par?

— Da . . . nasmjehnu se Ivan svomu otcu.

Marko svrne za tim na drugi govor, o obćinskih izborih.

— Ovaj ćemo put mi pobiediti. Marijane, kad se povratiš, bit ćemo mi gospodari u Svitnu. Dà, pobiedit ćemo nametnike! reče Ivan, mahnuv rukom prama Marasovoj kući.

Jošte jednom kucnuše čašami, pa se izljubiše i razstaše.

— E, e, dobar mladić, kimnu župnik Šime, gledeći za Marijanom, koji se je gubio u sjeni lipa i lovora.

Kad je Marijan pohadjao učionu u Svitnu, često bi došao s Julkom u Ružićevu kuću. Kao dječak bijaše sramežljiv, te mu izprva neugodno bilo u Markovih sobah. Na Ivanove igračke gledaše s prikrajka, sustezao se od svake igre i šale. On se nije bojao oštrih grebena na obali u Zelenoj Dražici kao gladkih podova u gospodskoj kući, gdje mu se činilo, da hoda po staklu. Napokon se pripitomi i sprijatelji s Ivanom. Marijan bijaše bistre glave. Kad to opazi Marko, poče mu nagovarati otca, neka ga neuzme iz škole nakon četvrte godine, nego da se uči, dok ponaraste za brod. Pave se s prvine suprotivio Ružiću, jer da treba sina kod kuće, da mu ovce pase, a od čuda se križao, kad mu rekao Marko: — Ako hoćete, vaš će sin biti pomorskim kapetanom. Pave popusti. Marijanu se navrši četrnajsta, pa se ukrca na brod, na kojem bijaše kapetanom njeki Ružićev prijatelj.

Kad se Marijan vrati s daleka puta, podje u nautičku školu i uze marljivo učiti. Marko mu često utisnuo u ruku po koju liepu svoticu.

Marijan, došav od Ružića u Svitan, navrati se u dućan Jakova Šimunića. Tu se sakupilo desetak ljudi. Jakov im čitao novine.

— Oprostite, što sam Vas prekinuo u čitanju, izpriča se Marijan i umoli smotaka.

— Nije ništa nova! zavrti Jakov rukom i pogladi obriveno i narovano lice.

— Ništa! — Jakove, to ti misliš! Nije sve u novinah, nè! E, e, znam i ja štogod! pohvali se Stipe Mikić, pandur.

— Gle, on zna! Ha, ha! nasmije se porugljivo Gašpar Makarić, umirovljeni pandur.

Zaokruživ hrbat, silno je mahao glavom.

— Čuj, pa onda govori! pocrveni Mikić, pa uze pripoviedati, kako se je pred koji dan razgovarao s dvojicom talijanskih kotlara, a ti da su mu kazali, kako će do mala biti rata.

— Vidi, vidi vraga! začudi se Jakov Šimunić. — Ljudi, znate li, što ću Vam reći? Pasja noga, i ja nješto znam! A što! mislite li Vi, da su ono bili baš kotlari? He, he! To su Vam uhode, talijanski generali, koji pišu sve, što vide, a prave i m a p e, da znaju, kud su ceste, staze i potoci. Neima sumnje! uztvrdi Jakov, pritišćući kažiprstom svoj pokučasti nos.

— E, to je drugo, mahnu Gašpar Makarić rukom, sguri se i podigne ramena. — Jakove, ti, ti znaš, što kažeš! Tako mi zdravlja, tvoga sam mnienja! kliknu Gašpar, uzšeta se dućančićem, stane pred Mikića, pa mu posprdno reče: — Stipe, hajde spavati! Samo ti možeš držati generale za kotlare! Ala su te nasamarili!

— Kakav to rat? Više sam na Rieci nego li u Svitnu, a nečujem nà ni ovoliko o tom vašem ratu, nasmije se brodar Kuzma Kirin, taknuv noktom palca jedan zub. Obrati se Stipetiću, pa ga zapita: — A što mislite Vi, gospodine Marijane?

— Ja sudim, neće biti rata, a osvjedočen sam, da su ono bili baš kotlari, nasmjehnu se mladić ljudem.

— A, à! čuješ, Gašpare? razveseli se Stipe Mikić.

— E, kad tako misli gospodin Marijan, imat ćeš ti pravo, popusti Gašpar zlovoljno, nu namah se okrenu

k Marijanu, pa će veselo: — A, na polazku, nebiste li ponudili cigaru?

Marijan nadari svakoga smotkom, poda svima ruku, liepo se pozdrave, a kad bude pred vratima, povika za njim Jakov Šimunić: — Ako Vas tko upita na Rieci za kose stjenjake, recite mu, neka piše Jakovu Šimuniću u Svitan.

Malo za tim stupi Marijan u Panellovu kuću i sastane se u veži s kuharicom Katicom, koja je nosila veliku plahtu.

— Gdje je gospodja?

— Gospodja?... zazuka Katica, a po zučeničavom licu preleti joj posmjeh, pa i njeko zlorado veselje.

— Dà, gospodja!

— A, à, Vi neznate, da se gospodja u večer kupa. I ja nisam blatna, a više se mučim nego li ona i u kuhinji i u vrtu. Cieli sam sat nosila vodu u prvi sprat.

— Javite gospodji, da želim s njom govoriti.

— Da želite s njom govoriti?.... Hoću, hoću. Već se je valjda i okupala i oprala! Uh to sveto tielo! A kad će doći gospodin Anselmo iz Rieke? Ja nemogu već . . .

— Zar nečujete? Gospodja zvoni.

— Idem, idem. Nosim joj ovu plahtu, da se u nju zamota, kimnu Katica i podje u prvi sprat.

Marijan izadje iz kuće i uze šetati u vrtu. Noć bijaše vedra i sjajna. Na žalu je ležalo njekoliko ladjica, a sjena im se duljila po onom gruhu. Iz Šimunićeva dućana čula se harmonika, koja je mutila tišinu noći. Neskladni su zvuci dražili uzrujanoga Marijana, smetali su mu, da poreda svoje misli. Mladića je zalila jedka gorkost, bezrazložna tuga.

Katica mu javi, da ga gospodja čeka. Marijan drhtne, i popne se u prvi sprat. Na hodniku pred vratima salona čekaše gospodja, smiešeći se ljubezno. Pozdrave se.

Albina mu poda ruku, svježu i hladnu. Vrata salona bijahu širom otvorena.

— Izvolite sjesti, evo ovdje, reče Albina spokojno i pokaže mu divan.

Marijan se sbuni i sjede na kraju divana. Udova se spusti u velik naslonjač i složi ruke pod grudima. Na stolu je do divana gorjela u sav mah visoka svjetiljka. Namještaj je salona prevučen crvenim baršunom. Po zidovih, tamno-crveno bojadisanih, visjelo je njekoliko slika i dva krasna zrcala.

Gospodja se obukla ukusnom bielom haljinom, ukrašenom širokimi čipkami. Rukavi su te haljine veoma široki, pa se vide krasne oble ruke do lakta. Oko Albine širi se ugodni vonj mirisave vode. Bujno joj tielo razježeno od ugodne kupelji, a sniežna haljina, laka poput koprene, prekrasno se svija i voljko se prelieva razkošnimi nabori po Albininih dražestih, pa ti se čini, da vidiš mramorni kip, obavit bielim oblakom, al u isti mah osjećaš mekanu i ljubku toplotu i zamamni dah mlade žene, zdrave i ubave, te mliečne, prozirne puti.

Na Albininom se licu razastire spokojnost, zadovoljstvo. Oči kao da su joj zalivene tihom srećom; sva odiše blaženim mirom. Ni na jednoj crti njena lica, ni u spokojnom smiešku, što joj rubi ustne, nigdje neima traga kakvoj želji.

— Stipetiću, hoće li Julka doći k meni? Jeste li ju nagovorili? upitala ga Albina, čim je sjeo.

— Doći će. Nagovorio sam ju, ali će još ostati njekoliko dana kod moga otca.

— Neću je smatrati prostom služavkom — — znate, radi Vas. Što me gledate? — Ja znam, da ju ljubite.

— Ali . . . .

— Ni rieči! zaprieti mu Albina prstom, a nakon kratka muka, upita ga mekim glasom: Zar mi nećete odkriti svoga srca?

Čudan joj osmjeh preleti ustnami. Čelo joj se natmuri. Ravno i smjelo gledaše mladića.

— Moje srce! . . . . Gospodjo, što da Vam rečem? — — Ja nemogu zaboraviti prošlih dana.

Udovi se radostno ganu ustne.

— Kako se to sve promienilo! — — — Albino, Vi ćete biti dakle ženom Kaluškovićevom. Neću da mutim Vaše sreće.

— Što? . . . . Ženom? . . Tko Vam veli? — — Možda, neznam, možda. Kapetan me ljubi.

— Tako je na svietu . . . .

— Vi ljubite Julku, šapnu udova prigušeno i upre mu velike oči u lice.

— Julku? . . .

— Dà, Vi ju ljubite.

— Neznam. — — — Mislite? — — — Meni je danas težko pri srcu . . . .

— Julka bi Vas mogla utješiti.

— Gospodjo, što da činim?

— Govorite s Julkom. Jeste li joj rekli, da ju ljubite? navali Albina i uhvati ga za ruku.

— Nisam.

— Vi ju dakle ljubite, Vi ju ljubite? trže se Albina i naglo mu izpusti ruku.

Marijan podiže glavu, plaho ju pogleda i opet skloni oči.

— Eto, Stipetiću! Za što ste tajili? pribere se Albina za tren oka.

— Gospodjo! . . .

— Tiho! Ona grdoba, kuharica, svakim časom prolazi pred vratima, da štogod naćuka, opomene Albina, pa podje k vratima i poviče srdito za Katicom:

— Neimaš li posla u kuhinji?

— Alà, težke li mi brige ti Vaši razgovori! odkroji Katica prpošno sa stuba.

Albina tresne silovito vratima.

Marijan ustane.

— Stipetiću, podjite kući, jer ćemo sutra za rana na Rieku. Veoma ste tužan — — — što ostavljate roditelje, Vi ste . . . . rieč joj zapne, jer ju Marijan strastveno gledaše.

— Albino, nemučite me! iztisne mladić ljutito.

Gospodja uzmakne za korak. Zagledaju se jedno drugomu u oči i oboje probliedi.

Marijanove oči plamsahu, ustne mu drhtahu, po čelu mu izbijaše znoj.

Sagnu se prama njoj, njegov vrući dah udari joj u lice, gane rukama, da joj poljubi ruku, nu ona ga odrine ljubezno i spokojno od sebe i prišane mu:

— Idite, idite!

— Albino, zar tako? . . .

— A Julka? . . .

Mladiću klone glava na prsa.

— Vi ju dakle ljubite! iztisne udova gorko i prigušeno, trgnuv se naglo, kao da ju je nješto žignulo u srcu.

— Vi ju ljubite? ponovi drhtavim glasom i uhvati ga za ruku.

— S Bogom! uzdahne Marijan, iztrgne svoju ruku iz njezine, pa se uputi prama vratima i nepogledav je.

Albina probliedi, zausti nješto, korakne za mladićem i stane usupnuta posred sobe, slušajući njegove stupaje po stepenicah.

VIII.

Marijanu se dubok odihaj vine iz prsiju, kad mu udari u lice svježi noćni zrak. I neobazriev se na Anselmovu kuću, udari cestom u Zelenu Dražicu. Idjaše naglim korakom. U glavi mu šumilo, u srcu mu se križahu razni osjećaji i burkahu mu krv. Kad bude na pô

puta, smiri se malko hlapat njegova srca, i odlanu mu. Julka mu lebdila neprestano pred očima, sve se njegove misli po malo sjatiše oko krasne djevojke, a slika se Albinina umanjivala, bliedila, izčezavala mu iz duha. To ga veselilo i bodrilo, pa napokon osjeti njeku lagodu i spokojnost. Sada hodaše lagano, popostajaše, gledaše more i mirno razmišljaše o svojoj prošlosti. Sladke mu se slutnje slievahu u srce, njeko ga milo čeznuće obuzelo, a kad se sjeti svoje majke i svoga otca, kad pomisli, kako će opet odjedriti u daleki sviet, obhrva ga ganuće i suze mu poteku licem. Marijan bijaše osvjedočen, da će lasno zaboraviti Albinu, tà ona da nije ni dostojna njegove ljubavi, a da je ljubila njega, Marijana, nebi se bila pomamila za udovcem Kaluškovićem. On blagoslivljaše sada svoju zviezdu, jer da je za njega velika sreća, što se je Albina zagledala u Kaluškovića, i budući da on nebi mogao biti uz nju blažen, kao što bi uz koju drugu — — Julku. Albina da je ohola, čudne ćudi i vanredno mušičava, pa da nije baš ni onako liepa, kako se to govori, da se uviek prenavlja i pretvara, nu Kalušković da je jošte nepozna.

U kasno doba došeće se Marijan u Zelenu Dražicu. Noć bijaše vedra i sjajna. Visoko se uzdigao pun mjesec na modrom nebu, drobne su zviezde bliedile oko njegova maglovita kolobara. Sva je Zelena Dražica protkana tihim sjajem. Sa obale čuje se pljusak valova, kojim se pjena srebrni pod visokimi klisurami. U daljini, u sredini zaljeva, slabo šumi vjetar. Po odaljenih obalah razabiru se sela u srebrnastom sjaju, što se prelieva u bliedo-zelenkastu boju po uzbibanom moru. Riedke se zapuhe zalietaju u Zelenu Dražicu. Dok se lagano ljuljaju vršci drveća iznad mornarove kuće i po strmom prisoju, ostala stabla blizu mora opet strše mirno u tihoj mjesečini. Sad zašume uljike, sad kesteni, a sad jaseni i hrastići na izbrežku. Lišće treperi i šušti i odkriva

rumene jabuke cjelovu mjesečeva traka. Svježi se dah hladnoga mora zalieta na pustu obalu, ovlažuje ju svojim slanim mirisom, diže se podoljem, upija mirluh razpucane zemlje, pa šumi tihano, kao tajnovit drhtaj, po strmih stranah, i gubi se njegdje daleko od mora u skrovnih gorskih dragah.

Prozor Julkine prizemne sobice bijaše slabo razsvietljen. U toj sobici spavaše s njom Tonka. Kad dodje Marijan na gumno, opazi razsvietljeni prozor, stane malko, a onda mu se približi i pogleda u sobu. Tonka spavaše, položiv lice na golu ruku. Pokrivalo je spalo s njenih ramena. Druga postelja, Julkina, bijaše odkrivena. U prvi mah nevidje Marijan Julke, nego samo njenu sjenu na zidu, nasuprot prozoru. Baš kad se htio udaljiti od prozora, zapne mu pogled o krasnu djevojku. Bijaše sva u bielu. Marijan drhtne, smuti se, pa se sakrije pod granami nizke smokve, što se razgranila nad gumnom.

Julka prodje sobom dva, tri puta, pa pridje k prozoru, sjede i spusti glavu na zagrljaste ruke. Pridiže se za tim, razplete debele uvojke i poče češljati krasnu crnu kosu. Iza njenih je ramena visjela malena uljenica o čavlu na zidu.

Marijan se udaljio od prozora kojih petnaest koraka, te stajaše mirno u svojem skrovištu. Srce mu silovito kucalo.

Julka otvori prozor. Mladić protrne, dah mu stane.

Djevojka se za tim naslonila na prozor i zagleda se u more, razklopiv veleliepe crne oči, vlažne i sjajne. Oble su joj ruke gole do ramena, na koja je pala bujna razpletena kosa. Jedan je pram prikrio lice malne do jabučice i spustio se po dražestno nabujalim grudima na ruke, složene na prozoru. Nagnuv malko krasnu glavu nad pleća i omotav mekane vlasi oko prstiju, nehote je pritisla tim mekanim pramom divotna njedra. Bajni sjaj mjesečine oblieva miloliku djevicu, krasi joj lice tihom

sjetom, a sitni se zubi sjaje medju rumenimi ustnami. Mjesečev trak spliće se s tužnim smieškom i divotno ga srebrni.

Marijan je snivao u djetinstvu o angjelih, ali nijedan nije bio krasniji. Julka mu se pričinja nadzemnim bićem u onom čarobnom svjetlu, kao da se je naslonio o prozor Julkin angjeo čuvar, da razmišlja o njezinih sladkih tajnah, dok ona spava u svojoj postelji. Dugo ju promatraše zapanjeno, pa bezsvjestno, a onda ga obuzme njeki čudan strah, i skloni glavu na prsa. Sav je onemogao, ruke su mu pale u napust niz bedra, u grlu ga sapelo.

Opet pogleda djevojku, protrne, uzruja se i nasloni se o deblo smokve. Na Julkinom se licu sjajila suza. Njegove oči poziraju sada djevojku, plamsaju nestalnim plamom, ustne mu se tresu, sav se uznojio. Noćni se dah omamno provlačio medju drvećem, razbludno se ljeskala mjesečina na moru, lišće je tajinstveno šuštilo i treperilo u tihoj Dražici.

Ona ga Julkina suza sjetila, da nije Julka nikakvo nadzemno biće, nego da je dražestna i mlada djevojka, sto puta dražestnija nego li je udova Albina. Ona ga je suza sjetila, da je Julka žena, da u njoj žensko srce bije, da zna, što je radost i bol, da se smije i plače, da je rodjena za ovaj sviet, te da bi sirota uvenula i poginula, kad nebi našla druga u ovom svietu. Marijan je znao, da gleda divnu djevojku, dobru i milu i povodljive duše, ali djevojku u cvietu i u naponu mladosti, dražestna i čila tiela, u kojem je kipjela zdrava i nepokvarena krv.

Julka osjeti po ramenima svježi noćni zrak, gane se malko i prebaci vranu kosu na pleća. U to joj se napne biela haljina na njedrima. Svrne jošte okom po moru, zatvori prozor i sjede na prvašnje mjesto, te poče splitati kosu. Kad svrši, ustane, uzme svieću i udalji

se od prozora. Marijan izadje iz svoga skrovišta, stane posred gumna i plaho pogleda u sobicu. Julka se vinula na svoju postelju, ugasiv uljenicu.

Marijan drhtnu i pobježe sa gumna, a prije nego li dotrči na cestu, opazi pod zidom jednu ženu. Htjede joj se primaći, nu ona pobjegne, a on udri za njom. Uhvati ju. Bijaše to Justina.

— Što radiš ovuda?

— Ništa . . . .

— Ti si tatica!

Justina ga plaho pogleda i obori glavu.

— Idi, a ako te još nadjem oko moje kuće, zakrenut ću ti vratom.

— Ja nisam tatica, reče Justina tiho i tužno ga pogleda tamno-sivim očima.

Njeno se žuto lice bolno sgrčilo. Bliede joj ustne drhtahu. Po njenoj kosi, bliedo-sive, lanaste boje, čudno se sjajila mjesečina.

— Idi! Jesi li štogod ukrala? Idi!

— Neidem, šapne Justina, i glas joj obamre.

— Što!? usupne se mladić i trže se za korak.

— Nisam tatica. Za što se plašite? upita ga tiho.

— Ja da se plašim? — — Hoćeš, da te u more odvučem? Idi! zagrozi se muklo Marijan.

Justina ga pogleda tužno i prestrašeno, okrene se, pa se udalji od njega, idući prama Svitnu. Mladić gledaše za njom, dok nije zamakla za okuk na rtu. Malo za tim dodje sam na isti rt, sjede i za čas ustane. Srce mu skakalo u grudima. Dugo je vremena šetao nad pustom obalom, a kad mu se srce utišalo, osjeti gorku pečal. Sjede opet na zid ceste, pogne se, obori glavu i baci šešir od sebe. Tjeskoba, bol i gnjev mu se sbiju oko srca. Obuhvati se objeručke za glavu, uzdrma ju, i težko uzdahne. Ljutio se na sebe, sramio se sama sebe, osjećao se nedostojnim čiste i dobre Julke, korio se, da

je okaljao svoje najsvetije čuvstvo. Slutio je, kako će mu onaj prozor mutiti na dalekom putu njegove misli, kako ga neće tješiti sladka i čista uspomena na Julku. Pomisao na ono skrovište da će mu ogorčavati sve časove, jer se bješe sakrio medju grane smokve, te uhodio djevičanske čare, koji se odkrivahu stidno samo tihom sjaju mjeseca, koji nudjahu svoju sjajnu i baršunastu gladkoću samo cjelovu noćnoga daha.

Hladni noćni zrak razgali Marijanovu uzrujanu krv. Sredinom zaljeva duvaše burin sve jače i jače. More je šumilo i veselo se pjenilo. Medju onimi sivimi obalami, u velikoj kotlini medju kršnimi gorami, uzbibalo se ono krasno more, val se prelievao za valom, zelenkasto i modro, pjena se svuda bielila i ljeskala, a sve se to steralo daleko, daleko, do golih ostrvica, što leže jedna drugoj u pokos na južnom obzorju. Malo podalje od obale jedrila je iz Rieke mala brodica i primicala se klisuram svitanskim. Jedro joj se nadulo i ljulja se u mjesečini. U slabom šumu vjetra i valova razliegahu se tanki i debeli glasovi sa brodice. Bijaše to pjesma iz srednje Istre. Vlasi se vraćahu iz Rieke, gdje su valjda dobro prodali svoje puriće, te će sada iz Svitna preko gorske kose k svomu domu. Brodar Kuzma Kirin, ako to jedri njegova ladja, neće pustiti Vlahe na kraj, dok neplate svaki deset novčića brodarine. Oni tanki glasovi, to su njihove gojne žene, crnih očiju i vrane kose. Rieka je puna tih žena. One doje gospodsku djecu. Sada veselo pjevaju, jer su primile svoju plaću, a u širokih bisagah bit će svakojakoga pliena. Bože moj, tà i one imaju djece, gole i bose, a ona gospodska derišćad neće poginuti od studeni, jer imaju jošte dosta košuljica i čarapa!

Kad se brodica sakrije za južni rt Brestove, ustane Marijan i težko uzdahne. Jošte nikada nije poćutio tolike mučne sumornosti. Korakne njekoliko puta i spazi čo-

vjeka, koji se je baš u taj par pomolio na zavoju ceste. Marijan ga prepozna u prvi mah i trže se malko. I Teodor Maras se ustubočio posred ceste. Puška mu visi o ramenu. Oštro se gledahu njekoliko časova. Teodoro krene prama Marijanu, a kad mu se približi, reče glasno:

— Dobar večer.

Na to htjede poći dalje, u Zelenu Dražicu. Marijan se sjeti Julkina prozora, pa nasrne na njega, skine mu, koliko bi okom mignuo, pušku s ramena, i naperi mu ciev u prsa.

— Lopove! što se skićeš ovuda? kriknu Marijan.

Teodora probije leden znoj. Oči mu se biesno zakriesiše.

— Uranio sam; tražim jarebice, propenta.

— Uranio! a tek je pô noći prošlo. Tebi ide Julka po glavi! škripnu Marijan i podignu kundak na lice.

— Moju pušku! . . . Neludujte! prignu se Teodoro.

— Pušku! A! . . . Zar si se šuljao oko kuće? Zar si ju vidio? . . .

— Amo pušku! zakrči sada načelnikov sin i zaleti se na Marijana, da mu ju iztrgne iz ruku.

Marijan ga silovito udari puškom u prsa. Teodoro se sruši, no u hip ustane i htjede nasrnuti na mladića.

— Ako se makneš, mrtav si! zatavri Marijan udušeno i pogleda ga ubojitim vatrenim okom, uzmaknuv za tri koraka i dignuv kundak opet na lice.

— Dajte mi pušku. — — Vi ste u bludnji, molim Vas! prestravi se Teodoro.

Glas mu bio hrapav. Ono malo dlačica oko nakrivljenih ustiju stršilo mu od groze, kao da ih je munjina nategnula, kao da mu je grom pod noge tresnuo.

— Ništarijo, nosi mi se izpred očiju! zagrozi se Marijan.

— Dajte mi pušku, umoli Teodoro i osjeti, kako mu koljena klecaju.

— Idi, ili te prosviram!

Crnomanjasto i kozičavo Teodorovo lice probliedi i posivi od straha. Upriev prestravljene oči u Stipetića, uzmicaše kao prestrašena zvier i sve se više udaljivaše od Marijana, koji idjaše lagano za njim, držeći kundak pri ramenu. Kad bude Teodoro na zavoju ceste, okrene ledja, pa poče bježati, kao da ga sotona goni. Marijan dotrči na zavoj, pogleda za njim, pa sjede na zid, da odahne. Teodoro je trčao u Svitan.

Marijan se prošeće cestom. Njegov se gnjev iztutnji. Sad razmišljaše, što da učini s liepom puškom. Podje na strmi rt Zelene Dražice, zamahne puškom i baci ju u more. — Neka bies nosi i pušku i načelnikova sina, pomisli Marijan. — Bit će najbolje, ako šutim. Ta čemu da strašim jadnu Julku? — Odputovat ću, a ako mu nije pravo — onomu lopovu, neka traži svoju pušku i neka me prijavi sudu. Jest, šutjet ću, jer bih i majku prestrašio. Gle hulje, veli, da traži jarebice . . . . Sirota Julka! — — No ako se varam? Teodoro je nije možda vidio, ka što sam ja danas . . . . . Ako je nedužan? — Gle, mogao bih zapasti u neprilike. Nije šale, grozio sam se, da ću ga ubiti.

Teodoro je često dolazio u Zelenu Dražicu, kad bi već svi Stipetićevi legli. On razgledavaše cielu dražicu, te mu već bio poznat svaki putić, svaki zid. Šuljao se šumicom i vrtom. Julka nije ni slutila, kako se on vere i krade oko kuće, kako pozira za njom. On ju je uhodio svakom sgodom, te se nije plašio — pustolov i nevaljao kako bijaše — nikakve zapreke.

Vrativ se sa rta na gumno, pokuca Marijan na Julkinom prozoru.

— Tko je? Jesi li ti Marijane, ozva se odmah Julkin zvonki glas,

— Jesam. Otvori mi ti, da nebudim otca.

Julka se obuče, pa upali svieću. Marijan čekaše pred

vratima. Uza zid bijaše duga daska, položena na ava četverouglasta kamena. Tuj, na toj klupi, odmarahu se kadšto Stipetićevi. U zahrdjaloj ključanici škrinu velik ključ. Vrata se otvore, a mjesečina oblije Julku.

Obukla se u crnu laku suknju, a ramena je i grudi obavila na brzu ruku modrim velikim rubcem.

— Već je kasno. Dugo smo te čekali, reče Julka, stojeći na pragu.

Lice joj bijaše saneno.

— Da, kasno je. Noć je baš krasna, a danas sam se dosta naspavao. Julka, ja ću još malo ostati na kraju, pa sam lagano hodao cestom, da se naužijem svježega gorskoga zraka. I na moru je dobar zrak, ali na novom brodu sve zaudara po paklini i — — ti znaš, tebi se bilo smučilo, ali ja sam na to privikao, govoraše joj tiho mladić.

On se rajio, gledeći krasnu djevojku, nu njene vedje bijahu težke od sna, te je sumorno zurila u sjajnu noć. Tek vidljiv ziev bijaše joj dapače ganuo ustne, ali se u isti hip prometnuo u smiešak.

— Marijane, sutra ćeš uraniti.

— Tebi se spava, osmjehnu joj se mladić i uze joj desnicu.

— Hajdmo u kuću, opomene ljubezno djevojka i htjede se sagnuti, da uzme svieću, koju je bila položila na pod, prije nego li je vrata otvorila.

— Čekaj još malko; ima još noći! Ti si mala pospanica! našali se Marijan, držeći joj ruku.

— Pospanica? . . . . .

— Nisi nè. Sjednimo malko. Vidiš, noć je krasna, a nije hladno. Julka, odlazim — — tko bi znao, hoćemo li se još kada vidjeti! uzdahne Marijan i sjede na onu dasku.

Julka sjede do njega, pa ga tužno pogleda, pomisliv na gorki mornarski život. More se steralo pred njima

na očinji domak, — veliko groblje, na kojem se bielila pjena, kao da su izplivale na površje kosti utopljenika. Valovje se njima osulo. Vjetar je sada jače duvao, zviezde su se jače kriesile. Mjesec je jošte spuštao svoj sjaj na gumno, ali se već digao nad krov Stipetićeve kuće.

— Vjetar je ugasio svieću, reče Julka, pogledav u kuhinju.

Vršci se drveća ljuljahu, crtajući se na sjajnom nebosklonu, te odkrivahu i prikrivahu sitne zviezde. Medju dva stoga slame vidio se suri sjeverni rt dražice i pod njim crn greben, gdje se je mutilo i pjenilo more.

— Julka, kako ćemo liepo jedriti, ako nam napuni jedra ovaj vjetar! Ti ćeš odavle vidjeti brod, a ja sa palube ovu kuću, ovo zelenilo .... zašuti mladić, pa nastavi žalostivo nakon kratke stanke: — Julka, reci mi, je l' ti žao, što ću otići?

— Da, žao mi je. A tko će ti utješiti majku? I danas je plakala, reče Julka tiho i htjede izvući desnicu iz njegove jake ruke, nu on ju nehote jače stisnu.

Julka se smuti i razžali.

— Ti ćeš poći u Svitan, ka gospodji Albini. Kod nje ćeš svašta naučiti. — — Julka, kad se vratim s brodom — — ali za što si tako tužna? Kad si bila malena ..... čuj me, ti si bila uviek vesela, mila smijalica. — — — Dà, ja ću se vratiti, dozidat ćemo ovoj kući dvie sobe, ili još podići prvi sprat — — — bit ćeš onda sretna, vesela. — — — Zar nebi ti htjela stanovati u ovoj kući? Moja te majka ljubi .... Julka, što ti je? sbuni se Marijan.

Djevojka htjede nješto reći, no rieč joj samre na ustima.

Marijan je osjetio dvie suze na svojoj ruci, koju joj bješe položio na krilo, držeći joj desnicu. Pridigne joj oborenu glavu i uzčudi se suzam, što joj se naglo sustizahu nà obrazih.

— Julka, čemu te suze? drhtnuo je Marijan od zabrinutosti i od radosti.

Djevojka tužno uzdahne, svodeći na njegovo lice vlažne oči. Nije znala, što da odgovori na taj upit. On joj se više primakne, obuhvati joj obje ruke, i tiho zapita:

— Je li ti žao, što ćemo se razstati? — — Julka, umiri se, vratit ću se, bit ćemo sretni.

Opet joj se obori glava na prsa, gdje se razvezao rubac. Marijan joj obujmi desnicom pognuta pleća i primi ju za rame. Djevojka se lecne, i uzdrhta cielim tielom.

— Julka, ja znam, ali reci samo, ja znam, da me ljubiš. Oh, kako si mila i krasna! šaptaše strastveno Marijan.

Djevojka opet svede na njega divne oči. Suze su sada obilnije ronile niz tužno lice. Ona skretaše i odricaše nješto glavom.

— Zar se ti mene bojiš? upita ju mladić.

— Marijane .... uzdahne Julka i glas joj zamnie osobitom nježnosti i velikom tronutošću.

— Julka, ovdje ćemo stanovati, bit ćemo sretni, uviek ću te ljubiti.

Djevojka se trgla i skočila na noge, osjetiv njegov vrući dah na zaplakanom licu. I Marijan ustao. Jošte joj stišće ruku.

— Pusti me! Marijane, pusti me! uzdahne umolnim glasom, koji se je tresao od boli.

Vjetar je šumio, valovi su jače pljuskali po pustoj obali. Mjesec se sakrio za krov Pavlove kuće.

— Julka, ti si moja! prihvati Marijan sa žarom, zanosno i strastveno i udušenim glasom, te ju htjede poljubiti i privinuti na grudi.

— Pusti me! Oh, majko, otče! briznu u plač i pokrije rukama glavu, kao da će se na nju nješto survati.

Julka udje u kuću. On pogleda za njom i pomisli: — Ljubi me. Jadna! Sjetila se svoga otca. Zar će uviek za njim točiti suze? — Uzdrhta za tim, pa se udari šakami po glavi: — Ah, moja je krv prokleta!

Sutradan uraniše Marijanovi roditelji. Dugo nisu mogli trenuti okom, a Pave se obično tužio na težku nesanicu. Do kasna šaptahu o svojoj djeci i o Julki. Mare uzdisaše, kako bi Julka mogla kod njih ostati, kako bi joj bila od pomoći, a Bog da zna, kako će joj biti kod one gospode. Starica skretaše glavom, povezanom bielim rubcem, šapćući svomu mužu, da nisu ona gospoda pravi ljudi, da se još nije čulo dobra od njih, a dosta zla. Pave nagovaraše ženu, neka šuti, jer da je Marijanova želja, pa da kapetan nesmije uzeti žene, koja nebi znala ni pozdraviti ni pogostiti gospode, kada se posjećuju. — Julka ima dobru glavicu, govoraše Pave, liepo čita i piše, a kod one gospodje naučit će svaki gospodski posao. Stara odvraćaše, da Marijan može odabirati: ovu hoću, ovu neću, — nu da ona nije proti njegovoj volji, i da mu je uviek ugadjala. Pave dokazivaše, da je Julka dobra kao uzkrsna pogača, i da je težko naći dobar b a k a l a r, a kamo li ne ovakvu djevojku. Stari napokon usnuše, ali ustaše u zoru.

Kad budu svi na okupu u kuhinji, popiju kavu mučke, zamišljeno, gledajući svaki u svoju zdjelicu.

— Tonko, ovce te čekaju. Jadno blago, poginut će od glada. Trava je požutila. Tonko, poljubi se s bratom, pa podji na pašu, progovori prvi Pave.

Tonka porumeni, otare ustne rukom, i izljubi se s Marijanom. Njena majka, spremna uviek na plač, zajeca, videći, kako joj se djeca ljube. Tonka se okrene s praga, pa se u isti mah nasmija bratu i zajeca. Koji čas za tim prodje gumnom pred kućnimi vratmi, tjerajući ovce, kojim se je laštila biela vuna u zlatnih zrakah

ranoga sunca. Tonka je jošte jednom zirnula u kuhinju, pa zamakla za stogove.

Sa rta Zelene Dražice začu se topot konjskih kopita i štropot kočije.

— Evo gospodje, javi Pave, opaziv biele konje sa praga.

— Marijane! Ah djeco moja! Pozdravi mi Luku. Čuvajte se svakoga zla, brizne plakati Mare i svije ruke sinu oko vrata.

— Majko, neplačite. Neidem za prvi put.

— Sinko, stara sam, stara! Bog zna, hoću li te kada vidjeti. Sinko, râno moja, čuvaj mi se! zarida starica.

— Mare, nemoj ga jošte većma raztužiti, reče Pave, a sitne mu suze kapahu niz narovano lice, kratki mu brci drhtahu.

Marijan se izljubi s majkom, koja ga cjelivaše po obrazih, po kosi i ustnah. Starica čučne na ognjištu i prikrije lice rukama.

Kočija čekaše pod gumnom. Jedan je konj zahrzao i sav se stresao.

Julka se nasloni o žrvna. Sakriv oči desnicom, tiho plakaše. Marijan joj se primakne i uzme joj ruku.

— Julka, s Bogom! drhtne i kosa mu se strese.

— S Bogom! Čuvaj mi Frana, šane bolnim glasom i jače zaplače.

Marijan se sagne k njenom licu, nu ona se malko odmakne.

— Zar ti nisam kao brat? . . .

— Da . . . . šaptne djevojka.

Marijan joj utisne cjelov na ustne, pa iztrči iz kuće na cestu.

Albina, svježa, spokojna i biela, sjedila je sama u liepoj kočiji. Od sunca branila se velikim šarenim suncobranom.

— Dobar dan, Stipetiću! Izvolite! ponudi mladiću mjesto, povukav k sebi haljine, svietlo-pepeljaste boje.

Marijan pozdravi gospodju, plaho ju pogleda i sjede u kočiju. Podav otcu ruku upita ga:

— Kad ćeš doći na Rieku?

— Prekosutra, odgovori starac, otirući suze nadšakom.

Kočija se makne.

— Krasno vrieme, reče Marijan gospodji i zirne na gumno.

Nikoga nevidje; snuždi se.

Iza rta stigne kočija stado ovaca, koje se prestraši, pa stane bježati uz jarak ceste. Tonka je trčala za njima pred konji. Ovce uteku u šumicu, mlada pastirica stajaše do ceste, usopljena i rumena.

— S Bogom, Tonko! doviknu joj brat.

Djevojčica mu se osmjehnu. Toga dana nije pjevala, čuvajući svoje stado.

* *
*

Tonka, Julka i Pave brali su groždje tjedan dana po Marijanovu odlazku. Bili su na vrhu Zelene Dražice, na prisojastoj strani. Bijaše vedar jesenski dan. Svjež burin, sjevero-iztočnjak, veselo je duvao. Gusti i živahni valovi osuli se bielim skorupom, a po njima prolilo se sunčano zlato. Iz Pavlove kuće dizao se dim i naglo se gubio u zraku, uzvitlan vjetrom.

— Još se nevidi brod, a već su jučer bili svezani za plutaču. Danas će svakako otvoriti jedra, reče Pave, upriev oči u grad Rieku.

— Sad se nješto miče pred onimi palačami, opazi Tonka.

— Bit će Marijan, primjeti Pave.

— Nije nè, jer jedri k Boduliji, zavrti Tonka glavom.

Opet nastave posao.

— Ala je liepo dozrelo! Ova se malvašija žuti kao benetački cekin. A, Tonko, ti uviek zoblješ, opomene Pave.

— A, à! Sad se vidi velik brod! cijukne Tonka.

Julka oštrim okom prevrne po moru i reče uzdrmanim glasom:

— Jest, ono je Frane. Jedra su nova, biela. Brod jedri ravno na Cresku Glavinu.

I u istinu velik se brod udaljivao od Rieke. Jedra mu se nisu više crtala na palačah, jer se već medju njim i gradom pjenilo modro more.

Sad u dva sata nemogahu nabrati jedne brente groždja. Tonka potrči niz dražicu i javi majci, da je brod dojedrio u sredinu zaljeva. Odgojena medju mornari, rekla je majci, da je brod izvan Svitna.

Kako bijaše vjetar da nemože povoljniji, i vrieme stalno, približio se Kalušković kraju na dvie morske milje, da pokaže gizdavu Estellu. Taj veliki brod, bark, od hiljadu i dvie sto bačava, nakrcao se dužicami za Bordeaux. Po visokih jedrilih, jarborih, križalo se oputo, razabirahu se sva ona sjajna i naduta jedra. Sunce titraše po boku broda i po bielih ladjicah, što su visjele na grujah, a jedna se lopata one ogromne kotve u sunčanom traku žarko svietlila, kao da gori. Brod je brzo puzio i lagano se gibáo, sjekući čvrstim sjekiljem valove. More je pred njim grnulo, pjena je letila pod bokom, za njim se duljila velika brazda. Jedrio je nješto nagnut k obali, jer je vjetar duvao u pô krme. Velika je zastava lepršala nad krmom, na randinom piku.

— Ala pasja noga, kako liepo jedri! uzkliknu Pave. — A koga vraga radi taj Kalušković? Malne sva je jedra digao, a vjetra ima dosta. Pucaj, brode, pucaj! E, hoće Kalušković, da nam se pokaže! Bože moj, milota od broda!

— Nemogu ni prebrojiti jedara! — Ej, Luka, vidiš

li me? vikaše Tonka iz svega grla, dižući u vis velik crven grozd. — Ej, Frane, bi li groždja?

— Mala, lako tebi! uzdahne stara Mare. — A gdje je taj brod? Ovo, ovo bielo? Ma to je veliko kao najveći carski brod! čudila se starica, nadnesav ruku nad oči.

— Je .... jer Vam je blizu, s toga je tako velik, poduči Tonka majku.

Brod se malo udalji.

— Stara, podji doma; već je podne, reče Pave.

— Ah idem, idem! huknu Mare i podje kući, ljuljajući pognutom glavom i lamajući rukama.

Po objedu vrate se na brieg iznad dražice. Julka se popne na ovisok kamen. Vjetar se ojačao. Haljine joj se povijaju oko ubavoga tiela. Krasna djevojka kao da trepti u zraku, nà, reć bi, izdiže se na polet. Brod se sada težko razabirao, jer bijaše baš u sunčanoj sari, izvan grada Labina. Pave je uzalud napinjao oči, koje su mu se od napora crvenile. Njemu se nješto maglilo čas bliže, čas dalje, ali to nebijaše Estella. Jedan sat kašnje još razabirahu Julka i Tonka na kraju južnoga obzorja malenu bielu točku, što se je već ticala modroga zanebja, kao da tone blieda zviezda pred zorom u more. I ta točka izčeznu u onom plavilu vode i zraka.

IX.

Katica je kuhala objed za gospodju Albinu i ljutila se na oganj i puhala u njega, da je pepeo letio na sve strane po velikom ognjištu. Julka bi joj podala čas ovo, čas ono, pa bi opet sjela do prozora i nastavila šivanje. Kuharica se srdila na Julku, jer joj bijaše gospodja zapovjedila, da nesmije kazivati ribarevoj kćeri ti, nego Vi.

— A za što neide i gospodja danas k objedu k Marasovim? mrmljaše Katica, gurajući lonce.

— Skuhat će se do podne, reče Julka, gledajući na cestu, kuda je prolazilo neobično mnogo ljudi.

— Nisu lonci za takvu frajlu! A dašto, omazala bi ruke! Uf! sav se Svitan smije!

— Svitan se smije? uzčudi se Julka i porumeni.

— A kako i neće? Ona, ona se s Vama sprijateljila, kao da ste već i Vi kapetanica! ubode Katica, obrnuv velike biele oči u strop kuhinje, nad kojom je možda Albina bila.

— Vi neznate, što govorite, a ja Vas molim, da me pustite u miru. Ja s Vama neimam posla, odreže joj Julka.

Cielo ju je jutro grizla i peckala, a to nije bio prvi put. Djevojci dozlogrdi napokon to peckanje zučeničave kuharice, koja je sada izbečila oči na oštar odgovor. Katica dugo mumljaše, bacajući kuhinjom drva i krpe, i gurajući stolice, klupe, lonce, sve što bi joj došlo pod ruku. Lice joj bijaše sivo, smedje i žuto, kao i zid kuhinje.

Julka šivaše i neobzirući se više na kuharicu.

Već su protekla dva mjeseca, što je Estella odjedrila za Bordeaux. Odmah poslije berbe bijaše došla Julka k Albini, koja ju je vrlo ljubezno primila i sama ju dovela u sobu za nju priredjenu. Ta soba bijaše prizemno na kraju hodnika, te posve osamljena. I Anselmo Panello bijaše ljubezan s djevojkom. Dok bi ona radila u vrtu, gospodar se vrzao oko nje, propitivao ju svašta, govorio joj o pokojnom otcu, a kadšto bi ju i potepao po liepom licu. Albina ju često zvala k sebi u svoju sobu, pa joj pokazivaše svoje vezivo, pripoviedaše joj čudnih stvari o svietu, o velikih gradovih. Julka ju slušala oborene glave, te je htjela razabrati, čemu ti govori. Nije se mogla dovinuti tajnovitu smislu Albininih rieči. Kad bi ju zvala u sobu, svaki bi put osjetila nemir i tjeskobu u srcu.

Tako prodje prvi mjesec. Julka osta iste ćudi, uviek turobna, stidna i mučaljiva. Anselmo se češće s njom razgovaraše. Ona se bojala njegovih surih očiju. Jedne je noći zadrhtala od straha u postelji, jer joj se činilo, da čuje šaptanje pred vratima. Djevojci bijaše tiesno pri srcu i uviek razmišljaše, kako bi joj liepo bilo kod stare Mare i Pavla. Nu što da reče gospodji? Koji razlog da joj navede? Nit gladuje nit žedja, ima liepu sobu, s njom su svi ljubezni osim Katice. Teodoro Maras nije joj se smio približiti, jer mu Anselmo bijaše to zabranio.

— Julka, idite k Marasu po slador, reče joj Katica.

Djevojka izadje iz kuće. Na cesti pred Anselmovom kućom stojaše Ivanov Moro, te ukočeno i oštro gledaše u grane trešnje, što je izrasla tik zida ceste.

— Moro, Moro! zovne Julka psa i pogladi mu liepu glavu.

Pas mahne repom i pogleda ju milo crnimi zjenicami, zaokruženimi žutimi kolobarčići.

— Julka, odvedi Mora, ozva se sa trešnje Pićo, ribarski dječarac.

— Sadji; neće te ugrizti.

— Nehote sam ga zadio kamenom. Julka, nisam htio. Odvedi ga.

— Moro nà! zovnu djevojka. — Pićo, drugi put pazi, kamo bacaš kamenje, opomenu Julka.

Pas podje mirno za njom, kao da je zaboravio uvredu.

Julka prodje pred obćinskim uredom, gdje se bilo sjatilo mnogo seljaka, mornara i ribara. Malo je podalje čučilo njekoliko žena pod zidom, a jedna je dojila diete. Pred uredom je silna, zaglušna graja. Ljudi viču, grde se, mašu rukama, dozivlju se, a medju modrimi kapami miešaju se gospoda s tulcem na glavi. Biraju se obćinski zastupnici. Tajno, muklo ogorčenje puka provalilo je

poput bujice, koju bi mogla obuzdati samo oružana sila. Dvie se stranke bore: Ružićeva i Maras-Panellova.

Nebo se naoblačilo, nad Riekom snieži, slaba bura duva.

Ružićevi viču: — Mi nismo Talijani, škola je naša, mi smo ju sagradili, mi plaćamo učitelja, mi sve plaćamo, naša djeca neka se uče hrvatski, mi smo gospodari u svojoj kući, mi pošteno plaćamo poreze i svega vraga, i nećemo, da nam zapoviedaju tri, četiri dotepenca. Nè, nećete više, dosta nas vremena varate! Trag vam se zameo!

Panello-Marasovi su u velikoj manjini, nu viču sto puta jače, kao biesni, mahniti. Narcis Matovina, župnik iz Jalše, hvata ljude izpod ruke, sad dvojicu sad trojicu, te ih vuče za ugao kuće, tuče rukom o ruku i uvjerava ih, da je Maras čestit čovjek, da je učinio više za Svitan nego li ijedan drugi načelnik, pa da se bez talijanskoga jezika nemože živjeti. Učitelj Peregrini šapće Jakovu Šimuniću u uho: — Ružić je buntovnik, prodao je narod i Hrvatom i Magjarom. Ja to sve znam. Evo ovdje imam pisma! udara se učitelj po žepu. — Jakov puše, klima, vjeruje i nevjeruje. Peregrini obletava Marasove i Panellove dužnike, pa bode, podražuje, svim baja: — Prodani ste, silne ćete poreze plaćati, kožu će Vam oderati, služit ćete dvadeset godina u vojsci, i to na kraju, ne na moru. Jest, evo, ja imam pisma u žepu, to su mi javila velika gospoda. Ako me neposlušate, težke vas muke čekaju!

Njeki doklaćeni postolar viče: — Moj mali Beppo nezna krvatški, pa neka bude i od sada škola talijanska!

— Ti, pijana ludo, odkada da ti gospodariš u Svitnu? prodere se mlad mornar, uhvativ ga za prsa

— Ubit će me, ubiti! pišti postolar.

Kirin ih razstavi, moleći mornara, da se umiri.

Anselmo Panello i Maras groze se ljudem, svojim dužnikom, da će ih utužiti, i zaklinju se u sve svoje i živo i mrtvo, da će im prodati zemlju i kuće, ako neglasuju za njihove privrženike. Gašpar Makarić lomata onom jednom rukom i pripovieda, kako je Maras prevario toga i toga, da je lihvar, da ga već vrag drži u svojih šakah. — Jest, sve što ima, tudja je muka, tudja je krv. Eno, eno cunjarove kuće! O, čestite li kuće! Ljudi, ala ste pametni, ako mislite, da mu je kći u Trstu kod njeke tetke! Kakva to tetka! Druge su to stvari, druge! Linda je zatvorena, neće na cestu, da se ljudi nerugaju. Dosta smrada imamo u Svitnu! poviče i pljune ljutito. — Dà, ona neće na cestu, a onaj nedužni pati, onaj stražar!

— Lažeš, ništarijo stara! zakrči mu rieč Teodoro Maras i htjede na njega nasrnuti, ali ga silovito odrine jedan mornar.

— Ljudi, nelažem; ako je nisam sinoć vidio do prozora, izkapale mi oči! zakune se Gašpar.

— Laže, laže, šaptne Stipe Mikić tako tiho, da ga nije nitko čuo.

— Nè, nećemo više cunjara za načelnika. Ljudi, tako mi smrtne ure, ako vam lažem! Maras me prevario za tri stotine forinti. Krivo je prisegao, grob mu kosti izmetao! Ako lažem, neka se grom surva na moju glavu! razžesti se Kuzma Kirin i udari kapom o cestu.

Kuzma Kirin je jak i visok čovjek. Bit će mu oko pedeset godina. Gusta smedja brada nije mu još posiedila. Košćato lice tamno mu se ožarilo od ljutine. Teodoro Maras ga mrko gledaše, ali ni da bi pisnuo u obranu svoga otca. Bojao se Kuzmovih gvozdenih šaka, pa se odšuljao u ured.

Njegov je otac izgubio glavu; uvidjaše, da je propao. Anselmo jošte nesdvajaše. Graja na cesti bivaše sve jačom.

— Peregrini veli, da ćeš ti biti opet načelnikom, jer da će za tebe glasovati i oni zastupnici, koji su danas za Ružića. Peregrini mi je rekao, neka prepustimo njemu svu brigu, šaptaše Anselmo.

— Anselmo, izadji, govori ljudem! moljaše stari Maras.

— Mogli smo pozvati žandare.

— Nisam slutio, da će ljudi ovako bjesniti. Mnogi nam vjeruju, da ih je Ružić prodao, ali sudim, da smo propali. Čuj, kako biesni ta rulja! O, platit će to meni!

Njeka se gospoda, nadahu toj pobuni i računahu ovako: Maras, učitelj, Panello i Matovina i njihovi prijatelji ogorčit će narod, prevarit će ga, da je prodan, a mi ćemo dopustiti, da se prostota iztutnji i naviče. Naša briga bit će, da se ta vika pronese cielom državom.

Gospoda su dakle nabajala puku, da je prodan, i znalo se, bijaše sve tako priredjeno, da će njekoliko zavedenih nesretnika vikati: — Mi nismo Hrvati, mi smo Istrani, naša djeca neka se uče talijanski!

Glasovalo se lagano; sviet se gurao i gnjeo u uredu. Takve ogorčenosti nisu pamtili najstariji ljudi, a njeki mornari dokazivahu, da je to dobar znak, kad se sav puk brine za obće dobro, te uztraju li ljudi. neće više nametnik haračiti u njihovu domu. Neprijatelji naroda, govorahu oni, da se ničesa nežacaju, jer vide, kako im zemlja pod nogama propada.

Najviše su rogoborili njeki siromašni trgovčići. Ti su bili prezaduženi kod Marasa. Dražili su puk proti Ružiću i proti njegovu bratu župniku, te mu obećivali zlatne pragove, ako glasuje za Marasovce. Neuki, zavedeni i podmićeni seljaci vikahu, da njihova djeca znaju hrvatski, pa neka uče talijanski, te da oni neće proti caru s Magjari i Hrvati. Uzalud im dokazivahu pametniji i trezniji ljudi, da su ih bezdušno prevarili Maras, Anselmo, Matovina i učitelj.

Julka se raztužila, slušajući ljude, kako grde Ivanova otca. Izbornici, koji dolaze iz ureda, vele drugim, da je Maras probliedio i posivio od biesa i da reži na svakoga protivnika.

— Obćinski računi nisu čisti, zavrti Gašpar Makarić rukom.

Marko Ružić šetaše sobom pognute glave. Župnik Šime sjedeći na divanu, gledaše u prozor. Tamo preko uvale još trajaše graja. Braći pucaše srce od boli, slušajući viku zavedenih seljaka.

— Šime, sad uvidjam, kako je Ivan pravo govorio, klimaše Marko.

— Ivan?

— Dà, moj Ivan. Često me uvjeravaše, kako smo na krivom putu, te da se neće naš puk nikada osviestiti, ako mu govorimo samo o Istri. Dà, Ivan je pravo govorio; naši neprijatelji nebi bili mogli zavesti ni jednoga seljaka, da smo u toliko godina raztumačili narodu, kako ima još mnogo braće izvan ove jadne Istre, kako će propasti, ako se neosloni na tu braću. Naš bi puk danas drugčije mislio, da smo mu razjasnili pravo stanje ostalih Hrvata, da smo ga doveli do spoznanja istine, da Hrvatska nemože propasti, i da samo u medjusobnoj slogi možemo jednom postati svoji.

Buka se malko slegla oko obćinskoga ureda.

Anselmo Panello, izpiv njekoliko čašica rakije, pripoviedaše seljakom, kako su Hrvati divljaci, kako su u Itali i pekli malu djecu na bajunetah. Krupni je brodovlastnik gurnuo šešir nad zatiljak, a propali trgovčići povladjivahu mu svaku, vičući: tako je!

Njeki počnu grditi Ružića, nu većina se sakupila oko Kuzme Kirina, koji govoraše gromkim glasom:

— Stan'te, ljudi, prodjite se ludosti, kad niste ludi! Dajte se razlogu! Svi znate, tko je i što je Ružić, a da

su Hrvati dobri ljudi, to zna svatko, koji je bio medju njima. Evo, vi ste njekoji danas dosta zla počinili jezikom, a Hrvati ste sami, ali još ima sto puta gorih nego li ste vi. To su oni, koji vas varaju i draže, da ovako grdite Ružića i sebe i svoj narod. Je li kada Ružić komu mrvu zla počinio?

— On nas je prodao! viknu jedan seljak.

— Crn vam obraz, kako vas nije stid, da vas dotepenci tako varaju? zagrmi Kuzma. — Umirite se, ljudi, podjite k svojim kućam, zlo vas smelo i sa mnom zajedno! Što ste, ako niste Hrvati? Ako i malo drugačije navijamo svoj jezik, svaki nas Hrvat razumije. I ja sam vidio svieta, ali neću da vam odmatam i ovo i ono, nego znajte, da se svi Talijani nerazumiju. A mi? Evo, hvala Bogu, bilo mi trinajst godina, kad sam se prvi put ukrcao na brod iz Boke, pa sam svakoga razumio, kao i vas. A gdje je Svitan, gdje Boka! Moja je Kate iz Perasta, pa koja je susjeda nerazumije? Ljudi....

— A što znaš ti! presieče mu Anselmo Panello.

— Što znam ja? Znam, da kad čovjek izgubi obraz, gubi i pamet. Vi metite pred svojom kućom, ali težko da će biti pred njom čisto, kao što je pred Ružićevom. Ako ste i principal i kapetan i najmudriji čovjek, kao što Vam je bio i djed, koji se je visoko popeo, opet nemožete reći, da u Vašoj glavi ima više soli, nego li u svih naših! odkroji Kuzma Kirin Anselmu, komu pukne iz ustiju grozna psovka.

— Srebrom ti se okovala! kliknu Gašpar Makarić Kirinu.

— Ljudi, ako je do sada bivalo, završi Kuzma silnim glasom, da nam se tudjinac bani u kući, ja sudim, vrieme je, da otvorimo oči, jer nam je voda do ustiju, jer dalje ovako nemožemo, zastrugasmo o dno. Ljudi, nemojte se tužiti, što ste naprtili na sebe svako zlo, nego sada hajde da se omudrite, te nemojte od sada toj

gospodi niz dlaku, da se lastite i preklanjate, nego začnimo i mi okosito, pa kad oni neće s tanjega kraja, okrenimo i mi veslo, da mu vide deblji!

Kuzma se sav uznojio. Ljudi se pogledavahu i klimahu, da ima pravo. Učitelj se namrštio i ubojito promjeraše Ružićevce.

Kad stupi Julka u Marasov dućan, opazi Barbaru i Fusku. Ove razgovarahu na kraju dućana u sobici, staklom zatvorenoj, gdje je načelnik imao svoje račune.

— Tri funte sladora, reče djevojka. — Molim Vas, vagnite.

— Kakva ti je sila? A za što neće gospodja danas k meni na objed? upita Barbara, ljuljajući se dućanom.

— Neznam.

— Piše li Vam mladi Stipetić? Razglasilo se, da Vas je prstenovao. O, liep mladić! reče joj Fuska u samo lice jedkim glasom.

— Da mi piše, to nebi baš Vi prvi saznali, hoće Julka zlovoljno, i izpane iz dućana.

Fuska svaki put, kad bi došla u dućan, odnesla bi štogod u pregači ili u dubokih žepovih. Njena ridjasta kosa bijaše uviek razčepurena. Hotomice je nosila otrcane i dronjave haljine. Visoka, upalih žutih obraza, bez obrva, tankih ustna, uviek se zlorado smiešila.

Julka, vrativ se iz dućana, metne slador na stol, pa uze svoje djelo u ruke.

— Jeste li čuli Gašpara, à? zapita ju Katica. Dakle istina! Uh, sram ju bilo! E, Gašpar zna sve! A kuharica Marasova nije mi ništa rekla! čudila se Katica. — Dà, dà, ta Linda, ta sveta Linda! Baš mi je drago! A što nije o meni lagala njezina majka? Dakle stražar, stražar! Oh voliła bih se sto puta ubiti, nego da se o meni što takva pročuje!

Julka je neslušaše.

— Čujte, malo da nisam zaboravila! Poštar je po-

ručio, da dodjete odmah k njemu, sjeti se Katica. — A tko Vam to piše? Valjda Marijan. Ah, i taj Marijan!

Julka podje brzo k poštaru. Srce joj naglo kucalo. Slutila je, da joj piše brat Filip. Već je dugo očekivala njegovo pismo. Brat Frane i Marijan bijahu već pisali iz Bordeaux-a, kamo su bili dojedrili u četrdeset i dva dana. Od Anselma bijaše Julka čula, da Estella krca vino za Neworleans. Poštarnica bijaše posred Svitna u malenoj kućici. U sobi se valjalo po podu troje djece, žutokose, te jedno drugomu do uha. U kutu se sgurio nad stolom Marko Szetz, ćelavi poštar, i pisao je po velikoj knjizi. Kad opazi djevojku, ljubezno se osmjehnu i progundja nješto. Julka pozdravi i umoli pismo.

— List? A dà! Kako se zovete? kimnu poštar, dignu naočale s nosa na čelo, i opet se ljubezno nasmieši.

— Julka Stanić.

— Broj kuće?

— 128.

— Čekate li Vi odkud pismo? Molim, drago diete, sjednite.

— Čekam iz Buenos-Airesa.

— Dà, jest, Vi ste Julka Stanić . . . .

— Zar me nepoznate? nasmieši se djevojka.

— Poznam, poznam, drago diete, reče poštar i udari se prstima po izpupčanu čelu.

— Molim Vas to pismo.

— Drago diete, uztrpite se, sjednite, molim Vas! smijuljio se ljubezno poštar i nješto razmišljao.

— Imam posla, reče Julka zlovoljno.

— Umirite se! Vi, dakako, neznate, da ste u cesarokraljevskom uredu. A nepoznate li ove slike na zidu? Jest, znam, Vi ste Julka Stanićeva, ali tko mi jamči, da neima na svietu djevojke na vlas Vama slične? — Hm! list! List sa trideset šterlina! Pa što će Vama

tolik novac? izpruži Marko vrat, i osta otvorenih ustiju, gledajući djevojku.

Poštar je imao osmero djece, nu tri sto forinti u zlatu, toga nije nikada imao, on, naobražen čovjek, a ta ribareva kći dobiva iz Amerike tolik novac!

— Znate li pisati, drago diete?

Julka se podpiše, da je primila list. Hoće da ode, ali ju zadrži poštar. Djecu protjera iz sobe.

— Molim, sjednite! A što kanite s tim novcem?

— Vidjet ću, što mi brat piše.

— Tako, tako. Ako ga uložite u štedionicu, imat ćete malo koristi. Nego čujte, ja ću Vas podučiti. Mogli biste posuditi meni, o, nè sve, samo dvie stotine, pa ću Vam ja plaćati kamate, a Vi znate, tko sam ja, à? Dajte, dajte, drago diete, molio ju tiho poštar.

Julka pocrveni i reče, da će pisati bratu o toj stvari. Poštar se smiešio i dokazivao, da nije potrebno. Djevojka se branila, kako je najbolje znala, a napokon se i obranila i kući pošla. Zatvoriv se u svoju sobu, razpéčati pismo. Ruke joj drhtahu od radosti. Iz lista izpadoše na stol tri modra papira. Podpisan bijaše Filip Stanić. Pismo je putovalo malne dva mjeseca. Julka zače čitati:

— Draga sestro! Dajem ti na znanje, da sam primio pred dva dana tvoje drago pismo, u kojem mi javljaš nenadanu smrt našega dragoga i dobroga otca. Bog ga pomiluj! I gospodin Marko mi je sve pisao, kako i ti. Sve sam razumio i mislio sam, da će mi srce puknuti. Bio sam dva dana kao izvan sebe. Nikako nerazumijem, kako se to moglo dogoditi u Svitnu. Draga sestro, liepo te pozdravljam i pišem ti, da ostaneš kod Stipetića, ako se bojiš samoće u Brestovoj. Pozdravi mi i susjeda Pavla i Maru, i reci im, da mi je jako drago, da su odgojili Marijana tenentom ili poručnikom. Ovo ti pošiljam tri stotine, koje ćeš dati Pavlu, a on će ti kupiti, ako što trebaš, ali kad ga

pozdraviš, reci mu, ako mu je nevolja, neka se i sam posluži, kao da sam mu sin. Moja trgovina nije zla, ali sam tužan i nemogu spavati, kada pomislim na onu noć, kako si mi pisala. Dajem ti još na znanje, da ću odputovati mjesec dana za ovim listom, pa ću tako, ako Bog da, doći doma za svete božićne blagdane. Neodgovori mi na ovo pismo, jer me tvoj odgovor nebi ovdje zatekao. Ja sve nješto mislim o tebi, ali to ću ti reći, kada dodjem doma. U Svitnu ću ostati najviše dva tjedna. Pozdravlja te, ako te i nepozna, Andrijana Babić, ona udova, od koje sam kupio dućan. Baš sam zaželio, da vidim mjesto, gdje sam se rodio, ako i je pusto i tužno. I gospodina Ružića želim vidjeti. Pozdravi mi njega i župnika, a najviše njihovu sestru, ako se još nije udala. Ona je mladja od mene. I Ivana liepo pozdravi. Ti mi pišeš, da je Ivan dobar, a ja ti to vjerujem, jer su ono dobri ljudi. Draga sestro, znam, da me razumiješ, ako i malo drugačije pišem, nego li govorimo u Svitnu. Ja sam uviek s Dalmatinci, a bio sam pet godina na bokežkom brodu, a Bokelji govore čisto hrvatski, onako kao Kate Kirinova. Svaki dan čitam hrvatske novine u čitaonici, a u večer uzmem i knjigu u ruke. Baš sam pred koji dan dobio iz Zagreba šest knjiga jako cieno. Jedan Dalmatinac me na to naputio. Potrošio sam samo tri forinta i za poštu, a kad dodjem doma i tebe ću upisati u ono družtvo u Zagrebu, jer svaka bi naša djevojka dobro učinila, da čita hrvatski. Ali što ćeš, draga sestro, i ja sam počeo ljubiti svoj jezik ovdje u tudjini. Draga sestro, jošte te liepo pozdravljam i ljubim te i molim te, da mi pozdraviš sve prijatelje. Nezaboravi Ružićeve sestre. S Bogom, Julka. Bog budi s tobom i nežalosti se previše.

Tvoj dragi brat

Filip Stanić.

Julka pročita više puta pismo, na koje kapahu vrele suze. Kad počne opet čitati, začu Katičin glas:

— Julka, kamo ste se djeli?

Djevojka metne u žep i list i novce, pa iztrči u vežu, pred kuhinju.

— Zar ste oglušili? Nečujete li, da Vas gospodja zove? Što ste baš odmah .... uh! i kašnje ste mogli pročitati to Marijanovo pismo! ljutila se Katica, dok je Julka uzlazila u prvi sprat.

— Što ti je, Julka? Ti si plakala, reče joj ljubezno Albina.

— Brat mi Filip piše. Doći će doma o Božiću.

Albina se uzčudi, pa joj reče nježnim glasom:

— Ali ti ćeš ostati kod nas.

— Ako brat ....

— Ne, ne, dušo, ostat ćeš kod nas. Svi te ljubimo, svi ....

U to bane u sobu Anselmo. Bijaše crven i modar od gnjeva, rakije i vina. Njegova je stranka računala na pobjedu, a kad tamo, nadbiše ih Ružićevci velikom većinom. Od dvadeset izabranih obćinskih zastupnika bila su samo četvorica za Marasa. Ti će zastupnici birati načelnika. Izabran je i Marko Ružić. On će sada biti načelnikom, vele ljudi. Učitelj se zakleo, da će preokrenuti mnoge zastupnike Ružićeve stranke. Marasovci se najviše bojahu Kuzme Kirina, koga su ljudi rado slušali. I Kirin je članom obćinskoga vieća.

— Anselmo, Julkin brat Filip piše, da će za mjesec dana u Svitan.

— Brat Filip? A, poznam ga. Vragometan mladić. E, ćorav? Da, da, al Julka će ostati kod nas. He, on neće ostati u Svitnu, je li? upita Anselmo i važno pogleda Albinu.

— Julka, ti se nemožeš potužiti ni na me ni na gospodina, zar ne da nemožeš? proguče udova sladko.

— Filip će mi reći, što da činim.

Anselmo upre mutne sure oči u Albinu, pozdravi ju, pa naglo izpane iz sobe, udariv ramenom o vrata. Išao je k Marasu, gdje bijahu župnik Matovina, učitelj i još dvojica Jalšanaca pri objedu.

Toga je dana ostala Julka u Albininoj sobi. Gospodja je nije htjela pustiti i bijaše ljubezna kao nikada. Razabrala je iz Filipova pisma, da mu neće biti drago, Filipu, što mu je sestra otišla od Stipetićevih. Julka bi u istinu bila najvolila ostati kod Mare i Tonke, ali bješe obećala udovi, da će k njoj doći, jer ju je Marijan molio i namolio, da mu ugodi, a jošte mišljaše, da je to i Pavlova želja. U predvečerje bilo se razvedrilo. Albina se šetala s Julkom u vrtu i pripoviedala joj o svojoj prvoj ljubavi. Djevojka je mučala i gledala u zemlju, zamišljeno i neveselo. Gospodja joj na tanko opisivaše svoje prve ljubovne doživljaje, sa zanosom joj govoraše o tih sgodah. Kašnje, kad se vratiše u toplu sobu, uvjeravaše ju, da je život bez ljubavi tužan i pust.

— Ti dakle neznaš, što je ljubav? Oh, jadnice! Slušaj me, nebudi diete, čemu se stidiš, ta i ja sam žena, dahne Albina i nagne joj se na rame.

Djevojka drhtaše i zapanjeno gledaše sad udovu, a sad vrata.

Oko desetog sata sve bijaše tiho u Anselmovoj kući. Iz vrta čuo se šum vjetra. Julka opet pročita bratovo pismo i nasloni se o prozor u svojoj sobi, odkud se je vidjela sva uvala. Bijaše tamna noć; mjesec je kasno izlazio, a mrki su oblaci sakrili zviezde. Po žalu pred Svitnom razlievalo se more. Tamo preko uvale na južnom rtu bilo je još razsvietljeno pet, šest li prozora u prvom spratu. Nad mjestancem se razabirala biela crkvica posred groblja. I jedan se spomenik malko bjelasao. Tuj je bila pokopana Ivanova majka. Malko podalje od toga spomenika bijahu dva crna križa, nizka i

bez nadpisa. Julka, pokriv suzne oči rukom, vidjela je u svom srcu te križeve i uvenulu travu na humcih, pod kojimi počivahu njezini roditelji.

Zatvori za tim prozor, legne u postelju, položi čelo na lakat ljevice, pa usne, nakvasiv suzami liepu ruku.

Albina se uzmetnula i protegla na mekom divanu u svojoj toploj sobi u prvom spratu. Gospodja čitaše. Sjaj prikrite svjetiljke mirno se žutio po liepom namještaju. Medju zavjesi bielila se odkrivena postelja. Naslonjači su prevučeni modrom svietlom svilom i vide se u velikom ogledalu, što se diže sa poda medju prozori. Po zidovih ima više slika. Jedna prikazuje noćni ljubovni prizor na mletačkom Canalazzu. Soba je prokadjena mirisom sapuna i vodâ, što se žute i crvene u malenih bočicah na ukusnom stoliću do umivala sa mramornom pločom. Anselmo nije štedio, kad je kupovao namještaj za tu sobu.

Oko pô noći pridiže se Albina, zatvori knjigu i osta sjedeći. Uzpraviv se, napne uši. Pod na hodniku škripaše pod težkimi stupaji. Njoj se pričinilo, da je njetko udario o zid njene sobe. U malo pokuca Anselmo. Gospodja se smrknu i pogleda ljutito vrata.

— Gle, još nespavaš! smrsi Anselmo sa praga.

— Izvoliš? — — Sad ću leći. Laku noć . . . otegnu Albina i zažmuri očima, ustavši sa divana.

Anselmo je došao od Marasa. Lice mu je mrko, crveno i nabuhlo. Ustne mu se objesile; vide mu se crni zubi. Sjede na divan i reče udušeno:

— Albino, sjedni amo.

— Molim te, idi — — opet si odveć pio, omjeri ga udova, primičući se vratima.

— Nè. Što, odveć pio? Ha, Narcis! E, lopovi, dà, mi znamo — — Ružić. Albino, sjedi, sjedi, neidem — — — sjedi! Albino, neimam nikoga, sve tvoje, dà, sjedi! mumljaše Anselmo.

— Molim te, idi u svoju sobu. — — Pio si . . . zamuca udova i metne ruku na kljuku vratiju.

— Nè. — — Sjedni! — A — — — a Julka? izbulji Anselmo oči.

— Pismo ju uzbunilo . . . Idi spavati.

Albina je i u ovakovih prilikah nastojala, da se nezamjeri Anselmu, koji joj obećivaše, da će mu biti baštinicom, te to je bio i razlog, za što je odgodila svoje vjenčanje sa Kaluškovićem, za koga je znala, da ju ljubi i da joj se neće iznevjeriti, akoprem ga ona ni ljubila ni mrzila nije.

Anselmo se napokon nagovorom Albine odtetura, natrušen kao što bijaše od vina, iz njezine sobe. Nješto mu sune u glavu, te otidje klimajući zamišljeno. Udova dugo nije mogla usnuti.

Njegdje oko drugog sata na jednom trže se Julka u svojoj postelji i probudi se. Njetko lupne silovito o vrata njene sobe, koja se najednom otvore. Djevojka se silno prestraši, kad joj udari svjetlo u sanene oči. Dok se izpravila u postelji, već je mamurni Anselmo stajao u sobi. Julka protrne, skoči u jedan mah iz postelje, i rine takvom snagom Anselma, da se je srušio na pod, udariv glavom o brid zida, a medju tim, sve u tili čas, pobere ona svoje haljine, pa iztrči iz sobe u vežu, i opazi, kako je njeki čovjek sunuo na kućna vrata u vrt. Julka se opet prepane, potrči k otvorenim kućnim vratima, obadje kuću, pa bjež vrtom onako bosa. Onaj čovjek bijaše pandur Stipe Mikić. Na kraju vrta, na obronku briega, obuče se Julka, a malo za tim sadje stazicom na cestu.

Sva je drhtala od straha i studeni. Mjesec je izišao, ali se krije za velike oblake. Julka žurno hodaše cestom, onim velikim zavojem nad pustom Brestovom uvalom, te pogledavaše na dugi prud. Sjene raztrganih oblaka vuku se morem, po otocih, mrkih klisurah, lete prudom i prikrivaju crnu ribarevu kućicu pod pećinom rta. Julka gle-

daše te sjene, kako lete s mora na obalu, kako se vuku strmim kukom do ceste, pa se povlače po briegu, gdje se trgaju, sastavljaju i na novo diele. Mjesečina se sjaji na stotinu mjesta, čas ovdje, čas ondje, samo jedan hip. Julka hrli i hrli mrkom gorskom dragom, i sad se gubi u sjeni oblaka, sad ju oblieva bliedi sjaj mjeseca.

— Tko je božji? ozva se Pave Stipetić, kad mu Julka pokuca na prozor.

— Ja, Julka. Otvorite!

Mare i Pave brecnu se od čuda, pa ustanu i otvore vrata. Julka bijaše bosa i gologlava.

— Što je za pet rana božjih? upitaju starci u jedan mah.

Julka udje u kuću i sve im izpriča.

— Dušo, ti se treseš od studeni. Ah, patnice moja! Snietit ću oganj, jer će i onako Zdrava Marija. Čuješ, Pave, nisam li ti govorila, da ono nisu pravi ljudi? Dušo, srce mi se stezalo, kad si od nas pošla. Oh, traga mu nebilo onomu pijanomu bezbožniku! Da, da, govorila sam, jer znam, da mlada djevojka nerazabire do kraja.

— Je, stara, nije nè ono čovjek. Blago, blago izvan svetoga krsta! križao se Pave.

— Dušo moja, lezi, lezi u postelju, da se stopliš, pa ću ti donesti zdjelicu kave.

Julka podje u sobicu, gdje spavaše Tonka kao zaklana, pa legne i stisne se pod pokrivali. Stara joj donese za tim tople kave. Kad se malko sgrije, počne se moliti i za čas sladko usne.

X.

Dva tjedna poslije izbora obćinskih zastupnika šetaše načelnik Maras velikom sobom u prvom spratu svoje kuće. Već se bilo posumračilo. Teodoro, okrenuv ledja svomu otcu, stajaše do prozora i gledaše u more, čarkajući i otežući prstima ono malo dlačica na ustnici.

U polumračnoj sobi bielilo se njekoliko čaša na okruglom i ovelikom stolu. Medju načelnikom i njegovim sinom bilo došlo do oštrih i krupnih rieči. Maras mahaše rukama, popostajaše iza sina, povlačeći po njem mrke oči i ljuteći se prigušenim glasom. Izusti li Teodoro koju u svoju obranu, otac mu je nebi premučao, nego obori što je grdje znao.

— Ništarijo, ja već neznam, kamo da udarim glavom, a ti se klatariš svietom. Dà, rekao si, da ćeš se za dva dana vratiti iz Rieke, no bies te odnio u Trst, pa mi još pišeš nakon osam dana, da ti šaljem novaca. Oh, ala sam bluna! A što si radio u Trstu? Gdje ti je odielo? Protepao si, zaigrao novac! obruži ga, pošto je već bio dosta zadrt s drugih neugodnosti.

— Odielo sam naručio na Rieci; dobit ću ga poštom. Molim te, prestani već jednom!

— Da šutim! A tko će platiti odielo? navali otac srdito, uhvati ga za ramena i okrenu ga k sebi.

— Tko će platiti? . . . Ti! Zar da bezplatno pišem u tvojem uredu?

— Lopove! ruknu muklo načelnik i opet uze šetati.

— Znaš li, koja je? Mene obćina plaća, ali moja plaća ide u tvoj žep, odkroji Teodoro.

— A tko te hrani? Od gladi bi skapao, da te nisam naprtio na pleća obćini. Nosi se slobodno iz moje kuće! Neka te bies nosi, neću za tobom plakati! Ti si najviše kriv, što su Svitanci proti meni; svuda mi sramotiš čestito ime . . .

— Molim te, bolje, da šutimo o tom! presječe mu sin i podiže ramena.

Maras ga biesno promjeri, stisnu šake, uzdrhta se, pa klonu i sjede do stola i poče buljiti u pod. Oba zaniemiše. Soba se napuni mrakom. Iz vana se čuo pljusak kiše. Po koja kaplja udarila bi o stakla prozora.

— Zovni Lindu, neka donese svieću, zamrkoće na-

čelnik nakon duge stanke, pa uze opet šetati naglimi koraci.

Kad metne za tim Linda svieću na stol, ošinu ju otac mrkim pogledom i graknu:

— Nosi mi se izpred očiju!

— A što me zoveš? otrese se Linda i izkeči zube, pa lagano izadje iz sobe, a otac ju izprati očima.

Nebi dugo, i začuju se težki koraci. Anselmo otvori vrata, i odmah zapita:

— Je li već došao Peregrini?

— Doći će bez sumnje. Sjedni, ponudi mu načelnik. Anselmo svuče sivu kabanicu, promjeri otca i sina, pljasnu rukom o ruku, i promumlja:

— Govorio sam sa učiteljem! Obješenjak, da mu neima para! Čut ćete, kad dodje. Ružić je propao!

— A! zinu načelnik, i lice mu se razvedri.

— Kad ti velim! Učitelj je krasno spleo zamku onoj ptičici, mahne Anselmo prama južnomu rtu, gdje stanuje Ružić.

Načelnik natoči čaše.

— Kako je, Teodoro? Ti si bio u Trstu. E, e, pravo imaš, ta mlad si, a u Svitnu je dosadno. Jesi li se liepo zabavljao? osmjehnu se Anselmo lukavo i zaprieti mu prstom.

— Govorio sam s našimi prijatelji, odjavi Teodoro i pogleda otca.

— Baš sam se na njega ljutio . . .

— Ha! molim te! I mi smo bili mladi!

— Anselmo, još nismo starci, kimnu načelnik.

— Izvrstno vino! Znaš, zadnji me put malko smelo, reče Anselmo i čelo mu se smrče.

Teodoro zažmuri u njega, a zlorad mu posmjeh nakrivi ustne.

— E, što me gledaš? Razumijem te! Teodoro, okani se djevojke.

— Ja? . . . Molim Vas! mahnu Teodoro.

— Proklete li djevojke! U Svitnu se bunca koješta, ali, vjerujte, sve je laž . . . razvlačio je Anselmo.

— No, no, poznamo se! nasmije se načelnik i kucnu o Anselmovu čašu.

— Ti dakle vjeruješ, što se govori? Djevojci se prisnilo. Čim sam došao kući, odmah sam legao, smrknu se Anselmo još više.

— Što da vjerujem? Znam, da je djevojka pobjegla, no jedni vele, da te je okrala — — njekakvu srebrninu, pa da si joj se grozio, da ćeš ju predati žandarom, drugi pako . . . .

Teodoro je Anselma sumnjivo pogledao . . . kao da je htio kazati: neće biti kao što ti kažeš!

U Svitnu se koješta naklapalo o Julkinom odbjegu, ali nagadjanje jednih razbilo bi se o razgadjanje drugih. Marasova žena pripoviedaše, da je Julka tatica, pa da ju je s toga Anselmo protjerao. Katica bajaše, da je Julka čudna djevojka, jer odkad su joj ubili otca, da je smutila sav sviet, da joj se svietle crne velike oči, te da je bez sumnje vještica, ali da su i vremena prošla, kada je djevojački stidak bio rumeniji. Katica je vidjela Julku, kada je bježala iz kuće, ona je znala, za što je Anselmo bio povezane glave, ali se pričinjala u kući, kao da se nije dovinula razlogu, radi koga je Julka izčezla. Albina se ljutila na Anselma, te je sada žalila, što se nije vjenčala s Kaluškovićem i odjedrila s njim, jer Anselmo bivaše svaki dan nesnosljivijim. Pravi razlog Julkinom odbjegu znali su i Stipetićevi. Stari Pave bijaše opomenuo ženu, neka nekaže ni bielo ni crno o tom, ako bi tko došao, da štogod naćuka, jer da bi njihov Marijan izgubio službu na Anselmovu brodu. Kako je Julka bila osbiljna, mučaljiva i snuždena, nitko se nije usudio, da ju štogod zapita o toj stvari. Ljudi nisu znali, što da vjeruju, kad su se pronosili tako razni gla-

sovi. Mare Stipetićeva uzdisaše i govoraše, da je život siromaha od povoja do pokrova mučan i gorak, a Julki da nije bilo nuždno plesti se medju gospodu, budući da drač svakoga duži, koji ga se dotakne.

Opet njetko pokuca.

— A, Peregrini! Dalje! povika Maras.

— Nitko me nije vidio. Ružno vrieme, reče učitelj, banuv naglo u sobu.

Svi ustanu, obkole ga i porukuju se s njime.

— Kako si putovao? upita ga načelnik, držeći mu ruku i gledajući mu u oči, kao da u njih traži njeke radostne viesti, svoj spas.

— Kako sam putovao? — Izvrstno! odgovori učitelj i turne objeručke veliku crnu kosu nad zatiljak.

— Jesi li bio i u Trstu? hoće opet načelnik.

Učitelj se osovi, pogleda svakoga važno i značajno, pa se uzšeta sobom, a drugi, ustubočiv se svaki na svom mjestu, pratili su ga očima.

— Da, bio sam i u Trstu, i u Kopru, i u Piranu, i u Poreču. Sa svimi sam govorio. O, o! mudre su to glave! Oni, tamo, osvjedočeni su, da je ovaj kraj od najveće važnosti, jer je ovdje najviše š ć a v a, a najmanje naših. O, tamo su mudre glave! pokuca Peregrini kažiprstom po čelu, pa mahne rukom prama zapadnoj Istri, odkud je bio došao onoga dana.

U Svitnu nebijaše škole ciela dva tjedna.

— Ti dakle misliš, da će Ružić propasti kod izbora? upita Teodoro.

— Dao sam Vam poštenu rieč, a to je dosta! Sjednimo sada.

Svi sjednu. Peregrini izpije na dušak čašu vina, strese kosu na velikoj glavi, zasuče tanke duge brkove, pa izvadi iz žepa njekoliko pisama. Počne za tim bubnjati dugimi prsti po stolu, pa gledaše pri tom, stegnuv guste obrve, čas jednoga čas drugoga, važno i naduto,

iztičući njeku duševnu pretežnost nad ostalimi. Zapali smotku, odvali dva dima, pa preuze:

— Da, mudrih ima tamo glava! Ovo je šćavonsko krdo u naših ruku. Čut ćete moju osnovu, snizi učitelj glas, obazre se, pa pridoda: — Povjerio sam ju našim. Sporazumni posvema. Čestitali su mi. Već smo bacili iskru, ali sve to nije ništa; požar, požar valja da bukne, sve ćemo obćine smutiti, pa kad budu izbori za Beč, sva je Istra naša. Čujte . . .

— Govori; ovdje smo sami, reče Maras udušeno.

— Danas je četvrtak, a u ponedjeljak je izbor načelnika. Dosta je vremena. Samo oprezno i mudro! Radi se o jednom listu, koji će smesti sve obćinske zastupnike, koji su još danas za Ružića. Čekaj, čekaj, vidjet ćemo! Ova prostačina hoće škole u svojem jeziku, à, barbarski idiom da vlada u našoj Istri! Tko je znao u Istri za Hrvate, ako su ovi šćavi i govorili hrvatski, dok nisu pobunili naroda popovi i ono njekoliko djaka, seljačkih i mornarskih sinova? . . . .

— Popovske kopiladi! uleti mu načelnik u rieč.

— A, zar nije to strašno? Red nam je, da osvjedočimo ove kopače, da su Istrani, da su Slaveni, ali nikako nesmiju saznati, da su Hrvati. Ako dopustimo, da ih njihovi popovi osvjedoče, da su Hrvati, prije ili kašnje mi propadosmo.

— Svemu su krivi popovi. Tko pjeva buntovničke pjesme, ako ne oni? pitaše Teodoro.

— To amo nespada! Ovdje smo sami, pa možemo priznati, da su naše pjesme — — Ali, molim te, nebuni me! reče učitelj, i preuze: — Ja vam velim, a o tome su i naši osvjedočeni, velim vam, da smo propali, ako ovi kopači saznaju, da su im Hrvati braća. Ako ih osvjedočimo, da su ih popovi prodali Magjarom i Hrvatom, Istra je naša, satrt ćemo ih. Valja da napregnemo sve sile, da ih uništimo, jer je njihovo svećenstvo bezobrazno,

drzovito, fanatičko i buntovničko. Nješto se već učinilo, ali to je sve premalo. Treba šćavom lagati, mamiti ih, dok neizgube glave. Naši mi obećaše, da će nas do mala razveseliti, da su već zasnovali smrtan udarac njekim občinam u ovom kraju. Njekoje šćave, propalice, podkupit ćemo, pa će vikati, da su ih popovi prodali, zahtievat će naš jezik u školah. To će vikati i vaši dužnici. Ako se suprotive, odmah ih bacite iz kuće, nek zinu pod plotom od studeni. Osvjedočen sam, da je pobjeda naša, jer se mi nikoga neplašimo. Pisat ćemo, raztrubit ćemo, da popovi siju razdor medju pučanstvom, da je sav narod u Istri proti Hrvatom. Ako tri sto viče, da neće hrvatskoga jezika, pisat ćemo, da ih je vikalo trideset hiljada. Treba da već jednom svršimo s timi kopači! Sramota, što ih još nismo satrli! udri Peregrini biesno šakom po stolu.

— Sramota! Valja ih satrti! viknu ostali.

— Kad ove šćave osvjedočimo, da smo im mi prijatelji, uništeni su posvema! kliknu Teodoro.

— Njihove će novine pisati, da smo mi ljude pobunili, nu mi imamo više novina i više prijatelja, pa ćemo ih nadbiti. Bit će smutnje . . . Ako i pane u tamnicu stotina šćava, briga nas!

— Bravo, Peregrini! Pij! udari ga Anselmo po ramenu.

— A onaj list? . . . upita načelnik.

— Čujte! Ha, ha, ha! nasmije se učitelj. — Čujte, evo kako ćemo predobiti za Marasa sve zastupnike! Veoma lako! A, što me gledate? — Teodoro, ti ćeš pisati onako na svoju list Marku Ružiću, reče učitelj i pogleda sve značajno, pa se nasmije.

— List! uzčude se svi.

— Dà, list, kimnu učitelj. — Teodoro, donesi crnila, hartije i pero.

Teodoro posluhne učitelja, sjede i uze pero u ruke.

Učitelj mu govorio u pero. Maras i Anselmo pogledavahu se u čudu. Kad bude list gotov, šaptne učitelj:

— Teodoro, baš si majstorski napisao, te ruke neće nitko prepoznati; a sada napiši na omotu: „Gospodinu Marku Ružiću, posjedniku u Svitnu, Istra“.

— A sada? razkolači Teodoro oči.

Svi upru poglede u učitelja.

— Taj će list odnieti sutra pouzdana osoba na Rieku i baciti ga tamo u poštarnicu. List se nesmije preporučiti, reče mirno učitelj.

— Onda? upita Maras, snebivajući se.

— Zar još nerazumiješ? — List će stići amo u Svitan prekosutra, a ti se dogovori s poštarom. Reci mu, neka ti pošalje ovo pismo u ured. Ako uztreba, poštar će se lako izpričati, da se je pregledao, da ti je nehotice poslao Ružićevo pismo s drugimi listovi, razjasni učitelj.

— Ako u subotu nedodje nijedan list na moje ime? upita načelnik nestalnim glasom.

— I o tome sam razmišljao. Mi ćemo s toga prirediti još tri lista na tvoje ime, pa će i te listove ona ista osoba odnieti na riečku poštarnicu. U omote metnut ćemo čiste hartije. Kad stignu svi ti listovi amo u Svitan, pozvat ćeš — — no koga? gle, Jakova Šimunića u ured, te ćeš pregledavati pisma, a kad otvoriš ovo za Ružića . . . .

— Bravo, Peregrini! Dosta, razumijem! Divna zamisao! udari ga opet Anselmo po ramenu.

— Načelniče, što veliš? osmjehnu se učitelj, prekrstiv ruke na prsima.

— Jest, uvidjam, prekrasno zasnovano, no valja da oprezno radimo. Vjerujte mi, naši će se pobuniti, bit će krvi.

— Pa neka se kolju! sleže ramenima Anselmo i iztrusi čašu na dušak. — Dao bih Estellu za viest, da

su onoga zaklali, mahne glavom prama južnomu rtu svitanske uvale.

— Pobjeda je naša! udari Peregrini čašom o stol.

— Tko uzžive, vidjet će, omahne načelnik.

Gustim dimom zakadiše sobu. Jošte izprazniše litru vina, pa se razstaše veseli i zadovoljni. Oni su kao u ruci držali, da će pobiediti kod izbora. Anselmo se divio učitelju i pogledavaše mu veliku glavu, u kojoj se je zasnovala liepa zamisao. Na njegovu nabuhlu licu bijahu pomodrile crvene ljage. Već bijaše kasna noć, kad stupiše na cestu Anselmo i učitelj. Kiša je lievala bez prekida.

Načelnik pošalje sina k poštaru, pa uze šetati sobom. Nebi dugo, eto poštara. Sa rukava kabanice i sa hlača ciedi mu se voda. Maras ga umoli, da sjedne, natoči mu čašu, i poče mu govoriti o listu bez okolišanja. Poštar se njeko vrieme sustezao i plaho ogledavao, a kad ga načelnik osokoli, davši mu poštenu rieč, da neima tuj nikakve pogibelji, obeća napokon, da će mu ugoditi, i omakne mu se rieč o siromaštvu. Načelnik mu posudi pedeset forinti u neopredieljen rok. Poštar nije htio ni nagadjati, a kamo li da razpitiva načelnika, rad česa žudi za tim pismom. Ta čemu zamotavati kuke u kučine? Metnu novce u žep, i tuj prekidoše, svatko zadovoljan.

* *
*

Sutra dan oko osmog sata stajaše Stipe Mikić pred načelnikom u obćinskom uredu, držeći svoj veliki modri kišobran pred sobom, kao vojnici pušku, kad ju dignu na počast.

— Stipe, drž ova četiri pisma. Spravi ih u žep, pa idi na Rieku i baci ih u poštarnicu.

— Na . . . na Rieku?

— Magare! Idi, dà, na Rieku. Pazi na listove kao

na svoje oči. Evo ti jedne forinte na put. Listovi su uredovna tajna.

Mikić spravi listove, odjuri iz ureda, pa udari put Rieke. Vrieme se malko razvedrilo. Sunce provirivaše kroz oblake. Po gorskih stranah vukla se gusta magla. More bijaše tiho i bliedo, a pred aragami ridjasto, zamućeno od gorskih potoka, koji nanašaju unj crvenkastu zemlju rivina. Mikić dohljusta nad Brestovu uvalu, i tuj izvadi pisma iz žepa i nemalo se začudi, razabravši, da glase tri na Florijana Marasa, a jedno na Marka Ružića. Stane i poče razmišljati, što da učini. Nevjerovaše svojim očima, te obraćaše i obraćaše pisma, a napokon pomisli, da se je načelnik pregledao. Osmjehnu se, kimnu, pa se vrati u Svitan i bane u ured sav zapuren.

— Što je? Šta zijaš? Još nisi otišao? zabreči načelnik.

— Jest, molim, ja sam već otišao, ali ova su pisma već došla u Svitan. Vi ste se, gospodine . . .

— Ti si magare! Idi i učini, kako sam ti rekao.

— Ali . . . .

— Uh, hoćeš da poludim? Idi, il ću pozvati Makarića, a ti traži službu, gdje te volja. Idi! gurne ga iz ureda.

Mikić stupi na cestu, podpraši nos, pa opet udari put Rieke. Kad se malko pribere, pomisli, da je načelnik pomeo pamećų. — Čudna li su ta gospoda! uzdahnu. Uzalud razbijaše svoju jadnu glavu; odkad je u obćinskoj službi, jošte nije nikada nosio na Rieku listove, koji su već bili stigli u Svitan. A ono pismo za Ružića? Zar su se sprijateljili gospodin Marko i načelnik? Uredovna tajna. — Čudnih li listova! Već su bili u Svitnu, sad idu na Rieku, a kad opet dodju u Svitan, kud ću ih opet nositi? mumljaše Stipe.

Kad stiže nad Zelenu Dražicu, jednim mu se ma-

hom razvedri lice. U maloj uvali izpod Pavlove kuće bielilo se ubrano jedro Kirinove brodice. Njekoliko je djevojaka brzalo po strmoj stazici, što se spušta s ceste k moru. Djevojke se susretahu po stazici i smijahu se, dozivajući se i šaleći se sa mornari, kojim su se vidjele samo glave i nješto raména, jer stojahu u brodici medju bačvami. Djevojke su nosile vino iz Pavlove pivnice, te idjahu oprezno po mostiću, širokoj daski, na ladju. Kad bi stupile na palubu, ladja bi se malko zaljuljala, jedro bi zaklatilo.

Kuzma Kirin opazi Mikića na cesti, pa ga zovne na čašu vina. Na gumnu pred pragom pivnice stajaše mjerna brenta na okrugloj i liepo izklesanoj ploči. Pave se sagnuo nad tu brentu. U desnici je držao velik vrč i dolievao vino, a ljevicom je tražio dva čavlića, što su zabijena u takvih brentah, te naznačuju mjeru od pô vedra. Pave je zavrnuo rukav ljevice do lakta. Njegova je žilava i rutava ruka tamno-crvena od krasnoga terana. Kirin je točio vino iz bačve, a kad bi ga prelio u mjernu brentu, pjena bi zašumila i u isti hip izčezla.

— Kao krv! Bog blagoslovi i lozu, koja ga je rodila, i ruke, koje su lozu posadile! Mrtvac bi ga pio! mljaskaše Mikić, dragajući očima čašu. — Šteta, što sam natašte.

— Stipe, počekajte malo. Kupio sam dobar bakalar; počekajte, nabost ćemo dva, tri puta, ponudi Pave.

Iz kuhinje se širio vonj luka. Bakalar je veseo čvrčio u ulju. Mikiću su se širile nosnice.

— A kamo ste se to uputili? upita ga Kirin.

— E, neću daleko nè.

— Ako Vam se nežuri, ručat ćemo zajedno. Ladja mi je odmah krcata, reče Kirin, pa upita Julku, koja bijaše došla od mora: — Jesu li već mornari veseli? Reci im, neka nepiju, jer nije ovo vrieme stalno. Lako se može zavrći koja sotona, a Rieka je dosta daleko.

— Nisu bogme žalostni, nasmieši se Julka.

— Ej, Stipe, još jednu čašicu! ponudi Pave.

— Nemogu; natašte sam.

— Pijte, Stipe! Veselo! Nješto se čuje o Vama i Katici, našali se mlada djevojka, i potrča s gumna, noseći vino na brodicu.

— Jele, Jele! budi pametna! povika za njom Stipe, porumeni i izprazni čašu.

— Dvadeset i dvie brente, to je jedanaest vedara! reče Pave i ureže dvadeset i drugi križ na njekakvoj batini.

— Slaže se, potvrdi Kirin, pobrojiv križeve, koje bijaše napisao bjelilom na vratima pivnice.

— Pave, jelo je na stolu, javi Mare, pomoliv se na kućnom pragu.

— Odmah, stara, odmah. Oh, već me bole kosti, potuži se Pave, pa se lagano uzravni.

Kirin skoči sada na zid gumna i zovne iz svega grla: — Ej, Tone!

— Olà! javi se stariji mornar sa ladje.

— Vino smo iztočili. Ukrcajte sada drva i uredite ladju. Slomite dva b a š k o t a, dok i ja poručam. Čujem, da ste već nakresani. A tko će veslati?

— Dobro, dobro, o r a j t! odviknu mornar, završiv englezki.

— Tone već mlati englezki! He, pjevat će do Rieke! reče Kirin i skoči na gumno.

Sad udju u kuću. Julka je postrla stol u sobi.

— Stipe, gdje ste? pozva Pave.

— Hvala od srca. Red mi je, da idem.

— Daj, daj, komadić kruha i jedan zalogaj, — jednu p i r o n a d u! ponudi opet Pave.

Mikić se odvaži. Sgotovljen bakalar ugodnim mirisom zakusnuje mornarevu kuću i presedlasti Mikićev nos.

Na čistu stolnjaku bilo njekoliko r u č i c a kruha, a

na velikom tanjuru od englezke porculane pušio se bakalar. Čaše bijahu čiste, vino se crvenilo u staklenkah, svačiji se žuludac veselio. Snime kape, prekriže se i stanu blagovati. Mikić obara komad za komadom niz grlo, gdje mu jabučica poskakuje. Mare se čudi, kako naglo lieva u sebe vino. Pave mu natače čašu za čašom. Kad ih uvolji piće, otisne se govor o svačem.

— Stipe, nije liepo, da pušete u Marasovu tikvu. Budite Vi s nama, pa se nebojte za službu, reče Kirin i oduši dva dima.

— A Makarić? Čujem, da ste mu službu obećali, kad Maras propadne kod izbora. Makarić! moju službu! Ma nemože da stoji na nogama od starosti.

— Baš željno očekujem ponedjeljak. E, bit ćemo veseli! Ružić je duša od čovjeka, bit će bolje u Svitnu, klimaše Kuzma.

— Ha, Gašpar! Da je barem pismen! Ja sam išao četiri godine u školu, a razumijem se po malo i u zakon, pohvali se Mikić i izciedi čašu.

Oči mu se kriese, gladko mu je lice pocrvenilo, snebljivo se ogledava.

— Stipe, kamo ste se to danas uputili? Možda u Vratno k sudu? zapita ga Pave.

— E, važan posao! mahne Stipe i osmjehne se važno.

— Danas je hladno, pa ćete se kao prošetati, kimne Mare.

— Prošetati? — E, nije tako blizu Rieka. Čujete, Kuzma, ja ću dakle ostati u službi?

— Tako njeki govore. — Stipe, pa čemu da idete krajem na Rieku? Možete i sa mnom, reče mu Kirin i pogladi gustu bradu.

— Maras! Čudan čovjek. Ne, treba da idem krajem, ali ja bih volio, da je Marko načelnikom — — nebi me grdio. Molim Vas, nikomu ni rieči! Dà, nebi me grdio. Siromah sam, pa treba da svakomu ugadjam.

Pave, ova je kapljica pravi med. Baš sam se okriepio. Sad treba, da idem, ali ima vremena, jošte se neće pošta zatvoriti — — — Izvrstna kapljica — med. Pave, nebih htio, da sazna Maras . . . Nerecite nikomu, da sam kod Vas bio.

Mikić opet izpije čašu. Sad mu se razveže jezik, pa poče govoriti o izborih, o Marasu, o pošti i o čudnoj gospodi. U malo zaboravi, da mu treba poći na Rieku. Vino bijaše jako, a teklo mu sladko u grkljan, dok ga nije posve razigralo. Izprva se smiešio, bilo mu ugodno njegdje oko srca, činilo mu se, da ima krila, te će poletjeti poput goluba na Rieku. Kašnje udari krvavi teran u glavu, zamagli mu moždjane, a Mikić uze kazivati koješta, pretrgano, bez repa i glave, zavaljujući jezikom.

— Ja idem, jer pošta, . . . ali što će listovi Makariću? Koliko? Da, četiri, ali Maras mi rekao, uredovna tajna ima oči u glavi — — Makariću? Za što? Listovi su već bili u Svitnu, ali sada idem.

Mikić ustane, zanjiše se, pa sjede.

— Stipe, kasno ćete na Rieku! kimnu Kirin.

— Kasno? A listovi? Vi, da, Vi idete — — hoćete li listove? Znate, kao oči u glavi, kao moje oči — — listove — hoćete li?

Vino ga sasvim svladalo i okrenulo mu misli, a još bi svako malo pomilušio čašu.

— Listove? Za koga? Hoću drage volje, reče Kirin.

— Evo ih — — za koga? Kao moje oči — pazite u poštarnicu — a Makarić — — pazite, uredovna tajna.

Mikić izvadi listove iz žepa i preda ih Kirinu.

— Odmorite se, prijatelju, reče Mare Mikiću i metne jastuk na klupu, što bijaše medju zidom i stolom.

Stipe se svali na klupu. Kirin obraća listove, pa se čudi i veli Julki:

— Ma što je ovo? Tri su pisma za Marasa i jedno za gospodina Marka! Je l' tako?

Djevojka pogleda pisma i reče, da je baš tako.

— Ej, Stipe, a što ste mi ovo dali? Nà, držte ova pisma, odnesite ih u Svitan. Vi ste se prevarili, čudi se Kuzma i gleda Julku.

— Ne, na Rieku — nisam magare — kao moje oči — u poštarnicu . . . mumla Mikić.

Kuzma klima glavom, smigla ramenima, pa veli: — E, kad baš hoćete, neka Vam bude!

Brodar spravi listove, zapali lulu i podje na svoju ladju.

Mikić tvrdo usnu, protegnuv se po klupi. Na deset je načina hrkao; sad bi kvilio, sad pištio, pa hroptao debelo, a kadšto kao da je tanko zapjevao. Kad se probudio, bješe se već smrklo. Nadje se na čudu, protare oči, razabra se i snuždi se. Udje za tim u kuhinju i nagne u izpričavanje. Pave mu reče, da je svemu krivo vino, a tu moć vinu da je dao dobri Bog. Stipe ih stane zaklinjati, neka im se nebi omakla rieč, kako je ostao kod njih i kako je dao ona pisma Kuzmi Kirinu. Kad se namakla tama, uputi se u Svitan, te se nevidjen ukrade u svoju kuću. Kasno sklopi oči. Cielu mu se noć snivalo o načelniku, o listovih, teranu i bakalaru.

XI.

Još se nije bilo ni pravo razdanilo, a Stipe je već pometao i čistio obćinski ured. Glava mu bila težka. Kad obavi svoj posao, sjedne do stola, gdje je običavao pisati načelnik, zaveze se u žalostne misli, spusti glavu na stol i tvrdo zaspi. I Maras je uranio toga dana. Došav u ured, opazi slugu, gdje sjedi na njegovoj stolici i spava.

*

— Kad si se vratio iz Rieke? udri ga načelnik po ramenu.

Stipe skoči na noge, prestraši se, zatvori oči, pa poče žmigati, a napokon se zablene u Marasa.

— Kad si se vratio iz Rieke? ponovi načelnik.

— Noćas.

— Jesi li sve izvršio, kako sam kazao? Jesi li, à?

— Sve, gospodine, drhtne sluga.

— Što ti je? omjeri ga Maras.

— Danas je studeno, smuti se Stipe.

Kašnje dodjoše u ured učitelj i Anselmo, te dugo šaptahu s načelnikom i s Teodorom. Iza devete osta Maras sam u uredu, a malo za tim začu se škripanje poštarskih kola, klimave kripice. Maras reče Mikiću: — Idi po Jakova Šimunića; neka odmah k meni dodje.

Mikić potrči u krojačev dućančić. Jakov je baš hranio svoje ptice. Kad začu, da ga zove Maras, uzdigne glavu, namjesti naočale i zagleda se u Mikića, a onda reče nabusito: — Odmah. — U dućanu bijaše i Gašpar Makarić. Jakov navuče na se suri zimski kaput i zakopča velika puceta od žute kosti. Taj mu kaput bijaše skrojen na život, te veoma tiesan u rukavih i do kukova, a krila, što mu sizahu do lista nakrivljenih nogu, bijahu vanredno široka. Jakov umoli Makarića, da ostane u dućanu, ako bi tko došao po duhan. Navuče za tim šubaru na glavu, spusti ju nad uši, uze svoju kukljatu drenovaču, svrne okom po pticah, pa odlunja u obćinski ured.

— Sjednite, Jakove, reče mu načelnik, namrštiv čelo.

Jakov sjede i položi ruke na koljena, te čekaše, skrećući glavom za načelnikom, koji koracaše sobom.

— Znate li, za što sam Vas amo pozvao? zapita Maras, ustubočiv se pred krojačem.

— Molim . . . dahne Jakov i upre u njega sitne i okrugle oči.

— Ha, neznate! — Jakove, Vaš je dućan prava

sablazan! Zar mislite, da neznam što se kod Vas sbiva i govori?

— Kod mene? zinu Jakov.

— Da, kod Vas. Red je, da to prestane. Ljudi se kod Vas ciele noći kartaju za novac, dà i ista djeca!

— Molim, gospodine . . . .

— Nelažite! prodere se načelnik.

— Molim . . . zastrepi Jakov.

— Tužit ću Vas, oduzet ćemo Vam trafiku, zagrozi se Maras i zasuče brk. — U mojoj obćini treba da bude red! Dà, Vaši prijatelji dat će Vam trafiku! Ružić, Ružić će Vam ju dati! Niste li Vi moj protivnik?

— Molim, ja negovorim nikada o politici u svojem dućanu, a to i ostali nesmiju. Ja sam sa svakim dobar, pa, hvala Bogu, liepo.

Sad otvori vrata mala djevojčica, blieda i žutokosa. U jednoj ruci, crvenoj od studeni, drži kus kruha, a u drugoj njekoliko pisama. To je poštareva kći. Načelnik uzme listove, baci ih na stol, pa utisne dva novčića u ruku djevojčice, koja se uzčudi neobičnoj darežljivosti.

— Jakove, ostanite, dok pročitam listove.

— Na službu, reče Jakov, pa kihne i doda: — Oprostite! prehladio sam se.

— Vi ste dakle moj protivnik! Jakove, čuvajte se! Gle, pišu mi od suda. A, ovo je drugo pismo od trgovca iz Trsta. Javlja mi, da će doći po vino. Jakove, u Vašem dućanu nije reda; tužit ću Vas. Nešalim se. Jeste li čuli?

— Oprostite, ali ću Vam reći . . .

— Tiho! Evo, još jedan trgovac pita me, da li imam vina. Ako saznam, da se ljudi — — — tužit ću Vas. Čuvajte se!

Načelnik čitaše pisma, šećući sobom. Jakov neskìdaše s njega očiju.

— Što je ovo!? Nerazumijem ni rieči! uzčudi se

Maras, otvoriv jedno pismo. — Čudnovato . . . . a! udari se po čelu, pa reče: — Poštar je veliko magare; poslao mi tudje pismo, a ja sam ga otvorio, a da nisam pogledao omota. Gdje, gdje je omot? A, evo ga! Jakove čitajte: „Gospodinu Marku Ružiću, posjedniku u Svitnu, Istra“. Vidite li? Čudno! Sad razumijem pismo! Jakove, čitajte, čitajte!

Jakov natakne naočale, a načelnik, držeći pred njegovim nosom pismo, poče čitati muklim, prigušenim glasom:

— Dragi Marko! Novac je stigao na Rieku pred dva dana. Od novaca ćeš dati nješto i Tvomu bratu župniku. Radite oprezno. Čuvajte se Marasa i Panella. Narod njima vjeruje, jer su, na našu nesreću, čestiti ljudi. Novaca će po potrebi doći jošte. Samo oprezno, jer smo inače propali; narod će nas punim pravom kamenovati, ako sazna, da mu radimo o glavi. Veseli nas, što Ti je načelničtvo osjegurano u Svitnu. Pobliže, kad dodješ po novac. Oprezno! S Bogom! Tvoji dobri prijatelji.

— Jakove, jeste li razumjeli? Vi znate bolje iliriko nego li ja. Jeste li razumjeli? pitaše ga Maras, udarajući rukom po pismu.

— Dakle istina? drhtaše Jakov.

— Evo Vam, crno na bielom! Grozno! A, vidite, božje li providnosti! Ovo pismo slučajno mi je dopalo u ruke. Jakove, grozno! Ah, lopovi, prodali su nas, o glavi nam rade, Jakove o Vašoj glavi!

Jakov zastrepi. Maras mu pročita jošte njekoliko puta pismo, a svaki put groznijim glasom. Kad mu začavli u glavu svaku riec, upita ga: — A što ćemo sada?

— Spasite nas, spasite!

— Jakove, idite i nebojte se ničesa! Kažite ljudem, tko im je prijatelj, uzdahne načelnik, pa se spusti na stolicu, zamišljen i zabrinut za svoj jadni puk.

Jakov se plaho ogledavao. Kad izadje iz ureda, zirnu izpod oka u Ružićevu kuću, što se je bielila na južnom rtu medju golimi lipami, pa pobrza cestom u svoj dućančić. Sav se bio usopio.

*
* *

Bijaše to pred Božić, jedne subote. Sunce se nagnulo k jugu, pa mu sada široka sara zlati more tamo pred Labinom. Ciča je studen stegnula: dan je vedar, da puče. Sjevero-iztočnjak spušta se niz krš u bakarsku dragu, pred kojom se praši more. Vjetar šumi u golom drveću na rtovih svitanske uvale. Snieg se sjaji po glavicah.

Već oko trećeg sata po podne opažalo se u Svitnu čudno komešanje, neobična žurba. Ta vreva bivaše sve življom. Ljudi brzaju od kuće do kuće, šapću, nagadjaju i bajaju o njekakvom tajnom listu. Svud se kupe, pa jedni tumače, a drugi slušaju, klimaju, bliede. Dozivaju se za uglove kuća, sakupljaju se u pojati iza crkve, a svatko hoće, da zna više nego li drugi, pa domeće nješto onomu što je čuo od susjeda. Viest se o listu širi, povećava se i biva sve zamršenijom od raznih pritruha. Ljudi su se smutili. Najvećma se spominje ime Jakova Šimunića. U njegov se dućančić došulja čas propali koji trgovčić, čas radnik sa dilja, pa postolar, njegova žena i drugi. Jakov klima, priča prekinuto, natuca otajstveno, suproćuje se njihovoj znaličnosti, ali po malo popušta, podaje se napadačem, odmata i odkriva sve što je znao, i tvrdi, da mu je dužnost upozoriti narod na pogibelj.

Po stazicah, što se penju po stranah nad Svitnom, hrle ljudi u sela, gdje su Marasovi prijatelji, dužnici. Ljudi se dozivaju po dolovih iza kukova, ostavljaju svaki rad, silaze sa uljika, koje je trebalo obrati, pa hite u mjesto, da vide i čuju, šta je. Sat za tim eto i seljaka; pomaljaju se iza svakog okuka, svud se smiču modre

kape uz prezide, što se vijugaju uz strme putove po obronku briega. Mužko i žensko vrvi za crkvu, gdje se djeca stišću u zavjetrini uz bieli zid pod visokimi i uzkimi crkvenimi prozori. Djeca su pomodrila od studeni. Sunce osvjetljuje tu hrpu mornara, seljaka i njekoliko staraca i starica, što se sunčaju, čučnuv na požućelu travu i nasloniv se ledjima o zid crkve. To su većim dielom Marasovi dužnici. Makarić ih obilazi i pogledom se uzire na njih. Kad se približuje crkvenom uglu, diže mu vjetar onaj rukav, u kojem nije ruke, jer mu je sada ta ruka u njedrima. Marasovi ga ljutito omjeraju, jer vide, hoće da štogod naćuka. Gašpar se nikoga neboji, pa i on kosi očima. Sviet se sgrće. Već je pritisnuo cielu tratinu. Još nije graje, nego sve bruji, mukli se šapat čuje i udušuje se u vjetru. Njeki grbavi trgovčić pripovieda Fuski i Justini o tajnom listu. Te se žene stišću u šarenih rubcih. Justina cvokoće zubima, a njenoj je majci pocrvenio nos, tanke su joj ustnice pomodrile, vjetar joj uzdiže razčepurene pramove ridjaste kose. Ružićevi prijatelji sakupljaju se na žalu, ali najmudriji ostaše u kući. Žene plaču i nepuštaju svojih muževa preko praga, nego ih zaklinju, neka se nemiešaju medju ljude, koji da su se odpustili od Boga, koji da će smutiti sav sviet. Seljaci još pridolaze k crkvi. Sad se već čuju grožnje i psovke. Žagor i buka rastu. Onaj grbavi trgovčić i jedan postolar podjaruju ljude. Stipe se Mikić pristranio i drhće od straha. Svi viču, mašu rukama, udaraju se šakama u prsa, grde Ružića i zaklinju se, da će se osvetiti lupežu, koji da ih ih je prodao Hrvatom.

— Što je za Boga? Jesu li poludili ti ljudi? zapita Pave Stipetić Gašpara Makarića.

— Ovo je pomahnitalo. Čujete li graju? Ovdje ima sotona svoje prste. Idem Ružiću, da mu javim. Tako mi duše, bit će krvi! protegne Gašpar desnicu i osovi se.

— Idem i ja s Vama. Brao sam uljike oko kuće,

pa gledam na cestu i čudim se. Ljudi idu u mjesto, sad dva, sad više njih, hrpa za hrpom, kao da zvoni na blagdanjsku misu. Pitam ljude, što je, a oni šute i kose me očima, kao da sam im ugrabio otčinstvo. Pomislih: kud svi, onamo ću i ja, — pa sam evo došao, da vidim šta je.

— Bit će zla, Pave.

— Jeste li gdje vidjeli Julku? Otišla je od kuće prije nego li sam ja . . .

— Bit će pô sata, kako je ovud prošla. Išla je s njekom ženskom, koja je nosila vina.

— Poslao sam pô vedra terana gospodinu Marku.

Nebi dugo, Pave i Gašpar stupe u Ružićevu vežu.

— Gdje ti je gospodar? upita Gašpar Vida, čovjeka jaka i krupna tiela, ošišane glave i obrivena crvena lica. Vid je u muževnoj dobi.

Sluga pokaže prizemnu sobu.

U velikoj blagovaonici šetaše Marko. Bijaše tu i njekoliko mornara, njegovih privrženika. Brat mu župnik tješio je Sofiju, koja tiho plakaše. Mornari dojaviše Marku, kako se Marasovci groze, da će ga ubiti. Julka stajaše do vratiju. Snuždila se i oborila glavu. Mornari nisu znali, radi česa se puk buni, nu Makarić izkaže, što je čuo kod crkve.

— List! Kakav to list? Kada? Zar danas? čudio se Marko.

— Dà, danas. Tako luduju ljudi, omahne Gašpar ljevicom prama crkvi.

— Jučer sam primio pismo od Ivana, ali danas od nikud ni slova. To je nječija spletka! kriknu Marko udušeno i oči mu sievnu.

Marko pošalje slugu po poštara i po Jakova Šimunića. Iz Svitna se čula graja. Već je sunce bilo zašlo. Svi izadju u vežu, a Marko i Pave stanu na kućni prag, odakle se vidio cieli riečki zaljev. Jednu milju od kraja iedrila je brodica s polovicom jedra.

— Eno Kirina iz Rieke. Jučer je krcao vino kod mene. Ala se pred njim praši more! E, nije Kuzma pametan; za Boga ovakim vjetrom iz luke! klimaše Pave.

Julka se zamislila i primakla Ružiću i Pavlu. Sva se je uzrujala, te je nješto zaustila, ali nereče ništa, jer se baš u taj mah primakoše Vid i Jakov Šimunić.

— A gdje je poštar? upita Marko.

— Rekao mi, da nemože doći, jer da ima posla, odgovori Vid.

Marko stane pred Jakova, koga ostali obkole.

— Jakove, kakav ste to list čitali? Govorite istinu, ako ste pošten čovjek. Kada ste ga čitali? navali Marko oštro.

— List? . . . Ja neznam ništa, propenta Jakov.

— Lažete! zakrči jedan mornar. — Kazivali ste o tom listu mnogim.

Šimunić se prestraši i počne kazivati podrobno i istinito. Julka ga slušala, razklopiv velike crne oči.

Ona probliedi i reče uzdrmanim glasom Marku:

— Gospodine, ja sam vidjela, dà, vidjela sam taj list.

Svi se usupnu. Julka uhvati Marka za ruku, pa doda naglo, grozničavo: — Dà, vidjela sam ga. I Vi ste ga, Pave, vidjeli, i Vi i Kirin. Sve ću Vam reći . . . zašuti Julka.

Svi se skamene. Užasna se buka čula u vrtu. Navalili su kamenjem na kuću. Razbijena stakla padaju i razlietaju se na sitne komade.

— Ubijmo ga! Zapalimo mu kuću! Prodao nas je, prodao! I brat je kod njega, ubijmo i popa! vikahu Marasovci.

Marko prvi izleti na vrata, a za njim Julka, Pave i ostali mornari. Sofija se stisla u veži, Šimunić se sakrio u sobi medju dva ormara.

Oni prevareni nesretnici reže na Ružića, kao da su pomjerili pameću, kao da su pobjesnili. Psuju i groze

se, ali nebacaju više kamenja. Bit će ih do tri stotine, a Ružićevih ni polovica, jer njegovim prijateljem seljakom nije bilo javljeno, što se sbiva u Svitnu. Njekoji su mornari, ako i u manjini, navalili na prevarenu braću, pa je nastala strahovita tučnja. Krupne mornarske šake nemilo krvave seljačka lica, već je dosta razbijenih glava i razmrskanih nosova. Žene plaču i jauču i brane svoje muževe, odstranjuju ih, vuku ih, al tko da zaustavi grom, kad je munja sinula? Svud psovke, grozne kletve. Dvie se stranke bore, sve se zaplelo, da imaju noževe, raznesli bi se na komade. Nitko nesluša glasa mudrijih, koji zamukivaju mladje i mahnitije. Čim dodje do gustih rieči, eto već teče krv, već su zubi u grkljanu. Ljudi pridolaze, razpoznava svaki svoje, koliko bi okom mignuo, već se uhvatiše u koštac. U tornju zvone zvonovi u sav mah, kao da je došao biskup u Svitan. Ciela je već župa smućena, sve što ima zdrave noge trči u mjesto. Oglušna se vika ori pitomom svitanskom uvalom. U prvom se onom mraku crvene lica, oči biesno plamsaju, željezne se piesti dižu, ljudi se ruše i valjaju pred kućom. Župnik ih moli i zaklinje, da se umire, ali sve uzalud. Marko drhće za bratov život, sam srće u najveću pogibelj: — Ljudi, umirite se! Prevareni ste, zavedeni ste! Čujte me, ako Vam je stalo do spasenja duše, čujte me, pa mi sudite! — Nečuju ga.

Ivanov Moro bijaše doletio medju ljude, no Marko, bojeći se, da koga nezadavi, zapovjedi Vidu, da donese lanac. Kad sveže psa, odvede ga Vid za kuću.

— Eto, svezao je Mora, da neraztrga koga, a vi ste navalili na ovu poštenu kuću kao razbojnici! viče jedan mornar.

— Ti si razbojnik! zakriešti postolar.

Mornar se obori na njega, šćepa ga za vrat gvozdenom šakom, sdrma ga, pa zavije s njim ponjorice.

— Ubio mi muža! zapomaže postolareva žena.

Ljudi se mlate i obaraju. Ružićevci jurnu na gustu hrpu protivnika, probiju se šakami i obkole Marka i brata mu. Marasovci nasrću, al je težko prodrieti živ bedem onih kršnih mornara.

Fuska se i Justina pristraniše.

— Idi, nitko te neće vidjeti, nukaše majka Justinu i lukavo gledaše Ružićevu kuću.

Justina strugnu za kuću i hitro se ušulja u nju na mala vrata. Moro bijaše do tih vratiju, ali na jakom lancu. Nitko nije čuo njegova lajanja. Justina otvori dva ormara u blagovaonici i ukrade njekoliko srebrnine. Suknu iz sobe na hodnik, a odavle u vrt, pa bjež k svojoj majci. Moro mal da nije prekinuo lanac, kada je izletila iz kuće, tako se bio silno trgnuo.

Pred kućom se čuju sdvojni povici: Ubio mi sina! — Ubio mi otca! — Zadavio mi brata! — Julka, blieda, grozničavo uzdrhtana, miri ljude i moli ih sklopljenima rukama, da se neubijaju. Leti od jednoga do drugoga mornara, razstavlja ih, hvata im ruke, zaklinje ih, neka prestanu.

— Čujte, vidjela sam list, prevareni ste! vapije djevojka.

Njeke žene nasrću na nju, ali ju brane mornari. — Ubijte ju! viču žene. — Ubijte taticu! Okrala je Anselma. Zatucite ju! — To je vještica! Draga Anselmova! — Jedna žena zaurliče: — Ubijte ju kao kuju! Sama je ubila svoga otca i okrala ga sa stražari.

Julka uzdrhta, probliedi, ali se odmah osovi, crne joj oči sievnu, sva se preobrazi i zavapi jakim i stalnim glasom: — Ljudi, Bog vas čuje! On će suditi i vama i meni! Sve ću vam kazati. Gospodin je Marko nedužan, vidjela sam list, čujte me, ah! zajaukne Julka i sruši se.

Ovelik ju je i oštar kamen pogodio u čelo. Sad nasta grozno urlikanje. Ružić priskoči k djevojci i uzdigne

ju u naručaj. Topao mlaz krvi teče joj s čela niz lice. Uz Ružića su Pave i župnik. Mnogo ih je mornara obkolilo. Marko ju drži u svom naručju, a glava joj se spustila na njegovu ruku, na lakat. Na zapadu se već blista velika zviezda. Vjetar zavija oko kuće i šumi medju golimi granami krošnjastih lipa, a sjene visokih čempresa miču se po šarenoj hrpi ljudi, što su se sjatili pred kućom. More buči grebenastom obalom. Moro bez prekida laje u vrtu.

Marko otare Julkino čelo bielimi prsti i okrvavi ih. Blied je, tužan, ustne mu se tresu. Graja se malko utišala. Ružićevci potisli su Marasovce od kuće.

— Julka, dobra Julka! Oh Bože! uzdahne Marko. Šešir mu je spao sa glave, vjetar mu uzdiže siedu kosu nad visokim čelom.

— Onesviestila se, reče župnik.

Julka otvori oči i milo ih svede na Marka, pa na Pavla, koji jecaše.

— Odnesimo ju u kuću; oprat ćemo joj ranu. Pomozite mi, umoli Marko mornare.

— Mogu hodati, šaptne Julka i opet zatvori oči klone mu na ruku.

Marko i mornari odnesu Julku u kuću, u prvi sprat. Većina ljudi obkoli župnika.

— Neka mu Bog oprosti, jer je veliko zlo počinio onaj, koji je ovome kriv. Sad vidite, što ste uradili! reče župnik.

Žene traže svoje muževe i nariču. Podalje od kuće sjedi na zemlji Gašpar Makarić. Žena mu povezuje glavu. U vrtu bit će pet stotina ljudi. Marasovci se udaljuju, ali ne mnogi, nego oni najžešći.

— Draga braćo, vi ste žrtve zločestih ljudi, koji su vas jadne prevarili .... prestane župnik za hip, jer bijaše zazvonio pozdrav Majci božjoj. — Ljudi! nastavi

župnik, kleknite i pomolite se Bogu, da vam oprosti ovo današnje krvoproliće.

Oni silovni i ljuti upornici snime kape i svi kleknu. Nasta tišina. Čuo se šum vjetra, pljusak morski i lavež Mora. Prozori su u prvom katu razsvietljeni. Mogi gledaju u jedan prozor, gdje se naslonio Marko i sklopio ruke. Mjesečina mu pala na bliedo i tužno lice. Marko se molio i gledao svoju jadnu braću. Vrele su mu suze potekle niz obraze.

Zvono zamnie. Ljudi ustanu. Sad bane medju njih Kuzma Kirin i zagrmi:

— Dakle istina! Evo, ovud ima krvi! Da sam prije na kraj skočio, mnogomu već nebi sunce osvanulo! Hà, zar ste vi ljudi? Crn vam obraz! Tko vam je mozag izpio? Marko i njegov brat, evo ovaj častni starac, ovi čestiti ljudi, koji su nam bili u svakom jadu jaka zapleća, oni da su vas prodali Hrvatom! Dajte se uputiti, a ne odmah u rebra, odmah po zatiljku! Zar mogu ja moju bačvu vina sebi prodati? Prodali da su vas Hrvatom, tà kako da se Hrvati sami sebi prodaju? Čija je ova kuća? A, Ružićeva? Dobro! Tko mi se od vas nebi nasmijao, da mu rečem: Ružić će ovu kuću sebi prodati? — Vi, koji ste lukavo zavedeni od naših bezdušnih protivnika, vi vičete, da niste Hrvati, a u kojem to jeziku trubite, ako ne u svojem, u hrvatskom? Da zna ptica galeb govoriti, pa da vam reče: ja nisam galeb, nego sam gavran, hà, što bi vi na to? Da vam veslo reče: ja nisam veslo, nego sam jedro, ej, nebi li popucali od smieha? A sad čujte, braćo! za što je danas potekla krv? Za što ste se ovako grdno obružili? Znate li vi, što ste uradili? Koliko ste razdora posijali medju sobom, medju porodicami, koje su se od vajkada ljubile i štovale? Ljute su se i nevidovne rane otvorile! Kad se stalo naklapati o listu, što sam ga ja odnio na Rieku, trebalo je počekati, dok se stvar razbistri. Vi ste odmah povje-

rovali zlotvorom, kojim nije no do svoga žepa, te koji će nam i trag utrti, ako se neomudrimo, — udari se sad Kirin po čelu. Za tim sve razjasni o onom listu, pa završi: — Slutio sam, da je to pismo nečist posao, ali da sam znao, kakvo će se zlo izleći, ja bih ga bio uništio. Jučer, čim dodjoh na Rieku, potrčah k njekomu gospodinu, koji me dobro pozna, pa mu pokazah ona pisma. Kad mu razjasnih stanje naše obćine, reče mi, da su ta pisma njeka lopovština, te neka ih bacim u poštarnicu, jer da će se Maras zaplesti sam u svoju zamku. Učinih, kako mi reče onaj gospodin, jer tko da pomisli, da je u Svitnu tolika sila ludih glava. Pa ja nisam znao, što je u pismu, dok mi to nije Jakov Šimunić kazao, kad smo se susreli na cesti, malo prije nego li sam amo došao. Prekrižih se od čuda, kad začuh, što se sbilo. Dok se čovjeku omakne po koja krupna, što ćeš, ljudi kao ljudi, ali sada krenuste stranputicom, pa udri po glavah, kao da su šuplje tikve i razpucani lonci. Eh, da me je sreća ili nesreća prije medju vas donesla!

— Da nas je tri sta, opet bez tebe ništa! Svaka ti ima mjesta! doviknu mu Gašpar Makarić.

— Gašpare, ako i lažeš, slično kazuješ, osmjehnu se Kirin, poposuče brk, pa preuze: — A, i tebe su krstili, Gašpare! — Braćo, čujte! Sve vas znam u dušu, a niste zli ljudi, nego vas nevolja nagoni na bezdjela. Dà, ljuta nevolja! Bezdušnici, koji su krivi, da je potekla nedužna krv, najprije su vas ogulili, da uzmognu s vama raditi, kako im se hoće, kada uztreba. Tà tko se pribio uz Marasa? Ljudi, kojim se je kuća izkopala, raztrošnici, koji bi obrnuli svoju kuću na dimnjak, da mogu. Čuvajte se Marasa, opametite se! Tko je pošten, neka pokuca na ona vrata, jer je Markova kesa debela, no i ja imam par groša, ali za triezne i radine domaćine. Ružić je domaći čovjek i od srca, pomaže mudrim ljudem, jer nam je davnašnji poznanik i prijatelj, a dobar sobom, da je

s neba pao medju dobre, živio bi s nama kao medju rodjenom braćom. Oni, koji su u šakah Panellovih i Marasovih, ako se je i razvuklo i mnogo otišlo bez traga, naći će jošte štogod da ih izplate, ma prodali sve suho i sirovo. Svoj gazda, svačiji prijatelj, a ničiji rob! Svak od vas neka stiče, a nitko neka neraztiče, pa evo glave, ako nebude medju nama bratske sloge! Tako je, ljudi! Gospoda će se sada smijati, a vi ćete mnogi razmišljati u tamnici, kako ste se danas osramotili. Stid vas bilo!

Kad Kuzma svrši, nasta mrmljanje, pa opet vika i graja. Mnogi se groze Marasu. Jedan mladić viče, neka mu se kuća zapali. Župnik, Marko i Kuzma umire ljude.

— Doći će, braćo, djelo na vidjelo. I sud će reći svoju. Platit će Maras i glavom ovu krv! zaklima Gašpar Makarić.

— Varaš se, Gašpare! Platit će za njega ovi, koji su se izlemali. Brate, u debelom se moru pravica utopila! omahne Kirin rukom.

Ljudi se razidju.

Marko uzadje u prvi sprat i napiše dug list Ivanu. Oko pô noći podje u sobu, gdje bijaše Julka. Tiho hodaše po mekom sagu. Bijaše ta soba prostrana i prekrasno uredjena. Sa sredine stropa visjela je ružičasta noćna svjetiljka. Njeni je tihi i nježni sjaj padao na bogati namještaj. Stol i ormari bijahu crni i sjajni te ukrašeni rezbarijom, a divan i naslonjaci prikriti bielim platnom, jer Ivana nije bilo u Svitnu. Sudeći po jednom odkrivenom naslonjaču, bijahu valjda i ostali prevučeni svietlo-pepeljastom svilom, a takve boje bijahu i zidovi. Slike prikazivahu prizore iz poviesti.

Na balsaku spavaše Sofija, odjevena, a na Ivanovoj postelji Julka.

Marko potepa po ramenu sestru. Sofija se probudi.

— Nije se još probudila? upita Marko tiho.

— Nije. Čuj, kako mirno diše.

— Jadna! — Sofija, podji u postelju. Ostat ću ja ovdje. Čitat ću štogod. Ako se probudi, zvat ću te.

— I ti si umoran. Idi, ja ću ostati. — Nitko dakle nije ubijen?

— Nije, ali ranjenih bit će dosta. Sofija, molim te, idi u postelju. Ja nemogu spavati.

Sofija podje u svoju sobu. Marko donese naslonjač k postelji i sjedne. Pred njim bijaše uzglavje. Nasloni lakat o postelju, spusti glavu na ruku, pa se zagleda u milo i spokojno Julkino lice. Markova je glava baš nad njenim srcem. Lice joj je kao zadahnuto bliedo-ružičnom bojom noćne svjetiljke. Leži nauznak, jedna joj je ruka na grudima. Čelo joj povezaše bielim rubcem, nu vide se guste i crne obrve. Duge su trepavice pale na podočnjake i dotiču se nježne puti, gdje je tanka kožica nješto malo naduta i žutkasta od boli i straha.

Lice joj je spokojno kao u djeteta, kad sladko usne na majčinom krilu. Krasna usta, malko otvorena, kao da se smieše. Marko ju gleda i gleda, a velika mu tuga obuzima srce.

U sobi je toplo. Bura šumi oko kuće, te kadšto strese stakla na prozorih. Čuje se, kako more buči pred kućom, kako se razlieva po žalu. Julka mirno spava, ni jedan put, da bi se ganula. Krasna joj se glava malko utisla u bieli jastuk, po kojem se crni sjajna kosa.

Marko se sagne nad njeno lice, nu namah se pridiže. Bojao se, da će ju probuditi. Težak mu se uzdah izvine iz grudiju, obuze ga mučna tjeskoba, a za tim ga svlada sumornost. Zapanjeno gledaše djevojku. Napokon drhtne, obuhvati objeručke siedu glavu, neizmjerna mu pečal i njeko gorko kajanje preobraze lice. Sagne se opet nad njenu glavu i poljubi ju na obrazu, medju jabučicom i ustima. Julka se gane, skrene glavom, ali se neprobudi. Marko upre oba lakta u postelju i pokrije oči rukama.

Dok ona spavaše, na njegovu se licu sustizahu suze. Sjećao se minulih dana. Djevojka je tiho spavala i milo se smiešila, a taj ga posmjeh tješio, blažio mu bol i sjećao ga na posmjeh žene, koju je on pred mnogo godina ljubio.

XII.

Pave Stipetić pogledavaše na kućni kameni prag, gdje bijaše uklesana brazda, koju je Mare zvala meradijan. Sunčano svjetlo, uzmičući lagano iz kuhinje, bilo se već povuklo do one brazde na pragu.

— Nà, već je podne! — E, bit će plećat, ljudesina? pitaše Pave Kirina, koji mu je sjedio nasuprot na velikom i onizkom ognjištu.

— Ma evo ovakav! uzkliknu Kirin, uzdignuvši lakte u visinu svojih ramena.

— Bio je, hvala Bogu, uviek krepak. Očekivali smo ga oko Božića, a zakasnio je mjesec dana, javi se Mare iz sobe, gdje prostiraše stol.

— Dalek je put iz Amerike, razjasni Julka.

Lice joj se ožarilo, vadeći kruh, velike biele hljebove, iz peći. Po čelu joj izbijaju sitne kapljice znoja. Kad se prigne pred vratašca peći, sjaj joj se žeravice prelieva po crnoj kosi.

— Ah, Jamerika, Jamerika, nigdje te nebilo! Bog zna, gdje su sada ona moja djeca! hukne Mare.

— Nejadikuj, stara! Dok su mladi, neka mlate more, a kad ostare, onda će k pepelu kao i ja. E, Kuzma, je li tako? kimnu Pave, uze prstima desnice ugljen i prebaci ga na dlan ljevice. Ugljen skakaše po nažuljenoj koži, dok ga nenamjesti na lulicu. Pave odpuhne dva dima, pa prosliedi:

— Dakle, plećat, plećat! Kad se odbio od ovih strana, bijaše već i tada čvrst momak. Zdrav je i mlad, kesa mu nije prazna, al što ćeš, kad mu se kuća izko-

pala! — Pâve na čas umukne pa zaglavi tiho i tužnim glasom: — Da se je odtisnuo iz Amerike pred pô godine, zatekao bi bio otca živa i zdrava. Zło, zlo! omahne mornar glavom.

Julka se snuždi na te rieči i suze joj poteku niz obraze. Mare prekori muža, neka nežalosti Julke, a on reče djevojci: — Umiri se, te dočekaj brata s veselim lìcem. — Na vrhu Julkina čela vidjela se sitna brazgotina.

— Da vam ga nisam najavio, nebiste ga prepoznali! Jučer stojim na ladji i gledam gospodina na kraju, gdje pita njeke ljude, da li je u luci koja ladja iz Svitna. Gledam i gledam, pa pomislim: on je! a srce mi zakuca i podjem na kraj. — Olà, Filipe, evo ti Kirina! — Pogleda me, izskoči mu suza na ono jedno oko, pa se izljubismo. Ljudi se oko nas čude: tko se to ljubi s Kuzmom! I ljudi s naše strane i Boduli, svi se zablenuše, što me grli onakav gospodin. Ma da ga vidite! He, nije to, svetoga mi Kuzme, mornarina, nego kapetan, principal! Debeo prsten s pečatom sjaji mu se na prstu, a po prsima mu se razvalio lanac od suha zlata, mogao bih njime privezati svoju ladju za najvećega juga! Odvede me u njeku krčmu, pa mi reče: sjedi, da te se nagledam i s tobom narazgovaram. Pave, i u Vaše smo zdravlje pili.

Kirin i Filip, brat Julkin, bjehu se sastali prošloga dana na Rieci. Filip nije mogao odjedriti u Svitan s Kuzmom radi njekoga posla, pa je umolio brodara, neka bi obaviestio Stipetića, da će k njemu sutradan oko podne.

Pave je nagovorio Kuzmu, da ostane pri objedu: — Pojest ćemo zajedno komad mesa i popiti čašu vina.

Velik je plamen buktio, obilat se objed sgotavljao. Filip je poslao iz Rieke dobre govedine i svakoga božjega dara. U dimnjaku bi kadšto zašumila bura i potisla dim u kuhinju. Kuća bijaše čista i uredjena kao nikada, kao da će k Pavlu neznam tko. Julka je oprala

i pod, a Mare je mrmljala, da se netreba gospoditi, da nisu sve te gospoštije za mornarsku kuću, a Filip da se nije zibao u zlatnoj zibci.

Mala je Tonka iztrčala na izbrežak, da prva spazi kočiju. Djevojčica se popela na povisoku stienu, te gledaše cestu, što se je bielila na zavoju po odaljenom rtu. Sva se zarumenila od studeni. Ruke je stisla pod pregaču. Sad upiraše oči u onaj rt, a sad bi prevrgnula pogled morem. Sredinom zaljeva križahu talijanski ribari, Ćozoti, jedreći koso vjetru. Šarena su im jedra naduta i nagnuta. Medju njimi praši parobrod dug i nizak, jer jako krcat. Crni dim, što mu suklja iz utrobe, nezaostaje za njim, jer ga vjetar u krmu brže tjera, nego li para ladju. Tonka dotrča na gumno i poviče, da je kočija na Šilu, na rtu.

Julka se uzrujala, pa se smieši, otire suze, glas joj radostno igra u grlu. Uzme malo zrcalo i počešlja se hitro, da sakrije kosom onu sitnu brazgotinu na čelu. Tonka ogledavaše Filipovu škrinju, koju je donio Kuzma iz Rieke, te nagadjaše, što bi sve moglo u njoj biti i govoraše Julki: — Brat ti je donio kakvu liepu suknju i svilen rubac, a možda i zlatni lančić, što ćeš ga nositi oko vrata.

Pave i Kuzma podju u pivnicu s bukaletami, trbušastimi vrčevi. Na svakom je vrču po jedan napis: „Živjela Tonka!“ — „U zdravlje svima!“ — „Živjelo prijateljstvo!“ Natoče vrčeve. Pave se pohvali, da su mu pune još dvie bačvice, pa se vrate u kuhinju.

Sad se začu topot kopita. Svi izadju na gumno. U Zelenoj Dražici stane kočija, a iz nje skoči čovjek srednjega stasa, širokih pleća. To je njeki gospodin. Odielo mu je crno.

Pave, Kuzma i Tonka već su na cesti. Julka i Mare ostaše na gumnu.

— A, evo me, tu sam! kliknu Filip smijući se i jecajući, pa se izljubi s Pavlom. — A čija je ovo djevojčica?

— To je moja Tonka, odjavi Pave uzjecano.

— A gdje mi je sestra?

— Eno je na gumnu do moje stare.

— Ono, ono je Julka! uzčudi se Filip uzdrmanim glasom i suza mu se izvine na desno oko.

Lievo mu je zatvoreno. Kao dječarac ranio se nožem u ladjici, pa mu izteklo.

Filip pobere svoje stvari i poda jednu torbu Tonki, koju sada poljubi. Djevojčica se porumenila i onda protrla rukom oko ustiju i nosa, jer su ju zaškakljali Filipovi brci i oštra brada. Filip plati kočijaša, pa ga upita:

— Prijatelju, nebiste li čašu vina?...

— Za kaj pa ne, gospod? En glaž to pač nebi škodilo.

— Vi ste, prijatelju, iz gornjih strana, kimnu Kuzma.

— Sem že deset let vu Fiumi.

Sad se svi upute na gumno. Kočijaš pristrani konje pod zid. Bijaše to sredovječan čovjek, crvena i obrivena lica. Crn je i mastan šešir natukao na uši. Po debeloj zimskoj kabanici ima još samo gdje gdje po koja duga zelena dlaka. Puceta su na kabanici razne veličine i od razne tvari. Ima ih i bielih limenih kao na vojničkih kabanicah. Kroz jednu je škuljicu provukao maleno drvce.

Kad bude Filip posred gumna, stane i zagleda se u sestru. Julka se naslonila o kućna vrata i prikrila lice rukama. Brat joj se približi i reče drhtavim glasom:

— Sestro moja!

Julka mu pade u naručaj i sklone glavu na njegovo rame.

— Sirote! sirote! jecaše Mare.

— Julka, a što plačeš? Daj, sestro, daj, umiri se — — nisi diete. Gle, kolika si! Nebih te ja prepoznao...

Suze mu se sustižu na licu i upadaju u crnu gustu

bradu. Obasiplje sestru cjelovi, smije se, jeca, grli ju i opet ju cjeliva. Nemože da se je nagleda. U srcu mu se prelievaju i radost i tuga, crno mu oko suzi, smieši se i draga sestrino lice. Odmiče od nje, pa ju mjeri od pete do glave, i čudi se, da je to ona mala djevojčica, koja se igraše na prudu u Brestovoj uvali, kad je on pošao u veliki sviet. Julkinim bi zaplakanim licem proletio radostan smiešak, sva bi porumenila i prosinula milim ganućem, pa bi tužno sklonula poglede k zemlji, da ih opet svede na brata, pune čemera i boli. Filip ju opet zagrli, a ona se uzjeca od mučna plača. Brat ju poče tješiti, pa koriti, a napokon malo što se nerazljuti na nju. Djevojka se smiri i osjeti njeku olakšicu u srcu.

Filip se poljubio i sa Marom. Malko za tim sjednu k stolu. Kočijaš nehtjede s njima blagovati, jer da ga čeka u Vratnu njeki gospodin, koji će s njim na Rieku. Janez uze komad kruha i mesa, pa udri da čupa, sjedeći na ognjištu uz vrč vina.

Kod stola pripoviedaše Filip o svojoj trgovini i o putovanju. Svi ga pozorno slušahu. O pokojnom ribaru nitko da bi rieč poveo. Govorilo se o svačem, a Filip sve na prvašnju, o svojoj trgovini. Šalio se za tim s Tonkom, te joj pokazivaše, namigujući okom, svoju škrinju, kao da je u toj škrinji nješto i za nju, za Tonku. Opaziv znaličnost djevojčice, poda sestri ključ i reče: — Otvori škrinju. Na vrhu — — tu — taj, taj omot — daj amo. Julka donese omot k stolu, a Filip ga preda Tonki i reče joj, neka ide s njim u drugu sobu, neka ga odmota. Tonka posluhnu i u malo se vrati crvena od radosti i stida, noseći dva krasna svilena rubca.

— Toga nije trebalo, dragi Filipe, omahne Mare.

— Da nedodjem praznih ruku, sleže ramenima Filip.

Kad ih vino malahno razveseli, razveže im se jezik. Mare se uplitala u razgovor, kazujući svoje i tudje

jade. Julka neskidaše očiju sa svoga brata, koji joj se smiešio, gladeći kratku crnu bradu, pa i lomatajući rukama, dok pripoviedaše svoje doživljaje i na moru i na kraju. Kad bi se kućna vrata otvorila, dunuo bi vjetar u sobu, a u tom zraku bijaše nješto, što mu je godilo i razblaživalo ga. Sad mu jedan sad drugi kazivaše svitanske novosti. On sluša i nesluša, nasloniv lakat o stol i metnuv prste svoje čvrste ruke u crnu i rudu kosu. Zagledao se u sestru. Opazio je njenu krasotu i milotu, pa snuje njeke osnove, misli mu lete u daleki sviet.

— Žandari? . . . upita Filip, prenuv se iz svojih misli i uzvrnuv oči na Maru.

— Nikad takve graje u Svitnu, kao kad su došli žandari onaj prvi dan. Oh, sviet je pošao naopako! zalomi Mare.

— Kakva to graja? uzčudi se Filip.

Mare mu poče kazivati, kako je Linda, načelnikova kći, ubila diete u Fuskinoj kući. Načelnikova kuća da je pravi pakao; muž da tuče ženu, ova da njemu skube kosu, djeca proklinju roditelje, a u takvoj kući neima božjega blagoslova, veli Mare. Načelnik se počupao sa ženom svake večeri radi kćeri, izlemao je njekoliko puta i Lindu, pa ju onda protjerao iz kuće. Linda nezna, kud će i kamo, pa skloni glavu kod Fuske. A gdje da se skuči? Ma krštena je duša. Načelnikovi su lagali, kako je djevojka pošla u Trst njekoj rodjakinji, ali Makarić, ako i neima dvie ruke, ima dva oka. Obilazi on kuću i vidje, što se u njoj sbiva. Sve je naćukao i donjušio jedne noći. Sutradan javi Gašpar njekim ljudem, što je vidio i čuo. Već u cik zore podju u Fuskin vrtić. Ljudi su svakim hipom nadolazili. Sav se Svitan smutio, staro i mlado trči k Fuski. Nasta graja, da se čula preko mora. Nikad nije ovuda bivalo takvih sramota. Ljudi izkopaše djetešce, omotano šarenim rubcem. Jadni taj crvić bio modar u licu i crn oko vrata, reče Mare. Ljudi

uzmu diete, da ga nose k župniku, i hoće da raznesu Lindu na komade. Njeke žene vikahu na Lindu i gurahu ju po cesti sve do kuće njezina otca. Maras zatvori vrata i prozore, a, Bože nas čuvaj, leti kamenje! Otac je neće i neće. Sad dodje župnik, umiri ljude i odvede k sebi djevojku. To sve dozna sud, pa pošalje žandare. Ovi odvukoše Fusku i Justinu u Vratno, a Linda bogme u kočiji.

— E, načelnikova kći! Al su sve tri u zatvoru, priglavi Kirin.

— A znaš li, tko je krivac Lindina grieha? Onaj stražar, koga su zatvorili, jer da ti je otca .... nedoreče Pave, jer mu rieč zamre na ustima.

Filip drhtnu i pogleda sestru. Sad počnu razgovarati o pokojnom ribaru, pa stanu nagadjati, tko ga je ubio. Kirin mu pripovjedi, da nije onaj stražar, koga su bili zatvorili, jer da je Linda priznala pred sudom, da su bili one večeri zajedno, pa da su ga s toga pustili na slobodu.

Na ovome prekinuše i umukoše.

S ceste se čulo pjevanje. Janez bješe pošao k svojim konjem, pa se nije htio vrnuti u kuću, uvjeriv se, da mu noge klecaju. Njekako se popeo na svoje mjesto, pa ošinuo konje bičem.

Pri stolu se za tim govorilo o izborih obćinskih viećnika i o pobuni. Filip udaraše šakom o stol, ono jedno oko živo mu se kriesilo, svaki bi hip zasolio svoje rieči njekom španjolskom kletvom. Kirin mu na tanko kazivaše, kako su obćinski zastupnici izabrali Marka Ružića načelnikom sa osamnajst proti dva glasa, ali da gospoda neće da potvrde taj izbor, a obćina da propada, sve da ide po vragu.

— Što? ovakvi ljudi da nam zapoviedaju u kući? ljutio se Filip. — E, da su naši ljudi! .... zaljulja se Filip i svrši onom španjolskom kletvom.

— E, kad bi se svi naši ljudi opametili! Da nije tih prokletih izjelica, svaka bi se sreća kod nas po sebi snovala. Ja velim: na ljutu ranu ljutu travu, a pravo ti reći, težko je s našimi, jer već sdvajaju, pa još k tomu sumnja i pribojavanje, a odtud neprima sloga pomoć nego odmoć. Ružić je učinio dosta dobra puku, ali — — znaš, čini dobro, meći ga u more, neće utonuti! A ljudi kao ljudi! smigla Kuzma ramenima.

Filipovo se lice osulo rumenilom. On klimaše glavom kao da mu odobrava.

Po večeri opet pripoviedaše Filip o svojoj trgovini. Kirin se vrnuo za vidjela u Svitan. Mare još nije bila iztresla iz torbe sve svitanske novosti, nu Filip se zaveo u misli, pa pogledavaše sestru. Vidjelo se na njegovu licu, kako mu se njeka tajna premeće u glavi. Odpuhne gust oblak dima, i reče, da će se s težkim srcem odtrgnuti od svoga kraja, ali da se vraća u Ameriku za osam dana, jer da ga čeka posao. Julka se snuždi i svede tužne oči na bratovo lice. Filip umukne, pa pogleda sestru i nastavi otežito: — Dà, bit će, kako sam odlučio. Ma vidio sam ja bogatih gospodja, kako putuju cielim svietom, a Julka zna, što je more.

Svi uprieše oči u njegovo žilavo i crnomanjasto lice. On odvažnije pridovrgne: — Julka, à, ti se nebojiš mora? Hoćeš li — — za osam dana? . . . . protegne desnicu, kao da pokazuje njeke daleke krajeve.

Stipetićevi se usupnu. Julka razklopi liepe velike oči.

— Dà, za osam dana. Ne, neću da idem sam. Odlučio sam. Hoćeš li? Nećemo tamo ostaviti kostiju.

— U Jameriku! zalomi Mare rukama.

— Bit će joj liepo kod mene; nitko je neće pojesti. Julka, priredi se. Hoćeš li?

Djevojka se nasmieši i kimne, da hoće. Tonka brizne u plač. Mare poče nagovarati Filipa, da nevodi sa sobom

sestre, a Pave se na staru razljuti: — Neniči, gdje te nesiju!

— Julka zna i čitati i pisati, a govori i talijanski, pa će brzo naučiti španjolski i bit će mi od velike pomoći u dućanu. Znaš, Julka, sjedit ćeš, kao župnik na prodikaonici, kad se odmara, kada se ljudi u crkvi izkašljivaju, ali ne onako visoko. Pred tobom bit će cvieće, a iza tebe veliko zrcalo, pa će moji kupci tebi plaćati, a ti ćeš sve liepo bilježiti, da se zna svaki dan, koliko smo primili novaca, govoraše Filip, mašući rukama kao da kaže, gdje će biti cvieće, a gdje zrcalo.

Rano legoše. Filip odmah usnu, ali Julku obletavahu razne misli, a najviše ona: za osam dana! Kad napokon zaklopi oči, počne snivati o sjajnom prudu, o ladjici što se je zibala u tihoj Brestovoj uvali, a velike se Ivanove oči pred njom svietle, veseli se smieh gospodskoga sina razliega dragom, dočim je Marijan čučnuo na krmi i mrko ju gleda. Ona čuje samo radostno Ivanovo kliktanje, ona je obajana samo njegovim pogledom.

Filip se probudi u zoru i jedva jedvice uzčeka dan. Kad popiju kavu, reče sestri: — Uzmi ključ; podji sa mnom u Brestovu.

Julka se snuždi.

Izadju iz kuće i muče stignu na svjeverni rt Brestove uvale. Bijaše krasan zimnji dan. Prud se sjajio na suncu, valovi pljuskahu po njem. Vjetar je jenjao malne posve. Sadju strmom stazicom i dodju pred svoju kućicu. Filip je probliedio. Do mala će se navršiti trinajsta godina, odkad ga nije tu bilo. Na tom pragu zagrlila ga majka, pred vratima je plakao otac, braća ga bijahu obkolila, i on je jecao i nadao se skorom povratku. Sad je pusta i uvala i kućica, sam je pred njom sa svojom sestrom. Majka je umrla, braća su mnoga umrla, otca mu ubiše, a on se vraća bogat. Julka otvori vrata i stupe u kuhinju obliveni suncem. Tu je sve pusto, vlažno i

zadušljivo. Filipa poliše suze. Julka se naslonila o žrvna i jeca. On pomišlja, kako bi sretan bio, da su mu otac i majka u toj kuhinji, da se po njem vješaju braća, one male djevojčice i oni crnomanjasti dječaci, kojim je već zaboravio lica. Sve pusto, nitko nepita kruha, nikomu nemože pomoći, a pun je zlata! — Podju u sobicu. — Ovdje je otac ležao, briznu Julka u glasan plač, pokazav mu pod. Filip gledaše pod, gdje se je sada sjajilo sunčano svjetlo. Dugo stajaše posred sobe, niem od boli, a onda pane sestri u naručaj. Kad se izplaču, izadju na prud.

— Nećemo prodati kućice; ostavit ćemo ključ kod Pavla, reče Filip.

— Ali mogli bismo odnieti k Pavlu sve, što je u kući.

— A, neka ostane, neće nitko odnieti, mahne tužno Filip.

Sad se razstaše. Julka se vrne u Zelenu Dražicu, a Filip podje po prudu na kuk južnoga rta, pa na cestu i tuda u Svitan. Kad bude na rtu svitanske uvale, odakle se vidi groblje, stane i poče roniti suze. Prodje zatim mimo načelnikove kuće i mrko ju pogleda.

U Svitnu se znalo, da je Filip došao iz Amerike. Čim opaziše djeca, kako ide njeki gospodin u mjesto, odmah počeše šaptati: — Amerikan ide, Amerikan! U malo se smuti sav Svitan; ljudi se dozivlju, radnici na diljah gledaju na cestu, svi govore: On je! Amerikan! Mornari mu lete u susret, ljube se s njim, žene ga pozdravljaju sa prozora: — Oh, Filipe, sretno nam došli! — Njeke starice otiru suze od ganuća. — Ah, jadan! neima se čemu veseliti! uzdišu te starice. Filip razpoznava ljude, pita mladje, čiji su, da li im živi otac, gdje im je brat, pa se smije i ogledava se. Pokazuju mu nove kuće, što su se sagradile, odkad ga nije bilo doma. Ima ih sedam. Zvonar Svilić pripovieda mu, da je u crkvi križni put, krasne slike iz Ljubljane, a to da

je Marko Ružić darovao crkvi. — A toranj! Filipe, zar nevidiš tornja? pita zvonar. Filip se čudi tornju, jer su ga podigli za pet hvati. Makarić mu pripovieda, da imaju i čitaonicu, pa ga odvede k Jakovu Šimuniću. Hrpa ih djece prati. Jakov se zagleda u Filipa, pa mu opipa liepo sukneno odielo, i uztvrdi, da je to englezka roba. Još mu pokaže i svoje ptice i poče mu tumačiti, kako ih hrani. Filip nadari mnoge smotkami, pa se svi upute na južni rt, pričajući mu, kako su se tukli i gdje su se tukli. Makarić mu raztumači cielu pobunu i pokaže brazgotinu na čelu. Kad dodju pred željezna vrata Ružićeva vrta, razstanu se s Filipom. Ružić čekaše Filipa pred vratima svoje kuće. Izljube se kao da su otac i sin. Udju u vežu. Tu se sastanu sa župnikom i sa Sofijom, koja poda Filipu bielu gospodsku ruku. I župnik ga poljubio. Gospodjica popita Filipa i ovo i ono, pa se udalji, da vidi, što se sgotavlja za objed. — Filipe, danas si moj gost. Šime, ostani i ti, reče Marko.

Filip pomišljaše, da je Sofija liepa i zdrava, ako i je malko šepava. Kad je odjedrio u sviet, govorilo se, da će se Sofija udati za njekoga liečnika na Rieci. Kašnje mu javiše, da je zaručnik umro, a Sofija da je odlučila ostati djevicom.

Filip pripoviedaše kod objeda o svojoj trgovini, pa kad spomenu, da će Julku povesti u Ameriku, Marko se uzčudi i nješto uzruja. U hip se pribere i reče, da je ta namisao pametna, jer da će Julki biti taj put od velike koristi, da će vidjeti svieta i mnogo naučiti. Sofija pomno slušaše Filipa, upirući mu u lice liepe plave oči.

Do kasna se večera razgovarahu.

Filip je dolazio svakoga dana k Marku. Često se razgovarao sa Sofijom na osami. Zapne li mu rieč, neda Sofija, da ju pogutne, nego ga ljubezno gleda i sokoli, da kaže, što je naumio. Onase s njim u malo sprijatelji, ali kad opazi, kamo on smjera, bude nješto hladnijom.

To ga raztuži. Sofija, videći tu njegovu tugu, često bi se puta zaniela u misli. Marko bijaše opazio njihove poglede, pa se smiešio.

Julka se medju tim pripravljala. Šivalo se i pralo, a Mare klimaše i uzdisaše, da nije za žene more.

Jedne večeri reče Pave Filipu:

— Sinko, moj Marijan — — ali što ću? . . .

— Što je s Marijanom?

— Kako sam vidio, Julka mu prirasla k srcu, pa će mu težko biti, kad se povrati — — Stara me nagovara, neka ti rečem, da bi ti sam pošao u Ameriku.

— Tako, tako! He, znam ja to; pisao mi Marijan. A znate, šta je? Kad se vrati, recite mu, da mu je neće drugi preprositi. Julka je mlada, a za tri, četiri godine dovest ću mu ju u Svitan. Sestra će vidjeti svieta, naučit će štogod, a Marijan je neće ni prepoznati, kad se vratimo iz Amerike. Ma i ja sam mislio, da bi Julka i Marijan — — — ali ne sada. Što će sirota? On kapetan, a ona? . . . Srce bi me boljelo, da se Marijan pokaje . . . . . Čekajte, kad se vratimo, moći će Julka stupiti u kolo prvih kapetanica.

— Kad je tako, Bože daj izpunila ti se! kimnu Pave.

* *
*

U Svitnu se govorilo samo o Julki i o bogatom Amerikancu. Dan njihova odlazka je već bio tu. Dan prije sjedila je Mare već rano u jutro snuždena na ognjištu i poticala oganj oko dva lončića. I Filip je bio uranio i odjenuo se u najljepše odielo te šetaše po gumnu. Bijaše uzrujan, nigdje nije mira nalazio.

— Julka, hajdmo, da nezakasnimo u crkvu, povika u kuhinju Filip.

— A hoćete li k nama na večeru? upita ga Mare.

— Hoćemo, hoćemo. — Julka, gdje si?

Djevojka dodje iz sobe. Sva je u crnu. Odjevena je na blagdansku.

— Mare, ja ću se vrnuti do objeda, reče Julka i pogleda letimice brata.

— Julka, nebudi diete! Obećao sam gospodinu Marku, da ćeš i ti doći, a sad neima druge. Koga da se sramiš? Ono su dobri ljudi.

— Ja ću s tobom, da ih pozdravim, ali ne k objedu ......

— Molim te, nemoj me ljutiti! Hajdmo da nezakasnimo.

U to dodje na gumno stari Pave i baci s ramena breme kolja. Starac se uznojio.

— Pave, koje dobro? upita ga Filip.

— Bogme, bole me kosti, odgovori puneći lulicu, a onda doda, svrnuv okom po moru: — Bit će vam liepo vrieme!

— Večeras popit ćemo čašu najboljega, a treba da mi oprostite, što sam se za danas obećao gospodinu Marku, kimnu Filip.

— Žao mi je, ali kad je tako ....

Julka i Filip podju na cestu. Starci ih preprate očima do rta Zelene Dražice. Na kuku je Tonka pasla svoje ovce i veselo pjevala, a tanki joj se glas razliegao u Zelenoj Dražici i u Brestovoj uvali. Opaziv Filipa, zašuti i rumen joj podudari licem.

Julka i Filip stignu u Svitan, zakrenu s ceste na široku putinu i stanu ulaziti k groblju po obronku briega. Putem se susretnu s Makarićem i sa zvonarom Svilićem. Bilo je tu i djece.

— Dobar dan, Filipe! Već je svaki na svojem mjestu, reče mu Makarić.

— Neće ih bura slomiti. Dok bude svieta, znat će se, gdje Vam počivaju Vaši, mahne zvonar.

Filip ih gospodski nadari, pa podje sa sestrom na

groblje. U prvi mah zapnu im oči o dva velika željezna križa sa zlatnimi nadpisi. Filip ih bijaše naručio na Rieci, a Kuzma Kirin donio ih je prvoga dana u Svitan. Zvonar i Makarić zaboli ih u humke.

Brat i sestra pristupe k grobovom svojih roditelja i kleknu na požutjelu travu. Ona se dva križa lašte u sunčanom svjetlu. Po groblju se zeleni ružmarin, dulje se sjene čempresa, svuda se žuti povaljena trava. Kad se izplaču na grobu roditelja, pokaže Julka bratu druge grobove, gdje su im zakopana braća. Idu od humka do humka, a djevojka mu pripovieda, gdje koji počiva od rodbine, od susjeda i poznanika. Jošte jednom poglednu ona dva nova križa, pa izadju tužni i zaplakani na putinu i počnu lagano silaziti u mjesto.

U Svitnu je zvonio srednji zvon na mrtvačku pjevanu misu, koju je dao služiti Filip za svoje pokojne. Vedar bijaše zimnji dan, zrak tih, more mirno. Sunce je odskočilo od Velebita za dva vesla. Na diljah blied je plamen lizao bokove jedne ladje, dim se ravno u vis dizao a tihom se uvalom širio miris pakline. More se svjetlucalo oko jedne ladjice, što je veslala u uvalu.

Malo za tim odzvoni na misu. U crkvi bijaše mnogo ljudi. Julka tiho plakaše, kad spominjaše siedi župnik imena njezinih roditelja, a njeke mornarske udove otirahu suze, slušajući njezino jecanje. I Filipu navru suze kad počme Jakov Šimunić moliti mrtvačke litanije. Puk mu glasno odgovaraše.

Po misi podju Julka i Filip k Marku Ružiću. Pri objedu reče Marko Filipu, neka bi mu češće pisao iz Amerike, a što se tiče vrta, da se nebrine, jer da će mu drage volje prodati južni dio. Filip bijaše nakanio graditi kuću u Svitnu, kad se vrati iz Amerike, pa promišljaše, gdje bi bilo najsgodnije mjesto za tu kuću, jer nije htio biti na osami u Brestovoj uvali. Odkriv svoju namjeru Marku i popitav ga za savjet, reče mu Marko,

da može sazidati kuću na južnom kraju njegova vrta, koji da je dosta velik.

Sofija bijaše do skrajnosti ljubezna s Julkom. Šalila se s njom kao da joj je rodjena sestra, sokolila ju i metala joj na tanjur jelo, moleći ju, da se nestidi. Filip joj zahvaljivaše na dobroti, koju izkazivaše njegovoj sestri. I župnik se trsio, da razveseli Julku.

— Dakle sutra na Rieku? klimaše Marko, zaokupiv ljubeznim pogledom Julku. — Čuj, Filipe, momu Ivanu bit će žao, što te nije vidio. On je sada u Milanu. Danas sam mu pisao, da ćete u Ameriku za koji dan — — Dà, Ivanu će čudno biti ...... zašuti Marko i zamisli se.

Julka sklone oči. Sofija ju živo promatraše.

Kad ustanu od stola, pozva ih Marko u svoju sobu. Na stolu bijaše više slika. Marko dade Julki zlatan lančić, o kojem je visio krasan medaljon. Djevojka se zahvaljivala i rumenila, veleći, da već ima jedan takav lančić, da joj ga je donio Filip.

— A zar nećete meni ništa u spomen dati? našali se Filip, gledajući slike na stolu.

— O, drage volje! Evo ti fotografije moje i Ivanove. Nà, evo ti i Sofijine. Bratove neimam, sleže ramenima, pa doda: — Brat neće ....

— E, e! nije to za mene! Filipe, ja se nisam nikada dao slikati, nasmije se župnik.

Dodje i čas razstanka. Dugo se vremena razstajahu i pozdravljahu. Filip stisnu ruku Sofiji i nasmieši joj se, a ona malahno pocrveni, pa mu zaželi sretan put i još sretniji povratak.

Župnik ih blagoslovi i otare suzu, a Marko reče, da će ih pratiti do pô puta.

Bijaše krasna noć. Pun se mjesec pomaljao iza otoka Krka, kad stigoše nad Brestovu uvalu. Marko i Filip razgovarahu o kući, što će se sagraditi na južnom rtu

svitanske uvale. Julka ih je slušala i gladila Mora, koji hodaše uz nju.

Marko poljubi Filipa i umoli ga, neka čuva sestru kao svoju zjenicu, a Julki reče, neka bude dobra i neka ga nebi zaboravila. Glas mu igrao od ganuća.

Julka uhvati objeručke Markovu desnicu i htjede ju poljubiti.

— Ne, dušo! Amo, na moje grudi, amo! Ti neimaš otca, reče Marko i poljubi ju u čelo. Pokrije oči, okrene se naglo, i pozdravi ih jošte: — S Bogom, s Bogom!

Brat i sestra ostaše ganuti i gledahu za njim. Njegov se visoki stas sve to većma gubio u mjesečini. Kad im izčeznu iz vida, nastave svoj put u Zelenu Dražicu.

— Marko je dobar kao da nam je otac, reče Filip tiho.

— Dà, on je dobar, dahne Julka i obori oči, sjetiv se svega onoga, što u posljednje vrieme bješe doživjela.

— Julka, što ti je? upita ju brat, opaziv njeno mučno disanje.

— Meni? — — Ništa, šane i prodje rukom preko čela.

XIII.

Još nebijaše sunce ogranulo, a Pave stajaše već nâ gumnu pred kućom. Stegnuv obrve, zamišljeno je zurio u more. Na iztočnom obzorju sivi su se oblaci sakupili u velike hrpe čudnih oblika, kao njeke pljosnate gore, koje se micahu i razstavljahu, te se pretvarahu u gromade nalične otokom, a po njima kao da se dižu klisure i kule. Sunce, krijući se jošte za Velebitom, već im zlatilo rubove, probijalo ih na tanjih mjestih, prelievalo se u svih žutih bojah, sad kao da ih liže plamen po vrhuncih, sad kao da su im se skutovi digli iz mora žežena zlata. Iza oblaka planulo nebo u divnom žaru,

što se je lagano prelievao u rujni prosjev, pa onda u najnježnije bliedo rumenilo, a na zapadu kupala se istarska gorska kosa u ružičastom plavilu. U dragah je ćušio jutarnji lahor i nanosio nad more tanku maglu, koja obavijaše njeke rtove otoka poput zlatne i prozirne koprene. U Zelenoj Dražici sve bijaše tiho, samo se čulo, kako Mare melje kavu.

Pave svede oči na južni rt Zelene Dražice. Za klisurami se čuo pljusak vesala. Prodje hip, pa se začu i smieh. Sjajno je sunce ogranulo. Iza rta pomoli se vrh jedrila, koje se sve to većma odkriva, pa još dva zaveslјaja i eto ubrana biela jedra, gdje se sjaje na suncu, ljuljajući se lagahno. Za hip se ukaže i crna prova brodice, a onda veslači i Kuzma Kirin, koji se je upirao o dugo veslo, gurajući nogom ravnalo krmila na desno, da tako okrene ladju u dražicu.

— Olà, olà, Filipe! Ustan' srce, rodilo se sunce! povika iz svega grla Kuzma Kirin.

— Ej, koje dobro? Ustali smo, ustali! odazove mu se Pave sa gumna.

Brodica zapuzi u Zelenu Dražicu i sjeknu uz kraj. U Stipetićevoj kući nasta žurba. Dva Kuzmina mornara dodju u kuhinju i naprte na se svaki po jednu škrinju. Ostali poberu pomanje stvari, pa se svi upute k moru.

Julka bijaše nevesela i plačna. Tonka ju pitaše čas ovo, čas ono, i nesmetaše s nje očiju.

— Filipe, ako mi se namjeriš gdje na onu moju djecu, reci im, neka se čuvaju svakoga zla i neka nam pišu, jecaše Mare. Okrenuv se Julki, uzdahne: — Da si mi barem ti ostala! Kamo ćeš, siroto, po moru?

Sad se svi izljube. Tonka glasno plakaše za svojom dobrom Julkom. Pave nemogaše govoriti.

— Ala, ala, homo ća! Odveži konop! povika Kuzma mornaru.

Filip i Julka skoče na palubu i podju na krmu, da

se tu namjeste. Filip porazdieli njekoliko smotaka mornarom, koji ih spraviše za nedjelju. Mornari upru veslom o kraj, odtisnu se, pa zaveslaju i izpuznu iz dražice.

Stipetićevi se vraćahu malom stazom k pustoj kući. Julka ih pratila suznima očima.

— Bog s vama! povika drhtavim glasom.

— Bog te pratio, siroto! odazva se Mare, zaljulja glavom, zalomi rukama i sklopi ih pod bradom, te idjaše sgurena, kao da moli.

Ladja se lagano zibala pod zamahom veslača, a jedro je klatilo. Sunce je obasjalo Julku. Njezina duga sjena pratila je ladju, mičući se po tihom površju modroga mora, u kom se naglo lamahu sunčani traci. Julka je pokrila oči rubcem, pa tiho plakaše.

— Julka, gledaj Tonku; maše ti rubcem s kuka, reče Filip.

Djevojka pridignu glavu i svrnu oči na obalu. Zaleprša dva, tri puta rubcem, pa se nasloni na bratovo rame.

Filip pripoviedaše Kuzmi, da će mu ono malo polja obdjelavati Pave, mreže da su sagnjile, a kućica u Brestovoj da nije ničemu, nego da će sagraditi baš malu palaču, kad se vrati iz Amerike, gdje da neželi ostaviti svojih kostiju. Razgovarahu i o Marijanu. Kuzma reče, da je mladi Stipetić momak od oka, da je pravi mornar. Prignuv se, šaptne Filipu u uho: — Šteta, što je odviše zagledljiv u ženske glave.

Kad budu na pô puta, razgrnu na krmi ručak. Mare im spekla purana. Svi se liepo najedu i još im preteče. Kad mornari tvrdo založe, nategnu čuturu, pa udri da opet veslaju. Mali Pićo veslaše na provi i dugo se vremena oblizavao. Filip se šalio s ribarskim dječakom i pitao Kuzmu, da li mu je m a l i od nužde na Rieci, jer ako nije, da će ga on trebati.

— Treba da koješta nakupujem, a Pićo će ići sa

mnom, pa će nositi u gostionu nakupovane stvari. — Ej, mali, poznaš Rieku? pitaše Filip.

— Poznam, šior.

— Dobro, kupit ću ti liepu kapu, obeća Filip.

Pićo pocrvenio do ušiju od radosti. Ako i dječak, znao je već, da je medju rečenim i stečenim gora posriedi, ali je Filipu vjerovao.

— Neću ga trebati na ladji. Dala mi ga majka, da štogod nauči i da se najede baškota, nasmije se Kuzma.

Julka se često okretaše prama Svitnu, gdje se nije više razabiralo ni rtova, ni uvala, nego se duljila nad morem samo ona siva i sura obala. Još nije bilo podne, kad je unišla brodica u riečku luku. Tih lahor nanosio je iz luke onaj osebujni vonj ugljena, pakline i lanena ulja. Čulo se zviždanje, udaranje batova, pljusak vesala, topot konja, pa povici u muklom žagoru, čudna vreva i graja. Pred jednom palačom sjatilo se mnogo svieta, a iz jedne kućetine izlazili su ljudi kao mravlje. Čuli su se bubnji i vojničke trublje. Njeke se ladje micahu, iz parobrodâ sukljaše dim, kroz jedrila i križeve bielile su se palače, nanizane na obali. Prolazeći medju velikimi brodovi, dovuče se Kirinova brodica u iztočni kut luke. Kad se utisne medju ostale brodice, izkrca se Filip sa sestrom, koja se svemu čudila.

Julka nije bila na Rieci od svoje pete godine. Bijaše tada oboljela, pa ju je pokojna majka, osvjedočena, da su djevojčici u r o c i, bila odvela na Trsat, jer je i onako imala da izvrši jedan zavjet. Sied je fratar blagoslovio djevojčicu, a majka se na to veselo vratila u Brestovu, te se dosta načudila, što joj nije Julčica odmah ozdravila. Kad majka vidje zlu i goru, na svu sreću nadje se njeka mudra kuma, koja joj pripovjedi, da se trsatski fratri nerazumiju u uroke, nego neka podje na Rieku k otcem kapucinom, a da joj i netreba Julke sa sobom povesti. Dosta da je Julkina haljinica.

Pokojna ribareva žena pohiti na Rieku, uzev haljinicu svoje kćerke. Tu haljinicu bješe prostrla na jednom prozoru u hodniku manastira, a njeki otac kapucin, mlad kao kaplja, liepo jé blagoslovio Julkino odielo. To je pomoglo, jer je djevojčica nakon mjesec dana ozdravila, pa što više, od tada nije joj moglo nauditi ničije zločesto oko. Julka bi dapače odmah bila ozdravila, da nije ribar bio dozvao liečnika, po nagovoru Marka Ružića.

Kuzmini mornari izkrcaju škrinje, a Filip podje sa sestrom u gostionu „k Zviezdi“, i tu uzme dvie sobe.

— Hoćemo li ostati dugo na Rieci? zapita ga Julka.

— Prekosutra polazimo parobrodom u Trst, reče joj brat i umoli ju, da se nebi stidila kod objeda, ako bude mnogo gospode oko njih.

Julka mu obeća, da se neće stiditi i da će biti vesela. Brat ju radostno pogledavaše.

— Julka, po objedu ćemo u grad. — — Hoćeš li me slušati? Znaš, liepo si i čisto odjevena, ali nismo više u Svitnu, a ja imam, hvala Bogu, par krajcara.

Djevojka se osmjehnu i obeća, da će ga slušati. Nije slutila, što misli Filip. Kod objeda bijaše vrlo uzrujan, razmišljajući, što da joj kupi. U gostioni je bilo gospode, ali se Julka nije nikoga stidila. Ako i ribarska kći, znala se liepo ponašati. Bijaše mnogo naučila kod Ružića, gdje je vidjela, kako gospoda sjede pri stolu. Njoj bijaše prirodjena njeka mila otmenost i u kretu i u domjenku. Divotni se sklad njezina tiela crtao i pod jednostavnom crnom haljinom. Ruke joj nisu bile kao u težakinje, nego čiste i liepe, ako i nješto pocrnjele od sunca. Njeno izrazito lice, svaki pogled, svaki smiešak, sve to bijaše više nego li gospodsko.

Po objedu podju k luci i uzmu sa sobom maloga Pića. Sad se upute na „Corso“, pa udju u velik dućan, gdje se prodavahu i gotove ženske haljine. Filip reče trgovcu, neka izabere liepu suknenu kabanicu za njegovu

sestru. Julka se sada stidila i šaptala bratu, da ona neće toga nositi. Brat ju tiho ukorio. Trgovac umoli Julku, da obuče kabanicu. Bijaše joj težko pri srcu, ali popusti, jer se Filip mrgodio. Primjere više kabanica, a napokon klikne trgovac: — Ha, ova kao da je salivena na gospodjici! — I u istinu krasno joj pristajaše ta crna kabanica, skrojena na život, duga do koljena, s liepim crnim krznom oko vrata i oko rukava. Julka ju svuče pa ju zamotaju i predadu Piću. Filip upita trgovca, gdje bi mogao naručiti par haljina za sestru.

— Gospodine kapetane, odvest će Vas jedan od mojih mladića k Marietti. Dobra šilica! reče trgovac tarući ruku o ruku.

Sad podju ka gospodji Marietti. Bijaše kod te Mariette pet, šest li mladih švelja, koje se čudjahu Julkinoj jedroj ljepoti. Filip umoli gospodju, da bi sašila dvie crne haljine za njegovu sestru, i da bi te haljine sgotovila do sutra popodne. Marietta sluša i strogo pogledava jednu bliedu švelju, koja se porugljivo osmješkuje.

— Gospodine kapetane, ja bih Vam preporučila crni terno, reče Marietta.

— Gospodjo, terno ili ambo, učinite, kako Vi znate, nasmije se Filip.

Marietta uzme mjeru na krasnom Julkinom tielu, i obeća, da će sama donieti haljine „k Zviezdi". Filip izbroji na račun trideset forinti, pa umoli gospodju, neka bi sama sve kupila.

Od švelje podju opet na „Corso" u dućan, gdje se prodavala rubenina za gospodje. Od svačesa kupi Filip po dvanajst komada. Kad baci trgovac na klupu njeku čudnu stvar, pocrveni Julka i reče, da ona toga neće.

— A za što nè? upita ju brat.

— Neću; vidjela sam to na gospodji Albini.

Trgovac, vremešan čovjek, omjeri izkusnim okom krasni i vitki Julkin stas, preleti pogledom po divotnih

grudih, pa odrine rukom corset i našali se, smiešeći se otmeno: — Toga baš i netreba gospodjici!

Filip kupi u tom dućanu i dva crna vunena rubca, da mu se sestra njima omotava oko glave. Ti rubci bijahu kao mreža i mekani u Julkinoj ruci. Trgovac joj jednim obavije glavu i prebaci joj preko ramena okrajke, veleći, da se ti rubci tako nosé.

Iz toga dućana vrnu se u gostionu. Pićo je sve nosio u naručju. Putem bi svaki čas zastajao, jer bi mu opao sad jedan zamot, sad dvie kutije, a dječarac se mučio, sramio, pobirao i potrčavao, dok mu se opet nebi štogod spuzlo iz naručja. Nebi dugo, eto ih opet na „Corso“. Sad će k postolaru. Filip kupi dva para cipela sestri. Julka obukav jedan par, gleda svoje malene noge, pa misli, da nisu njezine, nego Tonkine. Cipele ju tište malko. Brat veli, da će koža popustiti. A Pićo, gdje je Pićo? — A, eno ga! Stoji kao da se ukopao pred njekim dućanom. Zablenuo se u kape i šešire. Filip kupi kapu malomu. Pićo ju suknu u njedra.

Sutradan bane Marietta u gostionu. Djevojčica je njeka nosila haljine. Filip udje u svoju sobu, a švelja uze oblačiti Julku. Ogledava ju sa svih strana.

— Izvrstno! Pristaje da nemože bolje! Sada da vidimo, kako je skrojena ova druga. Koja Vam se bolje svidja?

Julka nezna, što da kaže. Već je izmučena; brat ju nagnao u velik tjesnac. Švelja ju okreće, diže joj ruke, gladi joj ramena, ravna joj haljinu po njedrima. Julka podnosi strpljivo sve te muke, da nebi razljutila brata. Marietta veli, da je i druga haljina majstorski skrojena.

— Gospodine kapetane, dodjite, dodjite! viče Marietta.

Filip uljeze u sobu, stane, nakrivi glavu, pa ogledava sestru onim jednim okom, i zadovoljno se smieši.

Djevojci se čini, sapelo ju oko pasa. I rukavi joj sapinju oblu ruku od lakta do ramena, ali haljina baš kao da iztiče dražest te ruke, stišćući mladu i čvrstu mišicu.

Marietta primi novac, pa izadje iz sobe, klanjajući se.

Julka je obnemogla, lice joj se žari, čelo joj se znojem orosilo, liepe joj se grudi nadimaju, sapete u crnom ukusnom odielu. Sve ju steže, nemože se ganuti.

— Filipe, ja neću nositi . . . .

— Nebudi diete! Viš ju, sad plače! Julka — — molim te — — ti ćeš me razljutiti.

Sjede do nje, poljubi ju, pa uze da ju nagovara, kako treba da ga u svem sluša. Svoj bi život dao za nju. Ta zar mu nije ona sve na svietu? On, Filip, koji ima petdeset hiljada, a i više, pa on da nepotroši koju krajcaru na svoju sestru? Što! njegova sestra da nebude odjevena kao što su djevojke u gradu, djevojke, koje zaslužuju svoj kruh iglom? Pa što za to, ako su se rodili u Brestovoj? Zar nije na Rieci brodovlastnikâ, koji su bili u mladosti mornari, sirotinja? A njihove žene, njihova djeca? Ma sve u svili i zlatu!

Prodje sat. Julka i Filip prolaze „Corsom“. Ljudi se obaziru za nepoznatom krasoticom. Nagadja se: bit će mu žena, možda sestra, a što je da je, divota! Dražestno joj je obavio crni rubac liepu glavu. Kabanica joj sapinje vitki i gibki stas oko pasa, pa se čini, da je ponarasla, da se izdiže na polet. Krasna je i mila, te čila i jedra, kao da si ju odsjekao od onih njezinih klisura, a hod je naravan, lagan, bez prenavljanja ili kako bi Pavlova Mare rekla, nije ta djevojka prečupija. Svaki kret odaje nježni i dražestni sklad njena stasita tiela. Na grudima joj se sjaji zlatni lančić. I sat joj je kupio Filip. Ruke je utisla u liepu rukovnicu. B u r i n duva „Corsom“ na riedke zapuhe i uzdiže joj po ramenih vunen rubac i miče duge crne dlake na rukovnici, kao

kad duva vjetar po mekanoj i povaljenoj travi. Julki je drago, što joj je brat kupio tu rukovnicu, jer da ima od nje njeku korist, da može u njoj ugrijati ruke, ali drugo . . . . one gospoštije . . . .

Domala došeću pred Kirinovu brodicu. Filip se smieši od velike radosti, godi mu, što je Kuzma razkolačio oči. I mornari se Kirinovi čude. — Ma je li to Julka! — E, neima ovake ni u Anverši! reče jedan mornar. — Iz ladje viri i jedna nova kapa. Julka je sklonila oči k zemlji. Živa ju je plamenica oblila.

Filip se dogovori s Kuzmom, da će zajedno k večeri, pa se udalji. Kuzma pripoviedaše gospodarom njekih brodica o ribarevoj djeci, o njihovoj nevolji i o sreći, što ju je našao Filip u Americi.

Oko desetoga sata noći razstaše se s Kuzmom, koji skoči u svoju ladju. Filip i Julka odšetaše na kraj velikoga ključa, što zatvara luku, da ju brani od juga. Noć bijaše sjajna. Vjetar bi kadšto zašumio u oputu jedrilâ velikih ladja. Te ladje, nanizane jedna uz drugu, crnile su se kao kakve velike nemani. Sjaj svjetiljkâ, nasadjenih po obali, duljio se morem u luci. I po koji okrugli prozorčić na parobrodih sjajio se tiho. Julka se oslonila o bratovo rame, te gledaše prizor, koji joj do tada nebijaše poznat. Kirinova je brodica puzila sredinom luke. Kad im se malko približi, stanu se dozivati i pozdravljati s Kuzmom. Malo čas, a brodica odmakne i dojedri do jedne velike ladje, privezane za plutaču pred lukom, na radi. Brodica se sakrije za ladju kao za kakav otočić, pa se opet pokaže s druge strane. Njeno se jedarce sjajilo u mjesečini i lagano odmicalo prama istarskoj obali, što se je razabirala u tankoj srebrnastoj maglici. Julka nesmetaše očiju s biela jedarca. To se jedarce primicalo k obali, gdje se je ona rodila. Njoj se činilo, da vidi svoju zabitnu Brestovu, svoj prud, klisure, grebene, te kao da razabire pljusak gorskoga

slapa. Julka pomišljaše, kako se sada sjaji mjesečina po suroj vrleti iza njezine kuće, kako ulaze traci u malu sobicu, gdje je otac ležao, pa se sjeti svega, i jedarca ribarice i mrežâ i toplih noći, kada je slušala na prozorčiću šapat usnule prirode. Sad je pusto u onoj kućici i oko nje, a tamo nad Svitnom, iza biele crkvice sjaje se ona dva križa sa zlatnimi nadpisi . . .

Oko Julkinog srca svije se tuga.

— Hajdmo doma. Sutra treba da uranimo, pa sretno u Ameriku, reče Filip.

XIV.

Ivan Ružić bješe doprhnuo iz Beča u Svitan njegdje oko Uzkrsa, tri mjeseca po Julkinom odlazku. Sviet se jošte bunio proti Marasu, pa bi svake nedjelje došlo do izgreda. Ljudi se pozivahu hrpimice k sudu, revno se vodila iztraga proti buutovnikom, a kad dodje do konačne razprave, eto bruke i sramote! Oko dvadeset seljaka baciše u tamnicu, odsudiv koga na dva mjeseca, koga na pet, pa i na više. To da su bili začetnici pobune. Talijanski istarski listići malo su pisali o toj konačnoj razpravi, ali su za to tri mjeseca trubili, kako je sav narod vikao, da neće hrvatskih škola.

Maras bivaše sve to bjesnijim, videći, da ga štite njeka gospoda, a sviet se bunio i proti njemu i proti njegovim zaštitnikom, jer još nije bio Ružić potvrdjen načelnikom, pa tako još nebijaše ni reda u občini. Od dvadeset občinskih zastupnika dalo ih je osamnajst svoj glas Marku Ružiću. Seljaci i mornari svi se sada pribiše uz Marka, a Marasovi stupovi bijahu dva postolara, dva propala trgovčića i učitelj Peregrini. Stipe Mikić bijaše jošte pandurom, jer se nije našlo čovjeka, koji bi bio htio stupiti na njegovo mjesto.

Občinsko zastupstvo zahtievaše račune od Marasa, nu on mu se smijaše izprva u brk. Kašnje dodje i do

gustih, te se u uredu bučilo, psovalo i grdilo, a sviet se sakupljaše, misleći, da se kolju obćinski otci. Maras napastovaše ljude za svaku malenkost, globio ih radi paše, radi lova, dozivao ih u ured, grozio se, srnuo u svakojake nepodobštine. Obćinari nemogahu više podnositi ruga, da im načelnik psuje i majku i otca i Boga. Mornari se neklanjahu, nego odbij krupnu još krupnijom. Njeki se mornar bio posvadio s Marasom, psovka mu puknula iz ustiju, pa omjerio i smjerio ga u nos. Tuži Maras mornara. Okrvavio ga. Mornar bi odsudjen na pet mjeseci. E, nije šala, udario ga u uredu, u tom skrovištu Marasovske obćinske oblasti.

Obćinsko zastupstvo obtuži načelnika, da pazari obćinskim imetkom, da je pronevjerio silu novaca. Ružić ga bješe tužio radi onoga krivotvorenoga pisma, a njeki ga mornari prijaviše, kako ih je na vjeri prevario. Iztrage se otežu, a Maras se koči i bani u obćinskom uredu, sam podaje izvješća pravici o tih iztragah, sam pošilja službene podatke, sve je još u njegovih ruku, pa mu gospoda za to i vjeruju. Maras po starom običaju krpari spise, briše, zapliće, trga, zameće sudu trag, pravi je goso. Njegove zapoviedi sa načelničke stolice su sve to objestnije, unatoč što mu narod u lice spotiče, da je okrao obćinu, da je prevario stotinu ljudi; a i svi potvrdjuju Kuzmi Kirinu, kad on kaže, da je Maras najveći obješenjak pod kapom nebeskom.

Svitanci sdvajaju i vele, da se je pravica udavila u moru. Kada dodju u Svitan gospoda od suda, da vode iztragu proti Marasu, on im zna stvari tako prikazati, da nemogu bjelodano odkriti njegova bezakonja i nasilja. Marko Ružić nesdvaja, nego govori o boljoj budućnosti i miri ljude. Ivan tvrdi, da budućnost nenosi Svitancem u svojem krilu pečenih purana, nego da treba raditi iz svih sila, da se čim prije skrha vrat nametniku. — Narodu treba pomoći, veli Ivan svomu

otcu, treba ga izbaviti iz lihvarskih šaka dotepenaca, treba buditi u narodu otačbeničku sviest i narodni ponos, pa to bez prekida, svakom prilikom, neumorno, sve dok se lav probudi, dok uvidi, da mu se je tudjinac ušuljao u kuću, da ga gazi, robi, grdi i prezire. — Otac drhće za svoga sina, koga da bi mogla naprasitost upropastiti.

— Što, ove propalice da nam zapoviedaju? ljutio se Ivan. — Teodoro Maras, takvi ljudi da gule naš puk? Ovo da su Talijani? A zar se nebi sramili pravi Talijani ovih naših nametnika, kad bi znali, u kakve svrhe rabe talijansko ime? Pravi su Talijani slobodouman narod, ali ovo, ovo je izmet, komu je domovina žep.

— Ivane! . . . drhće otac.

— Ali molim te, kako da se nežestim? — — Čuj me, dragi otče! Vidiš, ti si dobar, ti svakomu pomogneš — — ali to sve nije dosta. Ti možeš spasiti narod i naše obćine i Jalšanske, jest, možeš. Pomozi ljudem, daj im novaca, spasi ih iz šaka ovih krvopija. Narod će odahnuti, kad plati lihvare. Pa da i izgubiš polovicu imetka, nećemo umrieti od gladi. Otče, to nije žrtva, to je tvoja dužnost. Oprosti!

Marku se orose oči i zagrli svoga sina.

* *
*

Maras se baš u to vrieme posvadio sa Anselmom Panellom, u koga bješe umolio novaca. Anselmo ni da čuje, nego se razljuti i stane ga psovati. Često se opijaše, pa bolje da se sukobiš sa nečistim nego li s njim, kad je mamuran. Maras bijaše u velikoj stisci radi obćinskih novaca. Toliko je godina varao ljude i punio žepove, ali je i mnogo toga pošlo netragom. Kirin je više puta pripoviedao, kako troši Maras na hiljade i hiljade na njeku nevriednu ženu na Rieci. Jednoga se dana sav Svitan osvjedočio, da je Kuzma istinu govorio. Kad prisiliše okolnosti Marasa, da stisne kesu, dodje ona žena sa dvoje

malića u tihi Svitan i potraži načelnika. Bijaše to velika sablazan. Sila se svieta bilo načetilo na sjevernom rtu oko Marasove kuće. Žena zahtievaše mnogo hiljada i nije se dala iz kuće, a Barbara biesno nasrnu na nju, pa se do krvi izgreboše, gurajući se dućanom. Maras umiri svoje zlato, otvoriv kesu. Barbara oboli od gnjeva. Gašpar Makarić dokazivaše, da joj se žuč razlila oko slezene.

Načelnik bijaše ogorčen; sto ga briga trlo. Isti ga Anselmo ostavio na cjedilu. Peregrini ih htio pomiriti, jer da je trebalo okaniti se svih osobnih razmirica, kad se radi o spasu Istre. Anselmu nije bio pred očima spas Istre, njegove misli baviše se neprestano sa liepom Albinom, koja ga nije mogla više podnositi. Odkad se razbila, Estella, njegov brod, stao se Anselmo još češće opijati. Kadšto bi buljio do pô noći u čašu, sam, zamišljen, mrk, a kad bi pomišljao, da se Albina na njega neobazire, oči bi mu se zakriesile, sav bi uzdrhtao od grozničava biesa.

Estella se razbila. Stara se Mare zavila u crno. Koliko li suza i naricanja! Kalušković bijaše dojedrio u Bristol. Izkrcav žito u tom gradu, odvede tegleća parnjača Estellu u Cardiff, što leži nasuprot Bristolu, na ušću iste rieke, Severna. Taj je put prevalio Kalušković za jedan dan, te je odmah našao tovar posredovanjem poznatoga Bokelja conte Lukovića. Estella se nakrca ugljena za Carigrad, odjedri iz Cardiffa i dojedri za tri dana u blizinu pogibeljnih otoka Scilly. Noć bijaše mračna, a vjetra sila. Brod naleti na grebene. Petorica se mornara izgubilo. Od Svitanaca našao je smrt u valovih jedini Luka Stipetić. Englezki su ribari spasili ostale u osvitak. Estella se u malo razpala. Ribari sretno dojedriše u Cardiff sa jadnici, koje bjehu ugrabili moru. Kalušković obaviesti Anselma o brodolomu. Anselmo se opije. Tri dana poslije prve viesti stiže iz Cardiffa pismo. Kalušković javljaše, kako se je namjerio na veliki amerikanski brod, koji bijaše na prodaju. Brod da je jošte

dosta čvrst, te da se zove Niagara. Ciena petdeset hiljada. „Ako kupimo tu nav,“ piše kapetan, „krcat ću ugljen za Rieku. Dat ćemo svaki dvadeset i pet hiljada. Odgovorite brzojavom.“ — Anselmo odgovori, da pristaje. To se sbivalo oko Uzkrsa.

*
* *

Krasan bijaše lipanjski dan. Maistral je veselo duvao. Neobično velik brod jedrio je sredinom tjesna Velih vrata. Malko se približio istarskomu kopnu. Nad krmom lepršala je velika zastava. Niagara pozdravljaše Anselma Panella.

Stari Pave reče ženi, zureći u brod:

— Marijan će do noći u riečku luku, ako vrieme neokrene.

— A Luka, moj jadni Luka! Nikad ga već moje oči ugledati neće! plakaše starica.

Sjedila je na kućnom pragu i gladila glavu maloj Tonki, koja takodjer jecaše za bratom.

— Oh jadni moj Luka! Što nebih dao, da mi jedriš na tom brodu, zajeca Pave.

Ostavi ženu i kćerku, pa podje za kuću u vrt, gdje se do sita izplače. Kroz guste grane velike trešnje poškropilo je sunce starca mornara, naslonjena o deblo. Sieda mu je glava pognuta, narovano lice suzami nakvašeno, a u ruku, sklopljenih pred sobom, drži modru mornarsku kapu i gleda u zemlju, kao da je pred njim grob sina.

Tjedan dana iza toga dodje u Svitan Marijan s malim Franom, Julkinim bratom. Mare nemogaše da se nagrli svoga sina. I ona i Pave zahvaljivahu Bogu, da im je barem njega očuvao od zla. Starci plakahu, a sin im pripoviedaše o brodolomu i kazivaše, da nije vidio, kada baš i kako se je utopio brat, jer da je bila noć mračna. I mali Frane opisivaše sve strahote brodoloma.

Marijan posjeti Marka Ružića i župnika. Ivana nije već bilo u Svitnu. Dugo razgovarahu o Filipu i Julki. Nitko nije htio govoriti o Julkinom odbjegu od Anselma Panella.

Marko reče Marijanu, kad ostaše sami:

— Marijane, ti ljubiš Julku.

Mladić se sbuni.

— No? . . . nasmieši se Ružić.

— Da nije otišla s bratom . . .

— Vratit će se.

— Mislite?

— Bez sumnje. Ako ju ljubiš, bit će ti ženom, reče Marko i živo ga pogleda.

Marijanovo lice sinu od radosti, no u malo se snuždi.

— A tko bi znao, što će Julka? . .

— Jesi li s njom govorio?

— Jesam.

— Ljubi li te?

— Neznam — — — valjda . . .

— Vidjet ćemo. Dà, moja briga, moja, kimnu Marko i potepa ga po ramenu. — Jošte ste mladi; dok se ti vratiš s puta, vratit će se i Julka.

Marijan bio se sastao s gospodjom Albinom na Rieci, kamo bijaše došla sa Anselmom onoga istoga dana, kada je Niagara dojedrila u riečku luku. Liepa se udova na njega malo obazirala; prenavljala se kao da ga nevidi, a s Kaluškovićem bijaše ljubezna kao nikada prije. S najvećom ga nježnosti susretaše, pozorno ga slušala, veselo se iznenadjivala, milo na njega uzvraćala oči, pa ih stidno k zemlji sklanjala, kako je već kada trebalo. U svačem mu je ugadjala, i svaku mu rieč odobravala kretom glave, posmjehom i pogledom.

Udova se bila vratila u Svitan nakon deset dana, ostaviv Kaluškovića u najvećoj uzrujanosti. Kapetan je čeznuo za krasnom udovom. Čim mu dopustiše poslovi,

doleti u Svitan na krilih ljubavi. Sad pukne glas o svatovih.

Niagara je medju tim zobala dužice za Bordeaux. Još mjesec dana, pa će odjedriti.

Anselmo se ljutio i mrgodio, kada se je osvjedočio, da se Adam Kalušković nešali, nego da se u istinu kani ženiti. Jedovan i mrk bez prekida mumljaše i prigovaraše udovi za svaku sitnicu, ali ona, domišljata i hitra, svačemu je nahodila kraja. Sladkimi riečmi oplete ipak Anselma. Nikako se nije htjela posvema razkrstiti s njim, jer njene se misli nemogahu odtrgnuti od Anselmova imetka. Anselmo bijaše od njeko doba osobito blag i ponizan prama Albini; ona se smiešila i čekala, da dodje do jasna govora. Napokon joj u njekom slabom času obeća, da će joj zapisati polovicu imetka prije vjenčanja. Udova se bila zamislila i podala mu ruku, smiešeći se ljubezno.

Anselmo nije prevrnuo vjerom. Liepo se i prijateljski o svem sporazumješe. Vjenčanje se obavilo u Svitnu, bez buke i sjaja. Sretnike je blagoslovio Narcis Matovina, župnik jalšanski. Pobjedonosno, ponosnim krokom izašla je Albina iz crkve.

Kada doručaše, upita Albina svoga muža:

— Adame, ti dakle misliš, da ću u malo priviknuti mornarskomu životu?

Anselmo se trže, kao da ga je grom ošinuo. Albina ga prevarila.

— Dušo, liepo je na moru; u dva mjeseca bit ćeš pravi mornar, odgovori joj muž.

— Ti ćeš dakle na put? promuca Anselmo udušeno.

— Sveto pismo veli, da će žena poći za svojim mužem, odjavi Albina spokojno.

— Tako je! potvrdi Narcis Matovina.

— Dà, idi, ti si mi već o tome govorila, iztisnu Anselmo kroz zube i pogleda ju biesno.

— Oh kako će Vam biti ugodno na brodu uz svoga ljubljenoga muža! uzdahnu Narcis Matovina i osmjehnu joj se.

I Marasova žena pripoviedaše svojim dobrim prijateljicam, da će Albini biti ugodno na brodu. Razgovarajući o toj ugodnosti, spominjahu i ime Marijanovo. Justina sva se tresla od biesa, slušajući te razgovore. Mrzila je tu gizdavu Albinu, zadavila bi ju bila, da je mogla.

Justina i Fuska bile su izpuštene iz zatvora, jer se dokazala njihova nedužnost pri onom čedomorstvu. Linda Marasova preselila se iz zatvora u tamnicu na desėt godina. Makarić je tvrdio, da je trebalo spaliti načelnikovu jedinicu.

Albina haje i nehaje za svitanska naklapanja; ta njezine sreće nisu mogli pomutiti zli jezici. Ona je najbolja ženica; Kalušković se dovinuo blaženstva, pa bez prekida prebire po pameti, kako da joj bolje ugodi. Svakojakih je sitnarija nakupovao, da čim ljepše ukrasi sobice na brodu. Na Niagari bijaše više komora, jer je ta ladja bila izprva uredjena za putnike. Kapetan veselo promjeraše brod, krasnu mu palubu, visoka jedrila, pa pomišljaše na svježi morski zrak, tečna jela, izvrstna vina, na liepe komore, u kojih će kraljevati Albina, ta kraljica njegova srca i svih mora i oceana.

Koncem mjeseca kolovoza odjedri Niagara iz riečke luke. Oko zapada sunca primaknu se k Svitnu. Stipetićevi gledahu brod i razgovarahu o Marijanu.

— Tko bi znao, što radi kapetanica, reći će Mare, zureći u more.

— Bog ju očuvao od svakoga zla, ali bi bolje bila uradila, da je doma ostala, omahnu Pave glavom prama Svitnu.

— Ako je i gospodja, bit će im kadšto od potrebe.

Zakrpat će im hlače, prišiti puce; svuda se mogu zabaviti poslene ruke, klimaše Mare.

I Marko Ružić promatraše taj brod iz svoje sobe. Neizmjerna ga tuga obuzme, kad pomisli na slobodne narode i na blagostanje zemalja, u čije će luke dojedriti Niagara. Dvadeset je godina putovao svietom, svačesa je vidio, sabrao je mnogo izkustva, a čemu sve to? — — Marko se jače zadube u misli i sjedne uz otvoren prozor.

U to se navuče noć. More se pjenilo pod oblačnim nebom i šumilo obalom. Okrnuti se mjesec dizao na iztoku i provirivao iz oblaka. Soba se punila mrakom. Mjesečina bi ju razsvietlila za hip.

Marko se zagleda kroz otvorena vrata u drugu sobu, gdje se je u kutu bielila postelja, na kojoj je ležala Julka, kad joj raniše čelo kamenom, pa mu se priziralo, da vidi onu liepu glavu, omotanu bielim rubcem. Gorka ga spomen šine u srcu, digne se i uzšeta. Da se odtrgne od te uspomene, uze razmišljàti o istarskom puku, pa mu u malo krv uzavrije, mozak mu se svije, popostane i uzdahne: — Za što je čovjek tako zao? Gdje je pravica? Koliko ih je tih naših gospodara? Šačica! Pa nas ipak tlače i preziru. Zar će ovaj jadni puk i nadalje podnašati krnjelska nasilja? — — Ah bezdušnici! — i ti ljudi o slobodi trube! Dà, oni hoće da nas slobodno gaze, da slobodno pazare našim imetkom, da nam slobodno grde jezik, da nas slobodno krste barbari. To, to je ta njihova sloboda! — — Ah pravo ima moj Ivan! Malo se žrtvujemo za svoj ubogi puk. Treba da ga izbavimo od tih lihvara? Kako? — — Zar se nebi moglo naći novaca . . . . dà, novčani zavod, pa da odkupimo patnike, da ih spasimo od propasti. Ta za čim idu naši protivnici, nego da nas posve u imetku upropaste, pa da nas iztisnu gole i bose iz ove stare hrvatske zemlje?

Marko sjede opet do prozora i sjeti se one pobune. Ta mu pomisao požesti krv. — — Kako će se sve to razplesti u Svitnu? — Maras je jošte načelnikom, iztrage se otežu, Peregrini spletkari, Teodoro je na obću sablazan puku, o svakoga zadieva i svakomu se grozi. Maras javno pripovieda, da će se uzdržati na svom mjestu do budućih izbora, a ti da će biti onakvi, kako bude on htio.

Marko leže u kasnu noć. Dugo nemogaše trenuti okom. Oko kuće pljuštila je kiša, u daljini je tutnjila grmljavina.

XV.

Sunčani su već traci sinuli u Filipov dućan, i lagano se miče na podu zlatno svjetlo i odsieva se po rumenih, žutih i surih staklenkah, što su nanizane na policah. Julka tucka olovkom po velikoj mramornoj ploči blagajne. Pred njom leži knjiga, otvorena od rana jutra do kasne noći, a za njenimi pleći diže se ogromno ogledalo, a na onoj ploči stoje sa svake strane dvie krasne posude s cviećem. U prostranom i veoma ukusno uredjenom dućanu širi se miris raznih mirodija, i ciele hrpe boca svake veličine, svake boje, sjaje se omotane krasnimi etiketami. Blagajna je do vratiju, a baš njoj nasuprot uredio je Filip Stanić svoju malu pisarnu. Vratašca su pritvorena, zeleni im zastor nije prevučen preko cieloga stakla, pa se vidi Filip, gdje nješto piše. U žutom je platnenom haljetku, prste je ljevice zabo u gustu crnu kosu, osloniv se laktom o stol, a crnu je svilenu i okruglu kapu potisnuo nad zatiljak. Filip se težko zadubao u svoje račune. Dva su čovjeka zabavljena u dućanu. Kad navali svieta, probija ih znoj, jer četiri ruke nemogu da obave sve. Filipovi pomoćnici vrstni su ljudi. Jedan je Francez, a drugi Bokelj.

Ulicom vrvi sviet. Čuje se vojnička glasba. Julka

sidje s blagajne i stane na prag dućana. Četu vojnika vodi sied častnik, a konj mu trese grivom. Častnik pogleda u dućan i pozdravi Julku sabljom, koja sievnu na suncu. Taj je častnik rodom iz Trsta, te često dolazi u Filipov dućan, gdje se prodava i istarski refosko. Julka izadje pred dućan, prošeta se od jednoga do drugoga izloga, vrati se na prag, pa svrne okom po krasnoj ulici. Velika se dizala graja medju palačami one ulice, ali je Julka nije više opažala. Sasvim se udomila u veselom Buenos-Airesu. Ulica, koja teče ravno k moru, puna je svjetla; sjaje se krovovi, bliešte se pozlaćena slova na ogromnih cimerih. Jutarnje povjetarce zamahuje zastori kavana i gostiona, a u hladu se pod timi zastori odmaraju ljudi iz svih krajeva svieta.

U to banu u dućan dva čovjeka. Srednjega su stasa, lice im je zarašteno gustom bradom i opaljeno suncem. Govore hrvatski, čakavštinom. To su pomorski kapetani. Jedan je Bakranin, a drugi Lošinjanin. Već su dva mjeseca u Buenos-Airesu, a riedko mine dan, da se nenavrnu u Filipov dućan.

Kapetani popiju čašu malage, pa zabrazde u šale. Julka se smije, šali i ljuti, jer joj vele, da joj nije premice ni u Bakru ni u Lošinju.

— Oè, oè! što je to kapetane? Zvane, dajte mira sestri! javi se Filip iz svoje sobice.

— Filipe, amo! Popit ćemo čašu malage, zovne ga kapetan Mate, Lošinjanin.

Filip stupi na prag svoje sobice, prekriži ruke na prsima, nakrivi glavu, i upita ih:

— A što bi rekle vaše žene, da vas čuju, è?

— Moja pozna dobro svoga muža, nasmije se Zvane.

— I moja svoga, kimnu Mate.

— Olà, mosiù, tri čaše malage! povika Filip pomoćniku Francezu, pa onda pridometne: — Oči mi se od

sna zatvaraju. A gdje ste vi sinoć bili? Za što niste došli u čitaonicu?

— Zvane, kaži ti, gdje smo sinoć bili, našali se Mate, pa se svi nasmiju.

— U čitaonici bilo je mnogo svieta. I noćas se plesalo, pripovjedi Julka.

— Ah, dao bih pô Bakra, da se s Vama okrenem! kliknu Zvane.

— Ali ja neznam plesati — — nè, neznam — malo. Filipe, ti si blied. Nisam li ti govorila?...

— Dà, mogli smo ranije doma. Od lanjskoga božića nisam bio veseo kao noćas.

Malo se za tim razstanu. Mladi kapetani podju za svojim poslom.

— Filipe, ti si uviek zamišljen, a vidiš kako su drugi ljudi veseli. Idi gore, legni, umoli ga Julka.

Stanovahu u istoj kući, nad dućanom.

— Leći ću po objedu. Ti misliš, da su oni kapetani u istinu veseli? — Nisu, Julko, nè. Šale se, da zaborave svoje brige. Ako ovako potraje, dobro će učiniti, da provrtaju svoje brodove. Poslovi zapinju, parobrodi su nas uništili, pomoći od nikuda, kimnu Filip, pa udje u sobicu, gdje nastavi svoje računanje.

U Buenos-Airesu živi mnogo Hrvata. Imaju svoju čitaonicu, izdavaju svoje novine, živu kao braća i ponose se svojim hrvatskim imenom, koje je veoma poštovano u onom gradu. Julkin dolazak u Buenos-Aires bio je velik dogodjaj. Hrvati iz Istre i Dalmacije jošte češće stadoše posjećivati Filipov dućan, i svi se natjecahu u ljubeznosti prama Julki, svi su se trsili, da joj omili nova postojbina.

Julka nije htjela izprva posjećivati zabava u čitaonici, nu napokon privoli i na to, samo da bratu ugodi. Njeka ju mlada hrvatska gospoda neprestano obletavahu, kao pčele mirisav cviet. Sve se divilo Julkinoj krasoti.

Francezi, Španjolci i Talijani dolažahu u njezin dućan, da se s njom razgovaraju, da srce nakrase.

Malo po malo izčeznu Julkina plahost, ono tjeskobno čuvstvo djevojke sirote i progonjone, čuvstvo, koje ju obuzimaše, koje ju je gušilo, kad je stupila medju nepoznate ljude. Svaki njezin kret bude slobodnijim, srce joj se nebi stislo, čim bi joj se natakla na oči kakva gospodska prilika. Priviknu na družtvo, zaboraviv sve muke, pretrpljene kod Anselma, te usvoji liep način govora i njeko ljubezno i srdačno ponašanje. Mnogo je gospode upoznala, ali samo po udvornu i površnu domjenku. Ljudi se rado s njom zabavljahu, jer bijaše bezazlena, nevina i umna, jer nije ni znala, da ima ženâ, koje hoće da budu pod silu duhovite. Njezin je govor imao onaj mili čar iskrenosti, naravitosti i dražestne bezazlenosti, a glas joj bivaše sve to zvučnijim, toplijim i punijim najnježnije umiljatosti. Bila se upoznala i s njekojimi gospodjicami iz boljih kuća trgovačkoga stališa. Mnogo je dobrih knjiga pročitala u dvie godine, mnogo je naučila i zapamtila svaku bolju. Francezki je još slabo razumjela, nu španjolski je dosta pravilno govorila. Filip je trebao cielu godinu i pô, dok je sestru nagovorio i namolio, da nosi šešir. Bilo došlo i do suza. Nè, u tome nije mu mogla popustiti! Filip joj kupi liep šešir, pa joj ga stavljaše na glavu, ali sav mu trud bijaše uzaludan. — Što će reći ljudi u Svitnu? Julka iz Brestove pod šeširom! — Filip ju uvjeravaše, kako je neće nitko siliti u Svitnu, da nosi šešir, ali u Buenos-Airesu da je takov običaj. U Londonu da nose sve žene šešir, pa i one, koje pobiru kosti po smeću. I Filip bijaše tvrdoglav. Julka mu napokon ugodi.

— Filipe, idi, počini do objeda, viknu mu opet sestra.

On kimnu iz sobice, da neide. Imao je mnogo posla. Trgovina mu cvala, zlato mu se točilo u žepove kao nikada, a srce ga vuklo preko mora. Povlačio je

rukom po čelu i prebirao prstima po njem, kao da premeće misli, da traži jednu, pa da se odluči. Težko mu je napustiti liepu trgovinu.

Julka se oslonila o ploču blagajne, pa gleda u vrevu ulice i nagadja i pogadja bratove misli. Rumenimi ustnami približuje se jednoj ruži, što se rumeni u posudi na blagajni, kida joj listiće zubmi i odpuhuje ih preko praga. Dva, tri listića pala su joj na grudi i zaustavila se na fichu od bielih čipaka.

Julkina je haljina tamno-smedja i ukusna kroja. Rukavi su joj široki i sižu do lakata. Ruke su joj oblije i bjelije nego su bile u Svitnu. Ponarasla, je, sva je ubavija, nu pasa je vitka i gibka kao i prije. Do mala će joj se navršiti dvadeseta. Njena je krasota dostigla vrhunac savršenstva. U Svitnu bijaše dražestan pupoljak, a sad je ruža, bajna i mirisava. Svaka žilica hoće da zadrhta novim životom, mlado srce, u najžešćem prosjevu mladosti, žudi, čezne i izgara joj u njedrima. Kad preleti tu ružu dah ljubavi, jače će mirisati, njene će dražesti opajati, bljesak mladosti i krasote svu će obasjati, prosinut će kao žarko sunce. One sladke nade, ukopane u dubini srca, sievnu kadšto u njenih zjenicah. Julku obavija duševna plemenština, umiljata ju čednost krasi, blaga joj nevinost tinja u očima i puni ti dušu ganućem.

Visoka, krupna vremešna gospodja sune u dućan i baci njekoliko zamota na blagajnu.

— Julka, dobar dan. Uf! vruće, vruće! A gdje je Filip? osu gospodja, razveže pod tustim podbradkom svilenu vrpcu šešira i poče mahati lepezom.

— Koje dobro, gospodjo Andrijana? E, vruće! javi se Filip iz svoje sobice, otvoriv nogom vrata.

— A bila sam u dva, tri dućana. Evo što sam nakupovala, reče i pokaže zamote, pa nastavi: — Noćas ste kasno kući došli, ja .... nedoreče gospodja Andri-

jana Babić, od koje je bio Filip kupio dućan. U tom se trenu stvorio pred njom mlad i nepoznat čovjek, koji ju pitaše talijanski: — Jesam li pravo došao? . . .

Mladić, unišav ravno u dućan, nije opazio Julke za blagajnom, a s mjesta, gdje je stao pred Andrijanom, nije mogao vidjeti ni Filipa, koji je sada pisao.

— Koga tražite? upita Andrijana.

— Oh! Marijan! viknu Julka.

Marijan se naglo okrenu i stane, kao da se je skamenio.

— Kad ste došli? Gdje je Frane? navali pitati Julka, poletiv k njemu, u sredinu dućana.

— Sinoć . . . . izmuca Marijan, dok mu Julka stiskaše desnicu.

Marijana zagrle sada dvie jake ruke.

— Ho, ho! Gle, kakva si mi čovječina! viknu Filip i opet ga poče cjelivati.

— A gdje je Frane? Za što ga nisi doveo? Gle, ovo je gospodja Andrijana iz Vratna. Od nje sam kupio dućan, à, ti znaš već? Čuj, koliko se godina nismo vidjeli? Čekaj — deset, više, vraga! četrnajst! Vidiš, ondje pišem, po malo, kako znam. He, he, a ti poručnik! Gospodjo Andrijana, ovo je naš . . .

— Ta dosta smo govorili o njem! A jà, gospodin Marijan! Ma svi smo iz jednoga kraja! Joj meni, a koliko je od Svitna do Vratna? A zar nije možda vaš sud u mojem mjestu? Pisali ste, da imate, da imate kapetanicu na brodu. Kakva je ta ženska?

— Kapetanica? Dobra, dobra gospodja, sbuni se malko Marijan.

Još nesmetaše očiju s Julke.

— Mislio sam, da ćeš amo dojedriti za kojih petnajst dana. Dobio sam tvoj zadnji list iz Anverse. Vjetar povoljan, à? A moj Frane? Bio je u zibci, kad sam

otišao. Tvoj se brat utopio! Povero diavolo! E, jedan put za uviek. A kako u Svitnu? pitaše Filip.

— Prošle su dvie godine, odkad sam otišao od kuće. Pisali su mi, da još nije reda u obćini, reče Marijan brišući znoj sa čela.

— Mi znamo, što se sbiva u Svitnu; gospodin Ružić piše sve potanko bratu. Ali, Marijane, za što nisi doveo Frana? ukori ga Julka.

— Na brodu je mnogo posla.

Marijan se ojačao u dvie godine. Lice mu je izgoreno od sunca. Gornja polovica čela nije crna kao dolnja. Brada mu je vanredno gusta, oči prava žeravica.

— Hoćete li ostati dugo u Buenos-Airesu? popita gospodja Andrijana.

— Tko bi znao; možda i dva mjeseca, sleže Marijan ramenima.

— Ako se nakrcate za Trst, mogla bi Julka i ja s Vama odjedriti, reče Andrijana.

— Kako! zar će? . . . uzčudi se Marijan.

— Dà, ona čezne za onimi klisurami, pa kad već kuću gradim . . . .

— Tko ti veli, da čeznem? prekine Julka bratu rieč i malko porumeni.

— To znam ja bolje nego li ti. A zar me nepitaš svakoga dana, kada ćemo u Svitan?

— Vidiš ga! Gle, svakoga dana! Za što tako govoriš?

— Dobro — svakoga drugoga dakle, nasmieši se Filip sestri.

— Mjesta bi bilo na brodu i za deset putnika, reče Marijan. — Sada još neznamo, za kamo ćemo krcati.

— E, to je ono! mahne Andrijana, pobere svoje zamote, pa podje doma, jer da ima pune ruke posla.

Filip pripoviedaše Marijanu, da je Florijan Maras jošte načelnikom, te da je bilo u Svitnu grdnih nereda. I Teodoro da je jošte u službi. On i učitelj da su krivi

svim izgredom. — Sad će biti bolje, govoraše Filip, jer je Ružić dao mnogo novaca seljakom i mornarom, koji su bili zaduženi kod Marasa i Anselma Panella. Vidjet ćemo, što će se slučiti, kad nadodju novi izbori! — Vjeruj, Marijane, više ima pravice .... à, htio sam reći medju divljaci neznam kojimi! Grozno, što rade oni Krnjeli! — Ti znaš, gradim kuću. Dà, pisao sam ti. Kako je da je u Istri, vratit ću se doma, jer imam par krajcara, pa ću štogod pomoći i ja siroti seljaku. Jest, svetca mi, čovjek nebi vjerovao! Ružić mi piše, kako je njeki seljak molio Krnjela vreću kukuruze, a kad mu je nije htio dati, molio je pô vreće, pa napokon pregršt.. Silan da je glad u nutrašnjoj Istri. Onaj seljak umiraše već, te kupiv za zadnji groš kukuruze, uputi se kući, ali putem nije mogao da odoli gladu, pa je stao gutati kukuruzu, znaš, zrnje, i zadavio se. Piše mi Ružić, da je taj seljak bio imućan još pred deset godina, dok nije došao u njegovo selo njeki Krnjel, koji ga je do kože ogulio. Kako vidiš, zlo! — A kako tvoji starci?

— Čekam pismo od kuće. Kad smo bili na polazku iz Anverse, javiše mi, da mi je otac bolestan.

Još se razgovarahu o svojem zavičaju, a onda podju Filip i Marijan na brod Niagaru.

— Marijane, posjeti nas češće. S Bogom! Znaš, dodji! rekla mu Julka, pišući po onoj velikoj knjizi na blagajni.

Mladić ju je gledao i smiešio se, neznajući, što da joj kaže.

Filip joj obećao, da će dovesti Frana, da će ga ugrabiti, ako uztreba, kapetanu Kaluškoviću. Tako se bješe našalio.

Julka je čeznula za časom, da zagrli svoga maloga brata. Nigdje nije mira nalazila, velika ju nestrpljivost mučila. Stojeći na pragu, podizala se na prste, natezala je vrat i pogledavala ulicom prama moru. Dok je ona

tražila glavu svoga brata medju onolikimi glavami, stane kočija pred dućanom. — Eto ih! — Julka potrči preko pločnika i ogrli Frana, koji plače, smije se, jeca, pa gleda sestru u oči i neopaža njenih gospodskih haljina. I Frane je liepo odjeven. U pô sata kupio mu Filip odielo, ovratnik, šešir, cipele i sat sa srebrnim lančićem. Hlače su mu žute, prsluk modar s bielimi zvjezdicami, haljetak od crnoga orleansa. Jedno je tiesno, a drugo preširoko, a sve je tvrdo i bridasto. Po rukavih i nogavicah teku oštre crte, kako je već što bilo složeno i zaležano. Jedan ga je mornar ošišao na brodu sve na stepene i zaravanjke. Sad mu pokriva glavu žut slamnat škrljak bez vrpce. Frane je ostao sitan.

— Žulje li te još cipele? pitaše ga Filip, držeći ga za ramena i okrećući ga posred dućana.

— Žulje; na brodu sam bio bos, odgovara Frane i pogledava cipele, brata, sestru i dućan.

Njemu je čudno, što mu je Filip brat, pa sve pomišlja: — To je dakle taj Filip! — Julka mu se čini velikom, no njezino mu je lice dobro poznato, kao da ju je vidio prošloga dana. Da nije Julke, pobjegao bi iz dućana na brod, bacio bi u more cipele, pa bi odahnuo na velikoj Niagarinoj palubi. Dok je uza sestru, liepo mu je, kao da je u Brestovoj uvali.

Julka ga odvede u svoju sobu, sjede uz njega, pritisne mu glavu na svoje grudi, pa se sjeti minulih dana. Opet je grlila njekoga iz svoga zavičaja, cjelivala je svoga brata, uz koga je prepatila najstrašnije časove svoga života. Gladeći bratovo lice, gledaše u sjajno nebo, što se plavilo nad palačami s druge strane ulice. Oči su joj suzami zalivene, posve razklopljene, kao da njekoga izgledaju. Ona kao da sniva, pa vidi skrovnu uvalu, na prudu se igra diete uza starca, koji krpa mrežu, ladjica se lagano ziblje na plavom i blistavom moru, siv se dim diže iz kućice i penje se po klisuri rta. Dragom

odjekuje veseo smieh, Ivan ju škropi morem, kapljice se kriese i na njegovom licu, a mali Frane plače na prudu, jer neće, da mu Ivan polieva sestru morem.

— Frane, ti si bio u Svitnu pred dvie godine, kad sam ja već amo došla. Što veli Tonka?

Frane hoće da odgovori, no Julka odmah prosliedi:

— A koga si još vidio u Svitnu? Jesi li bio u mjestu?

— Jesam i mnogo . . . .

— A jesi li bio i kod gospodina — — Ružića?

— Bio sam.

— A što ti je rekao gospodin — — Marko?

— Što?

— Gospodina nisi? . . . .

— Župnika? Je . . . .

— Ne, dà, gospodina — — — Ivana?

— Nisam ga vidio; nije bio u Svitnu.

— A njegova Mora? Je li te prepoznao? Je li lajao?

— Nije lajao; odmah je došao k meni, a ja . . .

— Moro je dobar. Jesi li ga pogladio?

— A, à, je.

— Zar ne, da mu je dlaka mekana? Ti si ga, ti si ga dakle gladio! On je u tebe mirno zurio, je li? pitaše Julka naglo, uzev bratovu ruku i gledajući ju njekom zavidnosti.

Julka pošalje brata u dućan, pa uzme iz ormara jednu sliku i njekoliko pisama. Bila su to Markova pisma. Dva bijahu napisana Ivanovom rukom. Ivan ju u svakom s r d a č n o pozdravljaše, a taj s r d a č n o bijaše Julki najsladja, najzvučnija rieč. Ona je nikada neizgovaraše, ali joj uviek bijaše pred očima svaki potez svakoga slova te rieči. Dugo vremena čitaše pisma, a još dulje promatraše sliku. Kad začu Andrijanine stupaje, poljubi sliku i spravi ju s listovi. Andrijana udje u sobu i počne

joj kazivati, da bi mogla do mala odputovati, jer da će sve poslove obaviti.

Frane se u malo pripitomi u bratovu dućanu. Bijaše poslušan i dobre glave i hitar kao vjeverica. U tjedan je dana naučio, gdje je koje vino, te se vješto penjao po ljestvicah, da dosegne staklenke na najviših policah. Imena je mirodija učio na pamet.

Kapetan Kalušković posjeti Filipa s Marijanom. Filip odčepi staklonku najboljega refoska. Kalušković jadikovaše, da će težko naći teret uz dobre uvjete, a pri tom se uzirao na Julku, zabavljenu kod blagajne. Bijaše osbiljna lica, riedko se šalio. Oči su mu izgubile prvašnju veselost, postarao se i oslabio. Jednoga dana dovede k Filipu svoju ženu. Albina sunu u dućan kao vjetar, opazi Julku, kriknu prigušeno, stane malko kao da se našla u veliku čudu, a onda zagrli djevojku strastveno. Julka se usupnula. U dućan bane i gospodja Andrijana, i razkolači oči, kad joj reče Frane, da je to gospodja kapetanica. Andrijana se odmah uplete u razgovor. Albina kazivaše, kako joj se Buenos-Aires silno svidja.

— Ah, Julka, ti si sretna! uzdahnu Albina. — Čula sam, da kaniš — — nevjerujem!

— Nevjerujete? . . . .

— Da, nevjerujem, da ćeš u Svitan, medju one klisure, reče Albina i upre joj oči u lice.

Kad sazna kapetanica, da će Julka u domovinu, nastavi razgovor s pritajenom zlovoljom.

Koji dan iza toga stupi u dućan Marijan. Bijaše snužden. Julke nije bilo kod blagajne. Bješe pošla u njeki dućan sa Andrijanom. Filip računaše u svojoj sobici. Kad spazi Marijana, mahnu mu rukom, neka udje u sobicu. Marijan sjede.

— Jesi li primio kakvo pismo iz Svitna? upita Filip tužnim glasom.

— Jesam, kimnu Marijan i suze mu poliju lice.

— Evo, i ja sam dobio list. Piše mi stari Ružić. E, što ćeš? — Pokoj mu vječni! Starac! — — Znam, težko ti je, uzdahnu Filip.

— Majka i Tonka same ..... Neznam, što ću.

Dugo razgovarahu o Pavlovoj smrti. Bijahu sami u sobici. Umuknu. Filip prekinu tišinu.

— Majka ti je nemoćna.

Marijan ga pogleda suznim očima.

— Čuješ, ženi se. Tvojoj majci treba zamjenice. Govorimo — — kao braća. Marijane, ti znaš, što bih želio. Govorio sam s tvojim pokojnim otcem, a ti? Nisi li jošte ni rieči kazao Julki? Što veli sestra? Znaš, ja je neću siliti ..... ali neće trebati, je li?

Marijan se zagledao u pod. Uzdahnu i reče:

— Prištedio sam par stotina, mogao bih štogod pregraditi u kući, dozidati ....

— Pustimo to! Govori s Julkom. Ja sudim .... dà, neima sumnje, bit će ti ženom.

Malo potraja i Julka udje u dućan. Brat ju zovne u sobicu i poda joj Ružićevo pismo. Ruke joj drhtahu, dok čitaše. Pogleda brata i Marijana i suze joj grunu na oči. Pošto se malko smiri, reče joj brat:

— Julka, žao mi je starice. Ti ćeš joj biti od pomoći, kad dodješ u Svitan.

— Ah, da ih mogu utješiti! — Sirota Tonka!

— Čekaj, jest, za godinu dana možete se vjenčati. I ja ću biti tada u Svitnu, reče Filip.

Julka obori glavu.

— Julka, moja će te majka ljubiti kao rodjenu kćerku, a i ja ću te .....

— A što da govorimo! Dosta; imam posla. Julka, što se stidiš? Nebudi diete! ukori ju brat.

Djevojka nemogaše iztisnuti nijedne rieči. Sapelo ju u grlu. Filip i Marijan mišljahu: šuti, pristaje.

Od toga dana Julka bijaše tužna, i često se zami-

šljavala. Kad bi došao Marijan u dućan, ona nebi nikada ostavila svoga mjesta. Mladić bi natuknuo koju o svojih osjećajih, a ona bi brojila novce, križala po knjizi ili bi dozvala Frana, da ga štogod zapita.

Gospodja Andrijana sjećaše Filipa na odlazak njegove sestre, govoraše mu svakim danom, kako je već sve svoje stvari uredila, pa da će još koji tjedan pričekati, ako u istinu kani poslati Julku u Svitan.

Kapetan Kalušković nadje nakon duga sdvajanja teret za svoju Niagaru. Došav u dućan s Marijanom, pripoviedaše tu novost Filipu, koji ga upita:

— Za kamo krcate?

Kapetan mu reče, da krca prah od kostiju i kože za Marsilju ili Genovu, pa da će s toga u Gibraltar na ordini, što je značilo, da će u Gibraltaru stati i čuti zapovied, u kojem gradu da izkrca teret. Što takva sbiva se često. Trgovačko je družto imalo svoja skladišta i u Marsilji i u Genovi, pa nije znalo, kada je kupilo onaj prah od kostiju, u kojem će mu gradu donieti više hasne.

— Eto sreće! Kapetane, na brodu ima mjesta i za putnike? upita Filip.

— Ima dosta.

— Moja će setra s Vami do Genove ili Marsilje. S njom će i gospodja Andrijana. Vi ju poznate? Izvrstno! Bolje da podju s vami, s domaćimi ljudmi, nego li s parobrodom, pa same, znate, dvie ženske glave! Potrošit će manje. Jedri li dobro Vaš brod?

— Kao galeb!

— E, pa dobro! Kad ćete dignuti kotvu?

— Do dva tjedna.

— Baš dobro!

Filip zovne brata Frana i pošalje ga u prvi sprat.

— Reci gospodji Andrijani, neka bi sišla u dućan.

Malo čas, eto gospodje Andrijane. Pogode se. Marijanu se razvedrilo lice. Filip nije pitao sestre, da li

voli u Europu s Niagarom ili s kojim parobrodom. On samo govoraše: — Ženske glave, same, nije skupo, domaći ljudi, susjed Marijan, divota!

Andrijana kazivaše za tim Julki, kako će im biti liepo na Niagari medju poznatimi ljudmi, te kako bi im bilo neugodno na parobrodu, gdje sve smrdi po ugljenu, i gdje nebi mogle uživati slobode, jer da su mnoge žene uviek odjevene kao da će u kazalište. — Moglo bi nam se svašta dogoditi na parobrodu. Dušo, po svietu ima svakojakih ljudi, a na Niagari znamo, tko je. Ja se neću bogme u svilu oblačiti radi kapetanice.

Julka joj se smiešila sad radostno, sad sjetno, kakve bi joj se misli vile u glavici. Hleptila je za časom, da odjedri iz Buenos-Airesa, srce ju vuklo medju sure klisure njena zavičaja, a hoće li ju onamo odvesti jedrenjak ili parobrod, to joj nije glave trlo. Nu ipak se nije veselila preko mjere svomu odlazku, kad pomišljaše na družtvo, s kojim joj je bilo putovati. Sililа se, da zaboravi sve zlo i napasti, koje je bila pretrpjela kod Albine.

Kad sazna Albina od svoga muža, da će Julka s njimi, odmah se zavrže bračna oluja. Kapetanica se ljutila, zadihavala, grudi joj drhtahu od prigušena biesa. Oštrim je pogledom kosila muža, stiskala ustne, pa onda začela kroz zube, da njoj netreba na brodu žena. — Ti si čudan čovjek! Ja hoću slobode i mira. To je glupost!

Kapetan šuti s prvine, a kad mu dozlogrdi, odvrati joj odrješito: — Ja sam gospodar na brodu! Nezanovietaj mi! Već sam se pogodio s Filipom Stanićem i s gospodjom Andrijanom. Ako ti nije pravo, eno kraja, izkrcaj se, pa kud te put nanese!

Albina protrnu. Kapetan podje na kraj, a kad se vrati na brod, još je oluja tutnjila. Medju njima često bi došlo do gorkih rieči. Ona ga je bez prekida dražila i mučila, te nije imao nikada mira. Mrgodila se i lju-

tila na sve, a on joj govoraše, da je sotona u nju ušla. Prošla bi kadšto tri dana i više, da nebi ni jedne rieči izustila. Čitala bi od jutra do večera, kod stola zirnula bi u Marijana i sva se uzrujala, pa bi se opet zatvorila u svoju komoru, ljutita i ogorčena. Nebo Kaluškovićeva braka bijaše vedro samo jedan mjesec dana, a kašnje malne bez prekida oblačno.

XVI.

Osvanu dan odlazka. Filip i Frane doprate sestru i gospodju Andrijanu na brod Niagaru. Bilo je i plača i suza kradomice otrtih.

— Pozdravi Ružića, Sofiju, sve. Čim dodješ doma, piši mi, znaš, odmah. Pozdravi Sofiju. Pazi na novac. A što plačeš? Julka, znaš, Sofiju, s Bogom! govoraše Filip uzdrhtanim glasom.

Poljubi jošte jednom Marijana i šanu mu u uho: — Govori s Julkom, dà, do godine. — Pozdravi se sa svakim, pa sidje s bratom u ladjicu i udalji se od Niagare. Rubci lepršahu. Ladjica u malo izčeznu medju velikimi brodovi.

Niagara odjedri iz Buenos-Airesa. Vrieme bijaše liepo, vjetar povoljan. Kad sjedoše za stol da objeduju, grad se već gubio u daljini. Kod stola govoraše najviše gospodja Andrijana. Kapetanica bijaše mučaljiva, a njezin se muž tužio, da mu neide ništa u slast, da je prošle noći zlo spavao, da mu je glava otežčala. Bijaše neveseo i veoma sumoran. Po objedu udju Julka i Andrijana u svoju sobu, kabinu. Tu bijaše sve čisto i liepo uredjeno. Na Niagari bijahu dva salona, a oko njih više kabina. U prednji omanji salon silazilo se stepenicom s k a s a r a, s palube. U tom je salonu bila kabina Julkina i Andrijanina, a njima nasuprot kabina poručnika Marijana. U većem salonu, u koji se ulazilo iz manjega, bijahu izbe

za kapetana i kapetanicu. Posred toga salona bijaše velik stol, gdje blagovahu častnici broda i putnici. Pod salonom bila je sv. Barbara, prostor, gdje se drži prah i oružje.

Julka i Andrijana popeše se u suton na palubu, da se malko prošeću. Na krmi je sjedila Albina i čitala njekakvu knjigu. Opaziv svoje suputnice, nakloni im se tek primjetljivo, pa nastavi svoje čitanje.

— Reć bi, da joj nije pravo, što smo na brodu, prišaptne Andrijana Julki.

Djevojka se usiljeno osmjehnu.

Marijan bijaše zabavljen poslom, te je letio s krme na provu, jer još nebijaše sve uredjeno po palubi. Kadšto bi stao časak uz Julku i pošalio se, da ju razveseli. Djevojka se šetala i upirala oči u odaljenu obalu, gdje je ostavila braću.

— Ah, tri mjeseca do Svitna! uzdahnu Julka.

— Proći će i to, dušo! tješila ju Andrijana.

Na Niagari bijaše mornarâ Istrana, Bakrana i Dalmatinaca, ljudi dobri, poslušni i mirni, i vješti pomorci. Svi čvrsti kao dren, zažarena lica, rutavih prsiju, gvozdenih šaka, sokolova oka. Privikli su i žegi i mrazu, i gladu i žedji, neboje se ni vihora, ni groma, ni crvive vode. To su djeca hrvatskoga krša, srčani, razumni, plemenita srca i mila obličja. Oni neznaju, što je strah; dok se njihova braća kopači pokrivaju preko glave toplim gunjcem, kada im se ore gromovi oko kuće, oni se penju po jedrilih u mračnoj noći, a oko njih bjesni ocean, križevi pucaju, trgaju se jedra, munje sievaju, brod se trese i valja po ogromnih valovih. Na brodu su sve domaći ljudi osim kuhara, koji je Talijanac iz Jakina. Kad neima posla i kad mu dozvoli kapetanica, zabavlja se harmonikom, sjedeći u fogunu, kuhinji, što je na palubi posred broda. Kuhar je prosied čovjek i nješto pognut. Zove se Keko. Nenateže li harmonike,

pjevulji nabožne pjesme na čast svomu svetcu sv. Franji i sv. Nikoli, zaštitniku mornarâ. Mornar Ive iz Vrška svira mieh, da je milota.

Kad se navukla noć, stao se brod valjati. Žene nisu marile za večeru. Smučilo im se. More je užasno lužilo oko broda. Julka je slušala šum valova i stenjala od velike boli. Andrijana se svijala i vikala, da će umrieti. Marijan je došao k njima dva, tri puta, da ih osokoli.

— Nebojte se; priučit ćete se do mala, uvjeravaše ih.

Jak je vjetar duvao. Kalušković, došav na kasar, svrnu okom po moru i nebu, pa reče svomu poručniku:

— Liepo vrieme. Dobro mastimo.

— Deset milja, odgovori mu Marijan.

— Nije mi dobro; leći ću. Stipetiću, pazite.

— Nema straha! Počinite.

Četiri je dana duvao svjež vjetar. Ni Julka ni Andrijana neizadjoše iz svoje kabine, dok se nije more malko smirilo. Brod bijaše daleko od kraja. Kapetan nije izlazio iz svoje kabine, jer bijaše težko obolio. Tresla ga groznica. Marijan obavljaše sada i svoju i kapetanovu službu.

Prodje pet dana i opet se zavrže žestok vjetar u krmu. Najviša su jedra svezana. Brod se uzdiže na ogromne valove, sad zaroni provom, sad zamasti krmom, pa se valja s boka na bok, a pjena se praši, more škropi jedra i zapljuskuje palubu. Ljuljavina je uviek ista. Kad malko popusti vjetar, pokažu se Julka i Andrijana na kasaru, pa oprezno potrču na krmu, držeći se konopa. Sjednu i gledaju napeta jedra i uzburkano neizmjerno more. Albine se nevidi. Kamarot, podvornik, Tončić pripovieda, da se nemiče od uzglavja svoga muža. Podvornik je rodom iz Kostrene. Kuhar Keko vari čas ovo, čas ono za kapetana, a Julka i Andrijana pomogle bi rado Albini, ali im ona rekla, da ih netreba.

Vjetar je jenjao. Sva su jedra razapeta. Sve gori

od silne žege, silna je vrućina na brodu. Već su dva tjedna, odkad je Niagara odjedrila iz Buenos-Airesa. I gospodja se Andrijana nemiče iz svoje postelje; cieli se božji dan tuži, da je težko bolestna. Djevojka ju dvori, bdije, sve podnaša strpljivo, svaku joj želju izpunjuje. U kabini je zadušljivo i sparno. — Ako i neumrem od bolesti, umriet ću od ove vrućine; skuhat ću se u ovoj rupi, jadikuje Andrijana.

Jedne se noći popne Julka na palubu i podje u f o g u n, da svari čaja bolestnoj pratilici. Keko snieti oganj, a ona se vrne na krmu, rekav kuharu, neka ju zovne, kad se stopli voda. Kađ bude na krmi, približi joj se Marijan. Vjetar je opet šumio u jedrilju i zviždao u oputu, valovi su bučili oko broda, pjena se svuda bjelasala. Dva mornara stajahu do kola krmila, a njekoliko ih je pušilo blizu srednjega jedrila. F e r a l i, svjetiljke, bacahu svoje zeleno i crveno svjetlo na raztrganu pjenu.

— Kako je gospodji? upita Marijan drhtavim glasom.

— Nije dobro.

— Nismo u sretan čas odputovali. Kapetan je opasno obolio. Ja već nemogu od umora. — Julka, jesi li barem ti posve zdrava?

— Do sada se nemogu potužiti.

Malko umuknu.

— Ustrpi se. Stignut ćemo i u Sredozemno more, a tada eto nas kod kuće. — — Julka, tebi je žao . . .

— Žao? . . .

— Reci mi istinu, nije li ti žao što si otišla od Filipa?

— I Filip će doći u Svitan.

— Ali te još nevidjeh veselu, odkad si na brodu, reče joj Marijan gorko.

— Kako da sam vesela, kad su svi bolestni.

— Svi? . . . Nije to, nè. — Julka, sad smo sami

. . . . nedoreče mladić, jer mu njezin pogled uguši rieč u grlu.

Keko dotrči na krmu i upita Julku:

— Hoću li amo donieti čaj?

— Donesite! zapovjedi Marijan, pa se sagnu k djevojci i reče udušeno:

— Julka, ti nećeš da sa mnom govoriš.

— Što? . .

— Dà, ti me izbjegavaš. Čuj, treba da ti kažem dvie rieči na samu.

— Evo čaja, javi se Keko.

— Odnesite ga gospodji Andrijani, zapovjedi Marijan.

— Ali . . . prekine Julka.

— Keko! reče častnik oštro.

Keko metne kapu pod pazuhu, pa se spusti pod kasar.

— Julka, ja ti se čudim, ti znaš — — — nije li ti Filip ništa govorio? — Nè, nije liepo, da me se kloniš. Uviek šutiš — — Za što nisi sa mnom iskrena?

Julka je i sada šutjela i gledala u mrklu noć. On ju primi za ruku.

— Julka, nemuči me! — — Nè, — ti me neljubiš. Ah, da znaš, koliko trpim!

Djevojka uzvrnu na njega oči, pune miline i sućuti. Ruka joj zadrhta u njegovoj.

— Julko moja, govori, nemuči me. Ah! zar nè, dà, ti ćeš biti moja, dà, ti samo mene ljubiš, pa za što mi toga nekažeš? — — — Julka, čemu te suze? Jest, dušo, ti me . . . . .

— Marijane . . . .

— Što! ti me odbijaš, ti me neljubiš? Govori!

— Kao svoga brata, da, ja te . . . .

— Brata! — — Zar tako? Ti si me varala!

— Ja? — — Varala? . . .

— Bolje, da si mi nož u srce . . . . Ti me dakle

nećeš? Ti za drugim čezneš? Reci mi njegovo ime, njegovo ime! iztisne Marijan kroz zube.

— Njegovo ime? . . . . . Čije ime? . . .

— Ja neznam. Njegovo ime reci! Ubit ću ga! škripnu mladić sdvojno i oči mu sievnu.

— Ubiti? . . . Koga? protrnu Julka.

— Onoga, koga ljubiš, na koga uviek misliš. . . .

— Ivana? . . . On je dobar, šaptnu djevojka u najvećoj stravi i uhvati mu objeručke desnicu, kao da se već u njoj nož blista.

Marijan se trgnuo za dva koraka. Krv mu udarila u glavu, zanjihao se i prihvatio o jedan konop.

— Marijane, reci mi, obećaj mi, nè, nè, ti ga nećeš ubiti! Molim te, smiluj mi se, reci mi, da nećeš. Ah ti neznaš, kako je Ivan dobar! Smiluj se, molila ga prestrašena djevojka.

— Ivan? . . . Jest ubiti? — — I ti, ti si mene ubila! — — Nè, moja ili ničija! Dà, ubit ću ga, njega i tebe, bacit ću te u more, ti prokleta zmijo! Zagušit ću te! škripnu zubmi i pograbi ju biesan svojima gvozdenima rukama.

Julka užasno vrisnu, i zazove u pomoć. Dotrči pet, šest li mornara, te ju izbave iz njegovih šaka. Djevojka uteče u svoju kabinu.

U Marijanu bješe uzavrela krv. U glavi mu šumilo, oči su mu izbočene, usta mu se pjenila, stiskao je piesti i škrgutao zubima. Mornari se poplaše, videći ga onako biesna, pa ga obkole, da nepočini zla. On nasrne na dvojicu iznenada i obatali ih na palubu. Ostali ga zaskoče, deset ga željeznih šaka stisne. Marijan se bori kao lav, udara šakom u prsa, u trbuhe, hoće da grize, al se sgrči ono deset mišica, a njegove žile popuste, kao da su popucale. Sav klone. Oči mu biesno sievaju. Mornari ga mole, da se umiri. Svi ga štuju i ljube, pa znaju, da bi propali bez njega, jer je kapetan bolestan. Marijan

viče, da ga puste, psuje, proklinje, grozi se njekomu. Mornari se sgražaju i mole ga, da se utiša, ali on opet bjesni. Mornari stisnu jače. Marijan opet klone, glava mu se objesi, onesviesti se; svi drhću od užasa. Kapetan bolestan, a poručnik kao da je pomahnitao, pa posred oceana! — Odnesu ga k fogunu, polože ga na palubu i operu mu lice octom. Bolestnomu kapetanu nisu ništa htjeli javiti, jer se nadahu, da će se u malo osviestiti.

Marijan je ležao cieli jedan sat na palubi, a kad je ustao, omjeri mrko mornare i podje na krmu. Bijaše posve skršen. Zovne meštroma, starješinu mornarâ, i reče mu:

— Mate, ja ću malko leći. Ako što uztreba, zovnite me. Vjetar je dobar. Nezatvarajte jedara.

— Dobro, šior! odgovori Mate Jalšanac.

Marijan sljegne pod kasar i baci se na postelju.

Iste noći kazivaše kamarot Tončić mornarom, kako je kapetan opasno obolio, te da neće preboljeti. Mornari se pogledavahu. Njihove su misli letile k onim kućicam, što se biele na obalah hrvatskoga mora.

U razsvanuće popne sa Marijan na palubu, pa gleda jedra i more, a mornare kao da ih nevidi. Požutio je i probliedio, pod vedjami nabreknula mu kožica i pomodrila. Julka se zabola u svoju kabinu.

Sunce ogranu. Vjetar je slabije duvao. Kuhar Keko pomoli se na vrhu stepenica salona i pritrči k Marijanu, te mu reče, da ga zove kapetan. Marijan sidje u salon i tu se sastane s Albinom, koja mu okrenu ledja. Udje u kapetanovu kabinu.

— Kakvo je vrieme danas? upita ga Kalušković slabim glasom.

— Vjetar je popustio. Nejedrimo više od dvie milje.

— Stipetiću, meni je slabo. — — Nebojim se smrti, još se osjećam jakim, no ako mi se .... Dà, Vi ste

pametan čovjek, nebojte se ničesa, brod je dobar, a i mornari su ljudi od oka.

— Ozdravit ćete, reče mladić, upiljiv oči u kapetanovo upalo i požutjelo lice.

— Stipetiću, zar nebi dobro bilo, da učinim oporuku? upita tiho kapetan.

— Ako mislite ....

— E, znam da neću još protegnuti pete, ali za svaki slučaj .... Stipetiću, čujte, dodjite bliže, kimnu kapetan, pa nastavi čim je tiše mogao: — Dà, učinit ću oporuku radi Albine. Ona me je to i umolila. Ah, zlata vriedna žena, pravi angjeo! Dok sam bio zdrav, nisam poznavao njezinih vrlina, njezine požrtvovnosti. Jadna moja ženica! Ciele noći bdije uza me. Jest, u nevolji se pozna plemenito srce. Dragi Stipetiću, da nije Albinine požrtvovnosti, mene već nebi bilo, ja bih bez sumnje umro.

Jedan sat za tim bijaše svršena oporuka. Napisao ju Marijan, a svjedoci su bili njeki mornari. Kapetan je ostavio sav svoj imetak Albini, nesjetiv se svoje siromašne rodbine, njekoga višega činovnika i njegove mnogobrojne obitelji.

Oko podne prestane vjetar. Brod se valjao po valovih, nasadjivao se na njihove široke vrhunce i puzao i klimao u jazove. Jedra su se tresla. Mornari objedovahu razštrkani oko foguna. Svaki je vješto držao svoju zdjelu, da mu se neizprazni. Čulo se, kako čvrsti zubi grizu i melju tvrdi mornarski kruh. Kad su doručavali, dodje k njima kamarot Tončić i reče:

— Umro!

— Umro? uzčude se mornari u jedan mah.

— Još je topao, slegnu ramenima Keko, koji je došao odmah za kamarotom iz salona.

— Djeco, skinite kape, da mu se pomolimo za dušu, reče Mate, siedi starješina.

Mornari ustanu i skinu kape. Mate klekne do panja jedrila. To učine i ostali. Jedan se osloni o kuhinju, drugi o jarbor, a mnogi o veliku ladju, što leži posred palube. Svaki je za se tiho molio.

— Tko je bio blizu njega, kad je izpustio dušu? upita Keka jedan mornar.

— Žena, poručnik i ona gospodjica.

Starješina Mate zapovjedi, neka se izvjesi zastava na pô ašte, a mezza asta, što znači, ne onako visoko, gdje se obično vije, nego u pô visine. Tako izvješena zastava znak je tuge. Marijan pošalje Keka i još dvojicu mornara k mrtvacu, neka bi ga preobukli. Za tim prirede barkaču, najveću ladjicu na velikih brodovih. Šestorica mornara uzmu jednu dasku, dugu koliko čovječje tielo, pa sidju u veći salon. Dignu mrtvaca s postelje, polože ga na onu dasku i dobro ga za nju svežu dugim platnenim pasom. Težkom ga mukom iznesu na palubu i podignu na barkaču, na one klupčice, gdje sjede veslači. Svežu dasku za klupčice, jer jošte trajaše ljuljavina.

Pokojnik je posve protegnut i leži nauznak. Keko mu bješe zatvorio oči, ali se je jedno oko na pô otvorilo i malko nakrivilo. Duga smedja brada siže mu do tamno požutjelih ruku, složenih na prsima. Lice kao da je od stara voska i puno crnih pjega. Nad njim su razapeli zastor, da ga sunce nesažeže, da neokuži zrak. Mrtvac ostat će na barkači dvadeset i četiri sata. Tako je propisano.

Mornari tiho obavljahu svaki svoj posao. Bosonogi se žurili po vrućoj palubi. Albina se zabola u svoju kabinu. Andrijana drhtaše slušajući glasove i stupaje mornara, kada su se miešali i obraćali pred vratima njezine kabine, noseći mrtvaca. Pri dnu stepenice nebijaše mnogo prostora. Daska bijaše udrila o vrata njezine sobice, pa joj se činilo, da ju pokojni kapetan zove.

I Julka je zapanjeno gledala vrata kabine. Bijaše blieda i izmučena od boli, užasa i nesanice. Kadšto bi upala u mrtvilo, u bezćutnost, te o ničem nemogaše razmišljati, nikakve želje neosjećaše, za ničim nije čeznula. Bilo joj kao da se je strovalila u najmračniji bezdan, te sve niže propadaše, primičući se još crnijim danom, nego li bijahu oni, kada joj ubiše otca. Spasa od nikud neočekivaše. Sjetila bi se kadšto velikoga i veseloga grada, gdje je ostavila svoju braću, ali je taj grad daleko, neizmjerno ju more razstavlja od njega. Tek se mogla sjećati sretnih dana, što ih je proživjela uz Filipa, dana prošlih i razsvietljenih nadami i sladkim čeznućem. To vrieme kao da je davno, kao njeko udaljeno svjetlo u mračnoj noći, svjetlo, što bi ugaslo, čim bi ga spazila.

Kad zanoći, nasta grobna tišina na brodu. Do pokojnikove glave upališe malen ferô. Žuto se svjetlo micalo po licu i rukû pokojnika, već kako bi se brod zaljuljao. Nad mrtvacem stršili su u vis silni jarbori, jedra su se crnila na najviših križevih kao da su tuj sjele njeke crne ptice ogromnih krila, ptice pratilice smrti, što kosi svoj plien po oceanih. Čulo se muklo pljuštenje mora oko broda, trvenje križeva, a kadšto bi zaškripalo štogod i po jedrilih. Mornari se tiho šuljahu palubom, prolazeći čim dalje od mrtvaca, uz obor, mrtvu bandu. Pogledavaju pokojnika, a on kao da im namiguje oním na pô otvorenim okom. Marijan šetaše na kasaru, zamišljen, pognute glave.

Osvanu. Veliko, plameno sunce dizalo se iz valova i krvavilo nepregledno more. Plamen je u feralu do mrtvaca probliedio i puši se. Na dalekom obzorju dizao se dim parobroda, čije se još korito nije vidjelo. Dvojica mornara šivahu na Niagari, na palubi do kasara, veliku vreću od čvrsta platna. Vonj mrtvaca zaudarao bi čas na provi, čas na krmi, kako bi zanesla jedra i ganula zrak.

Oko podne sakupe se svi mornari kod barkače i dignu s nje pokojnika, pa ga odnesu na kasar i polože ga na palubu pred kolom krmila. Sad javi Keko kapitanici, da je sve priredjeno. Albina se popne na kasar i nikoga nepogleda. I Julka je medju mornari, a Andrijana je ostala u postelji. Svi kleknu. Marijan otvori molitvenik i počne moliti: „De profundis". Mnogi mornari pjevaju tiho za poručnikom.

Gladki se valovi iz daljine valjaju, brod se lagano ziblje, jedra podrhtavaju, sjena im se miče po moru, što blisiče u sunčanom žaru. Od nikud ni ćuha. Paluba gori i peče na mjestima, gdje je obasjana suncem, koje probija kroz luknjice zastora, kao da se je prosulo s neba žarkih ugljena. Mrtvac je pocrnio. Oči su mu sada otvorene, staklene, ukočene. Albina se skamenila pred slikom smrti, čiji dah obavija nju i mornare.

Kad svrše molitve, metnu u dugu vreću njekoliko težkih komada kamenoga ugljena, pa za njima mrtvaca, privezana o dasku. Odnesu ga tada na kraj krme, polože ga na obor broda, ali ga neporinu u more, nego čekahu, po mornarskom običaju, da se brod zaljulja, pa da sam mrtvac spuzne sa obora pod krmu. Niagara se zaziblje. Ona se duga vreća nagne i strovali u valove. More muklo zapljuska, zapjeni se, zaiskri se bisernim razprahom, poškropi brod, pa se sleže i utiša.

— Pokoj vječni daruj mu, Gospodine! reče Marijan.

— Amen! odgovore svi mornari.

Za brodom njihala se je još pjena na valovih. Albina ju gledaše, osloniv se na obor. Stisla je ustnice i stegnula obrve. Kad nestane pjene, svrne okom po moru. Nigdje kraja, svud valovi, a nad njimi nebo, ogromni pokrov od razsijana željeza. Na brodu sve je tiho. Mornari se zavukli u hlad. Brod se nemiče, stoji kao da se je usidrio posred Atlantika; nedaleko po krmi spušta se ona težka vreća u neizmjernu dubinu Već su nad

njom ciela brda slane vode, već je hiljade stopâ pod morskim površjem, a još tone i tone, i tko bi znao, kada će leći na zemaljsku koru, u šumu resina, kamo nedopiru sunčani traci.

Na Niagari se nije više čulo Kekove harmonike. Kapetanica nije izlazila iz svoje sobe, a Julka bi se riedko makla od Andrijanine postelje. Ona je sada jela u svojoj kabini. Odkad je na nju Marijan onako bio nasrnuo, još im se nisu pogledi sukobili.

Pet dana po kapetanovoj smrti opaze mornari parobrod, koji je jurio po krmi i naglo se primicao Niagari. Marijan odmah zapovjedi, da se izvjese znakovi, barjaci raznih boja, kojimi se mogu i udaljene ladje dogovarati i točno sporazumjeti. Znakovi javljahu, da je kapetan umro. Nad krmom je visjela austrijska zastava, a na jednom barjaku bijaše broj broda, osjegurana kod riečke mutue. Parobrod se na svu sreću približi na dvie, tri stotine koraka. Častnici parobroda stanu gledati Niagaru i opaze znakove. Parobrod se malko zaustavi. Na njem bijaše mnogo ljudi. Marijan skoči na obor krme i poviče iz svega grla englezkim jezikom:

— Niagara, Austrija, kapetan umro.

Častnik odgovori s mosta parobroda:

— Niagara, Austrija, kapetan umro.

— Tako je! potvrdi Marijan.

Onaj se častnik nakloni, pa položi usta na ciev, što vodi glas do ljudi kod parostroja. Parnjača u malo odjuri, ostaviv Niagaru u tišini, da se valja na mrtvih valovih, dok vjetar nedune u jedra.

Bibavica bivaše sve to jačom. Treći se dan pokaže daleko za krmom, na kraju obzorja, crljena i gusta magla. Oko podne svjež alizej, jugo-iztočnjak, napuni jedra, a brod veselo zabrusi. Jedrilo se sada više dana bez prekida istim pravcem. More se pjenilo na doseg oka, valovi se sustizahu kao maleni brežuljci, mrki, zeleni,

crvenkasti, raztrgani. Jedrila škripahu, križevi se uvijahu, oputo nategnuto, svud lomnjava, šum, zviždanje. Brod je mlatio more provom, dizao se, nasadjivao se, lomatao i grabio vodu, koja mu praskaše po palubi. Pjena je letila strjelovitom brzinom preko broda i škropila jedra, što su bila čudno pocrvenila u maglovitom i groznom zraku. Vjetar bivaše sve to žešćim, more se dimilo, silno se uzkopalo, valovi gruvahu o brod, korito se treslo i pucalo. Jedne večeri odletiše dva jedra i u hip se izgubiše u tmuši i magli, što se je vitlala nad morem. Po golih križevih osta njekoliko krpetina.

Dva su tjedna prošla, odkad su spustili kapetana u more. Niagara se oporavila od oluje. Mornari su popravili oputo i svezali nova jedra na križeve. Brod jedri da nemože ljepše. Marijan jošte nije progovorio rieči s Julkom. Bijaše mučaljiv i svakoga gledaše mrko. Mornari se čudili i nagadjali, što da mu je to sunulo u glavu.

Jedne noći stajaše Albina na kasaru. Oslonila se na obor. Vrieme bijaše krasno. Udova se zamislila i gledaše velik parobrod, koji je brusio po valovih nedaleko od Niagare. Iz dimnjaka suknulo bi kadšto mnogo iskrica. Kad se malko parnjača odmakne, nanese vjetar njezin dim baš na Niagaru. U to prodje mimo Albine mladi poručnik. Udova ga tiho zovne.

— Marijane, je li vrieme stalno?

— Neznam, odgovori Marijan hladno.

— Osjećaš li dim parobroda?

Mladić ponjuši zrak, slegne ramenina i nereče ništa.

— To je vonj od ugljena — da, ugljena. Oni komadi u vreći — — bili su težki. Siromah Kalušković . . . . . Ali, što ti je, da se uviek mrgodiš? Zar te ja nevolim? Zar ti nisam uviek naklona bila? — — Ti si umoran . . . . danas ćeš leći. Mate neka pazi. Vrieme je liepo.

Udova mu stisne ruku, pogleda ga milo, pa sidje

pod kasar u svoju kabinu. Marijan joj kimnu, i osta naslonjen na oboru. Bijaše snužden i gledaša u mrklu noć. Mjesec bijaše utonuo u more.

Svi su mornari na Niagari veseli, Evropa nije daleko. Svjež vjetar duva u jedra. Bijaše krasna večer. Julka se popela na palubu, da se naužije zraka. Andrijana bila usnula; bolest joj okrenula na gore. Julka zamišljeno gledaše njeki odaljeni otočić, oko koga se pjenilo more. Bila je tužna. Kad se smrklo, htjede sići u svoju kabinu, ali se sastane na vrhu stepenicâ sa Marijanom, koji je uzlazio. Malo da neudariše glavom o glavu.

— Ti! uzčudi se poručnik.

— Idem . . . .

— Čekaj, da izadjem. Kako je gospodji Andrijani? upita plaho i stupi na palubu.

— Gore.

Čas za tim reče Marijan tiho:

— Za koji dan smo u Gibraltaru, pa onda — — još neznam, kamo ćemo. — Julka — — ti u Svitan . . . .

— A ti?

— U Ameriku: — — Dà, u Svitnu me neće više vidjeti, izgovori naglo zadnje rieči.

Julka ga tužno pogleda. Dva tjedna nije s njim progovorila rieči.

— Nè, nikada! iztisne Marijan prigušenim glasom, popomuči, pa nagne gorko: — Mislio sam . . . . prevario sam se . . . . Ti Julka, ti sa mnom tako! A što će tvoj brat? — — Ah ružno si me prevarila! . . .

— Prevarila!

— Dà. Za što mi nisi odmah rekla . . . .

— Što?

— Da me neljubiš.

— Marijane!

— Ružno si me prevarila!

Djevojka drhtne, sva se žažari, oko joj sievne, gorak

joj posmjeh preleti usnama. On ju htjede primiti za desnicu, ali ona opet uzdrhta i odrine njegovu ruku od sebe.

— Julka!

Djevojka mu upre oči u lice.

— Julka, ti me neljubiš.

— Ne, neljubim, odjavi oštro i gordo.

— Što, ti me neljubiš? plane mladić i uhvati ju za desnicu.

— Ostavi me! Da sam te i ljubila .....

— Ti si me varala!

— Ja? Kada? — Jadna ti majka!

— Što to govoriš? protrne mladić.

— Ona tebi ti veli, a tako i ti njoj, porumeni Julka.

— Ona? . . .

— Gospodja Albina.

— Nije istina! iztisne kroz zube mladić.

— Jest. Čula sam na svoje uši. Kako smiješ meni reći, da govorim neistinu? Sram te bilo! odsieče oštro Julka.

— Ja i tebi ti velim, šaptne mladić i obori glavu.

— Jer me poznaš od djetinstva. Ostavi me! reče ona srdito i iztrgne mu desnicu iz rukû.

Marijan zadrhta, pa klone, kao da mu je srce puklo. Krv mu bila navalila u glavu, pred očima mu se maglilo, malo da se nije srušio na palubu. Julka bijaše naglo sašla u svoju kabinu.

*
* *

Tjedan dana iza toga pomaljahu se bregovi južne španjolske obale. Mornari gledahu kopno i srce im se širilo od radosti. Na brodu se sbivahu čudne stvari. Mladi je poručnik mrk i goropadan. Zamišljeno šeće palubom, uviek nješto snuje; vidi se, težke mu misli kopaju mozgom. Često bi se povukao na kraj krme, lice bi mu se namrgodilo, pa bi gledao i gledao u more. On naginje i amo i tamo. Ljubi Julku, umire za njom, a udova ga

nepušta iz svojih šaka. Lica su mu upala, svakim je danom bljedji. — Od jada i gora vene. Srce mu palo med malj i nakovanj, veli mornar Dalmatinac, razgovarajući s kamarotom Tončićem.

Niagara dojedri napokon pred Gibraltar. Bilo to u suton. Brod je lagano puzio pred lukom, a ladjica na četiri vesla naglo mu se primicala. Marijan je htio poviknuti mornarom, da izpuste kotvu na dno, kad se začu glas iz one ladjice:

— Niagara, o!

Marijan skoči na obor broda, uhvativ se za s a r t i j e.

— Nepuštajte kotve! O r c a! vikaše čovjek iz ladjice, da okrenu provu u vjetar, pa da tako zaustave brod.

— O, Vi ste to? povika Marijan u čudu, pa zapovjedi mornarom, neka spuste stepenicu po boku broda.

U malo se pomoli na b a r k a r i z u, na vrhu stepenice, ogromna ljudeskara. Mornari se čude. Albina se užasno namrgodila i pogledava Julku, koja je probliedila.

Anselmo Panello sidje s b a r k a r i z a na palubu.

— E, dobar večer! Hà, Kalušković umro. Koje dobro? Dà, sve zdravo. Čekam vas već deset dana. — — A ova gospodjica? Pisao mi Kalušković — Julka. Hà, narasli ste! Kako si, Albino? A Vaš brat? Čujem, da će i on u Svitan. Jest, Stanić, Filip, poznam ga. A Vi Stipetiću? E, dobro, dobro! Brod u redu; bravo, bravo, moj Stipetiću! A, a ona gospodja? Na brodu je još jedna gospodja?

— Već je dugo bolestna, odgovori Marijan.

Anselmo pitaše svakoga nješto. Dok mu jedan odgovaraše, on se već k drugomu obratio.

Kad je stigao onaj parobrod, koji se bijaše primako Niagari posred oceana, u njeku englezku luku, dao je viest o brodu bez kapetana u novine „Shiping-Gazzette“. Iz tih novina pretiskao je viest „Osservatore Triestino“ i donio ju u Svitan. Anselmo je odmah odputovao u

Gibraltar. On je znao, da će Niagara taknuti to mjesto, da dobije zapovied, gdje da se izkrca. Anselmo nije htio, da mu bude brod bez kapetana, a udaljio se od Svitna radi obćinskih izgreda i radi drugih razloga.

— Gospodine principale, Vi već valjda znate zapovied? upita Marijan Panella.

— Za Marsilju, kimnu Anselmo.

Niagara je plovila sada uzduž španjolske obale, koja se nije gubila iz vida. U tri dana dojedre do rta Gata. Bijaše krasno vrieme. Vjetar duvaše s kraja. Anselmo se po običaju opijao svake večeri, a Albina je čeznula za Marsiljom. Odlučila je, da će se izkrcati, čim stignu u luku, te da će krajem na Rieku. Anselmo nije htio nikada govoriti o pokojnom Kaluškoviću.

One noći, kad dojedriše izvan rta Gata, čvrsto se Anselmo napio. Dugo nagovaraše krasnu udovu, da ostane s njim kod stola. Albina ga nukala, da pije, pak kad se Anselmo svalio na divan, popela se ona na palubu i sastala se s Marijanom. Dugo razgovarahu. Noć bijaše vedra i sjajna.

— Nè, ti nećeš ostati na Niagari. Poći ćemo zajedno na Rieku, u Trst, kamo hoćeš. Kako sam ti dala srce, dat ću ti sve. Bit ćemo sretni; imam, kako znaš, sav Kaluškovićev imetak, polovicu Niagare i jednu kuću na Rieci. Marijane, kupit ćemo brod, ti ćeš biti kapetanom, skupa ćemo putovati. Ti znaš, koli te ljubim . . .

Marijan je šutio i slušao njene sladke rieči, koje mu ona već dulje vremena ponavljaše.

— Marijane, zar mi nevjeruješ, da te ljubim? Bi li te znala — — Julka, — — koja druga ljubiti, kao što te ja ljubim? proguče udova, stišćući mu ruku.

Naslonjeni na obor kasara, gledahu more, koje se živahno pjenilo. Brod se nagnuo na desni bok, te je lagano puzio. Maleni valići pljuskahu pod drugim bokom. Sva su jedra bila otvorena. Vjetar je ugodno šumio

medju jedrili i donašao miris iz perivoja i šumica grada Almerije. U bajnom sjaju mjeseca titraše španjolska obala.

— Marijane, ti nisi sretan, tvoje je srce ledeno. Ljubiš me, jer nisam ružna, — — jer sam žena. Reci, reci, zar ne da je tako?

Marijan joj utisne cjelov na ruku.

— Tebe neljubi Julka — — ali ti, nè, ti je više neljubiš. Marijane, oh koliko nas blaženstva čeka....

— Dà, idi, idi spavati. Ostavi me sada. Treba da pazim, kraj nije daleko. Idi, molim te, idi!

Glas mu drhtaše.

Albina mu stisne ruku, pa sidje u salon. Anselmo je hrkao na divanu. Ona udje u svoju kabinu.

Niagara dojedri u more, što se stere medju španjolskom obalom i otokom Ibizom. Oko podne nasta tišina. More bijaše gladko kao staklo. U njem se odsievahu planine i rtovi. Zrak se ukočio, jedra mirno vise, ni ćuha; tišina, grobna tišina. Sunce se obavilo maglom. Anselmo šetaše na kasaru i proklinjaše vjetrove, koji nisu htjeli duvati u Niagarina jedra. Odmah po objedu poče lievati vino u svoj široki grkljan. I Marijana je silio, neka pije. Mladić nije htio slušati, a on ga stao psovati. Anselmo bijaše mrk, otresit i mučaljiv. Najviše bi govorio, mumljao, sam sobom, kad bi se napio.

U predvečerje posivi nebo, zrak bude težak, olovan, Niagara se nemicaše; stajaše kao da je zarasla o dno. Na sjevernoj je strani potamnilo nebo, crni se oblaci dizahu iz mora kao ogromne klisure. Pred njimi se prašilo more. Malo potraja, a tama se navuče, mrka, siva, tamno-crvena, zrak se jače ukočio, sgusnuo se, zasitio se nječim. U crnom oblaku sievnu prva munja, grom iz daljine zatutnji. Opet nasta tišina. Mornari silaze s jedrila na palubu. Čekaju. Hip za tim strese se Niagara, kao da je na nju naletjelo jato sotona. Prova

se zakopala u more, pa se naglo nasadila. Silovit je nasrtaj vihora zaurlao medju jedriljem i oputom, te preletio brod, koliko bi okom mignuo. Odmah na to udari drugi nasrtaj, deset munja sievnu, zrak se potrese groznom grmljavinom, kiša stane lievati, kao da se je nebo prolomilo. Vjetar gruva, tuče, obara, a more se dimi, kuha, buči, pakao se pod njim otvorio. Jarbori se uvijaju, brod roni, puca i škriplje. Sjever se izasuo kao iz vreće, zavrgla se vijavica, debeo je mrak nastao, nevidi se prsta pred očima. Brod uzmiče, kud ga goni vihor. Vrhovi se jedrila lome. Mornari preporučuju svoje duše Bogu.

Ta sila vjetra trajaše pet šest li sati. Mornar nije znao za mornara. Gdje su sada? Kamo se dovaljao brod? Nitko toga nije znao. Svi bijahu u najvećoj stravi, jer se bojahu obale. Ako tresnu o klisure, tko da se spasi? Julka se stisla u Andrijanin naručaj, ter čekaše zadnji čas. Anselmo bijaše sam u većem salonu, a pred vratima, po dno stepenice, drhtaše Albina.

Častnici i mornari svi su na palubi. Brod se malko umirio. — Što je? Gdje smo? pitaju se. Vjetar negruva prvašnjom žestinom, valovi nelomataju brodom, ali se čuje, kako praskaju njegdje o klisure. Svi se sgražaju. Još neima ni mrve razgale. Klisuru, toga strašnoga neprijatelja, čuju, ali kako da mu se ugnu, to neznaju. Stalni su, da ih je vihor zagnao za njeki ostrv, u pojatu. Mnogi mornari lete pod provu k svojim škrinjam, da spase barem svoj novac. Na sve su spremni. Brod jošte jedri. Ciela su mu samo dva jedra.

U razsvanuće odlane svima. Vjetar je jenjao. Mornari, mokri, izmučeni, pogledavaju se, kao da čestitaju jedan drugomu, što ih nisu valovi progutali. I Julka je na palubi. Sad se već razabire jedan pusti rt otoka Ibize, blizu koga su prošli. Na iztočnoj se strani crne

maleni otočići. Spašeni su. Sad je trebalo štošta urediti i popraviti na brodu.

Anselmo nemogaše stajati na nogû, pa sidje u salon i napije se rhuma. Albina, blieda od straha, sjedila je na divanu.

— Je li minula pogibelj? upita Anselma, sjedeći na svom mjestu.

— Minula, odsieče Anselmo.

— Ja još drhćem. Molim te, umiri me.

— Kad ti velim, da je minula pogibelj — — — ali, ludorije! Šteta za jedra. Albino, neboj se. Dà, i ja sam mislio, da će nas vrag odnieti. Studeno je, studeno! Hoćeš li čaja? Gle, ovaj je rhum izvrstan! govoraše Anselmo prekinuto i pogledavaše udovu. Opet nagne staklenku, strese se, pa zapali smotku i sjede nasuprot udovi.

— Albino, jesi li pospana?

— Nisam.

— Već je zora. Podji u kabinu, počini. Neboj se, spašeni smo.

— Nebih mogla usnuti. Strašne li noći! reče udova drhćući.

— Ha! slegne Anselmo ramenima i opet se napije rhuma.

Nasta stanka. Anselmo gledaše udovu, a ona njega zapanjeno. On ustane, htjede hodati, nu odtetura do vratiju, pa opet sjedne nasuprot udovi. Lice mu bilo crveno, oči mutne i plahe. Dugo kimaše glavom, buljeći u stol. Napokon reče:

— Albino, podji spavati, umorna si — — — nè, ostani tu, gle, vidiš, dakako, treba da govorimo. Da, draga Albino, treba, treba. Čuj, što kaniš, kad prispijemo u Svitan?

— Što kanim?

— He, znam ja, ti ga ljubiš . . . . .

— Ali molim te, dragi Anselmo ....

— Dakle vjenčanje! Marijan, Marijan! Njega, njega! Reci mi istinu, zar si sbilja nakanila? kimaše Anselmo.

— Molim te, što da sada o tome govorimo?

— Dà, sada. Tko je gospodar na ovom brodu? Ja! Tvoj je život u mojih ruku, reče Anselmo groznim glasom, pa udari staklenkom po stolu.

Albina protrne.

— Ti ljubiš Marijana, a ja? Dà, ja ću se s tobom vjenčati u Svitnu. Albino, govori! krikne prigušeno i ustane, osloni se o stol rukama i upre joj oči u lice. — Govori! Hoćeš li mi biti ženom? upita muklo.

— Anselmo, molim te, to nemogu, nemogu. Marijan . . .

— Nikako?

— Ne, molim, neljuti se.

Anselmo zareži nješto i naglo se spusti na stolicu, promjeriv krvavim pogledom udovu. Nju prelete trnci od glave do pete, ustane i hitro izadje iz salona, zatvori za sobom vrata, pa se nasloni o stepenice u predsoblju.

Anselmo skoči sa stolice, stane posred sobe, stisne piesti, škripne zubmi i sav se strese. Otvori za tim svetu Barbaru, spravište za prah i oružje, upali svieću, pa pokleknu držeći ju u ruci. Pred njim, u sv. Barbari, zasjalo se oružje. Otvori desnicom naglo željeznu škrinjicu, u kojoj bijaše prah, pa se zagleda u nju. Svieća mu drhće u ruci, lice mu se ožarilo grozničavim žarom, sve su žile na njem nabrekle, oči su mu krvju zalivene, vlasi mu strše, uzpuhao se od biesa, naduo se da pukne .... Na jednom rikne poput ranjene zvieri . . . težko ustane sa sviećom u ruci . . . noge mu klonu .... ruka mu zadrhta . . . zatetura i svieća odleti u sv. Barbaru ..... Anselmo se sad prene .... hoće da ugrabi svieću .... al bilo već kasno .... Niagara se užasno uzdrma, silan prasak potrese zrakom. Albina vrisne i sruši se na pod pred

stepenice. U taj par izleti Julka iz svoje kabine, da vidi, što je. Albina očajno rukne. Julka joj nehotice skočila nogama na grudi, pa opala, ustala naglo i popela se na palubu. Od strave i užasa protrne. Iz krme suklja plamen, kasar puca, svud prasak, dim, iskre, groza, smrt. Julka potrči na provu. Mornari lete već oko barkače, razvezuju konope oko nje, dižu ju na obor broda, pa pljus u more. Jedni se već spuštaju u tu ladju, a drugi trče s prove, dozivlju se, sokole se. Marijan zapovieda, što da se učini, i opasuje Julku konopom, diže ju na obor i spušta ju nad more. Julka se sgraža i sluša ga. On drži konop, dok osjeća, da ona o njem visi. Mornari na barkači uhvate djevojku. Barkača skače na valovih pod bokom broda. Još se nisu svi spasili. Marijan leti na krmu i dozivlje Albinu, Andrijanu i Anselma. U brodu puca i praska, silan se stup plamena diže i svija nad palubom, jedra već gore, oputo pada, paklina kaplje, vjetar raznosi dim i iskre. Marijan viče, dim ga zadušuje, ruke su mu opečene. Nigdje nikoga. Bježi prama provi. Sad začu krik iza sebe. Za njim trči Albina, haljine joj gore, na licu joj je očajnost. Marijan ju uhvatio za ruku, vuče ju na provu, na kaštio, i zove mornare. Barkača je baš pod provom, kakvih pet koraka od broda.

Već je polovica Niagare u plamenu. Marijan stoji na kaštilu i do njega Albina. Još se nije sasvim razdanilo. Udova je u plamenu. Zajedno skoče u more. Udova tresne glavom o barkaču, jedan ju mornar uhvati za pram kose, htjede ju oteti moru, ali mu kosa ostane u ruci. Albina izčezne pod ladju. Marijan je sretno pao u more, zaronio malko, izplivao i uhvàtio se za veslo, a mornari su ga pridigli k sebi. Čas za tim opaze uz bok ladje bielo Albinino tielo pod samim površjem uzburkanoga mora. Njezine su se podhaljine razširile i preokrenule. Htjedoše ju spasiti, ali bijaše prekasno. Jedna joj noga bila provirila iz mora i zapljuskala na valu, a tada sve

izčeznu. Samo se je još na jednom valu medju bielom pjenom crvenila krv iz njezine glave.

Sva su već jedra gorila na Niagari, plamen se svijao; silan, smrdljiv i crn dim vitlao se nad valovi. Mornari se udaljiše od Niagare, veslajući k jednom otočiću, koji nebijaše od njih ni pô milje. Valovi bijahu dosta veliki, barkača se nasadjivala po njih, ali je nemogahu zaliti. Vjetar je gonio Niagaru put juga. Svakim hipom čuo se prasak, iskre su vrcale u vis kao u snopovih i razlietale se nad morem u onom tužnom svjetlu. Još se nisu udaljili sto koraka, a krma Niagarina potonu, prova se uzdignu malko, pa sve izčeznu, i za čas nije se vidjelo traga ni brodu ni dimu. Svud pjena, valovi u veličanstvenom poredju, mutno nebo i po koje jato galebova.

Julka drhtaše na krmi barkače i povezivaše Marijanove opečene ruke, raztrgav jedan rubac. Marijan je mramorkome šutio i plaho pogledavao Julku i mornare. Spasilo ih se sedamnajst. Trojica zaglaviše. Julka plakaše za Andrijanom.

U pô sata doveslaju k otočiću i zavaljaju se u malen zaton, obkoljen pećinami, pa se svi izkrcaju i privežu ladju. Njekoliko se mornara udalji od obale, da razvide na kakvom su otoku, a kad budu na jednom vrhuncu, opaze na drugoj strani maleno seoce, pa se odmah vrnu na obalu i kažu ostalim, što su vidjeli. Istoga dana doveslaju pod ono seoce. Bijahu na jednom otočiću medju Formenterom i Ibizom. Mornari su imali novaca, te kupiše njekoliko janjaca, vina i kruha. Tu se okriepiše, a sjutradan prebaciše se u grad Ibizu. Julka kupi sada nješto haljina, jer bijaše sve izgubila, osim Ivanove slike i novaca, koje je uviek imala pri sebi. Bijaše tužna. Marijan ju ukočeno gledaše, a ni da bi joj na jedno pitanje odgovorio. Kad bi izustio koju rieč, svi se čudom pogledavahu. On hodaše za mornari plaho kao izgubljen. Sve su moguće činili, da ga razvesele. — Peti se dan ukr-

caše na parobrod za Barcelonu, i tuj se prijaviše kod austrijskoga konzulata. Konzul izpita sve i sastavi zapisnik. Začudjeno promatraše Marijana, koji nije htio odgovarati na pitanja. Konzul zovne starješinu mornara u drugu sobu i reče mu: — Meni se čini, da je poručniku potamnila pamet. Ako mislite, da nije pogibeljan, neka slobodno odputuje s vami. — Starješina odgovori, da će on i drugi mornari paziti na njega do Rieke.

Iz Barcelone odploviše u Genovu. Marijan jošte neće da govori. Pogled mu je plah, a često ukočen. Kadšto se nasmije. Julka se sgraža, kad se on smije. Iz Genove odjure željeznicom. Svi su uzeli mjesta u trećem razredu. Julka nenosi više šešira. Kad se vlak maknuo, počeo se Marijan smijati i govoriti o gumnu, o puški u moru i koješta nerazumljiva. Julka sve plaćaše za njega, molila ga, da jede, a on govoraše samo o gumnu i puški, kao da snatri. Bila je noć. Jedni mornari spavahu, a drugi razmišljahu, kako da prehrane svoje obitelji. Julka uzme iz torbe naranču i metne ju na krilo. Marijan ju ugrabi i baci kroz prozorčić vagona, pa se drveno nasmije i reče, da će naći pušku u moru. Djevojka protrne i odmakne se od njega. Gorka joj se tuga svije oko srca. Vlak je jurio, a kiša udarala o stakla. Julka tiho plakaše u polumračnom kutu vagona.

XVII.

U riečku je luku ulazio parobrod. Ivan Ružić stajaše na obali i upiraše oči u krmu, gdje se mnogo putnika komešalo po kasaru. Parobrod se u malo prikuči k molu Adamićevu, a Ivan spazi medju putnici djevojku s crnim rubcem na glavi. Srce mu zakuca, pa se protura na ladju i potrči na kasar k djevojci, koja se bješe sagnula nad klupu, da pokupi svoje stvari. Djevojka se pridiže, drhtne i razklopi svoje velike crne oči.

— Vi! dahne i rumen ju oblije.

— Julka! — — Čekam te već — svaki put kad parobrod — — — a ti tek danas . . .

Djevojka se radostno smiešila i rumenila, a on joj stiskao ruku, čudio se, promatrao ju od pete do glave. I ona ga gledaše presenećeno, jer nije više sličio onoj fotografiji, koju bijaše dobila od njegova otca. Veći je, ojačao je, mekana smedja brada ukrasila mu liepo lice, brk mu je puniji, a oči su mu sjajnije, dublje i krasnije, te radostno sievaju. Julka tone u blistavih zjenicah, ganuta je, milim mu smieškom zahvaljuje, što ju je dočekao, što joj je obasjao dušu.

— Gdje je ostao Marijan? upita ju, kad stupiše na kraj.

— U Trstu — u bolnici, odgovori djevojka tronuto.

— Već te čekam cieli tjedan; bio sam ovdje svaki put, kad je parobrod došao iz Trsta. Danas će mi otac na Rieku. Znaš, gradimo kuću, eno tamo, reče joj Ivan i pokaže joj veliku kuću, što se je zidala na obali. — Marijan je dakle jako bolestan?

— Nije; jedan mi je liečnik rekao, da će ozdraviti.

— Bože daj! Dobro jutro, gospodine Ružiću! uplete se sied čovjek u razgovor.

Ivan ga pogleda, prepozna ga i stisne mu ruku.

— O, Mate! Ovaj ste put vidjeli i . . .

— I vraga i sotonu! kimnu starješina mornara. — E, na čudo se spasili ljudi! Ali — — jadni onaj mladić! . . .

— Stara Mare nezna jošte . . . Čeka ga, uzdahne Ivan.

Sad se približe još trojica Niagarinih mornara. Malko se porazgovore, zažele Julki sretan put, pa se razstanu.

— Julka, ostanite Vi liepo u Svitnu, na tvrdom, i nezaboravite, da su tri najgora zla: more, oganj i . . . nedoreče mornar Bakranin.

— A koje je treće? zapita ga starješina Mate.

— Žena, odgovori Bakranin, odilazeći s drugimi.

— A kad je Niagara gorjela, naricao si: joj sladka Katice, joj, draga ženice, nikad te već nevidim! poviče za njim Mate.

Bakranin se vrne, pa reče, smijući se:

— Mate, znate li, koja je? — Bez pameti, koji je ono prvi rekao, a bez pameti i ja, koji opetujem. Bog s Vami! Čeka me Katica! mahne Bakran glavom i udalji se.

— Pamet u glavu, pamet! nasmije se Mate.

Bakranin se okrene, podiže ramena, pa pobrza za ostalimi mornari, veselo tarući ruku o ruku.

— Tako Vam je, gospodine Ružiću! Španjolci vele, da je mornaru kopno, što je ženi novorodjenče. Kad on na kopno, zaboravi sve, što je pretrpio; kad djetešce zaplače, zaboravi žena na sve boli poroda. — Julka, nebudi zamjere! našali se Mate.

Ivan spazi otca i zovne ga. Marko pritrči k njima, probliedi, drhtne, pa poljubi djevojku.

— Julka! koje dobro, drago diete? O, o, kolika si! A brat?

— Pozdravlja Vas, Sofiju, dà, i Sofiju, dahne djevojka, oboriv oči.

— Došao sam pred koji čas na Rieku. Kad zahladi, vraćam se u Svitan. Hoćeš li sa mnom? A Marijan? Dakle istina? . . .

Julka mu sve pripovjedi, a on se silno razžali, kad je uvidio, da su mu se snovi razplinuli. Njegova je želja bila, da se Marijan vjenča s Julkom. Žalio je mladića i staricu mu majku. — Mare će svisnuti od boli, reče Marko, zamisli se, pa doda: — Čujte, mi ćemo joj reći, da je Marijan u bolnici, jer da ga je napala groznica. Tko zna, Bog sve može; Marijan bi mogao i posve ozdraviti. Strašno, strašno!

Oba Ružića objedovahu s Julkom, koja im podrobno

odgovaraše na svako pitanje o Filipu i njegovoj trgovini. Marko se čudio njenom liepom pričanju. Kad se sunce nagnulo k zapadu, sjedoše u gospodsku Ružićevu kočiju.

Od Rieke do Svitna teče cesta ponajvećma uz more, bieli se po rtovih, svija se u dražice, gubi se medju kukove, pa se opet izvija na jezičine, izpružene u modro more. Nad cestom se zelene vinogradi, na mjestih se razgranio nad njom kesten, sad odmiče kočija uz šumice uljika, sad uz vrtove gospodskih ljetnika, pa opet masline, lovor, liepa mjestanca i malene luke, krš i rivine crvenkaste zemlje. Sunce je uminulo za Učku. Ružići opet izpitivahu Julku o putovanju, o Albini, Anselmu, pa kako joj bilo na brodu. Julkin glas podrhtavaše i zapinjaše, vidjelo se, kako prebire po pameti, što da kaže, a što da zamuči. Ona promatraše za tim sve one ljepote svoga zavičaja. Poznati ju miris opajaše i sjećaše prošlih dana; iz prodola je ćušio lagodan vjetrić i dražio modro more i gibao siedom kosom staroga Ružića, koji bješe metnuo svoj bieli slamnati škrljak na koljeno. Oko mora pasle su ovce, pastirice pjevahu, a dječaci pastiri, u crvenoj košulji i modrih hlačah, naganjahu se po cesti s ovčarskim kudrovom. Pred odaljenim šiljastim rtom crnila se ladja ribarica. Julka ju opazi, pa joj se oči orose, grudi joj stanu podrhtavati. Marko i Ivan opet ju pitaju čas ovo, čas ono, a ona im odgovara zvonkim glasom, koji se potresuje srdačno i ganutljivo. Na svačijem se licu razstiru različni osjećaji. U Markovu se oku vidi i tuga i zabrinutost, a ipak mu radostan smiešak igra oko tankih ustna. Na Ivanovu se licu zrcali tiha radost, sladko ganuće, i osvjetljuje ga odsjev dubokih osjećaja. Glas mu zvuči milom sućuti, oči se još nisu nagledale krasne djevojke, ali se sjaje i smieše, blaženstvo u njih sieva, orajile se već, dragajući dražestno Julkino lice. Marko sjedi uz nju, a Ivan njima nasuprot. Mladić je veseo, nješto lagodna milji

mu oko srca, pretače se u žile i sladko ga uzrujava. Osjeća se mladim, zdravim, sretnim i dobrim, svakoga bi ljubio, svi su mu ljudi plemeniti i iskreni, svi se raduju njegovoj sreći, sva narav odkriva i iztiče nevidjene krasote, kad se njegov pogled sukobi s Julkinim pogledom. I ona i on porumene tada, smute se, nasmieše se, a otac Ivanov opazi tu rumen, pa se uznemiruje i otire čelo modrim svilenim rubcem, uzdiše i gleda u daljinu, gdje se na južnom obzorju oblilo more rujem.

Kočija se izvije na rt Zelene Dražice, a medju zelenim sadom zabieli se Stipetićeva kuća. Julki skoče suze na oči i naglo ih njekoliko odroni niz krasno i tužno lice. Malo čas, kočija stane. Svi izadju i upute se prama kući. Mare stajaše na vrhu staze, na rubu gumna, razkriljenih i drhtavih ruku. Gleda starica i prepozna Ivana. Mišljaše, da joj Marijan dolazi.

— Gdje si, sladki sine? Gje si mi, Marijane? zarida Mare i pokrije oči.

Ono joj se troje približilo. Julka se svije starici oko vrata.

— Sinko, râno moja, gdje si? Ah u moru, u moru mi gnjiješ! zakuka opet starica, pa poče cjelivati Julku, gladeći joj glavu, pritisnutu na svoje grudi.

— Ne, ne, nije se Marijan utopio, jecaše Julka.

— Mare, umirite se; Marijan je ostao u Trstu — prehladio se — nješto groznice. Umirite se, tješio ju Marko.

Tonka se pomoli na kućnom pragu. Djevojče se zavilo u crno za pokojnim otcem. Liepo je ponarasla. Julka poleti k njoj i zagrli ju suznu i plačnu.

Kad utješe malko staricu, podju Marko i Ivan u Svitan. Već bijaše zanoćilo. U Brestovoj uvali ljeskala se srebrna mjesečina na valićih, što brecahu od pruda, a sjaj toga ljeskanja, mjesečeve s a r e, odrazivao se s mora i titrao na suroj pećini rta. Otac i sin razgovarahu o

smutnjah svitanske obćine. Ivan se ljutio na njeku gospodu i sgražao se nad njihovim postupkom, koji kao da su hotomice gazili zakon u mjesto da ga poštuju i vrše, koji kao da su htjeli bez potrebe pobuniti onaj radini i miroljubivi puk.

— Ivane, okrenut će na bolje; puk se osviestio, neda, da ga gaze.

— I ja se nadam, da ćemo se otresti ovih nametnika, ali, misliš li ti, da bi naš puk bio ovako uztrajan u očajnoj borbi, da ga nisi po mogućnosti izbavio iz šaka bezdušnih lihvara? Što da očekuješ od prezadužena seljaka? Ako i ljubi ovu grudu zemlje, gdje se rodio, ako i najvoli svoj jezik, je li čudo, da pljuje u svoj obraz, kad mu se lihvar grozi, da će ga iztjerati iz kuće, da će mu prodati djedovinu? Otče, naš je narod u istinu strpljiv. Ja sam često puta razmišljao o toj njegovoj strpljivosti ili, kako njeki pjesnici vele, golubinjoj ćudi. Čuj, dragi otče, evo: Gospodin Bog, u svojoj mudrosti i svemogućnosti, stvorio je i jedan strpljiv narod, a to smo, po božjoj volji, baš mi. Da nas nije ovakve stvorio, u svemiru nebi bilo sve podpuno. Rekoh: po božjoj volji, jer tko da nas pronikne ciljeve božje providnosti? Ali i mi nesmijemo ostati prekriženih ruku, nego neka nam bude najpreči posao, da spasimo sav istarski narod iz tudjinskih šaka, da mu platimo dugove, koji su narasli silnimi kamati i prevarom, pa vjeruj ti meni, vjeruj mi, dragi otče, spasili smo i narod i njegove svetinje i njegovu budućnost.

— A što, ako nas spoje sa obćinom jalšanskom? To se čuje i čita, ali ja još nevjerujem, da bi oblasti mogle pristati na to. Nè, nevjerujem. Što, kako, našu obćinu, koja je uviek bila sama za sebe, nas da stope s drugimi obćinami, nas da podvrgnu Jalšancem? Sinko, ja toga nevjerujem!

— U ovih nemirih sve je moguće. Naši protivnici

uvidjaju, da se Svitanci nedaju slomiti, uvidjaju, kako im već ništa neprude sva nedjela i sve sljeparije, pa hoće da nas oblast utopi u Jalšu, u to tobožnje talijansko gniezdo. Dà, tamo ima biti naš obćinski ured, naš načelnik, kakva šarenjačka propalica. A tko su ti Talijančići u Jalši? Tko su ti predstavnici drevne naobrazbe ... dell' avita coltura? Jedan postolar, jedan trgovčić, dva ribara Ćozota, pa petorica kapetana i brodovlastnika. Ovi potonji, svi domaći ljudi, najgori su neprijatelji svojemu narodu. Kao što je poturica gori od Turčina, tako je šarenjak gori od Krnjela. Ovdje, medju čistim hrvatskim narodom ugledali su ti kapetanići božje svjetlo; do desete, do petnajste godine nisu znali nego svoj jezik, hrvatski jezik, kojim treba da i danas govore sa svojimi majkami, sa svojom rodbinom, jer da govore talijanski, nebi ih razumjele ni majke, ni sestre, ni tetke, koje nose na njive gnjoj, djubre, u koševih. Što su, tko su ti principalići? — Sinje kukavice, odmetnici svoga roda! Otče, gledaj ovo more, gledaj kako je krasno ovo hrvatsko more! Oni kapetanići, oni principalići na njem su naučili veslati, a kad su bosonogi primili veslo u ruke, nisu još znali, kako se kaže veslo u talijanskom jeziku. Kad su se uputili ti kapetanići u sviet, sladko im je zvučio materinji pozdrav, jer ih je tada majka Hrvatica haljinami proti ledu i mrazu obskrbila, jer im je hrvatskim jezikom zaželila zdravlje i sreću, i sazvala nad njihove jadne glave božji blagoslov. A sada? Eto ih, gdje šeću oholo i naduto na trgu u Jalši, gdje se rugaju seljaku, kad govori svoj jezik. Jadnici! Ono njekoliko hiljada forinti pokvarilo im i srce i um. Srame se svoga jezika, srame se svoje rodbine, srame se svoga naroda. Oni hoće, da budu nješto više nego li su drugi, pa misle, da su vanredno pametni, da su svu mudrost pozobali po svietu, kad se rugaju svakomu, koji nezna onako lošo talijanski govoriti, kao što oni govore. Otče dragi, ja

sam duboko osvjedočen, da je svaki čovjek, koji se srami svoga roda, i prostak i bluna, čovjek praznih moždjana, neznalica, zaveden i prevaren. Pomisli na nesretnika, Matovinu! Stid ga bilo! Na sramotu je i Bogu i ljudem. Jalšanci ga svi proklinju, velim svi, ono što je poštena. Je li ono župnik? Čuo sam, da je velik prijatelj sa tamošnjim obćinskim tajnikom, koji je pred koji dan rekao u uredu: „Svaki Jalšanac, koji veli, da je Hrvat, je nitkov.“ — Dà, tako je govorio jalšanski obćinski tajnik! Hvala Bogu, Jalšanci su čestiti ljudi, a ako je tko medju njimi nevaljan, bit će taj sigurno drug tajnikov, jer svaki sudi druge po sebi.

— Neima sumnje, bit će tako, kimnu stari Ružić, pa doda: — Sinko, nije ti hasne! Čemu da se ljutiš?

— Kako da se neljutim? Vjeruj, u meni kipi, kad sam u Jalši. Oni me bezobrazni kapetanići omjeraju, namiguju jedan drugomu, pa još one gospodjice . . . šinjorine, koje misle, da su vanredno odlične dame, kad mogu po koju izustiti talijanski, ali kakvim talijanskim jezikom? Bog nas sačuvaj! Njihovo je gospodstvo u tome, što neznaju nijednoga jezika, i što se znaju bezstidno rugati seljaku, koji zna svoj jezik. Da šinjorine! Glupih li ženskinja! nasmije se Ivan.

— Evo nas u Svitnu, reče stari Marko. Vide, stani pred Šimunićem.

Do mala sidje Ivan s kočije i reče otcu, da će odmah doma. Kočija odjuri na južni rt.

Kod Jakova Šimunića sastalo se desetak ljudi. Puše i živahno razgovaraju. Kad stupi Ivan u dućančić, svi skinu kape. Svitanci poštivahu veoma mladoga Ružića.

— Dobar večer, prijatelji! Pokrijte svoje čestite glave. Svi u jedan mah odzdrave, a Gašpar Makarić reče:

— Bit će sve ove glave čestite, ali nisu sve pametne. Gospodine Ivane, pogledajte ovu! pokaže Gašpar glavu Mića Svilića, staroga zvonara.

Svi se nasmiju. Zvonar nješto zabrboće.

— I ta je pametna, osmjehne se Ivan i stisne zvonaru ruku.

— Varate se, gospodine! omahne glavom Gašpar Makarić.

— A za što? zapita Ivan.

— Svilić veli, da će ona naša tužba proti onoj sotoni, proti Marasu, biti od hasne, a ja velim, da neće. Kad nismo ništa opravili u Trstu, nećemo ni u Beču. Taru ministre druge brige!

— A što bi Vi, Gašpare, u Trstu opravili? poviče Kuzma Kirin, koji bijaše vodja deputacije mornara i seljaka.

Obćinari bijahu zaključili pred koji mjesec, neka bi pošli njeki pametniji ljudi do oblasti u Trst, da se potuže na načelnika Marasa.

— Što bih ja? Ja sve u brk! krikne Makarić i uzšeta se dućančićem.

— Gašpare, Vi mislite, da je gospodin namjestnik u Trstu Jakov Šimunić! E, treba da imaš rutavo srce, kad hoćeš da onakvim ljudem istinu kažeš! Znam ja, što su velika gospoda! kimnu Jakov Šimunić, napuni svoj pokučasti nos duhanom, snimi naočale, pa kihnu i nasmieši se blaženo.

— Istina! vikne stari zvonar.

— Kakva istina? Da nije nosa podprašio, nebi bio kihnuo! slegne ramenima Gašpar.

— Mislite li, Gašpare, da nisam gospodinu namjestniku istine odsjekao? mahaše Kuzma Kirin. — Zar sam ja kriv, što još nije onako, kako nam bijaše obećano. Vjerujte mi, ljudi, ja mislim, da je drago gospodi, što su i nas čuli. Obećano nam je . . . pak ja mislim, da neće poreći. Nu ipak meni se više neće obijati gospodske pragove. E, nemaste liepe rieči kupusa . . . .

— E, Mićo, jesi li čuo? — Kad su obećali oni u Trstu, neće poreći ni oni u Beču . . . Al težko je gladnu čekati . . . Drugčije je to bilo, dok sam ja bio pri obćini! uztvrdi Gašpar.

Ivan kupi smotaka, poda svakomu jednu, pa izadje veseo. Ljudi zadime dućančić, nastaviv svoj razgovor.

Puk se još uviek bunio. Nesretna obćina nikako nemogaše da se izvuče iz meteža i muteža. Već je po drugi put bio obavljen izbor obćinskih viećnika. Unatoč stranačkomu nasilju i strahovanju mornari i seljaci rekoše i po drugi put muževnu rieč. Svi su zastupnici bili Ružićeve stranke. Marasovci nenadjoše nijedne kukavice, da ju zastraše, nijednog bezumnika, da ga kupe, al na načelničkoj stolici znao se je još držati Florijan Maras. I kod drugoga izbora bacale se iskre medju puk, da plane požar, mutilo se i izazivalo s protivničke strane, da dodje do meteža, do pucanja, do krvi, do tamnice, do sgnječenja. Narod bijaše oprezan. Mirno je podnosio sve uvrede, ništa ga s puta zakona nemogaše odvrnuti. Proti Marasu digla se tužba za tužbom. Dvie se već godine vuku te iztrage, a on maže i zabašuruje. U mjesto da se odmata klubko njegovih pronevjerenja i nedjela, strančari, prijatelji njegovi, sve zapliću i zamrsuju. Teodoro, načelnikov sin, jošte je obćinskim tajnikom, bani se u uredu, biesno grdi i napada ljude, koje sili na plaćanje globâ. I ljudi se njeki razžestili i udarili u grožnje, a Teodoro tuži, i kod suda sliedi ročište za ročištem. Oko trideset, što mornara, što kopača čami u tamnici. Učiona je zatvorena; ljudi se dogovorili, neće da šilju svoje djece u talijansku školu, pa ih s toga obćina globi. Teodoro veli, neka se zakon strogo vrši proti buntovnikom, da bi trebalo vješati sve hrvatske popove; straši ljude, da će doći u Svitan satnija vojnika, jer da je pogibeljno za čestite ljude živjeti medju barbari i lupeži. Peregrini se smije, pije, karta se, spletkari, zameće kavgu i tuži sad ovoga

sad onoga, jer da mu je uvriedio poštenje. Trojica doklaćenih smutljivaca, kojim nije nego do svoga žepa, hoće da gaze, da gule hiljade istarskih Hrvata, a stotina stranačkih novina tvrdi, da je to u redu.

Dva dana po svojem dolazku u Zelenu Dražicu podje Julka u Svitan, da preda list za brata Filipa na poštarnicu i da posjeti Sofiju i župnika. List je pisala do kasne noći, pa ju Mare opominjala, da legne. Starica je ciele noći uzdisala za Marijanom i oplakivala pokojnoga muža. Mnogi se porazgovoriše s Julkom i radovahu joj se, što se je spasila, kad je brod izgorio. Julka nije više nosila gospodskih haljina. Najprije posjeti župnika, koji joj pripoviedaše, da je onemogao i da se je već davno odrekao svieta. Od župnika uputi se k Marku. Čim udje u vrt, opazi ju Moro, koji je ležao pred kućom, zalaje veselo, zaleti se k njoj, pa maši repom, oblizuj ruke i obskakuj ju. Kad stupi Julka u vežu, on opet veselo zalaje, kao da ju hoće najaviti.

Sofija zagrli Julku, pa ju odvede u hlad pod lipu. Sto ju stvari izpitivaše. Odmah bješe opazila, da joj Julka želi nješto reći, te malo po malo svede govor na njezina brata. Djevojka porumeni i reče joj tiho, da ju Filip pozdravlja. Sofija se malko sbuni, ali joj se odmah razveže jezik, pa navali pljusak pitanja, a sva se ta pitanja lome oko Filipa. Djevojke se za tim prošeću i dodju na kraj vrta, gdje se zidala Filipova kuća. Tu se sastanu s Markom i s Ivanom. Stari razjasni Julki, kako će pročelje biti na carskoj cesti. Ivan otrgne krasnu ružu i umoli Julku, da ju zadjene za njedra. U suton reče Julka, da će kući, da je već kasno.

— Jesi li došla sama u Svitan? upita ju Ivan.

— Nisam; čeka me kod Šimunića jedan mornar od naše strane.

— Izpratit ćemo ju zajedno do pô puta, javi se Marko spokojno.

Sofija se namrgodi na te rieči i sleže ramenima, pogledav Ivana.

Sad krenu iz vrta. Moro idjaše pred njima. Kad budu pred Šimunićevim dućanom, približi im se onaj mornar. Lagodan se suton spuštao. Lagano došeću nad Brestovu i tu se razstanu. Moro potrči za Julkom.

— Uzmi ga, neka te prati. Kad dodješ doma, vratit će se sam u Svitan, poviče Ivan.

— Moro! zovnu tiho djevojka.

Pas joj se približi, takne joj koljeno glavom, a ona ga pogladi po hrbtu. Ivan se okrene. Julka se odmicala u posivjelom sutonu. Moro lagano hodaše uz njezinu nogu.

XVIII.

Julka bijaše od velike pripomoći staroj Mari, pripazila bi i u kući i na polju, njezine su radine ruke svuda bile. Na večer sjedile bi pred kućom na gumnu. Julka i Tonka pletu, a stara suče po malo kudjelju sa preslice, slini ju i omotava na vreteno, koje vrti žutkastimi prsti. Nastale su ugodne proljetne noći. Sad ih uštap oblievao bliedim zlatom, sad ih srebrnio mladj. Mare tiho plače, a kad se zamisli, zureći u more, izpuzne joj vreteno iz prstiju. Julka ju tješi, a sama premeće nevesele misli. Danju se obično razilaze; Tonka za ovcami, Julka na polje s težaci, a Mare kuha i uzdiše za Marijanom.

Tako prodje tjedan i osvane nedjelja. Stara Mare odmilji u Svitan k misi. Kad se svrši misa, sastane se s kumom Martom Barušićkom, koju je okrao Tito Tara pred tri godine. Starice idjahu njekoliko vremena istim putem, a kad stignu do jedne stazice, što se penje po briegu, sjednu na rub ceste. Onom stazicom išlo se k domu Marine kume. Starice razgovarahu o svojih pokojnih, o djeci, a Marta poče nješto natucati o Mari-

janu. Mare je nije razumjela s prvine. Nezna Mare, što znaju i djeca u Svitnu.

— Ah, draga kumo, neka Bog očuva svakoga! Što ćemo, nà? Nevolja ide redom. A komu da se pamet nepomuti? Pomislite, Mare, noć, vjetar, more, oganj! Sirota Marijan! Kumo, moglo bi biti .... a jà .... na svietu ima nas svakojakih. — — Ne, ne, nije svako oko jednako. A što nije i moj mali Matić umro od uroka? Vašega je ženska glava začarala — — potamnila mu dušu, ali su njeke trave, a s božjom pomoći sve se može.

Mare ju gledaše zapanjeno, pa počne drhtati, protrne, mrzao ju znoj oblije i vrisne pod težkim udarom:

— Kumo, što to govorite?

Čepne pred Martu, podigne drhtave i razkriljene ruke, i upilji oči u kumino lice.

— Mare, svako je dobro i zlo od Boga. Umirite se! I ja sam se već dosta naplakala, ali nije mi koristi. Neplačite, Mare, nè. Stisnite srce i počujte. Kada dodje Marijan, pokušat ćemo ..... U Svitnu govore, kako je došlo iz Trsta na obćinu, da će Vam Marijan do mala doma, jer da je miran, a da će, ako, ako Bog da, i ozdraviti. Obćina će njekoga poslati u Trst, da ga amo doprati.

Mare se svijaše od boli, kao da joj srce puca. Naricala izgubljenu nadu i glasno oborila u plač. Kuma joj obeća, da će ju posjetiti.

Mare se uputi u Zelenu Dražicu, roneći suze, pognuta, lamajući rukama i naričući za sinom. Kad bude na rtu, pogleda svoju kuću, vrisne od ljute boli i više se privije k zemlji. Podje malko dalje i shrvana sjede na kamen uz cestu, pa gorko zaplače.

— Sinko mili, što čujem? Marijane, crni sam doživjela dan! Oh, pusta moja kućo!

Julka začu te rieči i protrnu. Slutila je već jutrom,

da će starica štogod u Svitnu dočuti. Poleti s Tonkom na cestu i počnu ju moliti, da podje u kuću.

— Julka, ti si znala! Dobri moj Marijane, râno moja! Julka, znala si, a nisi mi rekla! Julka, djeco moja, Tonko! zapomagaše starica, i trostruke ju suze poliše.

— Da Vas nežalostim ....

Mare ju slučajno pogleda u oči, u one crne i duboke i velike oči, zasjenjene gustimi obrvami, pa se malko zapanji.

— Umirite se! Podjimo doma. Marijan će ozdraviti — — a što me gledate? upita Julka u čudu.

Julkine oči bijahu u taj par još veće, još crnije, dublje i čarobnije.

— Što me gledate? upita opet djevojka presenećeno.

Starica ju uhvati za ruke i jače joj upre poglede u oči. Julka se jošte više zapanji, obrve joj se stegnu, te plaho i prestrašeno gledaše Maru, misleći, da je sišla s uma.

Mare se trže, izpusti Julkine ruke, skloni glavu na prsa, pa poče jecati.

— Majko, podjimo doma, moljaše Tonka plačući.

Starica klekne pred Julku, sklopi drhtave ruke, i zavapi:

— Julka, ozdravi mi Marijana!

— Svake se noći molim za njega, šaptne Julka i suze ju obliju.

* *
*

Sliedeće nedjelje sjedila je Mare na gumnu. Tonka i Julka bile su u kuhinji. Sunce je zapadalo. U šest dana nije Mare progovorila šest rieči s Julkom. Dva puta bješe ju posjetila kuma Marta. Starice se oba puta bijahu zatvorile u sobi, pa nješto šaptahu. Julka, tužna i razcviljena, nije znala ni slutila, što se oko nje sbiva.

Tonka zovne majku k večeri. U to se začu topot konjâ, a do mala stane kočija na cesti.

— Ej, Mare, Julka, dodjite na cestu! vikaše glas iz kočije.

— To je Mikić, šaptne Tonka.

Sve sadju na cestu. Kočija bijaše zatvorena.

— Doveo sam Marijana iz Trsta, reče Stipe Mikić i skoči na cestu.

— Sinko! vrisne Mare.

Julka i Tonka drhtahu.

U kočiji sjedio je Marijan nepomično, i ukočeno gledaše majku.

— Marijane, izadjite; doma smo, umoli ga Mikić, pa obrativ se k Mari: — Nebojte se; miran je i dobar. Majka ga uhvati za ruke i počne mu ih cjelivati. On se naglo trže, nasmije se grohotom, skoči iz kočije, pa odbježi na gumno.

— Nebojte se; sve od Trsta bio je miran. A sad ću ja u Svitan, da javim gospodinu Marasu, da smo došli. I žena me čeka, reče Stipe Mikić i sjede u kočiju.

Mikić se oženio s Katicom, Panellovom kuharicom.

Mare i djevojke dodju na gumno i spaze Marijana. Čučnuo je pod grane smokve i upiljio ukočene oči u prozor sobice, gdje je Julka spavala, prije nego li je bila pošla u Ameriku. Majka klekne do sina i zagrli ga. On se uzdrhta i promuca njekoliko nerazumljivih rieči.

— Marijane, sladki sine! Marijane, zar nevidiš, nečuješ svoje majke?

Marijan opet zadrhta, zažagri očima, trže se jošte jače, pa se sguri i proiznese udušeno:

— Tiho! — — Gle, vidi nas — tiho — čuje nas — — majko, eno je!

— Dà, ja sam uz tebe; čuj me, sinko!

— Tiho! Eno je! tiho! — — On! puška! krikne muklo, skoči na noge, preleti gumno i jurne na cestu.

Počne trčati do rta, gdje stane na klisuri i zagleda se u more.

Marė i djevojke drhtahu i plakahu pred kućom, misleći, da će se sunovratiti pod klisuru. Marijan do mala dotrči na gumno i opet sjedne pod onu smokvu, nasuprot prozoru. Majka ga grlila i dozivala najsladjimi imeni, ali je on nije čuo, nego nesmetaše očiju sa onoga prozora.

Odrine majku od sebe, sav se svije, primakne se k uglu kuće, pa idući tiho i prezavo po prstima, sve uza zid, do prozora, stane, uzpravi se i razkrili ruke, kao da će njekoga zagrliti. Sklopi ruke, rukne nješto, nagne se na prozor, pogleda u sobu i prebaci se u nju. Za čas izkoči kroz isti prozor na gumno i ustuboči se posred njega, upriev crne i plahe oči u majčino zaplakano lice. Mare mu se približi razkriljenih ruku, uzdrhtana i uzjecana. Sin ju dugo promatraše. Lice mu se umekša, svaka se crta na njem raztegne, ukočenost u oku popusti, glava mu se skloni na grudi. Kad se opet uzpravi, svrne okom po moru, pa po Zelenoj Dražici, obazre se na kuću, i grozničavo se uzdrma. Opet upilji oči u majku.

— Marijane, dodji na njedra, koja su te dojila! krikne majka očajno.

— Otac? — — Otac? ozva se Marijan mekim glasom.

— Otac je umro. Pisali smo ti u Ameriku, zajeca Tonka.

— Sinko! šane Mare i pritisne njegovu ruku na svoje srce.

— A majka? — — Ti! — Ja ga neću ubiti. Tonka — neću, nè. — — Albina — vatra — ovdje — eno prozora! govoraše prekinuto, pa sniziv glas i sguriv se: — Eno je, eno! Puška u moru. — — Ti! — Albina — — Ubiti, nè — — nè.

— Marijane, dodji u kuću, dodji, sinko! molila ga majka.

— Julka? rukne on prigušeno. — Eno je! tamo, eno! hukne, gledajući plaho prozor.

— Julka je ovdje. Evo je, Marijane. Dodji u kuću, reče mu sestra i uze mu ruku.

Marijan se osovi, oko mu se ukoči, ustne mu se grčevito stisnu, pa skoči k Julki i obuhvati ju objeručke za glavu. Dugo ju gledaše. Zjenice mu divlje sievnu, ali za čas upane u tupu zapanjenost.

— Dodji — amo! iztisne i odvede Julku k prozoru.

Julka osta pred prozorom pognute glave, a on potrči pod smokvu i skuči se opet pod granami. Sad ju opet ukočeno gledaše. Poče se za tim lagano dizati, i sav se uzdrhta. Kosa mu se ježila. Prestrašeno, poput ranjena risa, varkne k majci i sestri i rikne muklo: — Julka!

Uhvati i majku i sestru za ruke, snizi se, izpruži vrat, pa iztisne kroz zube: — A, eno je! Ha, ha, ha! nasmije se grozno.

Mare se tresla od boli i užasa. Motrila je svaki Marijanov kret i uzirala se na Julku, kao da stoji pred njom njekakva neman.

— Julka, ozdravi ga! zavapi starica i pane na koljena pred djevojkom.

Marijan izgovaraše sada njeke englezke rieči, naglo, zadihavajući se.

Julka je protrnula.

— Sladki sine, što si to popio? A tko ti je to naudio? Ah, ubilo ga moje uzdisanje, ubile ga moje suze! krikne starica sdvojno.

— Majka? — — Gibraltar — Austrija, kapetan umro, vatra, umro otac? mumljaše Marijan.

— Otac je umro! Marijane, što si to popio? Julka, ozdravi mi ga, da te Bog nekazni! Djevojko, u što si

to uprla? Ozdravi ga, da nestrepi pred tobom! Ah, djevojko, pogiban si posao naumila! Gledaj ga, gledaj, nakrasi to tvoje zmijsko srce! vikaše Mare, svijajući se od boli.

Julka pogleda suznim očima nebo i pritisne rukama srce. Krv joj stinula u žilah.

— Mare, Bog Vas čuje! Jadne li mene! zastenje zajadana, klone na jedno koljeno, a na drugo spusti glavu.

— Otac? — — Otac umro? šaptne Marijan.

— Da, umro, umro! jecaše majka, ustajući s gumna.

Marijan kao da se čudi. Razkolačio je oči i gleda majku, ruke mu se šire, sagiba se k starici, koja se sva trese.

— Sinko!

— Umro?... drhtne Marijan i pane majci u naručaj.

Staricu obliju vrele suze. Nada, da će joj sin ozdraviti, prosvietli joj dušu. Marijan je dugo ostao u njenom naručju.

Majka i sestra odvedu ga u kuću, a Julka ostane pred prozorom na gumnu, salomljena i uništena od tuge. Marijan se bacio na postelju, neizustiv više nijedne rieči. Tvrdo je usnuo. Majka mu sjela do uzglavja. Još u kasnoj noći tješila je Tonka Julku pred kućom.

Marijan spavaše sve do u suton drugoga dana, a čim ustane, podje na gumno i zagleda se u prozor Julkine sobice. Majka ga nudjala jelom, nu on nehtjede ništa okusiti. Bijaše tih i mirno je sjedio pod onom smokvom.

S prvine se nije udaljivao iz Zelene Dražice, a kad bi se maknuo s gumna, pošao bi na rt, pa bi tuj čučio i zurio u more. Jeo je vrlo riedko, a govorio još rjedje. Odjeven bijaše čisto. Nikako nije dao sa sebe crne haljine od sukna. Nosio je bielu košulju, a vrat je povezivao velikim rubcem od crvene svile. Prsluka nije htio obući.

Trećega dana po dolazku sjedio je na gumnu i zn·rio u prozor. Tonka mu češljala gustu crnu kosa. On kao da toga i nezna. Bijaše pred podne. Na okuku rta stajaše kup dječaka na cesti. Dotrčali su iz Svitna. Jedni sjede na kupu šljunka, kojim se cesta posipava, a drugi stoje razširenih nogu i s traga prekrštenih ruku. Na svakom se crveni košulja, modre su im hlače zavrnute do lista, jedna nogavica više, druga manje. Svi upiru oči u gumno. Došli su da vide nêmoga. Počnu šaptati, i za čas ih nestane sa rta. Idući jarkom ceste tiho i pognuto, dodju pod zid vrta. Sad se razdiele. Jedni se šuljaju trsjem, drugi voćnjakom, sve po dva, po tri, pa se dovuku za kuću. Dva se oka svietle medju lozom, jedna se glava pomalja iza ugla kuće, tri vire medju stogovi, u grašku se žuti razšepurena kosa. Sve su oči uprte u Marijana, komu sestra češlja kosu u hladu pod smokvom. Sunce veselo sije. Tih je i jasan dan. Mare spazi one glave medju stogovi, pa grakne na djecu. Oko kuće nasta šušanj. Za čas se sve utiša. Glave opet vire. Njeke su obasjane suncem. Mare nikako nemogaše raztjerati djece, te se cieli dan ljutila na male skitalice.

Marijan bivaše sve mirnijim; šetao se od gumna do rta, smijao se, i puštao sestri, da ga redi i češlja. Kad bi se susreo s Julkom, zadrhtao bi, pa bježao u kuću ili u vrt. Mare bješe opazila, kako joj se sin boji djevojke, pa bijaše osvjedočena, da ga je občarala, da mu je dala njeko otrovano, urečeno piće. Nikada da bi pogledala tužnu djevojku, koja se je žalostila i skončavala. Starica ju molila i zaklinjala, neka joj ozdravi sina, a kad uvidi, kako Marijan nemože k pameti, pomisli, da mu Julka baš neće pomoći. Poče ju gledati priekim okom, omrazi joj se, zamrzi ju.

Župnik, Marko i Ivan bili su već više puta došli u Zelenu Dražicu, da utješe staricu i da vide, kako je

Marijanu. Svaki su put otišli raztužena srca. On se samo smijao, govorio njeke englezke rieči i tupo ih gledao.

Marijan se stao udaljivati od kuće sve više i više, a napokon dodje u Svitan. Čučio bi na obali ili gledao, kako se zidala Filipova kuća. Sofija bi mu dala i objed i večeru, i trsila se, da izmami iz njega koju pametnu. Kad bi sjedio na obali, nabralo bi se oko njega djece. S prvine bojahu se ta ribarska djeca nêmoga, nu kad uvidješe, da im ništa neće, počeše ga izpitivati i šaliti se s njim. On im se drveno smijaše. Do mala govorahu odvažniji dječaci: — Ala, da ću mu taknuti ruku! — A ja ću mu dići šešir s glave. — To su i radila djeca. Nepotraje dugo, počeše ga hvatati za bradu. Jednoga dana pripoviedaše Marijan o njekakvoj puški. Zvao je dječake, neka bi pošli s njim. Djeca su trčala za njim do Brestove, a onda se vratiše u mjesto. Svi su ljudi žalili Marijana, i uzalud su karali djecu, neka ga ostave na miru.

Vraćajući se iz Svitna doma, Marijan se je svake noći sreo sa Justinom na cesti, nad pustom Brestovom uvalom. Ljudi bijahu saznali, kako ga čeka ta djevojka, pa se čudili. Justina bi ga pratila do rta Zelene Dražice i čudne stvari izpitivala o Julki i Albini. On se smijao i mumljao o puški, prozoru, vatri. Jedne se noći do kasna zadržao u Svitnu. Već bijaše pô noći, kad ga Justina opazila. Uzela mu ruku i gladila ju, a on ju zapanjeno gledaše. Kad koraknu njekoliko puta, reče mu djevojka, neka sjede uz nju na zid ceste. On to nehtjede, ali ga ona povuče za sobom. Noć bijaše tamna i tmurna, crni oblaci vukli se nebom, a nad Riekom već sievaše. Riedke i debele kaplje praskahu po cesti i dizahu prašinu. Justina plakaše, nasloniv mu se o rame. On se trže, ustane, te htjede odbježati. Djevojka mu savije ruke oko vrata i strastveno ga poljubi na usta. Kiša već jače praskaše po cesti i kršu, sa mora se čuo šum vje-

tra, grmljavina se već orila u kvarnerskoj kotlini. Marijan se iztrgao iz njezina naručja, pa stao bježati. Sliedeće noći opet ga Justina čekala i dočekala. I tako bivaše svake noći. Kadšto nebi htio s njom razgovarati, nego bi jurnuo mimo nje kao striela. Ona bi za njim trčala, dok bi se usopila, pa bi onda od gnjeva plakala.

Udova Marta Barušić često je posjećivala Maru i donašala joj pod pregačom čudotvorne trave. I njeke druge starice dolažahu k Mari na požalovanje. Kume šaptahu, lamahu rukama, te čudi se i omahuj jedna drugoj glavom. Kuhale su trave, a Mare sakrivaše zelenu i žutu vodu, pa ulievaše po koju kaplju u kavu, što je pio njezin Marijan. Julka je slutila i pogadjala kao da očima gleda, što rade starice, pa nagovaraše s toga Maru, neka se okani tih čarobija, a Marijanu da će već Bog pomoći. Molila ju, da ju sluša i uvjeravala ju, da je Marijan pamet izgubio od straha, kada je brod izgorio. Iz Julkina srca nije bila izpirila ljubav za staricu, koja joj gorko odvraćaše na svaku rieč. Jednoga dana, razdražena i zajadana, vrisnu na djevojku: — Prokleta bila! Proklet bio čas, kad si se rodila!

Julka se na te rieči raztužila do skrajnosti. Zamišljena i razcviljena obavljaše svoj posao. Oči joj bijahu krvave od plača i nesanice. Opet moljaše Maru, da neogriešuje svoje duše i opet ju uvjeravaše, kako bi dala i svoj život za Marijana, kako bi mu rado pomogla, da samo može. — Što sam ja jadna kriva, te mu je Bog potamnio pamet? Dobra Mare, kako bih mu ja mogla nauditi? A da je i istina, da može čovjek čovjeka tako unesrećiti, bih li ja to učinila Marijanu, koga ljubim kao brata? Mare, kad Vam dodje u kuću ona luda žena, protjerajte ju, a mi ćemo se moliti . . .

— Vještice, komu ćeš se moliti, à, nečistomu, sotoni? Neće mene nè zasliepiti tvoje sladke rieči. Ti, ti, idi iz moje kuće! graknu starica.

— Mare! vrisnu prigušeno Julka i pokrije oči rukama.

Udova Marta donosila je trave, ali Marijanu neće da okrene na bolje. Mare se čudila, tà svakoga mu je dana ulievala one čudotvorne vode u kavu!

— Kumo, netugujte, izumit ćete! A plaši li se još nje? pita Marta.

— Kao nečistoga, Bog nas sačuvaj! prekriži se Mare. — Kad ju vidi, muči se i strepi. Ah, svemu je ona kriva. Sina, jedinoga mi sina zatravila i uništila! Kuga ju ubila!

— Kumo, odmah sam Vam rekla, odmah sam ja pogodila, da mu je to ona dala, pohvali se Marta.

— Govorilo se, da joj je pokojni otac bio vukodlak. A Bog zna, kako je ono poginuo! Vaj meni! kakva me to nesreća na nju namjerila? jadikovaše Mare.

— Vukodlak! A što niste odmah toga znali? — Kad je ono poginuo, nisam ja deset noći spavala od straha. Dakle Vi neznate, da su ga deseti dan po smrti izvadili iz groba? A kumo! ja sam to valje znala! A jesu, jesu ga iz groba izvadili, obrnuli u liesu na trbuh i pribili mu čavli ruke i noge o dno liesa. Ali to sve nebi bilo pomoglo, jer bi on još bio izlazio iz groba i strašio ljude i rompao po kućah, da ga nisu proboli crnim glogom.

— Kumo, za rane božje, govorite li to istinu? ljuljaše Mare glavom.

— A da što! Ma to mi je pripoviedao sam Mićo Svilić, koji ga je probo. U! Bog Vas očuvaj! to da je smrdjelo, smrdjelo! Prava kuga! — Kumo, Vaš će Marijan ozdraviti, samo ako hoćete, snizi glas Marta.

— Pomozite, ako Vam je do spasenja duše!

— U malo će vremena ozdraviti, ali Julka . . .

— Julka? hukne Mare, protegnuv vrat.

— Ako ostane u Vašoj kući, sve uzalud.

— Neka ju sotona nosi! Svaka se nevolja pribila s njom momu domu.

— Prije nego otidje — — kumo, jeste li joj vidjela na vratu, nad zatiljkom .... zamuka Marta i zažmiga očima.

— Što to? prekriži se Mare i brecne se.

— Dà, na zatiljku, lievo, oni zafrknuti vlasići ... medju njimi je jedna vražja dlačica, šane Marta kumi u uho.

Mare drhtne, zine od čuda i zablene se u kumu.

— Govorila sam sa Svilićem. Mare, niste li čuli o knjizi, koju ima Svilić?

— To da je njeka sveta knjiga.

— A sve je u njoj! Ni župnik nezna sve one stvari!

Njeki mlad svećenik bijaše dao pred mnogo godina knjigu o pučkih predsudah zvonaru Sviliću, koji je slabo čitao. Kad bi župnik Ružić nagovarao puk u crkvi, da se okani praznovjerja, Svilić se smijušio i pomišljao, da se njeke svari nesmiju kazivati puku.

— Kumo, šaptne Marta, kad tvrdo usne, u pô noći, odstrižite joj one vlasiće na zatiljku, a Vaš je Marijan ozdravio. Vlasiće ćemo skuhati u blagoslovljenoj vodi, ali treba da donesete iz crkve malko voska s jedne svieće velikoga oltara. Dat će Vam ga Mićo za cvanciku. Dosta je jedna mrvica. Najbolje da se olupi vosak, koji se je skrutio na svieći, ciedeći se po njoj, a najveću moć ima ona svieća, koja je najbliža presvetoj monštranci. Još ćete uzeti jedan list od posvećene uljike, tri kamenčića pred crkvom, komadić platna Julkine košulje, pa ćete to sve vrći u lončić. Kad uzavrije voda, uzet ćete u ruke krunicu, a ako začujete kakovo rompanje, štropot, u kući, to će biti nečisti, koji će tražiti svoju dlačicu. Draga Mare, kad uzavrije voda, da mi se nepribližite k pragu. Sutra dan ulijte jednu kapljicu kuhane vode u Marijanovu kavu. Odmah će mu odlanuti. Ako

me neposluhnete, Marijan će Vam ozdraviti tek onda, kad rodi Julka sina . . .

— A još neima muža! zalomi rukama Mare.

— Da, ako se uda, kad rodi sina i kad ju uvede župnik u crkvu četrdeset dana poslije poroda. Je, kumo, onaj će dan pasti s njezinoga vrata ona dlačica, čim korakne preko crkvenoga praga. E, zna to sve Mićo! osu Marta, a dihaj joj se zatrudio.

— Joj, meni! Težko ću ja protjerati taj zli duh! sdvajaše Mare, a koža joj se ježila od straha.

— Hoćete, hoćete, ako niste u smrtnom griehu.

— Težko, kumo! To mogu činiti samo redovnici. Moj je Marijan pripoviedao, da su u crkvi, u koru, njeke knjige, i u njih da je on čitao molitve, kako se nečisti tjera iz čovjeka.

— Ej, drugo bi to bilo, da je u Marijanu nečisti, ali je on samo začaran njegovom dlačicom. Nije druge, nego učinite, kako Vam rekoh.

— Sve ću uraditi, sve, pa vršila se božja! Samo da mi ozdravi! uzdahne Mare i nepomisli na posljedice, koje bi se dale lako naslutiti iz kumina savjeta.

Kad je Mare uzaznala, što ima Julka na vratu, jošte ju više zamrzi. Sad se i sama bojala djevojke i strepila je za Tonku, jer da bi i njoj mogla nauditi.

Za Julku bijahu to gorki dani. Komu da se iztuži, komu da odkrije svoje jade? Ivan Ružić bio došao njekoliko puta u Zelenu Dražicu, da vidi djevojku, a kako bijaše tužna, shvaćaše on na svoju njezinu tugu. Nije mogao naći prilike, da se s njom na samu narazgovori, pa ga s toga obuzimahu mučne slutnje. On mišljaše, da mu se Julka uklanja, da joj nije ni drago, što dolazi k Stipetićevoj Mari.

* * *

U Zelenoj Dražici sve bijaše tiho. Sjajna se mjesečina ljeskala na moru, po staklu Julkina prozora i po klisurah, vlažnih jošte od kiše, što je lievala do kasne noći. Julka je usnula jecajući i mučno i bolno. Bijaše pô noći, kad je unišla Mare u njezinu sobicu. U jednoj ruci nosi svieću, a u drugoj škare. Starica je pognuta. Julka se okrenula licem k zidu. Ramena su joj odkrivena. Mare metne svieću na stolić, približi se k postelji i sagne se nad Julku. Na krasnom vratu do zatiljka dražestno se svio malen pramen mekane i sjajne crne kose. Mare uze taj pramen medju palac i kažiprst ljevice, a desnicom mu primakne škare. Starica trne od straha, ruke joj se tresu.

Julka se trže iza sna, pridigne glavu, okrenuv se naglo, i jaukne. Ubola se na škare do zatiljka. Krv poteče po bielom vratu. Djevojka skoči s postelje, pa se skameni, opaziv pred sobom uzdrhtanu staricu.

— Što hoćete? viknu Julka i osjeti pod rukom toplu krv na vratu.

— Što hoću? Daj mi onu dlačicu! Sama si se nabola . . . zašuti, kad joj se pred očima zacrveni krv, što je potekla kao grimizna nit s vrata na rame, pa na sniežne i nabujale grudi.

— Mare! Bog Vas očuvao! dahne Julka prestrašeno, pomisliv, da je starica pomela pameću.

— Ozdravi mi sina! Idi, idi iz moje kuće! Idi, kud te oči vode!

U sobu sune Tonka.

— Majko! Julko! . . . .

— Idi, upropastila si me i skončala!

— Julko . . . . krv! — prestravi se Tonka.

— Podji onamo, gdje si se rodila! Idi, vražje sjeme! Ili ti iz kuće ili ja sa sinom i ovom. — A što ju gledaš? grakne starica.

— Majko!

— Da te više nevidim pod ovim krovom! — Ah, sladki moj Marijane! Idi! brekne starica i mahne drhtavom rukom, pa odmilje iz sobe.

Tonka odvede Julku u kuhinju, opere joj vrat i pregleda ranu. Škare su ranile samo kožu.

— Julka, neboj se; rana nije ni za nokat duga. A kako si se ranila? jecaše djevojka.

— Što? — Neznam. Idi spavati, proiznese Julka težkom mukom.

— Julka, ne, ti nećeš otići!

— Podji u postelju. — — Neću. — — Oh Bože! Oh, grozno! Vaj meni! briznu Julka u strašan plač, mučan, žestok; sva se tresla.

— Julka! dahne Tonka i suze joj opet prsnu iz očiju.

Tonka namoči za tim krpicu platna, metne ju na ranu, pa poveže sav vrat bielim rubcem. Julka je dugo molila djevojku, da legne, ali je ona nije htjela posluhnuti. Da ju osvjedoči, da neće otići, podje u svoju sobu i legne. Tonka spavaše kod majke. Kad se izplače, tvrdo usne, slušajući hrkanje svoga brata.

Julka se sat za tim dignula i obukla. Otvoriv prozor, gledaše u more. Nije više plakala. Oči su joj bile suhe, ali ju u srcu stezalo i mučilo. Kašnje upali svieću, sveže u velik i šaren rubac nješto haljina, pa sjede i zagleda se u Ivanovu sliku, koju je držala u molitveniku. Sad joj se oči orose, poljubi sliku, zatvori molitvenik i metne ga u rubac medju haljine. Sjaj mjeseca već je bliedio u prvom razbliešću. Julka otare suze, izadje tiho iz sobe u kuhinju, a odavle na gumno. Sad drhtnu, preplašiv se. Njeka žena odskočila je od Marijanova prozora i suknula za ugao kuće. Julka pobrza na cestu, pa stane na rtu i zagleda se u more. Podje na klisuru i osloni se o povisoku stienu. Pod klisurom pljuskahu valovi. Ona opet promatraše Ivanovu sliku. Kad cikne

zora i kad dobro zarudi, podje opet na cestu, pa sadje za tim strmom stazom u Brestovu uvalu. Već je sunce ogranulo. Julka je sjela na prag puste kućice, pokrila lice rukama i tiho zaplakala. Sunčani su traci pozlatili more, sjajni bieli prud uvale, krov kućice i Julkinu krasnu i pognutu glavu.

XIX.

— Do jeseni?

— Dà, do jeseni bit će kuća pod krovom, odgovori Marko Ružić sinu.

— Filip će biti zadovoljan; Kirci dobro zidju, kimne Ivan i zapali smotku.

— Sobe bit će prostrane, reče Sofija i zirne u Marka. Ružićevi su doručkovali pred kućom u vrtu. Na tornju su tukle ure.

— O, o! već je osma! opazi Marko.

U to zalaje Moro i odtrči prama vratima vrta.

— A, eno Julke! uzklikne Sofija.

Djevojka je lagano pridolazila hladovitim drvoredom. Kadšto bi ju obasjalo sunce kroz grane lipâ. Moro ju obskakivao.

Svi ju ljubezno pozdrave. Bijaše blieda i tužna.

— Julka, koje dobro? upita ju Marko i ponudi joj stolicu do sebe.

— Došla sam do Vas . . . .

— Želiš li štogod? uzpravi se Marko i živo ju pogleda.

— Jest — — gospodine, Vi imate novaca moga brata . . .

— Pa . . . ako trebaš? . . .

— Ja imam nješto, ali nije mi dosta za — — put . . .

— Što!? uzčude se svi.

— Pošla bih bratu, dahne i obori glavu.

— Komu? Kamo? smuti se Ivan.

— U Buenos-Aires. Muka me nagna . . . ustavi se i pogutne rieč.

Svi se sgledaju. Taj ih glas sneveseli, začudi i raztuži. Stanu ju izpitivati, a ona im pripovjedi, kako ju je Mara zamrzila, pa protjerala iz kuće. Marko se tužno nasmieši. Počne ju s prvine žaliti, a za tim sokoliti.

— Lude li ženske glave! Tko bi u snu pomislio, da je Mare takva! nasmije se Ivan gorko.

— Neuki sviet, reče Marko tiho i ukori sina pogledom.

— Julka, ti nam nisi nikada kazivala, da te starica . . . . . čudila se Sofija.

— Stidih se o tome i rieč povesti, uzdahne djevojka.

— Vrzi te sanjarije! Što ti je u glavu sunulo? Gle, u Buenos-Aires! Zar neima mjesta u našoj kući? Daj amo taj rubac! Ja ću ti urediti sobu — — čekaj, koju? — — A, znam, onu veliku, prizemno. Dok dodje — — Filip, bit ćeš kod nas, razveseli se Sofija.

— Sama u Buenos-Aires! ljuljaše Ivan glavom i nesmetaše očiju s krasna i tužna lica.

Nije mogao sakriti svoje radosti. Julka se smutila. Marko odobravaše nakanu svoje sestre, kimajući lagano, ali nereče ništa.

Julka se nastani kod Ružića.

Sofija joj razvezala rubac s vrata, pregledala ranu, i rekla joj, da će zacieliti za tri, četiri dana.

— Noćas te je dakle ranila?

— Da, baš sam bila usnula.

— Julka, oprosti joj! Starica ljubi svoga sina, a osvjedočena sam, da su joj drugi napunili glavu . . . .

— I jesu. — Žao mi je jadne Mare; sama je s Tonkom, ali kad je tako . . . uzdahne Julka.

U Ružićevoj kući osvanuše Julki sretniji dani. Riedko je izlazila; samo nedjeljom k misi. Njeke seljakinje šap-

tahu, kad bi unišla u crkvu, i dugo se na nju obazirahu. Julka nije znala za sve, što se je o njoj naklapalo. Pomagala je Sofiji pri svakom poslu. Šivajući uz nju u vrtu, sjećala se u zaklonitu i milu razgovoru svoga brata Filipa. Sofiji bijaše kao rodjena sestra, a Marku kao kakva rodjakinja, koja mu je došla u posjet. Često se u nju zagledavao, a kad bi se prenuo iz misli, svrnuo bi očima oko sebe, kao da želi saznati, da li su ostali opazili njegov pogled. Sofija bješe već primietila osmjehe Ivanove i stidno Julkino rumenilo. Svaki njihov pogled, svaki njihov smieh punio je kuću njekom radostnom svjetlosti, svuda je titrala njeka ljubavna struja, glas im je zvučio u vrtu, u stubištu i u sobah veselo i srdačno, i svakoga obuzimaše ljubeznost, prijazna susretljivost, radost i lagoda, svakoga osim — Marka. Ona dva krasna i mila lica, njihova mladost, zdravlje i tiha sreća nemogahu a da nerazvesele cieli gospodski dom, da mu nepodaju njeku pramaljetnu dražest, radostnu živahnost.

Lipanj bio na domaku. Dan bi za danom osvanuo, a neznaš, koji je ljepši i radostniji. Svaki je pun mirisa cvieća, lipa, lovora, zemlje i mora, svaki je pun sjaja i plavila, protkana sunčanim zlatom, što titra nad rumenimi parami odaljenih obala. Sure, ridjaste i zelene obale zrcalile su se u modrom i bistrom moru, ljubili se valovi s plavim nebom, miešao se i preplitao cik galeba s pojem ševe. Sve je čeznulo za blaženstvom ljubavi, sve je drhtalo u sunčanom žaru, velebna se priroda probudila i pjevaše stotinu svetčanih ljubavnih pjesama. Veličanstven se sklad dizao k nebu, k suncu, koje ga je izmamilo iz svih glasbala prirode. Zuj pčele i ljetni triesak groma, cvrkut lastavice i šum mora, romon potoka i pljusak valova, šapat šuma i žubor ptica i pljaštenje riba pliskavica, sva su se ta prirodna glasbala, i ostala, na hiljade, svako svojim glasom, zvukom, šumom, praskom i zukom stopila

u veličanstvenu pjesmu. Ta je pjesma prodirala i u Julkino srce, budila u njem žarku ljubav, toplila u njem to čuvstvo i mamila ga iz nutrašnjega čarobnoga svieta. Julka je u naponu života, a to mlado i povodljivo srce hoće da pukne, da se prelije u drugo srodno srce. Bolna ga već uzrujanost obuzima, razkošne se već slutnje u njega slievaju, čudne ga žudnje stežu, sladke ga nade šire.

Marko Ružić bijaše pošao na Rieku, da vidi, napreduje li štogod zidanje kuće. Već je Julka dva tjedna kod Sofije, kojoj je Ivan odkrio tajnu svoga srca. Sofija mu se osmjehnula i rekla: — Znala sam. Njezin je posmjeh bio utješljiv. Ivan ju zagrlio i stao cjelivati.

Julka, Ivan i Sofija, šećući jedne večeri vrtom, stignu na stazicu, koja bijaše najbliža mòru. Tu sjednu na klupu. Noć bijaše vedra, sjajna, noć ljetna, bajna, puna razkoši, što opaja i zatravljuje. Iza njih sterao se vrt, tajinstven, hladovit, obliven mjesečinom, a pred njima ljeskalo se more, veliko, raztegnuto prama jugu. Dugo razgovarahu o Filipu.

— Julka, je li tebi hladno? upita tiho Sofija, uzdrhtanim glasom.

— Nije.

— Ja osjećam ovaj vjetrić. Idem kući po rubac . . . .

— Ostanite, ići ću ja. Molim Vas . . . .

— Ne, nè; odmah ću se vrnuti, reče Sofija i udalji se od njih.

Ivan sjede uz Julku.

Oboje zaniemiše. Valići mrmore oko grebena, nad njihovimi glavami šušti i treperi lišće granate lipe. Pun je mjesec prevalio polovicu svoga puta. Liepo se razabiru sve obale Kvarnera. Sredinom zaljeva jedri ribarica, kao da je umoran leptir pao na more, te izdiže jošte jedno bielo krilce, da ga povjetarce približi k obali.

Ivan se okrenu k Julki. Oborila je glavu. Mjesečina joj oblieva crnu kosu, krasno svedeno čelo, dražestne i

uzburkane grudi i ruke na krilu. Iz vrta struji noćno povjetarce i donosi svjež zrak iz hladovitih skrovišta i miris cvieća, trave i vlažne zemlje. Medju lovorom u vrtu bjelasaju se kipovi; ovdje se vidi glava liepe božice, ondje ramena njekoga boga, podalje jedna noga, a na kraju drvoreda dižu se ponosne ruže, obavite srebrnim sjajem mjesečine. Svuda nješto bruji, šušti, treperi i gubi se u šumici uljikâ po obronku briega. Nad tratinami vrta njiše se prozirna maglica.

— Julka, vidiš li onu ribaricu?

— Zategnut će vjetar. Ribarica već je u njem. Liepo jedri, reče Julka i snuždi se, sjetiv se svoje Brestove i svoje ribarice.

Djevojka je oborila glavu i tiho disala.

— Što si se zamislila? upita Ivan tiho.

Ona ga milo pogleda.

— Jesi li sretna, odkad si kod nas? hoće Ivan nakon kratke stanke.

— Jesam, gospodine, dahne i opet svede na njega svoje sjajne oči.

— Ti si dakle sretna, kimnu Ivan i zamisli se, te nije ni čuo, kad mu je ponovila, da je tako.

— Gle, još neima Sofije. — Julka, ovo povjetarce u istinu godi. Vjeruj, ja sam sretan, kad sam blizu mora. Tebi je hladno.

— Nije.

— Sjećaš li se, kad smo bili maleni, znaš, u Brestovi . . . . . Onda nas nisu trle nikakve brige . . . .

— Vas brige? . . . .

— Dà, radi tebe.

— Radi mene? . . . .

— Ja uviek na te mislim.

— I ja . . . .

— Što?

Djevojka skloni oči k zemlji. On joj uze desnicu, pa umukoše......

— Julka, jesi li vidjela, kako je pala ona zviezda, nà, u ovaj hip?

— Jesam; zar je ono u istinu zviezda pala?

— Znam i neznam; što da ti odgovorim? Već se nevidi ladja ribarica.

— Ni ja je nevidim.

— Ali tebi je hladno. I ruka ti je hladna, reče Ivan tiho, podigne njenu ruku pred svoje lice, ogleda ju, pa ju poljubi.

Julka drhtne i uztegne desnicu.

— Još neima Sofije. Zar ne, Sofija je dobra?

— I Vi ste dobri, dahne djevojka.

— Misliš?

Julka se milo osmjehnu.

— Sutra ću govoriti s otcem. Reći mu....

Djevojka ga čudno, malko zapanjeno pogleda.

— Nečudi se. Otac će se veseliti, tà znaš, da te .... da si mu mila. Julka, uzdigni glavu, molim te.

— Gospodine....

— Još mi nisi rekla, da me ljubiš....

Ona skloni liepu glavu na njegovo rame, da sakrije suze, koje joj bijahu na omaku. Izduljen, dubok joj uzdah izleti iz grudiju. On joj pridigne glavu sa svoga ramena, a ona sine divna kao vila. Suze joj blistahu u očima, blažen joj se smiešak iznio na ustne, te kao da sije s onoga rumenila i da baca svoje radostne trake po cielom premilom licu. Grudi joj se nadimaju prepune srećom. Na njezino lice spuštaju se mjesečevi traci, bajno ga osvjetljuje tihi sjaj. Smieše se, topao dah od njekud struji, more veselo mrmori, ruže se jače rumene na mjesečini, šušte lovorove grane, drhće sjajni zrak, a oni se smieše, obajani su....

— I tamo preko mora uviek sam, Ivane, uviek

sam mislila . . . . na Vas . . . . na sve vas, šaptne tihano Julka.

Mjesec se sakrio za lipu.

— Ivane, već je kasno, hoćemo li u kuću? javi se Sofija iz vrta.

Malo za tim svi se sastanu na glavnoj stazi. Ivan je vodio Julku za ruku. Sofija im se nasmiešila. Moro je veselo oko njih skakao.

— Julka, krasne li noći! reče Sofija.

— Dà, šaptnu u isti mah Julka i Ivan.

Kad budu pred vratima kuće, Julka ih pogleda, uteče u vežu i uleti u svoju sobu. Sjede na divan i vrele ju suze obliju.

Julka je legla u postelju. Soba se punila mjesečinom, tihi se sjaj lagano micao po šarenom pokrivalu, po bielih jastucih, po krasnom ramenu. Ona gledaše kroz prozor s postelje, kako se vršci drveća lagano giblju u prozirnoj srebrnoj maglici. Na kraju vrta ljuljahu se grane lipâ, a po njima kao da vise silne čipke, protkane čarobnom mjesečinom. U Julkinih se grudiju talasalo nješto mila i sladka, ona osjećaše nepoznatu lagodu, neizmjerno ju blaženstvo obuzimalo, tonula je i tonula u moru miline i ugodne uzrujanosti. Kad sklopi oči, kao da se preselila u čaroban kraj, pun sunčanoga svjetla i mirisa mora i odsjeva razsijanih klisura. Mjesečina se jošte ljeskala na staklu prozora, tihi je sjaj pao na milovidno, radostno i spokojno Julkino lice, na vranu razvezanu kosu, na duge trepavice, na rumena i poluotvorena usta, što su se blaženo smiešila. Po živom rumenilu ustna kao da plije srebrna nit, laka, nestalna, a iza nje sjaje se bieli zubi. Julka snivaše. Oko nje sve cvate, sve drhće od miline, krasne se slike redjaju. Pred njom kao da je pukao na dvoje zastor, koji krije sve ljepote, svu razkoš, svu razbludu svemira, sve najplemenitije i najsitnije tajne i slutnje vječne ljubavi. Ona se

uzdigla visoko nad modro more u plave visine, i tu se njiše, ležeći na mekanih i mirisavih ružah. Oko nje u sjajnom zraku praskaju i razpršuju se velike zlatne kruglje. prozirne i maglovite, te prskaju, šume i zuje, pretvarajući se u kišu najnježnijih boja, žutih, zelenih, plavih, rumenih. Te zviezde padaju oko nje, smiču se, trune se, iskre i razbludno zuje, a ona tone i tone, oko nje bruji, obavija ju miris ružâ, opaja ju, sve se iskri i blista. Već pada u naručaj Ivanov, već njegova ruka počiva na njezinom čelu .... Julka se gane, zadrhta i okrene se na drugi bok. Još sniva. Tamo iza lipa prostire se veliko more, sunce će uminuti, ruj se prolio oko odaljenih obala. Iz skrovne uvale piri lagodno povjetarce, mlada joj krv hmili razkošno u ubavom tielu, prelieta ju srh ljubavi; zemlja i more, i nebo, sva priroda pjeva pjesmu svete ljubavi, zanosno, svetčano, zamamno, ali ... eno dva željezna križa tužno zveče na groblju iznad Svitna. Medju njima šušti noćno povjetarce u grančicah ružmarina.

XX.

Ivan ustane u cik zore i podje odmah u vrt k onoj klupi, gdje ga bješe ostavila Sofija s Julkom. Od prevelike uzrujanosti ciele noći nije okom trenuo. Dugo razmišljaše, što da kaže otcu, ustajaše i hodaše obalom. Bijaše osvjedočen, da će otac na sve pristati. Ta za što da raztuži svoga jedinca, za što da mu uništi budućnost? — Bih li ja mogao živjeti bez Julke? pitao se mladić. — Nè, nikad nisam druge ljubio, nikad nebih mogao druge ljubiti? Moj je otac dobar, on ljubi i mene i Julku, pa sam osvjedočen, da će mu srce od radosti zaigrati, kad mu rečem .... ali, čudno, on je ipak .... jest, meni se čini, da mu nije drago bilo, kad sam htio pra-

titi sam Julku. — — Nè, varam se, otac je dobar, razveselit će se, umovaše Ivan.

Marko je došao iz Rieke oko desete i odmah počeo pisati u svojoj sobi. Bijaše zamišljen. Njetko pokuca na vrata.

— Slobodno! reče Marko i uzpravi se.

U sobu udje Ivan. Otac opazi, da je zabunjen, pa se odmah i sam smuti. Ustane i usili se, da svlada svoju zabunu.

— Što radiš, otče? Dobro jutro! pozdravi Ivan i poljubi ga.

— Računam. A gdje si bio, kad sam došao?

— Gdje? A dà, u vrtu.

— Što želiš, sinko! upita otac, zirnuv u sliku pokojne žene.

Ta je slika bila u naravnoj veličini. Visjela je nasuprot stolu, na kojem je Marko pisao.

Ivan porumeni i pogleda milo otca.

— Sjedi, reče otac, i sjede sam.

— Otče, bi li ti meni dozvolio, da se ženim? Ne još — — kad svršim nauke, za pô godine, izreče Ivan odvažno.

— Da se ženiš? uzčudi se otac i probliedi.

— Jest. Zar mi nećeš jošte dozvoliti? Dobro, čekat ću i godinu dana.

— A koju? .... Julku?

— Ti znaš dakle, da ju ljubim? upita ganuto i obori oči.

— Sinko — — neću ti ....

— Nećeš mi? ... prepane se Ivan, videći bliedo otčevo lice.

— Dà — — toga ti nemogu dozvoliti.

— Ne sada ....

— Nikada.

— Otče! usupne se Ivan i sav zadrhta.

— Sinko, umiri se. Nikada . . . .

— Jer je sirota, a ja? . . . .

— Ivane, zar tako malo štuješ svoga otca? ukori ga Marko i razžali se.

— Oprosti . . . . dahne Ivan, pokloni se u znak pokornosti i poljubi otčevu ruku.

— Sinko, imam razloga; nepitaj, da ti ih kažem. Daj mi ruku, pogledaj mi u oči. Tako. Ti trpiš. Budi čovjek! Ivane, pregori svoju bol, i znaj, da svaka rana — — — zacieli. — — Dà, malne svaka . . . Ti si bio uviek dobar i poslušan. — — Jošte danas ćeš odputovati u Beč. Kad svršiš sve izpite, povrati se kući. Slušaj svoga otca, a sada daj da te poljubim.

Marko ustane, zagrli sina i pritisne njegovu liepu glavu na svoje grudi. Dugo ga držao u naručju, gladio mu sjajnu smedju kosu i pogledavao sliku pokojne žene. Na slici titraše sunčano svjetlo. U Markovih se očiju zaiskre suze. Jedna odroni po bielom licu i pane na Ivanovo tjeme.

— Dobri moj Ivane, ti ćeš me posluhnuti, zar nè?

— Hoću, šaptne sin.

— Danas po objedu, dà, danas, odvest ćeš se na Rieku. Sada idi, idi, dragi sinko.

Ivan uzvrne suzne oči na otčevo lice, poljubi ga u ruku, pa izadje iz sobe tužan, razciepana srca, skršen od boli.

Otac gledaše za njim, dok je zatvorio vrata, a za tim nasloni glavu na dlan i upre oči u sliku pokojne žene. Tuga mu se razastirala na bielom licu, ustne mu podrhtavahu. — Jadni moj Ivane! — — Olgo, oprosti! šanu tihim i uzdrmanim glasom. Suze mu navru na oči, sieda mu glava klone.

Kad sjedoše za stol, svi bijahu neveseli, nitko nemogaše izprva da zametne rieč, a i kašnje im zapinjaše govor, bilo im tjeskobno oko srca i svakomu se činilo,

da objed traje vječnost. Julka se gušila svakim zalogajem, a i Ivan se gutio, da obori štogod niz grlo.

Oko trećeg sata zagrli Ivan otca i Sofiju, poda drhtavu ruku Julki, pogleda ju tužno, pa sjede u kočiju i odveze se na Rieku zamišljen, ojadan, čemeran.

Oko Julkinog srca svila se tuga. Kuća, vrt, more, Svitan, sve joj bijaše mrtvo, pusto. Sofija se trsila, da ju razveseli, da joj izmami smiešak na ustne, ali ona bijaše turobna i mučaljiva. Obuzela ju čama, nehaljivost, mrtvilo. Vrieme je prolazilo jednolično, pusto i prazno. O Ivanu se riedko govorilo, a kad bi stigao njegov list, rekao bi joj Marko: „Pozdravlja te". — I ništa više. Šivala je u vrtu, radila u kući, te kadšto razgovarala sa Sofijom o bratu Filipu. Umukla bi iznenada, pouzdahnula, pa nehajno štogod upitala. Liegala bi umorna, san joj bio težak, olovan, a kad bi jutrom ustala, osjećala se bolnom. Njeka vruća gorkost pekla ju u grudima, težko je disala, na očigled je venula, a nikada da bi joj se suza izvila na oko. Sasvim se bila podala svomu udesu. Ivan joj lebdio pred očima, nu to bijaše kao uspomena na njekoga pokojnika. I na Filipa je često mislila. On joj bijaše pisao, kako će prodati dućan svomu pomoćniku Bokelju, te da će u Svitan oko Božića. Julka se nadala i Franu. Ona pomišljaše: — Imat ću posla u kući, sve će biti čisto i liepo uredjeno, ljubit ću braću, sretno ću živjeti uz Filipa. Sofija nije znala, kako da upita brata, za što je Ivan onako iznenada odprhnuo iz Svitna. Nagadjala je čas ovo, čas ono, ali nije pogadjala. Marko razgovaraše s Julkom spokojno i udvorno i malne hladno, nu opažalo se, kako se usiljava, da ga sestra nepronikne. Kad bi se zanio u misli, sveo bi lagano oči na Julkino lice. Pogled mu bio pun milostne dobrote i duboke sućuti. Julka bi tada oborila glavu i zaniemila. To se riedko sbivalo. Markovo ponašanje bijaše čudnovato i zagonetno, nu uviek isto, spokojno i udvorno. I

Marko i Julka osjećahu mučnu tjeskobu oko srca, kad bi se na samu sastali. Toga se bojahu oboje, pa se dugo vremena uklanjahu jedno drugomu; Marko manje, nego li djevojka. Jednom je htio nješto reći, sav se bio snuždio, bio ju uzeo za ruku, a ona drhtaše. Sofija bijaše nadošla i ostala zapanjena, videći ga blieda i uzrujana.

Julka osjećaše za Marka čuvstvo štovanja i bojazni, ali potonje bijaše jače. Znala je, da je on poslao Ivana u Beč, da ih je razstavio, da je i njega i nju raztužio, nu nije s toga u njem nazirala okrutnika. Njezina sreća trajala je jedan čas, razplinula se, bio to san. Njoj se činilo, da je Ivanov otac razborito postupao, jer kako da bude ona, ribareva kći, ženom Ružićeva sina?

Nasta studen. Po glavicah prši snieg, bura gruva, more se pjeni, a kad jače vjetar zapali, krije mu valove dimljavina. Prestane li bura, navali snieg pomiešan s kišom, pa nemožeš iz kuće, jer svud pljuskavica, a u veži su zidovi vlažni, ploče sklizke, sve tmurno i tužno. Ali još je gore, kad popusti studen, kad se more jugom uzkopa. Zrak je tada težak, zadušljiv, a ako zirne sunce kroz oblačine, ovdje smedj, ondje crven, svuda maglovit, zasićen vrućim sitnim praškom, koji ti se hvata lica, ustnica, ruku, koji te davi i guši kao mora. Taj se zrak uvaljuje u drage i zatone, sbija se i tišti, a zemlja puca i puši se. Jenja li pako jugo, pljus! eto ti kiše dva dana, tri, mjesec, pa svud voda, svud kaljuža, vlaga ti probija kosti, uviek ti pljušti oko kuće, uviek praska o stakla, lieva i lieva, kao da se oceani pretaču, uzdignuv se pod nebo. More se valja mutno, ridjasto i zelenkasto, pljuska oko grebena, nanosi resine na žal, mrtvo se nadima, lieno se razlieva i razdražuje te i dosadjuje ti. Marko Ružić sluša taj šum, to pljuštenje, šeće sobom, čita, piše, ali sve nehajno. U kući je sve tiho, kao u grobu. Brat ga župnik posjećuje često i pripovieda mu kojekakva svitanska naklapanja. Marko se gorko smieši;

sve ga razdražuje. U Svitnu zlo i zlo, da nemože gore. Ljudi sdvajaju, nitko nevjeruje, da ima još pravice za Svitance. Maras kao Maras, smije se svima u brk, ruga se, grdi, psuje, grozi se. Još je na čelu obćini, a kad nastupi nova godina, vele, da neće više biti svitanske obćine, jer da će se Svitan spojiti s Jalšom. Bio se doista proglasio njeki novi zakon o ustrojstvu obćina, pa se govorilo, da će se po dvie, po tri stopiti u jednu, ali se jošte obznanilo, ako koja obćina želi ostati sama, neka to javi u roku od mjesec dana. Svitanci sastaviše predstavku, koju su svi prvi ljudi podpisali, ali ju je Maras zabašurio, pridržao ju desetak dana na uredovnom putu, pa je s toga zakasnila. Pripovieda se, da su sve iztrage proti Marasu obustavljene, a to da su izposlovali njeki prjatelji Marasovi kao nagradu za njegova nedjela u svitanskoj obćini. Pronio se glas, da se Maras sprema iz Svitna, da već nudja svoju kuću na prodaju. Njeki ga proklinju, a drugi vele: nećemo za njim plakati, nenašle mu kosti nigdje mira! Katica, žena pandura Mikića, pripovieda susjedam, da joj je muž rekao, kako se Maras hvali, da će dobiti njekakav o r d i n. Brodar Kuzma Kirin, saznav to, reče u Šimunićevu dućanu: ni božji sin, hvala i čast mu budi, nebi bio htio na križu visjeti do Marasa. — Njeki su Svitanci klonuli duhom, ali se oni najpametniji, koji su se nanosili glave po svietu, čvrsto nadaju boljoj budućnosti. — Kad će prestati ta nevolja? pitao se Marko Ružić. — Već nemožeš da mirno spavaš pred lupeži! — Jadna Mare!

Pred tjedan dana zavukao se tat u Stipetićevu kuću po bielom danu i odnio sav novac, što ga bijaše poslao Marijan još iz Buenos-Airesa udovi majci. Mare bila došla k misi s Tonkom, a kad se vrnula kući, našla otvorenu škrinju. Vrativ se u Svitan, naricaše kod župnika i kod Marka za svojimi šterlingi. Ljudi se čudili,

i stali paziti na svoje kuće. Prijavilo se odmah sudu, ali tatu ni traga ni glasa.

— Jadna Mare! Pet stotina forinti! klimaše Marko, šećući sobom u prvom spratu. Marko upadaše u sve to veću zabrinutost i nespokojnost; štogod sluša i vidi, samo zlo, jad, nevolja. Nješto ga razdraživalo, drugo ljutilo, treće žalostilo, a sve to skupa bijaše gorka tuga. Njegov naporni pogled kazuje, da su ga težke misli spopale. Sin mu je u Beču, svaki njegov list odiše sjetom, iz svake se rieči vidi, da Ivan trpi. Oko Marka sve je pusto; Julka je bolestna, obćina je u razsulu, ljudi se rano zatvaraju u svojih kućah, vrieme je kišovito i tmurno, svuda vlaga, u veži se tupo smije Marijan, samoća, neizvjestnot, pa kako da bude Marko veseo?

Sjedi na divanu i razmišlja, zureći u prozor, gdje udaraju kaplje o staklo. Težko uzdiše, skreće glavom, pa ustaje. Opet se uzšetao. — Dà, nevaram se, ako i jest sad još kojekako, al zora već rudi! šaptne Marko. — Ova nasilja Talijančićâ, ova bezakonja naših nametnika očiti su znak, da se naša Istra budi, očiti su znak, da naši tlačitelji strepe pred lavom, koji se je prenuo iz duboka mrtvila. Ti hulitelji našega imena uvidjaju, da nas nemogu satrti, da im više nećemo robovati, pa se stoga laćaju najskrajnjih sredstava. — Marko se sjeti bolestne Julke, pa uzdahne i šane: — Kad dodje Ivan, sve ću mu reći. A s njom, kada ću s njom govoriti?

Marko sidje iz svoje sobe u vežu, i opazi Marijana. Stisnuo se u jednom kutu podalje od kućnih vrata, čuči tuj, plaho se ogledava i cvokoće zubima. Zidovi promaču, vlažna se studen širi. Sofija ga šiljala u kuhinju, da se stopi, ali je on nije htio slušati. Marijan se neplaši Julke; svaki je dan kod Ružića. Kosa mu je razčupana, brada razšepurena, obrazi su mu upali i požutjeli. Sav je omršavio. Šuti i šuti, i bulji ukočeno preda se, a kad začuje kakav štropot, varkne se, zadrhta, pa se opet sguri u

koji kut, i viče suhim, promuklim i izderanim glasom:
— Oganj! Albina! Puška!

Marko da će k svomu bratu, a Kuzma Kirin sune u vežu.

— O, Kuzma! Kad ste dojedrili?

— Danas. Sila vjetra!

— Kuzma, pametan čovjek neuzima na vrat ovako vrieme.

— E, nije lako sa svetim Nikolom, da mu je na slavu, trešnje zobati, ali što ću, kad imam doma posla! Gospodine Marko, ako je moguće . . . na jednu rieč?

— Dodjite amo.

Udju u prizemnu sobu.

— Sami smo. Koje dobro? Izvolite? upita Marko, gledajući mu u oči.

— Nije čuda! Čujte! Jučer oko podne idem ja k Mandelu, da razbijem nješto zlata. Kad ja na prag — hà, znate li, s kim se sastadoh? Čudim se ja; — natakla mi se na oči ona ništarija — Teodoro.

— Teodoro bio na Rieci?

— Dà, sin onoga . . . . . — E, otišlo obćinsko blago. digne Kuzma ruku pred usta, pa puhne u dlan. — Dà, sad će u Jalši biti naši računi. Reći će se: sve u redu! Ali da, čujte! Sastanem se s njim baš na pragu, omjerim ga, on se zabuni i pobrza. Pita mene stari Mandel — e, pozna me, dosta sam zlata razmienio kod njega za naše mornarske žene, — pita me, da li poznam onoga gospodina, koga da sam ljutito omjerio. Velim, da poznam, a stari će Mandel na to: „He, he! taj ima punu kesu! Bit će kapetan. Je li s Vaše strane, Kirine?“ — Meni odmah nješto sune u glavu, pa onda mudro: „Dà, kapetan. Zar ga poznate?“ pitam, a Mandel meni: „Da znam, tko je, nebih Vas pitao. Čekajte, Kirine, dà — kako? — da, bit će oko tri godine, odkad ga nije bilo kod mene. Onakvo se lice lako zapamti. Dà, oko tri go-

dine. Promienio je onda njekoliko šterlinga, u koliko se sjećam, dosta liepu svotu. E, kapetan! Ovi su Vaši ljudi štedljivi. Danas sam mu razmienio četrdeset i pet šterlinga, komad po jedanajst forinti i trideset i sedam novčića. S Vaše je dakle strane?"

— Ah, lopove! iztisne Marko i probliedi. Slušajući Kirina, sav se bio uzdrhtao.

— „Biste li mogli potvrditi svoje rieči prisegom?" zapitam ja Mandela. To mu bilo začudno, ali reče, da bi. Sad se stanem s njim pitati, pa onda ja njemu sve podrobno i potanko; kako ovo, kako ono, a Mandel žmiga očima i miče čeljustmi, nemože da se prečudi.

— Kuzma, oprezno! dahne Marko.

— A što sada? — Gospodine, evo glave, ako nije Teodoro okrao udove Mare, reče Kirin, prignuv se i preletiv rukom po zatiljku. Snizi glas, pa pridoda: — E, ciele noći nisam spavao! — Čujte, Teodoro će znati, tko je ubio ribara Petra i tko ga je okrao.

— Jeste li komu kazivali, što Vam je Mandel . . .

— Ni duši! Za Boga! hukne Kirin i pokrije usta rukom.

— Neima sumnje: on je! Odkud njemu toliko zlata? Kuzma, nebudi Vam u zapovied, idite odmah k sudu; sutra, uranite. Kažite sve, reče Marko uzdrmanim glasom.

S time prekinuše. Kirin pohiti doma, a Marko podje u Julkinu sobu.

Kad biva dâ zanoći, spopane Julku studen, ustne joj i prsti oko nokata pomodre, sva se strese od mrzline, a za tim upane u vrućicu, oznoji se, pocrveni, ožari se, pa govori o Ivanu, o bratu, o moru. Napokon usne izmučena. Sjutradan osjeća se malne zdravom, veli, da se je samo prehladila i hoće da ustane. Marko i Sofija joj toga nedopuštaju. Drugi dan u večer opet navali studen, pa vrućina. Marko posjećuje bolestnicu, sjeda joj uz uzglavje i pita ju, da li štogod želi. On se često

zamišljava, pipa joj bilo, drži joj ruku i dugo je neizpušta, a oči su mu razklopljene i njekamo gledaju kroz prozor, u vrt, u nebo, gdje lete sivi oblaci nad golim drvećem. Kadšto ju pita štogod o njezinom pokojnom otcu, nečeka odgovora, nego joj stišće ruku, pogledava ju tužno, a ona se boji toga pogleda. Marko bi se naglo prenuo iz misli, drhtnuo bi, oči bi mu sievnule, kao da se je na nješto odlučio. Jače bi joj stisnuo ruku, a ona bi protrnula. Jednom, kad su mu čudno oči bile zaplamšale, sunulo joj iznenada pitanje u glavu: — Za što je odpravio Ivana od kuće? — Pomisliv to, trgla se u postelji, sjeła i uprla plahe oči u njegovo lice.

Sofija ljubi djevojku i dieli njezinu tugu. Dala bi i sama nezna što, da ju vidi veselu i zdravu, ali se ipak čudi svomu bratu. Marko bijaše dobar, milostiva srca, nu njegova zabrinutost i njegova uzrujanost bila je neobična, prekomjerna. Odkad je Julka oboljela, brine se samo za nju, zaboravlja na sve poslove, moli sestru, da pazi na bolestnicu, da joj izpuni svaku želju. Kad dodje liečnik, dugo ga izpituje, da li su i pluća bolestna, kad će ozdraviti, hoće li preboljeti? Liečnik se i sam čudi toj velikoj brizi, pa ga tješi, da je Julka zdrava; ono malo groznice, da će do mala proći.

— Kako ti je, Julka? Jesi li mirno spavala? upita ju Marko, čim je otvorio vrata.

— Jesam, odjavi Julka tiho.

— Čuje se, da se je ušlo u trag tatu, koji je okrao Maru, ali ja neslutim, sumnja se neiztiče, tko je taj zlikovac, reče joj Marko.

Nije joj htio kazati svega, što mu bijaše povjerio malko prije Kuzma Kirin. Čemu da ju uzrujava?

— Je li ti studeno? — Julka, čuvaj se, čuvaj.

— Nije. Večeras će me napasti mrzlina, šaptne bolestnica, i svede na njega oči, kojim bijaše sjaj potamnio.

Obrazi su joj malko upali, a kosa joj je da nemože

crnija oko blieda i biela čela. Cielo joj je obličje izmučeno i tugom obavito.

— Julka, čuješ li, kako bura šumi? Za koji dan eto Božića. Ivan će doći — — a ti si bolestna.

— Ivan? . . . . gane djevojka glavom i ustne joj podrhtaju.

— Dà; danas sam primio njegov list. Sad će ostati u Svitnu. Svršio je sve nauke.

— I Filip će . . . .

U sobi se čulo samo tiho Julkino disanje. Nakon kratkoga muka zametne Marko:

— Dà, i Filip će doći. — — Ti ćeš ozdraviti, bit ćeš sretna uz svoga brata, a kad se vrt zazeleni, u proljeće, preselit ćete se u svoju kuću, da, sretna ćeš biti . . . . blizu nas. — — — Julka, ti si tužna — — znam — — nemogu ti pomoći, nemogu . . . .

Marko se zamisli, a malo za tim stisne joj ruku, drhtne, živo ju pogleda, oči mu sievnu. Htjede nješto reći, već mu se ganuše ustne, već se sagnuo nad njenu glavu, ali se ona trgla i pomakla k zidu. Opet bi tiho u sobi. Marko pridigne glavu i reče uzdrmanim glasom: — Julka, ti si nesretna. — — — Ivan? . . . Znat ćeš — — oprosti! . . . .

Pritisne rukama srce, da mu utaži hlapat, pogleda ju tužno, pa izadje iz sobe oborene glave. Julku obuze velik neizvjestan strah.

Kad bude izpred noći, navali vrućica žešće nego li obično. Oko desetog sata bila je kod bolestnice Sofija, te je pazila, da se nebi odkrila. Julkino se lice bilo ožarilo.

— Popušta li vrućica? upita Marko sestru, došav tiho u sobu.

— Popušta.

— Je li štogod govorila?

— O Ivanu.

*

— Jadna! uzdahne Marko, sjede i zamisli se.

Oko jedanajste šaptne sestri:

— Gledaj, tvrdo je usnula. Sirota, sva je izmučena. Sofija, podji spavati; ja ću ostati ovdje, čitat ću. Idi, toliko si noći probdila! . . . .

Na stolu pri podnožju postelje gori svieća, zastrta s jedne strane, tako da je bolestnica u sjeni. Vjetar šumi oko kuće. Julka leži na uznak i diše nejednako. Odkrivena joj je samo krasna glava. Lice joj je jošte rumeno. U sobi je toplo. Sjaj ugljenâ, što jošte tinjaju u velikoj bieloj peći, titra po daski postelje.

Marko kao da je naglo ostario i dočajao. Blied je i satrven. Njeka neizmjerna gorkost, jedka, mučna i goruća zavalila se u njegovo srce, što se steže kao da je u zadnjih trzajih. Takve gorke boli, takve sumornosti jošte nije nikada poćutio. Tužan i skršen pogledava Julku, a na oči mu proviruje bolna sućut. Poniknuo je glavom i nagnao se u crne misli. Težko mu je, hoće da se na nješto odluči, ali nemože, obhrvala ga klonulost

— — — — — — — — — — — — — — — —

Već sviće. Julka spava. Marko se sagnuo nad njezinu glavu, drhću mu bieli razšireni prsti podignutih ruku, siedi su mu prami pali na čelo, usta su mu poluotvorena, oči ukočene i razklopljene, licem mu se razastire tuga i očajanje. Drhće kao da preda, nà, sad će izdahnuti Julka! Bolje osluhuje njezino disanje, srce mu se silnije uzhlaptalo, mučan odihaj, dugo zauztegnut u prsima, protisnuo mu se iz sapeta grla. Jače se sagnuo nad postelju, već osjeća vrući Julkin dah, još je više poniknuo siedom glavom, ustne su mu na njezinih ustnah.

Julka se probudi, trže se i upita u stravi:

— Tko je?

— Julka! . . . .

— Majko moja! Ostavite me!

— Čuj me, Julka, ti . . . .

— Ubijte me! ubijte me! sgrozi se i sjede na postelji.

— Umiri se, čuj me ....

— Oh, majko moja! zajaukne prigušeno, pokrije lice rukama i svije se nad svoja koljena.

— Čuj me ....

— Ubijte me!

— Julka, umiri se. Čuj me — nè — sutra — — neznam — — — kad ozdraviš ....

— Idite, ostavite me, ubijte me!

Marko izadje iz sobe poražen i salomljen. Julka sva u vrućici, preplašena s Markovih rieči, izpravi se na postelji, plaho se ogleda po sobi, hitro se obuče, otvori prozor svoje prizemne sobe i popne se na njega; spusti se u vrt, pa iztrči na cestu. Pobrza kroz Svitan, zakrene na sjeverni rt svitanske uvale, i do mala stiže nad Brestovu. Stane i pomisli, kuda će, kamo će. Trže se. Što je, tko joj liže ruku? Moro. Sad ga tek opazila. Jaka bura duva, gruva oko klisura, šumi oko krša, trese borovicami.

Julka se uputi u Zelenu Dražicu.

Iz dimnjaka Marine kuće diže se već dim. Vjetar ga baca o krov.

Djevojka pokuca na vrata. Sva drhće od studeni.

— Tko je božji? ozva se Mare.

— Otvorite. Ja, Julka.

— Dalje od moje kuće! grakne starica.

— Otvorite, smilujte se!

Mare nješto zamrkoće.

Moro sluša i gleda Julku, dignuv glavu.

— Otvorite, Mare, u božje ime! — — Dajte mi barem ključ. Starica pootvori vrata, mahne rukom, a ključ ribareve kuće pane u blato posred gumna. Mare je tresnula vratima i zamumljala nješto u njedra. Julki se smračilo pred očima. Nasloni se drhtava i ojadana na vrata i zaplače:

— Mare, primite me sirotu — — bolestna sam.

— Hoćeš, da te metlom? . . . prodere se starica u kuhinji.

Moro srdito zalaje.

— Mare, u ime božje! zavapi djevojka.

— Prokleta vještice, nosi se s moga praga! zakriešti starica.

Julka tužno uzdahne, studen ju vjetar probije, trn ju žicne od pete do glave, sva se strese. Digne oči k tmurnom nebu i udalji se od kuće, oboriv u glasan plač. Moro pogleda vrata sa gumna, zareži, pa potrči za djevojkom.

XXI.

Marko se bio popeo u prvi sprat u svoju sobu. Sjedeći na divanu, čas po čas pogledavaše sliku svoje pokojne žene. Gorke se uspomene izvijahu iz njegove duše. Napokon zadriema, pa mu se prisnije, kao da se odbija od zida slika Ivanove majke, te mu se primiče i priekim ga okom kara. Ona ga tako gleda, a sav se Svitan zahorio od graje i buke. Njeke ženetine spominju njegovo ime, i blebeću sramotno . . . .

Marko se naglo trže iza sna. Sofija mu banula u sobu i vrisnula:

— Julka u vrućici! . . . .

— Što je za Boga!?

— Utekla!

Marko se prestravi, skameni, pa klone i spusti se na stolicu, kao da su mu popucale sve žile. Mrena mu zastrla oči. Sofija ga gledaše prestrašeno. Lice mu je bliedo, ustne su mu pomodrile, tuga mu se udubila po čelu u duboke bore. Marko uzdrhta.

— Pošla je u Zelenu Dražicu — — možda u Brestovu, ako se nije u vrućici . . . . nè, nije . . . .

— Utopila! sgrozi se Sofija.

— Sestro, neboj se, umiri se!

— U vrućici nezna, što čini. — — Marko — tvoja slutnja — grozno!

— Ne, nije bila u vrućici. Neboj se!

— Nebi bila otišla, da nije vrućice. Oh jadna Julka! Marko, što da? . . . .

— Umiri se, sestro. S Bogom! Pošalji za mnom Vida. Idem u Zelenu Dražicu, reče suhim glasom, navuče kabanicu, uzme šešir i sunu iz sobe.

Kad dobrza na zavoj ceste, što se svija u poluluku nad Brestovom uvalom, opazi na protivnoj strani drage, na drugom kraju zavoja, kako njetko hrli cestom. U malo zamakne ona ženska za okuk na rtu, koji je medju Brestovom i Zelenom Dražicom. Bijaše to Julka. Marko pohiti za njom, prkoseći studenoj oštrini žestoke bure. Idjaše pognuto, držeći rukom šešir. Vjetar mu dizao vlasi sa sljepočica, razšepurio ih i tresao njima. Oči su mu suzne od vjetra, koji mu udara žestinom u lice. Pocrvenio je i pomodrio, kao da ga je obrijala tupa britva. Po glavicah prši snieg, more šumi i buči pod onom strašnom obalom. Prasnu li nabreknuti trećaci o klisure, misliš, top je ruknuo, zvonovi zvone, lome se šume, čuješ jauk, cvil, tutanj, a pjena leti daleko od mora i škropi onaj sivi krš.

Marko pokuca na Marina vrata. Osluhiva. Nitko. Lupi šakom po vratima. Iz Marinih ustiju pukne psovka:

— Ah, još si tu, kuga te ubila? Podji s Bogom, sa sotonom, kako te volja!

— Otvorite! Ja sam! povika Marko.

— Vi!? A kuda ovako? . . . samre joj rieč na ustima, pa otvori.

— Gdje je Julka?

— Došla je po ključ svoje kuće . . . .

— Za što je niste zadržali?

— E, znate, što mi je od sina . . . .

— Mare, sram Vas bilo! Zar se nebojite Boga? ukori ju Marko i izpadne iz kuhinje.

Mare zatvori vrata, sjede na ognjište, srkne crne kave, pa zaklima: — Reći ću ja kumi Marti, neka skoči do Marka. I njemu nebi škodilo, da mu skuha Marta one trave.

Julka bijaše sišla iz Zelene Dražice u Brestovu preko rta po stazi. Došav u svoju kućicu, osjeti se posve skršenom. U kućici nije bilo postelje. Uzev u kutu napola sagnjilu mrežu, bacila ju na pokrov velike stare škrinje, pokrila ju jednom vrećom i tako priredila uzglavje. Povukla je za tim iz drugoga kuta zakrpano i vlažno jedarce ribarice i pokrila se njim, ležeći na škrinji. Od studeni drhtaše, cvokotaše zubima. Moro se protegnuo po jedarcu uz Julku, iza njenih pleća. Njegov joj dah toplio vrat, po kojem se ježila koža. Vjetar je hujio i užasno zavijao oko kuće, gruvao na njezin krov, odbijajući se od klisure rta. Kroz trošne i razklimane vratnice ulazilo je u sobu više vjetra, nego li svjetla. Bura živo zviždaše i fijukaše na luknjice i pukotine, sad tanje, sad jače i deblje, bez prekida, sa svih strana. Prudom se razlievalo uzkopano more, pjena se trgala sa valova, dimljavina je punila dragu mutnom slanom maglom.

I Marko je znao za svaku stazu svitanske obale. Po vratolomnoj putini, hvatajući se za oštre grebene, da ga vjetar nesvali u ponor, spustio se u uvalu, pred ribarevu kuću. Uzalud tuče po vratima. — Julka, otvori! ja sam! viče. Glas mu se gubi u šumu i lomljavini vjetra i valova. Moro laje, muklo, tužno, grozno laje. — Julka, otvori! vapije Marko i trese vratima, diže ih, pa ih razklima i sruši u kuhinju. Moro laje, zavija i gleda Marka.

Julka se pridigla na škrinji i uprla oči u starca, prestravljeno, ukočeno. Marko joj se primakne. Glava mu

je pognuta i odkrivena. Šešir mu spao u kuhinji. Sav drhće.

— Majko moja! vrisne Julka, očajnim kretom pritisne srce rukama i svali se na mrežu.

Marko pristupi k škrinji, klekne na pod, glava mu klone na njezino rame. Vrele mu suze obliju bliedo lice.

— Julka — — mila kćeri! ..

Kad izusti Marko zadnju rieč, silno se strese, sav se uzdrhta.

Julki je stao izprva dah. Čula je siloviti hlapat njegova srca. I ona poče naglo disati, staro se jedarce uzdizalo i padalo na njezinih grudiju, ali jednim mahom prestane disati, ruke joj se spuznu s lica, probliedi kao smrt. Premrla je od straha.

Marko je ustao, strepi, srce mu se sbilo. Pomisli: mrtva! — Zove ju. Ona leži spokojno. Položi joj ruku na srce. Još tuče. Ogledava se, oko mu nješto traži po podu, trči u kuhinju, uhvati svoj šešir, pa poleti na prud. Nabreknut val suče, vjetar mu trga pjenu, uzpinje se, već se strovalio na piesak. Već se šumom povlači natrag, kotrlja se kamenje. Marko je do čljenka zagazio u more i napunio šešir. Dotrčao je u sobu, škropi Julkino lice, tare joj čelo, a Moro tužno zavija i svija se do nogu bolestnice.

Julka otvori oči i prestravljeno se zagleda u čadjave grede tavanice. Marko opet klekne do škrinje. Suze mu naglo rone po tužnom i bliedom licu.

— Julka, gdje te boli? upita ju bolno i tiho.

Djevojka svede na njega oči, drhtne i opet pokrije lice rukama.

— Za što si otišla iz moje kuće? Znaš li, da si otišla? Znaš li, gdje si sada?

Ona mu neodgovori. Neizmjerna ga tuga obuzme.

— Julka, što se bojiš? — Odgovori mi, molim te,

odgovori, zaklinjem te uspomenom tvoje majke — — Ti je nepoznaš — — — nikad je nisi vidjela . . . . .

Djevojka rasklopi oči, i pogleda ga zapanjeno i prestrašeno.

— Za što si otišla? — — Ti nećeš ovdje ostati — — umrla bi od studeni.

— Pustite me . . . . .

— Ne, dušo. Kočija će odmah po tebe nad Brestovu. Do ceste ćeš moći, ako ne, nosit će te . . . . .

— Majko moja!

— Za što drhćeš? Koga se bojiš? . . . .

— Ostavite me . . . . pustite me na miru . . . .

— Julka, diete moje!

Marko protrne i s kameni se. Sgledaju se.

— Jadno diete! — — Mila Julka, ti se mene bojiš? A znaš li ti? . . . . . Ti si se mene prestrašila — — moga cjelova! Ja mišljah, da si u vrućici, kad sam te . . . . . . Nisam mogao odoljeti . . . . moja krv . . . . . Julka, znaš li, tko te je noćas poljubio? — Tvoj otac — tvoj jadni otac, tvoj . . . . nedoreče i previje se na njezine grudi.

Julka se stresla, sgrozila i skamenila. Pred njenim očima, na njezinim grudima leži sieda glava, a to, ta glava, te siede kose? . . . . . . Nè! Njezin je otac ležao na podu, eno ondje, ona mu oprala krvava usta, ona mu zaklopila oči, dà, ondje je ležao, plakala je nad njim cielu noć, ona i Frane . . . . Grmilo je, jugo je zavijalo oko kuče, a ona je gledala otca, njegovo lice, sievalo je . . . . a onda je vidjela bieli onaj lies . . . . čavle su zabijali . . . . bila je na grobu . . . . tutnjile su grude po pokrovu — — a ta sieda glava! To njezin otac? — — — Ne — ne — ne! Frane je njezin brat, i Filip je njezin brat — — bila je kod njega tamo, daleko. — — Ova kućica, ovaj prud, ona se tu rodila. — — Bile su joj dvie godine, kad joj umro brat, bio malen, veći od nje, imao je crne rudaste vlasi, igrala se s njim, umro

je kašnje i onaj drugi brat, pa sestra i ostali, ona ih sve vidi — — a majka? I ona je umrla, tu u ovoj sobici, evo ona sada leži na njezinoj škrinji, ona ju je vidjela — — mrtvu, bliedu, i nju su — — odnesli — — — a ta sieda glava, to da je njezin otac? — Nè — nè! A Ivan ..... Ivan? On, on, moj brat — — Ivan? — Ne — ne — ne!

— Julka, dobra moja kćerko — oprosti! oprosti! uzdahne starac i sagne se, da ju poljubi.

Ona ga odrine.

— Niste Vi — — moj je otac umro ....

— Znat ćeš — — a sad se umiri — dok kočija dodje.

— Kočija? .... Ostavite me jadnu!

— Diete moje, kćerko moja!

— Ja Vaša kći nisam ... — — moj je otac umro.

Marko sjede na škrinju, obori glavu i pokrije suzne oči rukom. Julka ga prestravljeno gledala, pa se iznenada trgla, sjetiv se Marijana i pomisliv, da je i Marku pamet potamnila. Njeno nježno i dobro srce provre suzami, te uzdahne: — Ah, jadni Ivane!

Čas za tim stupi u sobicu Vid, Ružićev sluga, pa se obazire, okašljiva se i omahiva glavom. Čudi se svemu.

— Vrati se kući, zaprezi konje, čuj, zatvorenu kočiju, nadji četiri naša čovjeka, pa dodji do staze kuka, nad Brestovu. Reci mojoj sestri, neka ti da dva, tri topla pokrivala, vrzi ih u kočiju, pa da si odmah ovdje. Reci mojoj sestri, da će Julka odmah ...

— Ostavite me! Ja se nedam odavle živa! vrisne bolestnica.

Marko ju počne nagovarati, da ga posluhne; dugo ju molio, ali se ona branila i grozila se, da se voli utopiti, nego li u Svitan. Starac sdvajaše. — Idi letom, izvrši sve, kako sam ti rekao. Idi! zapovjedi Vidu.

Sluga smigla ramenima.

— Idi!

Vid zažme očima, izpane iz sobe, pa odbahta u Svitan.

Marko ju opet poče moliti, da podje u Svitan, ali sve u zalud. Nije mogao spregnuti svoje boli, pa se skutrio u sebe. Spomen ga za spomenom šine, znao je za sva Julkina stradanja, a svim njezinim jadom tko da je drugi kriv, nego li on? Ta nesretna djevojka, kojoj je on dao život, bijaše naletjela na tolike nevolje i muke, jer se on bojao, da bi mu se ime okaljalo. Radi zlobnih jezika, radi svieta pustio je svoju krv u ribarskoj kućici, svoje je diete zaniekao. Savjest ga peče, puca mu srce od boli, što je nije priznao svojom kćeri, strogo odsudjuje sama sebe, nu opet pomišlja, kako ju je uviek ljubio i brinuo se za nju. — Djevojčica bijaše zadovoljna, sretna i zdrava kod pokojnoga ribara Petra, koji ju je ljubio kao svoje diete. Pa zar nije bila u mojoj kući malne svakoga dana? Nisam li je milovao? Kad joj bilo deset godina, dà, već onda promišljavah o njezinoj budućnosti, već sam onda svrnuo oči na jadnoga Marijana. Pomagao sam ribaru i Stipetiću kao da su mi rodjaci. Julka mi bila uviek pred očima, kud sam hodio u srcu sam ju nosio, bila je uviek moja, a da je nisam uzeo k sebi — — to se tako slučilo. Sviet nije znao za moju tajnu, djevojka bijaše sretna, ljubila je ribara kao svoga otca, pa čemu da odkrivam svoju brigu? Zar nebih bio i samu Julku razžalostio, da je saznala istinu? Eto Justine! Neviče li za njom dječurlija: ej mula! gdje ti je otac? Gdje ti je majka? A koliko li sam čemera izkusio, odkad je počela stradati? Nije li Julka sva moja tuga, sva moja bol? Koliko sam noći radi nje probdio! A sad ova nesretna ljubav! Ah, za što se sve to tako slučilo? Eto i meni je dotužilo, dočajao sam! Da su mi se želje izpunile, da me je Bog uslišao, Julka bi i Marijan bili sretni mladenci, a Marko

ih nebi bio ni u oporuci zaboravio. Sviet bi se tomu čudio, ljudi bi promišljavali, ali se nebi domišljavali uzroku, a meni je opet malo stalo do svieta. Julka sretna, Ivan sretan, legao bih u grob sa svojom tajnom i stupio s njom pred lice božje. A sada što ću? — Prihvati volju za nevolju, pa nek se vrši božja. — — Žalostne li uslade! . . . . Dočajao sam, dočajao! težko je Marko uzdisao.

Kad stupiše za tim četiri mornara u sobicu, ležala je Julka mirno, kao da je upala u mrtvilo. Mornari su donesli dva jastuka i više pokrivala. Kočija je čekala na cesti. Marko uze Julkinu ruku i opet ju poče moliti, da podje s njim u Svitan. Ona odricaše kretom glave, da neide. Starac nezna, što da učini, uvidjevši, da je nemože nikako skloniti. Mornar mu jedan reče, da bi se pričekalo, dok joj bolje bude. Metnu jastuke pod glavu bolestnice, pa ju dobro pokriju. Marko umoli dvojicu mornara, da ostanu kod Julke, i reče im jošte, da će Vid donieti hrane, haljina, posteljinu, sve što uztreba. Mornari primiete, kako bi dobro bilo, da se nadje koja žena, susjeda, možda Mare Stipetićeva, te da bi ona najbolje dvorila djevojku. Marko kimnu, da će se odmah i za to pobrinuti, pa izadje iz sobe salomljen i čemeran. Izvere se na cestu, sjedne u kočiju i do mala preleti u Svitan.

* *
*

U Svitnu se već u sav mah čavrljalo, kako je Julke od Marka nestalo. Kad se je u zoru spustila s prozora u vrt, vidjelo je to njekoliko ljudi, a medju timi i Katica, Mikićeva žena. Katica je dobro znala, kako je Julka bila pobjegla u noćno doba iz Anselmove kuće, te odmah na onu sgodu nadovezala i ovu. Stipe Mikić, njezin muž i obćinski pandur, bio se čvrsto pribio uz načela načelnika Marasa. Katica je puhala u istu tikvu, bila je u taboru neprijateljske manjine, svuda je bra-

nila Marasa, svakoga je dana smućivala susjede. Ime te junakinje nespašene Istre spominjalo se valjda medju njekom gospodom sa osobitim poštovanjem. Katica je svuda dokazivala, da su Jalšanci kud kamo pametniji ljudi, nego li Svitanci, a Gašpar Makarić da je veliko magare i pravo zabadalo, te da nije dostojan, da svuče cipele njezinu mužu, koji da se razumije i u zakoni. Čim se malko razdanilo, poče Katica bubnjati o Julkinom odbjegu, te podrobno opisivati, što se je kod Ružića sbilo, onako kako mišljaše, da se je sbilo. Ona govoraše kao da je sve na svoje oči gledala.

— Ako zna ona djevojčura, što je stid i poštenje, odmah treba da tuži Ružića. Meni je rekao muž, da je to pravi kreminal, kazivaše Katica.

— A za što je pobjegla? čudila se kramarova žena.

— Za što? —. — za što? — — Vražja vieštica! začarala i staroga! kimnu postolarica.

Još nije sunce bilo poskočilo ni za dva koplja, a njeke se žene sakupljahu, šaptahu, a napokon stanu se dozivati i dovikivati jedna drugoj preko puta, kako je ovo, kako je ono Julka učinila. Izmisli se, okroji i ovako i onako, da se druge čude, prišij, krpi, pa sve viču, kako sviet propada, da već poštene žene nemogu ni na kućni prag, da je to nečuvena sramota, pa tko je razlog sablazni .... župnikov brat! Preklinju se, da neće više u crkvu, da neka ju slobodno zatvore, a i onako da se sve moli hrvatski, in šćavo, da i kopači pjevaju u crkvi, pa kako da je liepo, veli kramarica, blizu Pirana, gdje se je ona rodila, jer da je tamo sve lantinski. Žena postolarova, debela i crvena, čupava i dronjava, žmiga malim očima i kvrči, da i ona neće nikada u crkvu. Maras da zna koliko i popovi, pa kad on veli, da je raj na ovom svietu, kad imaš novaca, a pakao, kad ih neimaš, da i ona tako misli. Ona kvrči u lice Mikićevoj ženi, koja je nesluša, nego namiguje kramarici, da je posto-

larica pijana, da joj zaudara rakija iz ustiju. Otrcana, pokvarena i iztrovana djeca tih žena slušaju svoje majke u mudrih razgovorih ...... Naklapanja njihovih matera podražuju im maštu. Mali Beppo, postolarov sin, vodi dječake pred vrata Ružićeva vrta. Gledaju kroz željeznu rešetku kuću na rtu, te razgovaraju, da se Bog smiluje, pogledavaju se i slušaju Beppa. Postolarov sin, taj mali apostol dell' avita coltura, tumači dječakom koje-kakve stvari. — Pametniji ljudi poštuju Marka, i nemisle na zlo, jer znadu, da je Marko uviek stavan u govoru, pravan u svakom svojem činu, te dobar i svakomu milostan. Gašpar Makarić netrpi nepravde i ljuti se na one žene, što bacaju blato na čestito Markovo lice. I njemu da bi žao bilo, da ga tko onako prlja, pa se razpaljuje i radi iskrnjega. Obraz je svakomu svoj mio kao i caru njegov, veli Gašpar. Čim začu, što se naklapa, zatavri na žene i okrsti ih svakojako. Još veća graja. Razdražio se osinjak. Jedna zakviči, druga zakriešti, treća zabreči, sve vrište, grde i psuju Gašpara. Stranka Marasova za čas bude u manjini. S pragova, s prozora, iz vrtova, od svuda lete krupne rieči Makariću u pomoć. Smieh, cijuk, grohot poklopi biesno graktanje manjine, i tako završi prvi prizor, prva provala osjećaja i mnienja o Julkinom odbjegu.

Maras bijaše već u uredu. Stajao je do prozora i slušao graju. Znao je, o čem se radi. Katica mu bijaše sve razjasnila. Peregrini je slušao pri drugom prozoru, a Teodoro je šetao sobom. Veoma je pokunjen, potulio je glavu; težke mu se misli po mozgu viju. Svakim se časom pita: — Je li Kirin s Mandelom o meni govorio?

— Peregrini, dozvat ću Julku Stanićevu, reče stari Maras.

— Bravo! uzviknu učitelj.

— Teodoro, kada da ju pozovemo? upita ga otac.

— Koga? zinu obćinski tajnik.

— A što je tebi? Julku, omjeri ga otac sumnjivim pogledom.

— Kad hoćeš — — kad hoćeš, nakrivi Teodoro ustne.

— Gdje je Mikić? Ej, Mikić! viknu Maras u hodnik.

Stipe udje prezavo u sobu.

— Idi, potraži Julku Stanićevu. Zapovjedi joj, neka odmah amo dodje. Ha! ha! veselio se Maras.

— Julka je . . . . zamuca Stipe.

— Nosi se, glupane! prodere se Maras.

— Ali . . . . dahne Mikić.

Maras ga biesno omjeri i pokaže mu prstom pram vratima . . .

— Julka je bolestna, leži u Brestovi, osu u jedan mah Mikić.

— Za što nisi odmah rekao? Pa kako bolestna, kad je jutros skakala kroz prozore?

— Govore, da je jako bolestna, usitni opet Stipe.

— Peregrini, ako je bolestna, mi ćemo k njoj. Sastavit ćemo zapisnik. Ti ćeš biti svjedokom. Dà, pozvat ćemo i onu blunu, poštara. Ja se nadam, da ćemo Ružiću skuhati poparu. A što si se ti u mene zablenuo? prodere se načelnik opet na Mikića.

— Ja sam . . . .

— Ti si magare! Van!

Mikić se maši iz sobe.

— Hoćeš li dakle sa mnom? upita načelnik učitelja.

— Hoću, po objedu.

XXII.

Kad se Marko vratio kući iz Brestove uvale, saletila ga sestra, da joj kaže, što je s Julkom. Sofija bijaše veoma uzrujana.

— Bolestna . . . . kašnje, odgovori Marko.

Sofija se prestraši tih rieči, izuštenih tajinstveno. Razklopiv oči, gledaše usupnuto brata.

— Idem . . . .

— Ali molim te! Marko, meni je zagonetno . . . .

— Idem k bratu. Odmah ću se vratiti. — Znade li Šime, da je Julka? . . .

— Zna; bio je ovdje, kazala sam mu.

— Priredi sve za Julku. Gledaj, da bude njezina soba topla. Pošalji Vida u Brestovu. S Bogom!

— Molim te! . . . dahne Sofija i poprati ga očima do vratiju.

Marko podje k župniku. Putem susrete njeke ljude, koji ga začudjeno pogledavahu. Brat mu stanovaše do župne crkve. Nadje ga u velikoj prizemnoj sobi, gdje je običavao pisati.

— O, Marko! Dobro jutro!

— Zlo jutro, Šime.

— Što to čujem? — Sjedi, nasmieši se siedi župnik spokojno i pogladi objeručke kosu.

— Slušaj! — — Ti znaš, da je Julka? . . . .

— Znam, ali molim te, ti se treseš! Što je, dragi brate? Umiri se! potipka mu prstima po koljenu, neskidajući s njega svojih spokojnih, svietlih, plavih očiju.

— Da, Julka je otišla . . . . da, pobjegla. Čuj! Bolestna je — — ljubi Ivana, on ljubi nju, a to je — — grozno, — jer . . . .

— Govori, brate, govori, snuždi se župnik i složi ruke na prsima.

— Šime, kad mi je Olga umrla . . . .

— Bit će tomu dvadeset i četiri godine. Već je iztrunula.

— Kad je umrla, porodiv mi Ivana, bio sam u najboljih godinah. Dvie godine poslije njezine smrti upoznah se na Rieci s djevojkom. Bila je sirota. Onda nam je jošte otac bio na životu. Ti se sjećaš, kako mu nije

drago bilo, kad je saznao, da se kanim vjenčati s onom sirotom.

— Sjećam se.

— Znam, da se sjećaš, jer si me zagovarao kod otca, nu ti neznaš sve. Ja sam iskreno ljubio onu djevojku, pa bi bilo došlo i do vjenčanja, ali je udes drugčije htio. Ona djevojka — zvala se Ida — bješe mi kazala, da će postati majkom. Dok je ona bila u toj brizi, ja nisam htio ništa govoriti o piru našemu otcu, koji je onda težko bolovao. Čemu da ga žalostim? Nadošlo medju tim vrieme poroda. Ja smišljam i smišljam, što da učinim. Ida imala težkih neprilika u svojoj obitelji. Koji dan prije poroda bijah na Rieci, te ju smjestih kod njeke primalje. Diete nisam htio dati medju nahode, a Ida nije mogla radi braće da ga pri sebi zadrži. Što ću? Odlučim, dat ću diete na selo za koje vrieme, da ga kašnje uzmem k sebi. Otac bio baš na umoru, kad je Ida legla u postelju. Jedne večeri, zaokupljen tom brigom, stojim do prozora i opazim ribara Petra Stanića, gdje nam nosi ribâ u košiću. Sidjem pred kuću, da vidim, kakve su ribe. Platim Petra i pitam za zdravlje, a on meni, da se nemože potužiti na zdravlje, ali da more mrtvari, da se riba zatrla, ono malo polja da mu nije od hasne radi nerodice, a djece kao pljeve. Jedno da već vesla, drugo nosi veslo, dvoje vuče veslo, dvoje da mu se vere uz koljena, jedno da guče u zibci, pa opet nješto na putu, ma zapištit će za koji dan. Ja se zamislim, pristranim se s Petrom, pa ga zapitam, da li mu je žena zdrava. On mi reče: — Moja Vicka kao riba. Voli ona roditi, nego li speći peć kruha!

— Marko! — — Idino diete . . . . je l moguće? uhvati ga Šime za ruku.

— Čekaj, da ti kažem u kratko. Ja i Petar uglavismo, kako će se reći, da je Vicka bolestna, te da će s toga k liečniku na Rieku. Kad dodje na Rieku, na-

stanit će se kod primalje, gdje je Ida; pa kad rode i jedna i druga, uzet će Petrova Vicka svoje diete i Idino, i odniet će tu djecu u Brestovu. Petar i Vicka kazat će, da im je Bog dao dvojke. Ribar mi se zakleo, da neće ma ni pisnuti o tom, a ja mu se zavjerih, da ću mu davati toliko i toliko, da uzmogne liepo prehraniti svoju obitelj i moje diete. Petar bio veseo i blagoslivljao me...

— Dakle Julka tvoja — — tvoja!? snebivao se župnik.

Marko se zadihavao, glas mu igraše od ganuća. Nakon kratka muka, nastavi:

— Vicka podje na Rieku i nastani se kod one primalje. Sliedećega tjedna rodi Ida djevojčicu, a tri dana za tim rodi i Vicka djevojčicu. Vicka donese djecu u Brestovu. Ti si krstio djevojčice. Vickinoj dadoše ime Marica, a Idinoj — — mojoj — — Julka.

— Bože sveti! Tko da i u snu pomisli! Dašto, ja sam ih krstio. — — Julka, tvoja kći! Ta mi je baš nenadna. Čekaj, evo knjige, da vidim, reče župnik i podje k stolu, ljuljajući glavom. Otvori veliku knjigu, poče premetati listove, udari dlanom po jednom, i pridoda: — Jest, evo ih! Julka Stanić — — Marija Stanić. — Marica je umrla dva tjedna po krštenju.

— Jest, diete je Vickino umrlo, a moja Julka živi. — — Jadna Julka! Nevjeruje, da sam joj otac. Ida, njezina majka, umrla je mjesec dana, pošto ju je rodila.

Šime nemože, da se načudi. Marko mu pripovjedi, kako je bio u Brestovi.

— Brate, da vidiš sada tu njihovu kućicu! Umrla bi od studeni, da....

— Ali ti si Petru pomagao?...

— Jesam, pa bih bio i više, da je on htio. Djeca su mu vremenom pomrla, ostadoše mu samo Filip i Frane, a on mi kazivaše, da mu mnogo netreba. Svoje ribarije nije htio napustiti.

— Žena je Petrova umrla — — dà, bit će pet godina, i više. Je l tako? — Sad razumijem.... Vicka je nješto natucala — — mišljah: — — u ognju — — bunca, — dà o Marici, tebi, Julki — — nije mogla, — izdahnula, šaptaše župnik sebi u njedra.

— Vicka ti dakle htjela nješto reći kod zadnje izpoviedi?

— Marko, nepitaj! zapečati župnik i ogradi se strogim pogledom proti dalnjem izpitivanju.

* *
*

Marijan bijaše došao i toga dana u Svitan. Šuljao se oko Ružićeve kuće, trčao za tim po cesti s dječurlijom, a kad začu govoriti o Julki i o Brestovi, odbježi iz mjesta. Djeca trčahu za njim do rta. Sav zapuhan bane u kuhinju ribareve kućice. Njegova majka bijaše već tu i razgovaraše s Gašparom Makarićem. Mara je slutila, da će Marijana naći kod Julke, pa se dovukla u Brestovu, da ga odvede kući. Čim on u kuhinju, uhvati ga za ruku i htjede ga odvući. Marijan joj se iztrgnu, sjede na ognjište, pa upilji oči u vrata sobice, gdje je ležala Julka. Nije se dao maknuti sa svoga mjesta. Nasuprot njemu sjedila je Justina i pogledavala ga. I Tonka je došla u Brestovu. Bila je kod uzglavja bolestnice, i tješila ju i molila, da štogod okusi. Vid bijaše donio juhe i hrane svakojake i pića. Julka je šutjela. Riedko bi izustila koju. Gašpar se ljutio u kuhinji na Maru, mahao onom jednom rukom i skretao glavom: — Mare, siedi ste, s jednom ste nogom u grobu, pa su Vas spopale takve misli, ludorije! Stid Vas bilo! Da sam ja župnik, iz crkve bih Vas protjerao. Kako, toliku moć da ima jedna sirota djevojka? Mare, vrzite te misli od sebe!

Zimsko se sunce bilo nagnulo k zapadu. Marijan je buljio čas po čas u vrata sobice, oganj i Justinu, ali ni makac, nego reži na majku, koja ga sili, da podje kući.

Makarić bio bi još uvjeravao Maru, kako da neće nikada vidjeti nebeskih vrata, dok vjeruje u čarobije, ali se usupnuo i naglo zašutio, kad banuše u kuhinju načelnik Maras, Peregrini, Teodoro, Szetz i Stipe Mikić.

Gospoda odmah unidju u sobu. Julka ih i Tonka presenećeno pogledaju. Szetz se uzpravio; uvidja svu važnost trenutka. Gospoda su proniknuta njekom hladnom ozbiljnošću. Teodoro pogleda mrko Julku, čelo mu se namršti, ustne mu se nakrive. Maras zapovjedi Tonki, da izadje. Bolestnica se prepala. Teodoro je sjeo i položio na koljena daščicu, što su ju našli u kutu sobe, pa odmotao list hartije i uzeo pero u ruke.

Načelnik počne izpitivati. Kad svrše prva pitanja o imenu, godinah, vjeri, zače on:

— Vi ste danas pobjegli od Marka Ružića?

— Jesam, šaptne Julka.

— Eto, istina, pobjegla je! pohiti poštar i gurne laktom učitelja.

Svi se članovi povjerenstva dostojanstveno sgledaju i zinu jedan u drugoga. Teodoro ustane i kimaše glavom . . . kad na jednom nasta njeka buka pred vratima kuće. Svi upru oči u vrata. Peregrini probliedi . . . Teodoro umakne u kut. Sviet bješe već, vičuć i psujuć, unišao u kuhinju i otvorio vrata sobe.

Obćinski sluga bijaše povjerio svojoj ženi Katici, kako će gospoda poći do Julke, i kako će Marka Ružića baciti u tamnicu, barem na deset godina. Katica povjeri to susjedi postolarici, ova kramarici, pa tako zakola glas od usta do usta. Kad su gospoda silazila kukom u Brestovu, bio se već Svitan uzvrpoljio. Njeki čovjek pripoviedaše, da je vidio Marasa, Teodora i onu drugu dvojicu, kako su se odšuljali iz mjesta, jedan za drugim. Sad se sjati dvadesetak mornara, toliko žena i sva svitanska djeca, pa udri put Brestove, vičući i dozivajući se. Hrpa je rasla, pridolazili su mornari i seljaci. Eto ih već na

kuku, silaze, motaju se medju sivim kršem po lomnoj stazi. Djeca lete pred njimi, skaču s kamena na kamen. ljudi mašu rukama, kliktaju, podvikuju jedan drugomu, sokole se, povorka se uvija čas desno, čas lievo, i silazi, silazi. Miešaju se šarene košulje, lepršaju modri rubci na ženskih glavah, tresu se siede kose njekih crnomanjastih starica. Ruke su im izpružene, vrat nategnut, usta otvorena, oči uprte u ribarevu kućicu. More buči pod klisurami, oblaci lete nad ogromnimi valovi, što suču k uvaljenoj, izdubljenoj i grebenastoj obali. Kad zirne sunce, padne crvenkasto i mutno svjetlo na povorku, sad na žene, sad na djecu, čas obasine one u sredini, čas zasvietli na one, koji se zadnji spuštaju po kuku k moru. Već su na prudu, brzaju po piesku, te poreni jedan za drugim, tko će prvi k ribarevoj kućici. Trče hrpimice, po dva, tri, pet, naglo, kao mahniti, pun ih je prud, svijaju se, ugiblju se valovom. More je uzgragoreno, uzkuhalo se, vrije i kipi pusta pučina, sve dimljavina, valovi treskaju, razlievaju se po prudu, uztežu se, tače se kamenje, a vjetar da uduši, trese, te baca na ljude pjenu i vodu, što strelovito leti u dragu i zamagljuje golo drveće. Već su dotrčali do kuće, već su nahrupili u kuhinju. Makariću se zasjalo lice kao vojskovodji, kad mu iznenada dohrle neočekivane čete u pomoć. Vrata se sobice otvorila, a sama soba se naskoro nabila svietom. Julka se skamenila. Sad vidi poznate žene, a još nije razabrala ni jedne rieči, i već je povjerenstvo junački izletjelo na prud. Zapisnik, raztrgan na sitne komadiće, gubi se već u dimljavini mora. Gospoda strugnuše u dragu, u šikarje, u gloginje, pa zaderi se ovdje, hljusni ondje u blato, ustani i preskoči jarugu, zavali se opet, a kamenje leti i leti. Ljudi kliktaju, cijuču, viču, a sva ta graja i grohot, sve se to gubi u lomnjavi vjetra i prasku valova.

Već se bješe smrklo, kad se vratiše Maras i sin mu u Svitan. Poštar i učitelj dodjoše doma u kasnu noć,

drhtavi od straha i studeni, obrsnutih ruku i razderanih haljina. Načelnik Maras bijaše biesan; grozio se vješali.

— Neću da živim medju ovimi lupeži! Sad mi je drago, što sam zemlju prodao, i što je Ružić dao novaca ovoj marvi, a sti animali, da mi plate dugove. Čim predam obćinu u Jalšu, spravit ću sve što imam i odseliti se u Trst. Ah lupeži! E, platit će to meni Ružić, onaj lopov! Čekaj, pasji skote!

Teodoro neśluša otca. Maras je pomahnitao, škriplje zubima, prevrće očima, psovka za psovkom puca mu iz ustiju: — Ah, ti prokleti šćavi, ti barbari, ta popovska kopilad, ti lupeži, da nam zajašu na vrat? Nikad! zakriešti.

Teodoro ga pogleda. Otac se obori sad na njega, da izkali svoju bjesnoću.

— A što ću s tobom? Sad ćeš izgubiti službu! Što! ja, ja da te hranim? Hajde, kud te vode oči! Sviet je širok, živi, kako možeš, varaj, kradi, i onako si se rodio za vješala. O, baš si dostojan svoje sestre! A Peregrini? Zar neće vratiti ono sedam stotina forinti, što ste zajedno ukrali iz obćinske blagajne? Ah, ala sam bio luda! Da sam pametan bio, sjedili biste obojica u tamnici! Dašto, trebalo je, da zabašurim vašu kradju!

— Otče, umiri se! Ti nisi mogao tužiti Peregrinija — — On zna sve tvoje poslove. Umiri se! reče Teodoro, suzpregnuv svoj gnjev.

— Ti mi, ništarijo, veliš, da se umirim! Zar nisam ja nadomjestio ukradeni novac? Hoćeš, da te zadavim? Pokupi se, da te više nikada nevidim. Idi, dok ti nezakrenu vratom na vješalih!

Stari Maras, razjaren kao biesno zviere, nabraja potanko sva Teodorova zločinstva. Teodoro da skoči iz kože od biesa. . . . Njeko vrieme još posluša otca, piest mu se grčevito stiska, i rek bi: sad će srnuti na svoga rodjenoga otca . . . . Na jednom ga pogleda ubojitim pogledom, omjeri ga, škripnu zubima i neodgovori na

sve uvrede ništa, pomisliv, da će mu već vrnuti zajam. Izadje iz sobe, da mu se otac iztutnji. Kad on na kućna vrata, prikuči mu se čovjek.

— Vi ste Teodoro Maras?

— Jesam.

— Jest, poznam Vas. Evo, držte, donio sam Vam ovo pismo iz Vratna. Važno. Pazite. Dajte mi pet forinti za moj trud. Letio sam putem.

Teodoro se žacnuo, pa uzdrhtao.

— Pet forinti?

— Pročitajte pismo.

Teodoro udje u svoju sobu i zapali svieću. Otvori pismo drhtavim prstima, preleti ga, uzdrma se, i uhvati se rukom za čelo. Pismo nije podpisano. Njetko mu javlja: „Danas došao Kuzma Kirin k sudu. Sutra će u Svitan žandari, da Vas uhvate. Došli bi danas, ali ih nije kod kuće. Čini se, propali ste, ako neutečete. Sakrijte se. Čuvajte se u prvo vrieme željeznicâ i parobrodâ. Ovo sam slučajno saznao od jednog pisara. Žao bi nam svim bilo, da Vas uhvate, jer mnogo radite za našu svetu stvar. Ja Vam nezamjeram, jer znam, da su Vam kod svakoga čina bili pred očima viši ciljevi: osiromašenje i uništenje naših neprijatelja šćava. Jedan istomišljenik“.

Teodoro spravi list u džep i vrati se pred kuću. Onaj ga čovjek čekao u mraku. Dade mu petaču i zamisli se. Čovjek primi novce, pozdravi, lizne za ugao kuće i naglo se udalji cestom. Teodoro se odmah vrati u svoju sobu, sjede, nasloni se laktima o stol, pa spusti glavu medju ruke. Dugo je nješto snovao, a napokon se trže, ustane, ustne mu se nakrive, oči mu se zakriese. Opet sjede i zagleda se u stakla prozora. Posmjeh, čudan, odlučan, gorak i preziran jošte mu nakrivljuje onu ranjenu ustnicu.

Oko jedanajstog sata ustane i izadje tiho iz kuće.

Otac mu spavaše. Bijaše tamna, oblačna noć. Vjetar je malko popustio. Teodoro pobrza do Fuskine kuće i lagano kucne na vratnicah. Prva se ozva Justina, pa se brzo obuče, kad joj on reče svoje ime, otvori vrata i zovne ga u kuhinju.

— Tražila sam te, kad je zanoćilo, reče Justina.

— Za što?

— U Svitnu se pronio glas, da će te žandari uhvatiti, jer da si ti okrao Marijanovu majku.

— Ja okrao? . . .

— Dà, tako se govori. Čula sam to kod Šimunića, pa sam ti htjela javiti, da se čuvaš. Možeš se sakriti u Dubokoj. Tamo . . . .

— Baš sam došao radi toga k tebi. Justina, dobro ću ti platiti, nosit ćeš mi . . .

— Sve što uztrebaš, tà i onako idem svake druge noći u Duboku.

— Zar je Tito u Dubokoj?

— Već deset dana. Kad ćeš k njemu?

— Još noćas. Tito dakle? . . . .

— Ali kad ti velim; već deset dana.

— Kad ćeš ti k nama u špilju?

— Sutra u noći. Tito već neima vina.

— Bez sumnje ćeš doći?

— Bez sumnje. Ubio bi me Tito, da nedodjem. Što ćeš, da ti donesem? Daj novaca.

— Donesi hrane i vina. Nà, drž! utisne joj u ruku desetaču, pa se naglo vrati kući.

Po sata za tim ukrade se Teodoro iz otčeve kuće, pa se prezavo šuljao vrtom. Ogledavajući se na sve strane, grčevito je stiskao desnicom bodež, a ljevicom je pritisnuo nješto u džepu svoga haljetka. Još jednom promjeri okom svoj otčinski dom, dočepa se ceste, pohrli prama Brestovoj uvali i izčezne u mračnoj, burnoj noći.

XXIII.

Pod Dubokom na južnom rtu Brestove uvale puca more u okomitu klisuru, nadušuje se, uzpinje se, praši se u zjalo špilje. Kad val koso prasne, zabuči, odbije se, pa suče dalje, diže se i pada, te odkriva podnožje klisure, izjedene, podkopane. Oni crni grebeni podnožja u razu mora kao da su ogromni zubi njeke strašne nemani, kojoj se vidi gornja čeljust širokoga žvala, sva zapjenjena i zapljuskana, kada val spane. Klisura kao da reži na njega, kao da mu se ruga groznim grohotom, što ga je slomila, razkinula svojimi grebeni, pa odbila od sebe. Tamo po pučini valjaju se valovi, veseli, okrunjeni pjenom, u veličajnom poredju sve na doseg oka, a nad njimi šumi vjetar, leti dim, lete galebi. Pod obalom se sraze s ostanci prvih slomljenih valova, zapjene se jače, uzburkaju se, ali nemalaksaju, nego grnu dalje, dok prasnu o liticu, biesno, grozno, kao iz osvete.

Bura gruva i šumi oko zjala pećine i trese rešeljikom, što je izrasla u razpucanoj stieni. I riedki buseni svietlo-pepeljasta šćulca drhću gdjegdje po suroj i ridjastoj klisuri, kao da su siede dlake po bradavicah na licu kakve stare vještice. Južno je nebo razkomušljano, a na sjeveru sbijaju se gusti oblaci. Okrenut će na snieg.

U Dubokoj na dnu u jami gori svieća. U onom crnom mraku njezin je plamen ukočen i razsvjetljuje samo nješto malo prostora. U sredini jame zaljeska se kadšto ono jezerce. Kad se more pod zjalom špilje uzdigne, zapljuska u produhljine, glogoće kroz duge podzemne škulje, pa utiče tiho u jezerce, koje se nadimlje i lagahno burka. Jezerce je okruglo, a oko njega ima mjesta za stotinu ljudi. Da legnu jedan do drugoga, mogli bi se protegnuti, tičući glavom stiene mračne jametine, a da im pete nebi dosegle do jezerca i za najveće plime. Svod je nad jamom živ stanac.

Na obali jezerca sjede Teodoro i Tito. Medju njima gori svieća i baca svoj žuti sjaj na njihova lica, na bliže vlažne stiene i na vodu, ali nemože da probije sav onaj crni mrak, onu sbijenu tamu. Justina bijaše obskrbila Tita zimskimi pokrivali, pa se sada svaki ogrnuo. Oko njih ima boca, konopa svake debljine, više zamota svieća, jedan samovar i svega, što je Titu trebalo. Justina je slušala Tita kao svoga ortaka, a svakako bijaše ona njegov jatak, jer se brinula, da ga neuhvate, i da nije nje, on nebi mogao živjeti u Dubokoj. On joj davaše mnogo novaca, a ona je dobro znala, kako nebi ni njoj ruže cvale, da Tito padne žandarom u šake. Često bi joj rekao: — Ako mene uhvate, kazat ću sve, dakle! . . .

To bijaše grožnja. Justina mu se nije mogla oteti, strepila je pred njim, posve se bila podala njegovoj premoći.

Teodoro i Tito čupaju pečenu kokoš i razgovaraju se.

— Ne, ti nepoznaš moga otca! Bio je mahnit. Zar sam ja kriv, da ga Svitanci proklinju. Gle, on se tomu čudi! Tito, vjeruj mi, previše je gulio puk. Da, mahnit, velim ti, mahnit je bio sinoć. Da sam dulje ostao u sobi, zaklah ga, ma da mi je i otac. — Ali, ja sudim, za koji dan, prekosutra, mogli bismo odavle, jer u ovom mraku . . . .

Tito obori niz grlo zalogaj, pa protegne dugi vrat i reče, gutajući:

— Neluduj! Meni je ovdje dobro. Slušaj ti mene; — još mjesec dana, pa onda eto svega, što nam srce želi! Do sita ćemo se naužiti svieta, ali — daleko, daleko odavle, u Americi, neznam . . . .

— Ali ovdje je studeno, pa onaj . . . . nedoreče Teodoro, mahnuv rukom prama jezercu.

— He, he! Sad ga nevidiš liepo, nego čekaj, kad more spane. Pa što? — Lubanja! Vjeruj, liepo se ljeska,

a meni se čini, kad ju vidim, da je u jami više svjetla, dà — — više svjetla, razvlači Tito, držeći bocu.

Zahmuća vinom, nagne i čvrsto pritegne. Zelenkaste mu se oči zakriese, oblizne se, otrese grlom i otare usta nadšakom.

— Ej, čuješ! Moja se kesa osušila. Toedoro, ono što imaš — — na dvoje, à?

— Dat ću ti pet stotina.

— Broji odmah.

— Neću ti uteći.

— E, kako hoćeš! — Pet stotina dakle? Malo je, ali — — kad neimaš više . . . .

— Rekli smo na pola.

— Mare još nije valjda oplakala svoje šterline. A, ti si to liepo obavio! Je li škrinja čvrsta bila?

— Nije. Ali, molim te šuti . . . .

— Prokleti ljudi! Što se češu, gdje ih nesvrbi? Što je stalo Kirinu, da si ti Maru okrao — oprosti! . . . Vidjet ćeš barem svieta!

Već su se dogovorili, kako će zajedno u Ameriku, te kako će tamo trgovati i pošteno živjeti. Tito bijaše okrao njekoga mornara u Trstu. Svuda su ga tražili žandari. Tumarajući više noću nego danju, stignu u Svitan. Jedne se noći došulja do Justine, da joj se najavi, pa opet u svoju Duboku.

— Teodoro, baš mi je drago, da ćemo zajedno u sviet. Kao braća. Koliko je sati?

— Jedanajst, reče Teodoro, pogledav na sat.

— Oko pô noći zakvičit će nad jamom Justina.

— Zakvičiti? uzčudi se Teodoro.

— Govori tiše! Već sam te danas sto puta opomenuo. Dà, zakvičit će i zajauknuti. Mogao bi tko drugi biti u špilji, pa neka se prestraši. Ali to je i znak, da dolazi.

— Tko ćeš da je u špilji? Ljudi se boje Duboke kao pakla.

— Ja sam uviek na oprezu i nespavam s uha na uho, nego na pô oka. Moja je zasluga, što se ljudi boje ove špilje.

— Od vajkada su se bojali.

— Nisu ovako. Da ti kažem. He, he! već ima tomu mnogo godina, možda petnajst. Justina bila rekla mojoj majci, da će na Trsat radi njekakva zavjeta. Bila je jasna ljetna noć, kad je Justina pošla od kuće, malo pred zorom. Ja sam ju čekao na cesti i odvedoh ju u ovu špilju. Drugi dan začusmo, kako njetko tumara u pećini, traži golube, što li? Ja zajaučem i zacvilim kao odsudjena duša. E, hoću ja mira! Odtada sam često dolazio u špilju, ali nikada više žive duše — — — — dok ono pred tri godine nedodjoste ti i eno — — onaj — one biele kosti. Gle, kako se ziblje lubanja! Sjećaš li se, kad smo ga ono bacili? — — — Mi mišljasmo, da je pao sav u vodu. Dašto, ti valjda neznaš, da sam ja bio ovdje pred tri mjeseca; dà, ti toga neznaš. Našao sam ga u vodi do ramena, ali mu glava bila na suhu tlu. Možda ga je odvaljala s prvoga mjesta kakva jaka plima. Gle, sada je voda plitka, gle, kako se ljulja . . . . .

— Šuti! drhtne Teodoro, zirnuv u jezerce.

— Zar se ti plašiš? . . .

— Ja? . . .

— Nesmrdi; more je uviek svježe oko njega; — — čuj, kako glogoće, dà, kao vino u grlu ove boce, nakesi se Tito, pritisne bocu na usta, nagne glavu nad pleća, jabučica mu izskoči na crvenom i dugom vratu, pa izciedi do kapi.

Teodoro se strese.

— Hà, čuješ ju, kako jauče i cvili? Teodoro, uzmi svieću i podji sa mnom. Pazi, da se nezatačeš u jezerce — — — k onomu . . . .

Tito i Teodoro dodju na onu stranu jezerca, koja je najbliža moru. Tu je visio jak konop iz gornje pećine, te se po njem silazilo u jamu. Visio je posve okomito. Tito zajaukne tiho. Njegov se glas odbije sa svoda i zamnie u produhljinah i u manjih pećinah, što su oko velike jame.

— Kvi, kvi, kvi! začu se s gornje pećine.

— Krr, krr, krr! ozva se Tito.

Nad jamom se pomoli žut plamen.

— Tito!

— Justina!

— Ja sam.

— Hoćeš li k nama? upita ju Tito.

— Ne. Pazi; spuštam ti koš.

— Što si donesla?

— Vina, mesa, kruha, kave i smotaka. — Držiš li koš?

— Držim. Teodoro, pomozi; koš je težak. Justina, čekaj, nediži konopa, dok neizpraznim. Dignut ćeš koš. Jesi li koga srela putem?

— Nikoga.

— Kakvo je vrieme? upita ju Teodoro.

— Snieži s burom. Neznam ni sama, kako sam amo došla.

Justina se razgovarala, sjednuv na rub jame. Bila je nad njima za četiri ovisoka čovjeka. Do nje je gorjela svieća. Justinina glava bijaše čvrsto povezana modrim rubcem. Njeno se lice pričinjalo Teodoru žutim, velikim i jako nabuhlim, a oči malenimi.

— Kud si došla? upita ju Tito, svezav prazan koš o konop.

— Kuda? Stazami pod cestom. Teodoro, žandari su došli jutros u Svitan. Traže te. Otac ti je, vele, biesan. Sam ih svuda vodi po kući, sve sn ti premetnuli, da nadju štogod.

— Pa što su našli? Hà, ala su pametni! nasmije se Tito.

— Ništa nisu našli, priuze Justina, nego su uzeli sa sobom . . .

— Što? Zar su već otišli? uleti joj Teodoro naglo u rieč.

— Jesu, danas po podne. Dà, našli su u jednoj tvojoj škrinji, na dnu, tako pripovieda Mikićeva Katica, njeke prsluke, tvoje, kojim da si izrezao podstavu za krinku. Kirin je rekao kod suda, da si ti ubio ribara. Kod suda da je bio i njeki gospodin iz Rieke, kod koga se novac mienja. Govori se, da su se žandari, čim su našli tvoje izrezane prsluke, odmah sjetili one krinke, koja da je još kod suda.

— Neka ih bies nosi! mahne Tito.

— Misli li se, da sam još u Svitnu? upita ju Teodoro.

— Svi drže, da si već daleko. Tvoj otac viče, da će za tobom i do pakla, da će te zadaviti. Jesi li mu mnogo uzeo? On veli — — hiljade . . .

Teodoro se žacne. Tito drhtne i pogleda ga.

— Gle, nisam slutio, da imam tako bogata gosta! Dakle na hi — — hiljade? otegne Tito i oči mu opet sievnu.

— Kakve hiljade! — Najviše jedna, stisne Teodoro ramena pa odmah upita: — A što vele ljudi? Psuju li mene i otca?

— Strašno! — Njeki se vesele, što si mu novac uzeo. Oni vele: kako došlo, tako prošlo. On da je druge okrao, a ti njega.

— Teodoro, prvo bit će istina, ali drugo, hm! Uzeo si, što te ide po zakonu, svoju baštinu. Zar nisi ti jedinac? — Dakle na — hi — — hiljade? kimne Tito, a oči mu opet zelenkasto sievnu.

Teodoro ju zapita za tim, da li je bila kod Julke.

Justina pripovjedi, da je bila, da je Julki bolje, te da je došla u Brestovu i Sofija Ružić.

— Sofija ju je dugo molila, da dodje u Svitan, ali Julka neće. Ona veli, da će ostati u svojoj kući, dok joj dodju braća iz Amerike.

— Justina, ovdje je strašno studeno, potuži se Teodoro.

— Imate dva pokrivala.

— Dà, ali donesi nam štogod, čim bi pokrili ove stiene, gdje spavamo, zapovjedi Tito.

Tito ju jošte jednom opomene, da nebi što zaboravila donieti, a ona im obeća, da neće, pa uze svieću, pozdravi ih i provuče se do zjala. Kad izadje iz špilje, naglo pohiti u Svitan.

Teodoro i Tito legnu, da će zadriemati. Kad bi jače voda zaglogunjala, trgnuo bi se Teodoro iz sna i zirnuo na jezerce, a onda se stisnuo k Titu. Onaj crni mrak jame, ona grozna tišina, pomućena kadšto mrtvim i muklim točenjem vode u jezerce, sapinjahu mu dah i mozag. Svako bi malo pogledavao na sat; bijaše nestrpljiv, prestrašen i izmučen.

— Kad će svršiti ta noć? pitaše Tita, a on mu odgovoraše:

— Kad izadjemo iz špilje.

Dugočaseć se, razgovaraju o svojem budućem putovanju, pa spavaju, a kad se probude, piju kavu, puše i opet se razgovaraju o velikom svietu. Vrieme se nateže u crnoj jami, voda glogoće, lubanja se miče.

Kad bude opet pô noći, osluhuju. Začuje se, kako im se javlja Justina.

— Tito!

— Justina!

— Ja sam.

— Jesi li sve donesla?

— Jesam. Pazi na koš; ima u njem mesa, kruha, rakije i sve, što si mi naručio.

— Hoćeš li k nam?

— Idem odmah doma. Jako sniježi. Bura je malko popustila.

— Što si čula u Svitnu? Jesu li se vratili žandari? pita ju Teodoro.

— Nisu. Govori se, da si već preko svieta.

— A o meni? zapita Tito.

— Ništa.

— Što mi radi otac? hoće opet Teodoro.

— Pripovieda se, da se je danas potukao s učiteljem. Tvoj otac misli, da učitelj zna, kud si se djeo. Psuje ga, veli, da ste ga zajedno okrali.

— Vara se, reče Teodoro i osmjehne se.

— Ljudi vele, da su vidjeli kod učitelja zlata, priuze Justina.

— To je Marino zlato, sleže Teodoro ramenima.

— Stipetićke, . . . Marijanove majke? uzčudi se Tito.

— Dà.

— Ti nisi dakle bio sam, kad si uzeo iz njezine škrinje one šterline?

— Nisam. Peregrini je šetao na cesti u Zelenoj Dražici; znaš, da nebi tkogod . . . .

— A, à, on je stražio, kimne Tito.

— A tko je vidio u Peregrinia to zlato? upita Teodoro Justinu.

— Učitelj se jučer napio, pa došao onako nakresan k Šimuniću po cigare. Kad je platio cigare, vidio mu je Makarić dva zlatna novca u ruci; znaš, medju bakrenim i srebrnim novcem.

— Moj se dakle otac potukao s učiteljem?

— Vele, do krvi.

— Justina, kad ćeš opet k nam? upita ju Tito.

— Kada? Sutra u noć.

— Čemu? Imamo svačesa. Dodji za tri dana. Jesi li čula? A sad idi! zapovjedi Tito.

— Dajte mi novaca, reče Justina.

— Teodoro, daj joj novaca.

— Daj ti, trže se Teodoro.

On nije htio izvaditi iz njedara svoje listnice.

Titove oči radostno sievnu.

— Dat ću ja. Nà, metnuo sam ti u koš pet forinti, reče Tito.

Justina podigne koš, pozdravi ih, korakne, ali se okrene namah nad jamu, i reče: — Dà, zaboravila sam kazati, da će ove dane Ružićev sin u Svitan iz Beča. Čula sam to kod Jakova Šimunića.

— Idi, idi! zapovjedi joj Tito.

Justina se izvuče iz pećine i pohiti u Zelenu Dražicu.

Tito i Teodoro razgrnu večeru na stieni, pa kad se okriepe, nagnu razgovarati o svojem putovanju. Do njih je gorjela svieća. Njezin plamen, malen i žut, razsvietlio je malo prostora. Podalje se sbila crna tama. U jami bijaše studeno i vlažno.

— Teodoro, ti neželiš sada odavle?

— Ostat ćemo ovdje, dok pogibelj mine, dok nas žandari zaborave.

— Ako hoćeš, možemo ostati ovdje i dva mjeseca i više, dok nadodje proljeće. Ma živimo kao bubrezi u loju! Novaca imaš, he! he! kimaše Tito.

— Ta kakvih novaca, neluduj! odvrati zlovoljno Teodoro.

— E, kad se spremaš na dalek put, treba da se dobro obskrbiš. Čuj, bit će koja hiljadica u džepu. Nebi stari Maras za malenkost tako bjesnio .... zavrti rukom Tito, a čudan posmjeh nakrivi mu usta.

Teodoro mu ponovično dokazivaše, kako se nije obskrbio nego s kojom stotinom, te se mučio da svede govor na drugi predmet. Za tim legne i omota se čvrsto

debelim gunjem. Čudne mu se misli vrzle mozgom. Dugo nemogaše da usne i plaho pogledavaše sa prikrajka Tita, koji bješe takodjer legao i utajao se, hineći da spava. Napokon svlada san Teodora. Tito je još uviek bdio i osluhivao, kad će mu drug usnuti.

Teodoro zahrče. Tito razkolači oči i otvoriv usta, sve nješto snuje i meće ruku pod haljetak. Teodoro se protegnuo na svom ležištu kao zaklan, neima sumnje: tvrdo je usnuo. Tito se polagahno odkrije, oslobodi se svoga pokrivala, tiho i prezavo se dovuče do svoga druga, plazeći potrbuške. Sad se uzpravi, nadnese se nad Teodora, pogleda ga i omjeri, oči mu zelenkasto sievnu, usta mu se nakrive, iztrže na jednom bodež iza pasa, pa mu ga svom silom zapali kroz pokrivalo u trbuh. Teodoro rukne, zajaukne grozno i ježivo:

— Na izdajnu si me napao!

— Kao i ti druge. . . . Nevidiš li lubanje stražareve? Daj novac! zareži Tito.

Teodoro se već okrenuo na drugi bok, već je izvukao svoj bodež i podigao ga u vis. Tito ga uhvati za ruku i stisne ju kao željeznim zaviračem i pritisne ju na stienu. Izkečio je zube, oči mu se ubojito i krvoločno kriese. Drugom ga je rukom brzo uhvatio za gušu, pa ga davi i treska mu glavom o kamen, o tlo. Teodoro, ležeći na ledjima, trga se pod Titom, škriplje zubmi, brani se, odbija, grize, kida mu kosu. Hoće da se pridigne, al ga Tito žestoko zvizdnuo šakom u čelo i obatalio ga. Teodoro jauče, riče od biesa i boli, crna jama odjekuje. Usta su mu okrvavljena, glava raztučena, kosa mu se puši od tople krvi. Tito ga opet probo, zapalio mu ovaj put bodež u prsa. U smrtnom je trzanju, oči su mu izbuljene. Tito segnu izpod Teodorova haljetka i izvadi mu novčarku, pak ga porine po vlažnoj stieni. Skotrljao se u jezerce, voda se uzburkala, te ziblje i prevrće onu bielu lubanju. Još se miče Te-

odoro u vodi, sad uzdiže iz nje ruke, sad glavu, a oko njega sve se pjeni, i u pjeni rumeni se krv. Jošte mu jednom proviri glava iz vode, izbulji ukočene oči u Tita, rikne, zahropće nješto, pa se protegne po plitkom dnu jezerca.

Nasta tišina. Voda se smiri malko. Tito požudno broji novac iz novčarke na obali jezerca. Sjedi razširenih nogu, a svieća, što mu je do koljena, osvjetljuje mu crveno lice, po kojem se lašte i crvene lišaji. Usta su mu raztegnuta, oči mu plaho sievaju, kosa mu je posršila nad čelom, vrat mu se protegnuo. Novac mu se hvata prstiju, dugih i košćatih i omaštenih krvju, pa on svaki čas briše te prste o svoje hlače na stegnu. Voda tiho glogunja u jezercu. Kad bi se jezerce nadimalo, punila se ona lubanja vodom, koja se je točila iz velikih rupa, gdje su jednom bile oči stražara Mallera. Tito spravi novac, izvuče se iz jame, pa izčezne u mrklu noć.

Svieća je dogarala u jami. Plamen je zahvatio hartiju, kojom bijaše omotana, pa se zadimi i dim se stane ravno i visoko dizati u onom mrtvom zraku. Vlažne litice jame caklile se u žutom svjetlu, što je drhtalo po površju jezerca. Ona biela lubanja bjelasala se na plitčini, te bi joj virila iz vode čas dolnja čeljust, a čas za tim pokazalo bi se tjeme. Već se približila k Teodorovoj glavi. Kako bi već more zapljuštilo, točeći se muklo i mrtvo u jezerce, prevrnula bi se lubanja sad desno, sad lievo, i udaraše Teodoru o glavu, kao da ju osjeća, kao da se raduje, što nije sama u jami. Teodoro se crnio u jezercu, voda se nadimala, gibala mu kosu i prelievala mu se preko prsiju.

XXIV.

Marko je sjedio do prozora, nagnuv siedu glavu na naslonjač i složiv ruke na prsima. Bijaše blied i sumoran i pogledavaše na sjeverni rt svitanske uvale, na more i

na gore nad Riekom. Mećava je sdušila do Grobnika. Ružić se zanio u težke misli, pa zaniemio. Sofija mu sjedi nasuprot. Snuždila se, vezivo joj palo na šarenicu, što pokriva cieli pod tople gospodske sobe.

— Ivan će u Svitan sutra ili prekosutra, pitat će za Julku — a što da mu rečem? — — Sve ..... Za koji dan eto blagdana — — — tužna li božićevanja! pomišlja Marko.

Po gorah sniežì, a nad morem otančali su oblaci, pa ih probija maglovito sunce. Bura duva, stegnula je ciča, kruta zima, a snieg je zapao sve do mora i rumeni se u krvavom sjaju sunca, što će u malo uminuti za planinu nad Svitnom.

Marko sjedi nepomično i razmišlja. Oči je sklopio, ustne mu se čas po čas ganu, glavu je spustio na oslon naslonjača. Crven se sjaj odrazuje sa sniega na stakla prozora, te pada na starčevo bliedo lice.

Kad sunce umine za goru, poče vjetar jače duvati. Radnici na diljah huču u crvene ruke. Već se posumračilo. U Markovoj je sobi još mrva razgale. Starac se još nije ganuo.

Sofija mu klekne uz koljeno i uze mu desnicu u svoje biele ovelike ruke. Uzvrnuv mile plave oči na njegovo tužno lice, zapita ga nježnim i mekanim glasom:

— Brate, što si se to snuždio? — Ivan je dobar, pregorjet će svoju bol ..... Pa zar da je sada jošte većma neuzljubi — — svoju sestru? Marko, utješi se, sve će ..... nedoreče Sofija.

Marko pridiže glavu. Sgledaju se.

— Kočija pred kućom! dahne Sofija.

— Moro veselo laje — — Da nije ....

— Ivan?

— Ah, Sofija! uzdahne Marko.

Izadju iz sobe, a kad budu posred široke stepenice, zinu kućna vrata, u vežu bane Ivan i poleti otcu

u naručaj. Marko nereče ni jedne, nego ga pritisne na grudi i spusti siedu glavu na njegovo rame.

Taj doček smuti Ivana. I Sofija ga zagrli. Bijaše tužna. Ivan se čudi i pita ih, da li ih je snašla kakva nesreća.

— Nisam ti se danas nadao. Da si pisao, poslao bih ti bio kočiju na Rieku, reče mu otac uzdrmanim glasom.

— Pisao sam onako — — ali, kad sam sve obavio, što da radim u Beču? — — Otče, što si tako tužan? Je li Julka? . . .

— Julka! . . . dahne Sofija.

— Dà, je li ozdravila?

— Nije još, odgovori otac tiho i svrne oči na sestru, kao da ju nješto moli.

— Ivane, umiri se. — — Znat ćeš sve . . . . zašuti Sofija.

— Sve! — Što ću? . . . .

— Nije zla . . . .

— Što Vam je tetko?

— Julka — — nje nije kod nas.

— Nije! . . . . . drhtne Ivan.

— Umiri se! umoli ga otac.

— Kažite, šta je da je.

— Bit ćeš umoran — — — Bi li štogod večerao?

— Hvala, tetko — — Ali . . . . za što me mučite?

— Ivane, podji k stricu — — rekao sam mu . . . .

— Ja k stricu!? prepane se Ivan.

— Stric će ti sve reći. Sinko, umiri se . . . ,

— Otče, tebi je zlo — — — Molim te, govori!

— Ivane, podji k stricu.

— Ali ova — — kuća . . . . . Otče, što sam ti učinio, da me? . . . nedoreče mladić, probliediv smrtno.

Marko protrne i zadrhta.

— Idi, Ivane, k stricu, pa se odmah povrati. Tvoj te otac ljubi, reče mu Sofija i suze joj navru na oči.

Ivan pane otcu u naručaj.

— Sinko, vjeruj mi, nije zla, ali stric će ti reći . . . Idi . . . jecaše Marko.

Ivan ih pogleda, pa pohiti k stricu župniku.

Jedan sat za tim, već se je bio mrak uhvatio, hrlio je Ivan iz Svitna u Brestovu. Moro idjaše pred njim. Snieg je prikrio cestu i sav onaj krš, nebo je crno, namakla se tama i nizko se spustila, ali kao da ju odbija od tla bjeloća sniega, pa se oko Ivana širi blieda smedja razgala. Kad sadje na prud, opazi svjetlo u ribarevoj kućici. More je bučilo u gustom mraku. Ivan stupi naglo u kuhinju. Tu su Mara i Marijan. Nereče im ni rieči, i poleti u sobu, slabo razsvietljenu uljenicom svie-ćom. Julka se prestraši, trže se, pa sjede na postelji, a kad ga razpozna, vrisne ugušeno i svali se na uzglavje. Ivan se sagne nad njezine grudi, metne joj ljevicu pod zatiljak i pridigne joj malko glavu.

— Julka — — sestro! . . . .

— Ivane, ne, ne . . . .

— Ti si jako bolestna.

— Nisam — — ozdravit ću . . .

Ivan joj utisne cjelov na vruće ustne.

— Tvoja sam . . . . .

— Sestra . . . .

— Ne, ne . . . . ti si moj Ivan, dahne Julka i pritisne njegovu glavu na svoju.

Stara je Mara došla u sobicu i sjela na pod u kutu.

Marijan je spavao na ognjištu.

— Julka, ti ćeš sutra u Svitan, k nam. Ovdje nebi nikad ozdravila, poče ju nagovarati Ivan.

Julka se uzjecala i skreće glavom, da neće.

— Dosta si se natrpjela i nastrahovala. Ti nesmiješ poginuti. Julka, ljubit ću te — — jedina, mila sestro!

Mara napne uši.

— Sestra? .... Ne — — — Moj je otac umro — — — Ivane, smiluj mi se, ostavi me ovdje.

— Što to govoriš? Bog će te, Julka. Nemoj to misliti o mojem otcu — — o svojem otcu! Meni je stric sve kazao. Dà, ti si moja mila sestrica, ljubit ću te, bit ćemo sretni — — — Mi smo drugčije mislili ..... ali — kad te nemogu povesti k oltaru, da mi budeš ženom — — — Julka, zaboravimo ..... bili su ono sladki — varavi .... zaboravimo, mila sestro! uzdahne i klone joj na grudi.

Mara čuči u kutu, lice joj je raztegnuto, usta otvorena, oči razklopljene. Njeka ju je nenadana radost obuzela. Starica pomišlja: — Marta mi rekla, da će mi sin ozdraviti, kad uvede župnik Julku u crkvu po porodu. Dà, sina, sina treba da rodi. Oh Bože sveti, kad sam se zaklela pokojnoj Vicki i pokojnomu Petru! Ah, jadne li mene, za što sam se ja tužna zaklela! Ali moj Marijan, moj sladki Marijan! — — Bog će mi oprostiti! Nè, nè, neću, pusti me, sotono, nenapastuj me, zaklela sam se, zaklela pokojnoj Vicki! Marijane sladki! — Neću, ne, nikad, nikad nebih vidjela raja nebeskoga! Ah, jadna li sam! A što ću do smrti gledati sina onako? ... Bože sveti, oprosti mi! Sin će mi, sin će mi ozdraviti!

Mara ustane, približi se k Ivanu i povuče ga za kabanicu. Mladić se naglo okrene, opazi drhtavu staricu, usupne se, pa ju upita:

— Mare, što Vam je? ....

— Dodjite sa mnom u kuhinju, dodjite, šapće mu starica.

Ivan se snebi, pogleda Julku, pa podje u kuhinju za staricom. Sjednu na klupu na ognjištu. S druge strane protegnuo se Marijan po opekah. Sjaj ugljena pao mu na upalo, tamno-žuto lice i na razčepurenu gustu bradu.

— Mare, Vi drhćete? čudio se Ivan.

— Ah, Bože sveti, oprosti mi! Zaklela sam se, zaklela!

— Što? Komu? uzdrma se Ivan.

— Tužne li mene! Pokojnomu ribaru i njegovoj ženi. Ah, nikad, nikad neću vidjeti božjega lica!

— Mare, što je? Govorite!

— Evo ga, evo! Oh, sinko! — Spava, spava .... Ah, bolje da ga nisam rodila! Spavaj, râno moja, spavaj, spavaj, tugo moja! Gledajte ga, to, to je moj Marijan! Moj liepi Marijan! Ne, ne, nije mu bilo ovuda para! — — Ah, za što sam se zaklela? Gospodine, čula sam, čula, što ste s njom govorili .... Vaj meni, ja i pokojni moj Pave mislili smo, da će Julka biti njegova .... Evo, spava, spava! Čula sam Vaše rieči. Ako Vam je do spasenja duše, oženite se, oženite se s njom!

— Što!? skameni se Ivan.

— Oženite se s Julkom, oženite!

Ivan baci šešir na pod, klekne pred staricu na ognjištu i uhvati joj drhtave ruke. Razklopi velike smedje oči i ukočeno ih upre u Marino lice.

— S Julkom? dahne ugušeno.

— Da, s njom, s njom. Ne, nè! nije Julka Vaša sestra, oh Bože! hukne muklo i zadrhta.

— Govorite! proiznese mladić i jače joj upilji oči u lice.

— Zaklela sam se, ali moj će sin ozdraviti, dà, ozdraviti! Oženite se, oženite! Sve, sve ću Vam reći.

Ivan naglo ustane i odmakne se od nje za dva koraka. Blied, zapanjen, sumnjivo gledaše staricu. Opet joj se približi, sagne se, uhvati ju za narovanu ruku, i iztisne udušeno:

— Govorite!

— Ne nè! nije Vam sestra! Čujte, čujte! Pokojna Vicka bila mi kao sestra, a dà, prve susjede. U bolesti se i u nesreći pohadjasmo; ja sam znala, kako je njoj, a ona,

kako je meni. Pokojna Vicka bila blizu poroda, pošla na Rieku, Vaš ju je otac tamo poslao, a kad se amo vrnula, donesla je dvoje dječice, svoju Maricu i Julku, diete Vašega otca. Izprva nisam znala, za što je Vicka bila pošla na Rieku. Vicka oboli, a i diete oboli, mala Julka. Kako je Vicki bilo zlo, spavala sam ovdje. Vicka je još bolovala, kad odleti u raj mala Julčica. Djetešcu nisu se bila navršila ni tri tjedna. Pokojni se Petar zamislio, bojao se, Vaš će mu otac reći .....

— Starice, što to jadna govorite? Julka umrla? — ta eno je u sobici bolestne.

— Čujte, čujte! Dà, Petar se bojao Vašega otca. „Reći će mi, da nismo diete čuvali“, govoraše Petar. A sad čujte! Marica i Julka nisu bile baš na vlas slične, ali na jednoj i drugoj glavici crni vlasići, lice im gladko, očice crne, a svaka je punana, nožice su im dundaste, pa kako da ih razpoznaš jednu od druge, ako ih nisi gledao svakoga dana? Što ćete, dječica! Petar se zamislio. U kući bilo djece, najveći Filip, a velika ih golotinja smače. Vaš je otac obećao Petru, da će ga pomagati, jer ....

— Mare, govorite, kažite istinu, ako hoćete, da Vam duši i životu lakše bude!

— Ja svega toga nisam znala, ali kad je umrla Vaša sestra, mala Julčica, zovne me Petar i reče mi: „Kumo, susjedi smo, znate nas u dušu, ali neznate svih naših jada. Čujte, kumo! Ono mrtvo diete nije moje. Zaklinjem Vas svojim siromaštvom, da šutite!“ — Ja mu se zakleh na život vječni, a on mi sve izpripovjedi i reče mi: „Kumo, siromah sam; ako rečem Ružiću, da mu je diete umrlo, on će stisnuti kesu“. — Ja mu i Vicka, lude ženske glave, rekosmo, da se to neda zatajiti, jer da je u istinu Julčica umrla. A on nama: „Reći ćemo, da je Marica umrla“. — Vicka mu na to reče: „Ali je Marica živa.“ — Petar se nasmije jadu i

odvrne: „Bog ju poživio sto godina! ali će se odsada zvati Julkom“. —

Ivan se uzdrhtao. Bliedi, porumenjuje, oči mu gasnu, pa opet plamsaju, srce mu silovito kuca.

— Ona u sobi — ono je? pita staricu, a glas mu igra u grlu kao da ga groznica trese.

— Ono je Petrova kći, ono je Marica. To je ime dobila na krštenju, a kašnje, nakon dva, tri tjedna, prozvali su ju Julkom, a ja je nebih znala danas drugčije zvati.

— Mare, je li moguće?

— Sve živa istina! Tako mi spasenja duše! Kad je Julka umrla, bila sam pri njezinoj zibci. Moj pokojni Pave, laka mu zemljica, i on je to sve znao. Bili smo prijatelji s ribarom, pa se zaklesmo na dušu, da ćemo u grob ponieti tajnu. A da se i nismo zakleli, nebismo bili ništa kazali Vašemu otcu, jer smo znali, kako ljubi Julku, misleći, da mu je kći, pa smo se nadali, da će to i nam biti od koristi, ako nam dovede Julku pod krov — — Marijan. Oh, Bože, oprosti mi, nebih se ja ovako smrtno ogriešila, ali .... evo ga, još spava ....

— Mare, niste se ogriešili, nè, nego će Vas Bog naplatiti, što ste mi ....

— Neće, ne, nikad! A je! Ta to sve zna i Filip. Bilo mu oko petnajst godina, kad smo Julku zakopali. Nikako ga nismo mogli prevariti, da je umrla Marica. Otac mu je onda sve povjerio, a on je mudro šutio. Kad je bio doma pred tri godine, govorili smo i o tom. Filip mi rekao: „Sada bi ludo bilo kazivati istinu. Julka mi je sestra, a nemože joj nego koristiti, što gospodin Marko misli, da mu je kći“.

— Pokojni ribar prevario je dakle i župnika, kad je umrla Julka?

— Dà, on mu je javio, da je umrla Marica.

Ivan se smutio. U kratko vrieme potreslo mu dušom

toliko raznih osjećaja, pa mu se krv uzburkala, navaljuje mu u glavu, guši ga, sapinje ga. Što da vjeruje? Muči ga sumnja, kad pomišlja na stričevo kazivanje. Oštro kosi staricu, a ustne mu šapću: sestra — — sestra? Ali su rieči Marine jasne, pa kako da to ona sve izmisli u jedan hip? Dubok, izduljen odihaj izvine mu se iz grudiju.

— Starice, istinu, istinu! kriknu udušeno.

— Ako sam lagala, nevidjela nikad Marijana zdrava! zakune se Mara.

Ivan uleti u sobu, ogrli Julku, gleda ju, obsipava ju cjelovi, smije se i jeca:

— Julka, ljubit ću te — — — sestra — žena — ne, nè, nisi mi sestra, ti si Marica, moja sladka Julka, dà Julka, — ne, nisi mi sestra, ti si Marica, ali zvat ću te uviek svojom Julkom, svi ćemo te zvati kao i dosada. Sestra — ne, nisi, ja znam samo, da te ljubim, da si mi sve na ovom svietu. Julka, pogledaj, smieši se, pusti, da te se nagledam, da te cjelivam! — — — Ozdravi mi, dušo mila, živi, ah živi, sunce moje, bit ćemo sretni, dà, blaženi; bit ću uviek uz tebe, ne kao brat — nego kao tvoj, tvoj Ivan! Julka ti nećeš ovdje ostati, idem . . . .

— Ivane . . . .

— Julka sladka, jest, moje mi srce kazalo — — nè, nisi mi sestra . . . .

— Tvoja . . . .

— Dà, moja Julka, idem kući, a sutra rano . . . . Idem, s Bogom, dušo moja, idem, s Bogom!

Poljubi ju, pa jurne iz sobe. Julka gleda za njim, nerazumije, zapanjila se.

Ivan se usopio po kuku na južnom rtu Brestove uvale. Došav na cestu, počeo je trčati, i letio je, letio sve do Marasove kuće, a tu je stao i pogledao preko svitanske uvale na južni rt. U sobi njegova otca još

je bilo svjetla. Ivan stao opet trčati. U Svitnu bilo tiho. Željezna vrata Ružićeva vrta bila su samo pritvorena. Otac bijaše rekao Vidu, da ih nezatvori. Ivan pokuca na kućna vrata, Vid mu otvori, a on uzleti stepenicom u prvi sprat.

— Spavaš li već, otče? upita Ivan, kucnuv.

— Ivane!

Sin udje u sobu i pane otcu u naručaj.

— Jesi li bio kod strica?

— Ah, otče! — — I kod nje . . . .

— Julke?

Ivan stane mu sve kazivati. Marko se trese, bliedi i gleda sina. Suze im skoče na oči, i opet panu jedan drugomu u naručaj.

— Moguće — — moguće! — — Dakle i Filip zna? šapće otac i snebiva se.

— Ako nije sestra? . . . .

— Sinko, ljubi ju, — — da, tvoja žena — opet moja kći . . . . .

— Otče, ti si dobar. — — Čim se razdani, idem k njoj. Vid će odmah sa mnom, pa ću ti ga poslati, da ti javi, kada da dodju u Brestovu ljudi, koji će ju, ako uztreba, nositi do ceste. Vid će doći s kočijom. Sada je nemožemo prenieti — strašna je noć.

— Tko je ostao kod Julke?

— Stara Mare . . . . Čuj, dragi otče, mi ćemo ju i od sada zvati Julkom.

— Hoćemo, hoćemo. Ivane, počini malko. Tek su dva sata.

— Nebih mogao usnuti. Otče, ni ti nemožeš spavati. Ostat ću kod tebe do zore. Razgovarat ćemo se o njoj — — kaži mi sve — ti si dobar. Otče dragi, otari suze — — Julka će ozdraviti . . . . .

— Sirota!

— Mnogo je pretrpjela — — ali sada — ti ćeš ju ljubiti . . . . .

— Ivane, tvoju ženicu — — hoću, sinko, hoću, kao i do sada.

Ivan klekne pred otca, uzme mu drhtave ruke i stane ih cjelivati.

* * *

Još nije bio Ivan Ružić u Svitnu, kad se je Marijan probudio na ognjištu, ustao i liznuo u mračnu noć, ruknuv prigušeno njekoliko nerazumljivih rieči. Mare porenula za njim, pa se vere po stazici na sjevernom rtu uvale Brestove. Marijan joj se zacrnio dva, tri puta pred očima, a ona ga zvala i hvatala se krša, da ju bura neobori. Glas joj se gubio u vjetru. Izvila se na cestu, još malo, i eto je u Zelenoj Dražici. Starica ostala zapanjena na gumnu, te gledaše u ugao kuće, za koju bijaše vijugnuo Marijan s njekom ženom. Mare stane obilaziti kuću, podje u vrt, te zove i zove, al nigdje žive duše. Gole grane drveća tresu se, svijaju se i šume. Vrati se iz vrta, udje u kuhinju i čučne na ognjištu, pa tu ostane salomljena i roneći suze.

Odavna bilo minulo pô noći, kad stupi u kuhinju Marijan, približi se majci, sjede, sguri se i upre joj velike crne oči u lice. Majka jecaše. Uljenica svieća visjela je o čavlu na čadjavom zidu, plamen joj tinjao, stienj se pušio. Marijan ustane naglo, uhvati majku za desnicu i odvede ju na gumno, pred prozor sobice, gdje je Julka spavala, kad stanovaše kod njih.

— Tiho, gledaj! šaptne Marijan, pokazujući prozor.

— Jadni sinko! Dodji u kuću, dodji, sav drhćeš od studeni.

— Eno je, eno, tamo, nè, nè, u Brestovoj, u Brestovoj, govoraše mladić prekinuto.

— Ah prokleta bila! zalomi Mare rukama.

— Dodji, dodji, šaptne on tiho i poče ju vući za ruku po gumnu.

Majka ga opet molila i zaklinjala najsladjimi riečmi, da udje u kuću, nu on ju pogleda, izpusti joj ruku, zadrhta, pa ga nestane u tami. Starica ga opet dugo zvala i tražila, a napokon udje u kuhinju i sjede opet na ognjište, pa se razplače. Marijan dodje na stazicu rta i stane silaziti u uvalu Brestovu. Od rta do rta vuče se onaj dugi prud kao da se je ogromna morska neman izvukla na žal. Valovi joj koso pljuskaju o mrk trbuh, i dok se jedni na njega biesno zaletavaju, drugi se suztežu, pa se čini u onom mraku, da se prud svija poput morske zmijetine, o kojoj pričaju mornari.

Julka bijaše usnula te noći u vrućici. Njoj se snivalo o Ivanu, otcu, braći, a san joj bio nejasan, lica se miešala, preplitala; mjesta, dogadjaji i vrieme sve bijaše zamršeno, preokrenuto, čudno. Pred njom se prostrlo veliko more, svietlo i zelenkasto, plitko, tiho i bistro, a na dnu medju rastlinami leži njezin otac, smieši joj se i zove ju k sebi. Ona je daleko od njega, na nizkoj obali, do zelena vrta, te gleda sad otca, a sad eto ladjicu, koja puzi nagnuta na bok. Jedarce se lašti na suncu, a pod tim pozlaćenim jedarcem spava Ivan, okrunjen cviećem. Ruke su mu pale u napust, jedna visi nad morem, i kadšto mu se dodirnu prsti vode, koja se zaiskri. Otac i Ivan joj se smieše, al se eto pomalja velik brod, sva su mu jedra samo jedan stup, jer je još daleko, a iza njega blista se ogroman grad. Brod se primiče, jarbori se razstavljaju, dim se vitla, silan se plamen diže iz broda, u pjeni na valu njiše se krv. Kroz dim pomaljaju se Filip i Frane, a ona ih zove, diže ruke . . . . .

Julka se naglo probudi, sjede na postelji i protare oči. Grlo joj gorjelo od žedje. Obuze ju strah. U sobici bilo tamno, bura je gruvala, tresla kućom i svirala i cvilila kroz luknjice razklimanih vratnica. Ustane, pre-

križi se, odjene se na brzu ruku i podje držeći se o zid slabim korakom u kuhinju, da nalije svieću uljem. Na ognjištu još je tinjalo njekoliko ugljena. Baci na te ugljene dva tri drva i stisne se u kut. Čas za tim otvore se širom vrata, navali studen zrak, i bane u kuhinju Marijan, blied, gologlav, razkuštrane kose, uzplahiren, otvorenih ustiju. Haljine su mu otrcane, prsa razgaljena.

— Što želiš, Marijane? upita ga Julka drhćućim glasom.

— Pušku. Ubit ću ga, reče on muklo, zagleda se u djevojku, pa se grohotom nasmije. — Pušku, dodji, u moru je, dodji, idem po pušku.

Julku prodju srsi.

— Marijane, budi dobar, sjedi k ognju.

— Puška je kod Albine, dodji sa mnom! škripne sada zubmi i sav se strese.

Julka se stisne u kut i prestravljeno ga gledaše.

— Sa mnom! rikne, skoči k djevojci, uhvati ju objeručke za desnicu i poče ju vući iz kuta.

— Marijane, umiri se, kamo ću s tobom? drhtaše Julka.

On ju svom silom izvuče iz kuhinje na prud. Nju prelete trnci od užasne strave, pade na koljena i stane ga zaklinjati, da ju pusti. Uzalud mu se otimala; vukao ju za ruke, za kosu, gurao ju u ramena po stazi na sjevernom rtu. Trgala se, posrtala, a on bi ju porinuo, i nije slušao njezinih očajnih rieči, nego se grozno smijao i govorio o puški. Kad budu na vrhu rta, okrene Marijan na klisuru, s koje je bacio Teodorovu pušku u more. Julka se sgražala. Dovuče ju na rub i zagleda se u uzburkane valove. Julka se uhvati za stienu u najvećoj očajnosti.

— Tamo je puška! vikne Marijan i mahne rukom, skoči k djevojci i reče joj: — Sjedi, studeno mi je. Kad dodje Albina, doniet ću ti pušku. Ti ćeš ga ubiti. Sjedi.

Julka na silu sjedne, a on do nje, stisne joj se grčevito uz koljeno i položi joj glavu na krilo, pa ju uze gledati.

— Ti nisi Justina. A za što plačeš? upita ju tiho.

— Jadni Marijane!

On ju gledaše milo baš u oči, a za tim promatraše joj lice, kosu i ruke, smiešeći se bolno. Sav je pomodrio od studeni. Gladio joj ruku i šaptao: — Meni je studeno. Julka plakaše. Izpod klisure bučilo je more, pjena je letila preko rta i škropila ih.

— Julka, hoćeš li pušku. Dà, ti ćeš i Justinu ubiti.

— Marijane, podji doma, ovdje ćeš umrieti.

— Neću. Julka je umrla, reče tiho i spusti joj glavu na koljena.

Bura šumi, grozno urliče medju sivim kršem, lomljavom gruva o tvrde vrleti. Oblaci se gomilaju, samo kadšto proviri mjesec trećak, da razgali mrku noć. Slab sjaj pane na rt i na ono dvoje na rubu klisure. Valovi praskaju pod liticom, lome se, tutnje, grme, zaglušna je ta borba mora i obale, u njoj riču topovi, čuješ ježiv jauk, grozan grohot, tresak gromova, sve što ima najužasnijega i najveličanstvenijega.

— Marijane, slušaj me, podji doma.

— Doma? A Justina? Ubila je Julku. Puška! zaurla, skoči na sami rub klisure, nagne se nad more i nestane ga.

— Oh Bože! vrisne Julka i zamagli joj se pred očima.

Kad se pribrala, osjeti veliku studen, ogleda se i razpozna rt. Tama se otančala. Bilo već u zoru. Ustane, i od stiene do stiene dodje na stazicu, pa poče silaziti. Blieda je, sva je pomodrila, očajnost joj sgrčila lice, skršena je, trese se i posrće lomnom stazom. Dolje u uvali razabire se krov njezine kućice. Julka brza po onom kamenu, vjetar joj vitla kosom, svija joj haljine

oko nogu. Oblaci su zategli nebom, sa sjevera se sdušilo, snieg se vije u mutnom svjetlu, na lice, na crnu kosu lete joj pahuljice, gonjene vjetrom. Posrće niz onu putinu, a mećava se primiče, vijavica zahvatit će za čas i rt. Spušta se niz grebene, pred njom, dolje, bieli se prud, još malo i eto je na njem. Već nemože, salomljena je, oko nje sve šumi, noge joj klecaju, strašno ju bode u prsima, ali još malo korakâ, eto kućice, eto, traže ju ljudi, ona ih je prepoznala, nju traže, nju . . .
. . . . . Julka je stala, osovila se, uzdigla ruke, kriknula: Ivan! i srušila se na kraju pruda. Iz ribareve kućice banuli su na prud Ivan i Vid. Moro je prvi opazio Julku, zalajao i k njoj poletio.

XXV.

Bijaše prekrasan svibanjski dan. Svitan se veselo zrcalio u bistrom moru. Uličice u mjestancu bile su čiste, od župne crkve do Ružićeva vrta i zelenilom nakićene, a na mnogih su prozorih visjele zastave. Na diljah bilo sve tiho. Na tratini pred grobljem nabijao je Mićo Svilić mužare. Djeca se valjaju po travi, pa gledaju Gašpara Makarića, kako maše dugim kolcem, komu se ugljen na kraju žari. Rumen i plavokos dječarac legao je potrbuške i puše u oganj, jer će Makarić trebati više ugljena, da pali mužare. Dva se dječaka popela na zid groblja i gledaju humak Marijana Stipetića, koga su valovi izbacili na prud u Brestovoj uvali. Majka mu od tada leži u postelji i čeka na smrt. Uz njeno uzglavje plače Tonka, Marijanova sestra.

Svitan se kupa u sunčanom žaru. Sve hrli k crkvi. Mnogo je ljudi u svetčanom ruhu. Crkva je puna šarena svieta. Pred velikim oltarom kleče Julka, Ivan, Sofija i Filip. Siedi im župnik nješto govori, blied je, ustne mu drhću. Mladenci mu gledaju u svietle plave oči,

lice im preobraženo, nedišu, pomno slušaju starčeve rieči o sreći, ljubavi, o božjem blagoslovu Malo podalje od oltara stoji visok čovjek, ravna stasa, sied, blieda i plemenita obličja. Sav je u crnom ruhu. Suze mu blistaju u očima. To je načelnik svitanske obćine, Marko Ružić. Uz Marka stoji Frane, Julkin brat. Još je sitan. On se zagledao u haljinu svoje sestre i u dugu koprenu, što joj se spuštala s krasne glave, okrunjene viencem.

Pred crkvom sgrnulo se mnogo svieta. Sve su oči uprte u vrata. Jednim mahom nasta tišina. Eto Julke na pragu, sinula je kao sunce, divna i mila, s blaženim posmjehom na ustnah. Svi joj se dive.

Julka se posve oporavila. Dva je mjeseca bila u postelji, a liečnik klimaše glavom. Ono isto jutro, kad ju je Ivan našao u nesviesti na prudu, donesoše ju u Svitan u Ružićevu kuću.

Podne je odzvonilo, a svatovi udjoše u Ružićev vrt. Sviet ih dopratio i htio da se razidje. Ružić ih umoli, da sjednu za duge stolove, koji su bili priredjeni pred kućom za onaj dan. Milota! Miris pečenke prostire se vrtom, vino se rumeni u staklenkah i velikih vrčevih. Narod se razigrao, pa pjeva, nazdravlja se, veseli se kao nikada. Mladji plešu, sievaju oči, lica se rumene. Ima na stotine ljudi u hladu pod lipami. Nikad takva pira u Svitnu. Ej, može gospodin Marko! Obćinari ga ljube i slušaju kao svoga otca; tà odkad je on načelnikom, sve okrenulo na bolje, u Svitnu zavladala sloga i mir. Nestalo je smutljivaca, ako im se i nije baš trag zameo. Tito pao žandarom u šake, a malo za tim odveli u zatvor Justinu i Fusku. I o Peregriniju se kazivalo, da je u zatvoru radi pronevjerenja. Florijan Maras odklatio se u svoju Furlaniju. Pod lipami pjevalo se i kliktalo, ali u suton poče kišiti i ljudi se razidjoše.

Oko pô noći bilo je još mnogo svatova na okupu u velikoj prizemnoj dvorani. Kroz tri prozora, širom otvo-

rena, padalo je svjetlo na stazice vrta i na zeleno drveće. Nebo se bilo posve razvedrilo. Svatovi izpratiše Sofiju i Filipa do njihove kuće, koja bijaše na drugoj strani vrta, pa se opet povratiše k Ružiću. Moro ih obletavao i veselo lajao. Iz Svitna se čulo pjevanje. Nepotraja dugo a otvori se prozor u prvom spratu Markove kuće, baš nad dvoranom. Mjesečina obasja dvie glave. Svatovi su u dvorani pjevali i nazdravljali se, a svaka se rieč čula u vrt. Julka i Ivan, naslonjeni na prozoru, rame uz rame, tiho se razgovarahu. U živici blizu obale pjevao je slavulj. Ivan bi svakim časom stisnuo Julkinu ruku. Žamor se u dvorani slegao, čuo se samo jedan glas, topao, silan.

— Julka, čuješ li Kuzmu Kirina?

— Čujem.

— Slušaj, nazdravlja mojemu otcu, reče Ivan i pritisne joj ustne na ruku.

Kuzma bio pri svršetku zdravice: — Dà, tako je, gospodine Marko, govorio je Kuzma, eto, sad smo mi gazde u svojoj kući. Ako se opamete svi Istrani, kao što smo se mi, eto svim, kao što je nam. Nije na prodaju naše poštenje ni za sve blago ovoga svieta a kamo li za čašu vina, a to neka upamte lije, koje će napokon i u drugih obćinah dolijati. A koliko je ono bilo izbora kod nas? Ha, tri, četiri, bies ga znao, a ljudi, nè ljudi već kukavice sdvajahu, ali Kuzma nikada! Štujmo tudje, a svoje i štujmo i ljubimo, pa kao klisura, koja se neda previjati. Budimo ljudi, i eto nam spasa, lako ćemo se otresti pjene talijanskih galija. Gospodine Marko, mnogo ste dobra učinili našoj sirotinji, a još hoćete i više, ako Bog da; al znajte, gospoda nemogu ništa bez naroda: generali bez vojske. Vi ste bio naš Napoleun, lako mu duši bilo, ali smo se i mi držali! Gospodine Marko, vodite nas, a mi ćemo za Vami, pa nek se ugledaju Istrani

i u Vas i u nas, i eto glave, ako nam neosvane sunce! Gospodine Marko, u Vaše zdravlje!

— Julka, jesi li ga čula?

— Slušam; krasno pjeva.

— Pjeva? pogleda ju Ivan u čudu.

— Dà, slavulj.

Ivan joj se nasmieši i poljubi ju u čelo za kazan, što nije slušala Kirina. Malo za tim pogleda joj u sjajne oči i reče: — Julka, hladno je. Dozvoli, da zatvorim prozor.

— Slušaj slavulja. Ja se neću prehladiti.

— Slavulj je umuknuo, šaptne Ivan i stisne joj ruku.

— Ali će još pjevati . . . .

— Mila Julko! uzdahne Ivan, nježno ju privine na svoje grudi i utisne joj cjelov na rumene ustnė.

Bajna mjesečina protkala je noć, zelene lipe, i obasjala Julku i Ivana. Tiha i blaga proljetna kiša razbistrila je zrak, miris natopljene zemlje, trave, cvieća i mora razplinuo sè nad vrtom, a svježe povjetarce giblje grane lipa, kroz koje se vidi ono divno more.

Ivan zatvori prozor. Mjesečina se mirno ljeskala na staklu, a slavulj je pjevao sve do rujne zore, zatravljen i obajan čarobnom noći.

